Халқаро ахлоқ ва аудит жамғармаси (ХААЖ ёки Жамғарма), Халқаро аудит ва ишонч кенгаши (ХАИСК®) ва Халқаро бухгалтерлар федерацияси® (ХБФ®) ушбу нашрдаги материалга таяниб иш кўрган ёки иш кўришдан тийилган ҳар қандай шахсга етказилган зарар учун, бундай зарар эҳтиётсизлик туфайли ёки бошқа сабабга кўра юзага келганидан қатъи назар, жавобгарликни зиммасига олмайди.

Аудитнинг халқаро стандартлари, Ишонч топшириқларининг халқаро стандартлари, Кўриб чиқиш топшириқларининг халқаро стандартлари, Сифат бошқарувининг халқаро стандартлари, Алоқадор хизматларнинг халқаро стандартлари, Халқаро аудит амалиёти изоҳлари, муҳокама учун лойиҳалар, маслаҳат ҳужжатлари ва ХАИСКнинг бошқа нашрлари ХБФ томонидан нашр этилади ҳамда унинг муаллифлик ҳуқуқи объекти ҳисобланади.

© 2023 йил октябрь, ХБФ. Барча ҳуқуқлар ҳимояланган. Ушбу нашр шахсий ва нотижорат мақсадларда (яъни профессионал маълумот ёки тадқиқот учун) юклаб олиниши ёки www.iaasb.org сайтидан сотиб олиниши мумкин. Ушбу ҳужжатни таржима қилиш, кўпайтириш, сақлаш ёки узатиш, ёхуд бошқа шунга ўхшаш тарзда фойдаланиш учун ёзма рухсат талаб этилади.

«Халқаро аудит ва ишонч стандартлари кенгаши», «Аудитнинг халқаро стандартлари», «Ишонч топшириқларининг халқаро стандартлари», «Кўриб чиқиш топшириқларининг халқаро стандартлари», « Сифат бошқарувининг халқаро стандартлари», « Алоқадор хизматларнинг халқаро стандартлари», « Халқаро аудит амалиёти изоҳлари», «ХАИСК», «АХС», «ИТХС», «КТХС», «АХХС», «СБХС», «ХААИ» ва ХАИСК логотипи ХБФнинг товар белгилари, ёхуд АҚШ ва бошқа мамлакатларда ХБФнинг рўйхатдан ўтказилган товар белгилари ва хизмат кўрсатиш белгиларидир.

ХАИСК фаолиятини қўллаб-қувватловчи жараёнлар ХБФ томонидан таъминланади.

Муаллифлик ҳуқуқи, товар белгиси ва рухсатлар бўйича маълумот учун permissions саҳифасига ўтинг ёки permissions@ifac.org орқали боғланинг.

ТАРЖИМА ТЎҒРИСИДАГИ МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИ ЭСЛАТМАСИ

«Халқаро бухгалтерлар федерацияси (IFAC) томонидан 2023 йил октябрда инглиз тилида нашр этилган Халқаро аудит ва ишончлилик стандартлари бўйича кенгаш (IAASB)нинг ушбу «Сифатни халқаро бошқариш, аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишончлилик ва турдош хизматлар бўйича ҳужжатлар тўплами, 2022 йил нашри» IFACнинг рухсати билан Ўзбекистон Республикаси Аудиторлар палатаси томонидан 2026 йил майда ўзбек тилига таржима қилинган ва қайта нашр этилган. Сифатни халқаро бошқариш, аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишончлилик ва турдош хизматлар бўйича ҳужжатларни таржима қилиш жараёни IFAC томонидан кўриб чиқилган ва таржима «Policy Statement—Policy for Translating Publications of the International Federation of Accountants» ҳужжатига мувофиқ амалга оширилган. Барча Сифатни халқаро бошқариш, аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишончлилик ва турдош хизматлар бўйича ҳужжатларнинг тасдиқланган матни IFAC томонидан инглиз тилида нашр этилган матн ҳисобланади. IFAC таржиманинг аниқлиги ва тўлиқлиги учун, шунингдек ундан келиб чиқиши мумкин бўлган ҳаракатлар учун ҳеч қандай жавобгарликни ўз зиммасига олмайди.

«Сифатни халқаро бошқариш, аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишончлилик ва турдош хизматлар бўйича ҳужжатлар тўплами, 2022 йил нашри»нинг инглиз тилидаги матни © 2023 IFAC. Барча ҳуқуқлар ҳимояланган.

«Сифатни халқаро бошқариш, аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишончлилик ва турдош хизматлар бўйича ҳужжатлар тўплами, 2022 йил нашри»нинг ўзбек тилидаги матни © 2026 IFAC. Барча ҳуқуқлар ҳимояланган.

Асл номи: Handbook of International Quality Management, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements, 2022 Edition. ISBN: 978-1-60815-546-0

Ушбу ҳужжатни кўпайтириш, сақлаш ёки узатиш, шунингдек бошқа шунга ўхшаш мақсадларда фойдаланиш учун рухсат олиш бўйича Permissions@ifac.org манзилига мурожаат қилинг.»

IAASB International Auditing and Assurance Standards Board

529 Fifth Avenue, New York, NY 10017

T +1 (212) 286-9344 F +1 (212) 286-9570

www.iaasb.org

ISBN: 978-1-60815-546-0

Товар белгилари, рўйхатдан ўтказилган товар белгилари ва хизмат кўрсатиш белгилари

Халқаро аудит ва ишонч стандартлари кенгаши®

ХАИСК®

IAASB

IAASB International Auditing and Assurance Standards Board

Аудитнинг халқаро стандартлари®

Ишонч топшириқларининг халқаро стандартлари ™

Кўриб чиқиш топшириқларининг халқаро стандартлари ™

Алоқадор хизматларнинг халқаро стандартлари ™

Сифат бошқарувининг халқаро стандартлари ™

Халқаро аудит амалиёти изоҳлари™

АХС®

ИТХС™

КТХС™

АХХС™

СБХС™

ХААИ™

СИФАТ БОШҚАРУВИ, АУДИТ, КЎРИБ ЧИҚИШ, БОШҚА ИШОНЧ ВА АЛОҚАДОР ХИЗМАТЛАР БЎЙИЧА ХАЛҚАРО ҲУЖЖАТЛАР ҚЎЛЛАНМАСИ

I ҚИСМ

МУНДАРИЖА

Бет

Қўлланманинг 2021 йилги нашрига нисбатан муҳим ўзгаришлар ва сўнгги янгиликлар..... 1–3

ХАИСК, ХААЖ ва ХБФ ҳақида..... 4

Халқаро аудит ва ишонч стандартлари кенгаши чиқарган ҳужжатлар тузилмаси..... 5

Сифат бошқаруви, аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишонч ва алоқадор хизматлар бўйича халқаро ҳужжатларга сўзбоши..... 6–9

Атамалар луғати..... 10–30

СИФАТ БОШҚАРУВИНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАРИ

1-сон СБХС, Молиявий ҳисоботлар аудити ёки кўриб чиқишини, ёхуд бошқа ишонч ёки алоқадор хизматлар топшириқларини бажарувчи фирмалар учун сифат бошқаруви..... 31–86

2-сон СБХС, Топшириқ сифатини кўриб чиқиш.....87–99

РЕТРОСПЕКТИВ МОЛИЯВИЙ АХБОРОТ АУДИТИ

200–299 Умумий тамойиллар ва жавобгарликлар

200-сон АХС, Мустақил аудиторнинг умумий мақсадлари ва аудитни Аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ ўтказиш 100–117

210-сон АХС, Аудит топшириқлари шартларини келишиш 118–131

220-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Молиявий ҳисоботлар аудити учун сифат бошқаруви 132–158

230-сон АХС, Аудит ҳужжатлари 159–167

240-сон АХС, Молиявий ҳисоботлар аудитида фирибгарликка оид аудиторнинг жавобгарликлари 168–196

250-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Молиявий ҳисоботлар аудитида қонунлар ва норматив ҳужжатларни ҳисобга олиш 197–207

260-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Бошқарув учун масъул шахслар билан ўзаро алоқа 208–223

265-сон АХС, Ички назорат тизимидаги камчиликларни бошқарув учун масъул шахслар ва раҳбариятга маълум қилиш 224–230

300–499 Таваккалчиликларни баҳолаш ва баҳоланган таваккалчиликларга жавоб чоралари

300-сон АХС, Молиявий ҳисоботлар аудитини режалаштириш 231–239

315-сон АХС (2019 йилда қайта таҳрирланган), Муҳим бузиб кўрсатиш таваккалчиликларини аниқлаш ва баҳолаш 240–318

320-сон АХС, Аудитни режалаштириш ва ўтказишда муҳимлик 319–324

330-сон АХС, Аудиторнинг баҳоланган таваккалчиликларга жавоб чоралари 325–339

402-сон АХС, Хизмат кўрсатувчи ташкилотдан фойдаланувчи ташкилотга оид аудит мулоҳазалари 340–352

450-сон АХС, Аудит давомида аниқланган бузиб кўрсатишларни баҳолаш 353–360

500–599 Аудит далиллари

500-сон АХС, Аудит далиллари 361–374

501-сон АХС, Аудит далиллари — Айрим моддалар учун махсус мулоҳазалар 375–381

505-сон АХС, Ташқи тасдиқлашлар 382–389

510-сон АХС, Дастлабки аудит топшириқлари — Кириш қолдиқлари 390–399

520-сон АХС, Аналитик тартиб-таомиллар..... 400–404

530-сон АХС, Аудит танлови 405–415

540-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Бухгалтерия ҳисобидаги ҳисоб баҳоларини ва улар бўйича маълумотларни ёритиб беришни аудитдан ўтказиш 416–459

550-сон АХС, Ўзаро боғлиқ томонлар..... 460–475

560-сон АХС, Кейинги ҳодисалар..... 476–483

570-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Фаолият узлуксизлиги..... 484–503

580-сон АХС, Ёзма тасдиқлашлар 504–514

600–699 Бошқаларнинг ишидан фойдаланиш

600-сон АХС, Махсус мулоҳазалар — Гуруҳ молиявий ҳисоботлари аудити (Компонент аудиторлари ишидан фойдаланишни ҳам ўз ичига олган ҳолда) 515–547

610-сон АХС (2013 йилда қайта таҳрирланган), Ички аудиторлар ишидан фойдаланиш..... 548–560

620-сон АХС, Аудитор экспертининг ишидан фойдаланиш 561–573

700–799 Аудит хулосалари ва хулоса бериш

700-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Молиявий ҳисоботлар тўғрисида фикр шакллантириш ва хулоса бериш.. 574–608

701-сон АХС, Мустақил аудитор хулосасида аудитнинг асосий масалаларини етказиш 609–622

705-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Мустақил аудитор хулосасидаги фикрга модификациялар 623–644

706-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Мустақил аудитор хулосасида Алоҳида масалалар банди ва Бошқа масалалар банди..... 645–657

710-сон АХС, Қиёсий маълумотлар — Мос кўрсаткичлар ва қиёсий молиявий ҳисоботлар 658–671

720-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Бошқа маълумотларга оид аудиторнинг жавобгарликлари 672–706

800–899 Махсус соҳалар

800-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Махсус мулоҳазалар — Махсус мақсадли концептуал асосларга мувофиқ тузилган молиявий ҳисоботлар аудити 707–723

805-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Махсус мулоҳазалар — Алоҳида молиявий ҳисоботлар ҳамда молиявий ҳисоботнинг айрим элементлари, счётлари ёки моддалари аудити..... 724–743

810-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Қисқартирилган молиявий ҳисоботлар тўғрисида хулоса бериш топшириқлари 744–760

Халқаро аудит амалиёти изоҳлари

1000-сон ХААИ, Молиявий инструментлар аудитида махсус мулоҳазалар..... 761–797

Ҳали кучга кирмаган янги ва қайта таҳрирланган стандартлар

600-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Махсус мулоҳазалар — Гуруҳ молиявий ҳисоботлари аудити (Компонент аудиторлари ишидан фойдаланишни ҳам ўз ичига олган ҳолда)..... 798–845

Таклиф этилган 600-сон АХС (Қайта таҳрирланган)дан келиб чиқадиган мувофиқлаштирувчи ва тегишли тузатишлар 846–871

ҚЎЛЛАНМАНИНГ 2021 ЙИЛГИ НАШРИГА НИСБАТАН МУҲИМ ЎЗГАРИШЛАР ВА СЎНГГИ ЯНГИЛИКЛАР

Ҳаволалар

Ушбу Қўлланмада Бухгалтерия ҳисобининг халқаро стандартлари (БҲХС) ва Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари (МҲХС)га ҳаволалар мавжуд. Бошқача кўрсатилмаган бўлса, БҲХС ва МҲХСга ҳаволалар ҳужжат тайёрланаётган санада амалда бўлган БҲХС ва МҲХСга тегишлидир. Шунга кўра, ўқувчилар шуни эътиборга олишлари керакки, кейинчалик қайта таҳрирланган БҲХС ёки МҲХС чиқарилган бўлса, энг сўнгги БҲХС ёки МҲХСга мурожаат қилиш лозим.

Ушбу Қўлланмадаги «мамлакат»га ҳаволалар «мамлакат ёки юрисдикция» деб ўқилиши лозим.

Халқаро аудит ва ишонч стандартлари кенгаши томонидан чиқарилган ҳужжатлар

Ушбу Қўлланма Халқаро аудит ва ишонч стандартлари кенгашининг (ХАИСК) сифат бошқаруви, аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишонч ва алоқадор хизматлар бўйича стандартларининг тўлиқ тўпламини, шунингдек мажбурий кучга эга бўлмаган Халқаро аудит амалиёти изоҳларини (ХААИ) ўз ичига олади. Шунингдек, унга ХАИСК ҳужжатларига сўзбоши, атамалар луғати ва мажбурий кучга эга бўлмаган бошқа материаллар киритилган. ХАИСК Қўлланмасининг ушбу 2022 йилги нашри ХАИСК Қўлланмасининг 2021 йилги нашрини алмаштиради.

Қўшимчалар ва ўзгаришлар

ХАИСК Қўлланмасининг I қисми

Сифат бошқаруви стандартлари

ХАИСК Қўлланмасининг 2022 йилги нашрига қуйидаги стандартлар киритилди:

- 1-сон СБХС, *Молиявий ҳисоботлар аудити ёки кўриб чиқишини, ёхуд бошқа ишонч ёки алоқадор хизматлар топшириқларини бажарувчи фирмалар учун сифат бошқаруви*
- 2-сон СБХС, *Топшириқ сифатини кўриб чиқиш*
- 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган), *Молиявий ҳисоботлар аудити учун сифат бошқаруви*

Ушбу стандартлар ХАИСК Қўлланмасининг 2021 йилги нашрида 706–796-бетларда келтирилган эди. Қайта таҳрирланган стандартларга ҳаволалар қилиш учун матн бўйлаб тегишли ўзгартиришлар киритилди. ХАИСК Қўлланмасининг 2021 йилги нашрининг 797–817-бетларида келтирилган АХСлар ва тегишли материалларга киритилган мувофиқлаштирувчи ва тегишли тузатишлар ҳам ХАИСК Қўлланмасининг 2022 йилги нашрида, жумладан қайта таҳрирланган стандартлар туфайли зарур ўринларда ўзаро ҳаволаларни янгилаш билан бирга, амалга оширилди.

ХАИСК Қўлланмасининг II қисми

4400-сон АХХС (Қайта таҳрирланган) 2022 йилги ХАИСК Қўлланмасига киритилди. Ушбу стандарт ХАИСК Қўлланмасининг 2021 йилги нашрининг II қисмида 265–286-бетларда келтирилган эди. Қайта таҳрирланган стандартга ҳаволалар қилиш учун матн бўйлаб тегишли ўзгартиришлар киритилди.

ХАИСК Қўлланмасининг 2021 йилги нашрининг II қисмида 287–338-бетларда келтирилган янги ва қайта таҳрирланган сифат бошқаруви стандартларидан келиб чиқадиган бошқа халқаро стандартларга мувофиқлаштирувчи ва тегишли тузатишлар ХАИСК Қўлланмасининг 2022 йилги нашрида, жумладан қайта таҳрирланган стандартлар туфайли зарур ўринларда ўзаро ҳаволаларни янгилаш билан бирга, амалга оширилди.

ХАИСК Қўлланмасининг III қисми

ХАИСК Қўлланмасининг 2021 йилги нашрининг III қисмида 61–62-бетларда келтирилган янги ва қайта таҳрирланган сифат бошқаруви стандартларидан келиб чиқадиган Ишонч топшириқлари учун халқаро концептуал асосга мувофиқлаштирувчи ва тегишли тузатишлар ХАИСК Қўлланмасининг 2022 йилги нашрида амалга оширилди.

Бекор қилинган ҳужжатлар

2021 йилги ХАИСК Қўлланмасига киритилган қуйидаги стандартлар бекор қилинди ва ҳозирда кучга кирган қайта таҳрирланган стандарт билан алмаштирилди:

ХАИСК Қўлланмасининг I қисми

- 1-сон СНХС, Молиявий ҳисоботлар аудити ва кўриб чиқишларини ва бошқа ишонч ва алоқадор хизматлар топшириқларини бажарувчи фирмалар учун сифат назорати

- 220-сон АХС, Молиявий ҳисоботлар аудити учун сифат назорати

ХАИСК Қўлланмасининг II қисми

- 4400-сон АХХС, Молиявий ахборотга нисбатан келишилган тартиб-таомилларни бажариш топшириқлари (илгари 920-сон АХС)

ХАИСК Қўлланмасининг III қисми

2022 йилги ХАИСК Қўлланмасининг III қисмида бекор қилинган ҳужжатлар йўқ

Ҳали кучга кирмаган стандартлар

Ҳали кучга кирмаган қуйидаги стандартлар Қўлланманинг I қисми охирига киритилган:

- 600-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Махсус мулоҳазалар — Гуруҳ молиявий ҳисоботлари аудити (Компонент аудиторлари ишидан фойдаланишни ҳам ўз ичига олган ҳолда) (798–845-бетлар)
- 600-сон АХС (Қайта таҳрирланган)дан келиб чиқадиган бошқа халқаро стандартларга мувофиқлаштирувчи ва тегишли тузатишлар (846–871-бетлар)

2022 йилги ХАИСК Қўлланмасида киритилган таҳририй ва бошқа ўзгаришлар

Киритилган кичик таҳририй ўзгаришлардан ташқари, қуйида олдин нашр этилган қўлланма ёки ҳужжатларга киритилган ўзгаришлар рўйхати келтирилган.

1-сон БҲХСга киритилган тузатишларни ҳал этиш

ХАИСКнинг ХБҲСК билан алоқа бўйича ишчи гуруҳининг «1-сон БҲХСга тузатишлар ва уларнинг АХСларга таъсири: Муҳим ҳисоб сиёсати маълумотларини ёритиб бериш» (2022 йил ноябрь) нашрида таърифланганидек, Халқаро бухгалтерия ҳисоби стандартлари кенгаши (ХБҲСК) томонидан 1-сон БҲХС, Молиявий ҳисоботларни тақдим этишга киритилган айрим тор доирадаги тузатишларни ҳал этиш учун ўзгаришлар киритилди.

Қуйидаги стандартлардаги аудиторлик хулосалари намуналари «муҳим ҳисоб сиёсатининг қисқача баёни» атамасидан «муҳим ҳисоб сиёсати маълумотлари» атамасига терминологиядаги ўзгаришни акс эттириш учун янгиланди:

- 510-сон АХС, Дастлабки аудит топшириқлари — Кириш қолдиқлари
- 570-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Фаолият узлуксизлиги
- 600-сон АХС, Махсус мулоҳазалар — Гуруҳ молиявий ҳисоботлари аудити (Компонент аудиторлари ишидан фойдаланишни ҳам ўз ичига олган ҳолда)
- 600-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Махсус мулоҳазалар — Гуруҳ молиявий ҳисоботлари аудити (Компонент аудиторлари ишидан фойдаланишни ҳам ўз ичига олган ҳолда)
- 700-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Молиявий ҳисоботлар тўғрисида фикр шакллантириш
- 705-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Мустақил аудитор хулосасидаги фикрга модификациялар
- 706-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Мустақил аудитор хулосасида Алоҳида масалалар банди ва Бошқа масалалар банди
- 710-сон АХС, Қиёсий маълумотлар — Мос кўрсаткичлар ва қиёсий молиявий ҳисоботлар
- 720-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Бошқа маълумотларга оид аудиторнинг жавобгарликлари
- 2400-сон КТХС (Қайта таҳрирланган), Ретроспектив молиявий ҳисоботларни кўриб чиқиш топшириқлари

210-сон АХС, Аудит топшириқлари шартларини келишишнинг 1-иловасидаги ҳамда 2400-сон КТХС (Қайта таҳрирланган)нинг 1-иловасидаги аудит топшириғи хати намунаси ҳам юқорида таърифланган терминологиядаги ўзгаришни акс эттириш учун янгиланди.

I қисм

- Қўлланма бошида ХАИСК ва Халқаро ахлоқ ва аудит жамғармаси (ХААЖ) ҳамда Халқаро бухгалтерлар федерациясининг ролига оид маълумотлар қўшилди.

- Атамалар луғати Сифат бошқаруви стандартлари ва 4400-сон АХХС (Қайта таҳрирланган)дан келиб чиққан янги ва қайта таҳрирланган таърифлар учун янгиланди.
- 600-сон АХС, 4 ва 11-бандлар изоҳларда 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган)га тегишли ҳаволаларни киритиш учун янгиланди (илгари тегишли Мувофиқлаштирувчи тузатишларга киритилмаган эди).
- 600-сон АХС, А33─А35-бандлар «сифат назорати» ўрнига «сифат бошқаруви»га ишора қилиш ва 1-сон СБХСда қўлланилган бошқа терминология билан изчил бўлиши учун янгиланди (илгари тегишли Мувофиқлаштирувчи тузатишларга киритилмаган эди).
- 510-сон АХС, Илова─1-намуна устидаги энди зарур бўлмаган «Эслатма» олиб ташланди.
- 705-сон АХС (Қайта таҳрирланган), 2-намуна─«Бошқа маълумотлар» остидаги матн «шартли» фикр ўрнига «салбий» фикрга ишора қилиш учун тузатилди.
- 800-сон АХС (Қайта таҳрирланган), 10-банд 315-сон АХС (2019 йилда қайта таҳрирланган) билан изчил бўлиши учун янгиланди.

II қисм

- 3402-сон ИТХС, 2-илова, 2-намуна─БХАСК кодексига ишора қилувчи тавсиф 1-намуна билан изчил бўлиши учун янгиланди.
- 3410-сон ИТХС, А127-банд─изоҳ 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган)га ҳаволани тузатиш учун янгиланди.
- 4400-сон АХХС (Қайта таҳрирланган) энди қўлланилмайдиган кулранг соялашни олиб ташлаш учун янгиланди.
- 4410-сон АХХС (Қайта таҳрирланган), А9-банд сифат бошқаруви стандартларида қўлланилган терминология билан изчил бўлиши учун янгиланди (илгари тегишли Мувофиқлаштирувчи тузатишларга киритилмаган эди)

ХАИСК, ХААЖ ВА ХБФ ҲАҚИДА

ХАЛҚАРО АУДИТ ВА ИШОНЧ СТАНДАРТЛАРИ КЕНГАШИ ҲАҚИДА®

Халқаро аудит ва ишонч стандартлари кенгаши (ХАИСК®) — мустақил глобал стандарт белгиловчи кенгаш. ХАИСК аудит ва ишонч, сифат бошқаруви, кўриб чиқиш ва алоқадор хизматлар бўйича юқори сифатли халқаро стандартларни белгилаш ҳамда халқаро ва миллий стандартларнинг уйғунлашувига кўмаклашиш орқали жамоат манфаатига хизмат қилади. Шу йўл билан ХАИСК бутун дунё бўйлаб амалиёт сифати ва бир хиллигини оширади ҳамда глобал аудит ва ишонч касбига нисбатан жамоат ишончини мустаҳкамлайди.

ХАИСК ўз стандартларини мустақил равишда ҳамда Жамоат манфаатларини назорат қилиш кенгаши томонидан назорат қилинадиган тасдиқланган тартиб-таомил ва Жамоат манфаати концептуал асосига мувофиқ ишлаб чиқади ва чиқаради. Кенгаш йиғилишлари жамоатчилик учун очиқ, кун тартиби материаллари эса ХАИСК веб-сайтида мавжуд.

Қўшимча маълумот учун www.iaasb.org сайтига ташриф буюринг.

ХАЛҚАРО АХЛОҚ ВА АУДИТ ЖАМҒАРМАСИ ҲАҚИДА

Халқаро ахлоқ ва аудит жамғармаси (ХААЖ ёки Жамғарма) — жамоат манфаати йўлида ахлоқ, аудит ва ишонч соҳаларида юқори сифатли халқаро стандартларни белгилашни қўллаб-қувватловчи нотижорат ташкилот. Жамғарма ўз вазифасини иккита стандарт белгиловчи кенгаши — Халқаро аудит ва ишонч стандартлари кенгаши ҳамда Бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ стандартлари кенгаши орқали бажаради.

Жамғарма Мониторинг гуруҳининг 2020 йил июль ойидаги «Халқаро аудит ва ахлоқ стандартларини белгилаш тизимини мустаҳкамлаш» тавсияларида кўзда тутилган асосий тавсиянинг амалга оширилишини ифодалайди.

Жамғарманинг вазифаси ахлоқ, аудит ва ишонч соҳаларида юқори сифатли халқаро стандартлар ишлаб чиқилишини қуйидагилар орқали қўллаб-қувватлашдан иборат:

- ахлоқ, аудит ва ишонч учун мустақил, техник жиҳатдан малакали ва қатъий стандарт белгилаш жараёнини таъминлаш;
- ахлоқ, аудит ва ишонч бўйича бутун стандарт белгилаш жараёни давомида жамоат манфаатини қўллаб-қувватлаш; ва
- ХАИСК ва БХАСК орқали халқаро стандартларни ишлаб чиқиш, қабул қилиш ва жорий этишни қўллаб-қувватлаш ҳамда манфаатдор томонларни ўқитиш ва хабардор қилишга кўмаклашиш учун тадқиқотлар ўтказиш.

Шаффоф, юқори сифатли халқаро стандартлар глобал ташқи ҳисобот архитектурасининг муҳим таянчларидир. Уларнинг қабул қилиниши ва жорий этилиши манфаатдор томонлар, инвесторлар ва жамоатчилик учун юқори сифатли молиявий ва номолиявий ахборотнинг мавжудлигини яхшилайди, бу эса ташқи ҳисобот ва ишончга бўлган ишончни ҳамда каттароқ иқтисодий ўсишни қўллаб-қувватлайди.

Қўшимча маълумот учун Жамғарманинг www.ethicsandaudit.org веб-сайтига ташриф буюринг.

ХАЛҚАРО БУХГАЛТЕРЛАР ФЕДЕРАЦИЯСИ ҲАҚИДА

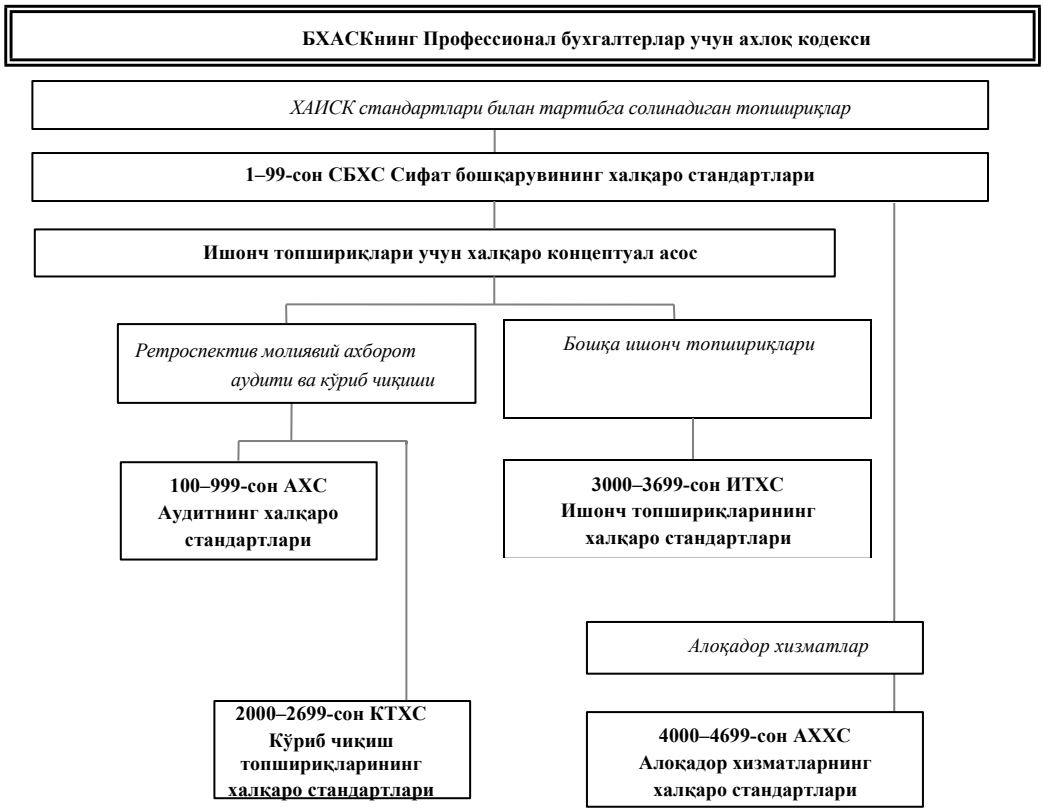
Халқаро бухгалтерлар федерацияси® (ХБФ®) — бухгалтерия касби учун глобал ташкилот. У ўз аъзо ташкилотлари билан ҳамкорликда бутун дунё бўйлаб малакали, билимли ва ахлоқли профессионал бухгалтерлар кадрларини таъминлашга кўмаклашиш; барқарор хусусий ва давлат сектори ташкилотлари ривожланишига ҳисса қўшиш; ҳамда кучли халқаро молия бозорлари ва иқтисодиётларни қўллаб-қувватлаш орқали жамоат манфаатига хизмат қилади.

ХБФ аъзолиги 135 дан ортиқ юрисдикцияда 180 дан ортиқ профессионал бухгалтерия ташкилотини қамраб олади; улар оммавий амалиёт, саноат, давлат бошқаруви ва таълим соҳаларида фаолият юритувчи 3 миллиондан ортиқ профессионал бухгалтерни ифодалайди.

ХБФ ўзининг жамоат манфаатига оид ваколати доирасида юқори сифатли халқаро стандартларни ишлаб чиқиш, қабул қилиш ва жорий этишга ҳисса қўшади ҳамда ХАИСК фаолиятини қўллаб-қувватловчи жараёнларга кўмаклашади.

Қўшимча маълумот учун ХБФнинг www.ifac.org веб-сайтига ташриф буюринг.

ХАЛҚАРО АУДИТ ВА ИШОНЧ СТАНДАРТЛАРИ КЕНГАШИ ЧИҚАРГАН ҲУЖЖАТЛАР ТУЗИЛМАСИ

СИФАТ БОШҚАРУВИ, АУДИТ, КЎРИБ ЧИҚИШ, БОШҚА ИШОНЧ ВА АЛОҚАДОР ХИЗМАТЛАР БЎЙИЧА ХАЛҚАРО ҲУЖЖАТЛАРГА СЎЗБОШИ

(2011 йил 15 декабрдан кучга киради)

МУНДАРИЖА

	Банд
Кириш	1–2
ХАИСКнинг ҳужжатлари	3–4
ХАИСКнинг мажбурий кучга эга ҳужжатлари	3–4
Халқаро аудит ва ишонч стандартлари кенгаши томонидан чиқарилган халқаро стандартларнинг мажбурий кучи	5–19
Аудитнинг халқаро стандартлари	11
Сифат бошқарувининг халқаро стандартлари	12
Бошқа халқаро стандартлар	13–16
Профессионал мулоҳаза	17
Халқаро стандартларнинг қўлланилиши	18–19
Мажбурий кучга эга бўлмаган материал	20–24
Халқаро аудит амалиёти изоҳлари	21–22
Бошқа халқаро стандартларга оид амалиёт изоҳлари	23
Ходимлар нашрлари	24
Тил	25

Кириш

1. Ушбу *Сифат бошқаруви, аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишонч ва алоқадор хизматлар бўйича халқаро ҳужжатлар*га сўзбоши Халқаро аудит ва ишонч стандартлари кенгаши (ХАИСК) чиқарадиган ҳужжатларнинг қўллаш доираси ва мажбурий кучини тушунишни осонлаштириш мақсадида, ХАИСКнинг Ваколат доираси ҳужжатида белгиланганидек, чиқарилади.

2. ХАИСК бутун дунёда умумэътироф этилган Халқаро стандартлар ва бошқа ҳужжатлар тўпламини ишлаб чиқиш мақсадига содиқдир. ХАИСК аъзолари кенг жамоатчилик ва бутун дунё бухгалтерия касбининг умумий манфаати йўлида иш кўрадилар. Бу уларнинг ўз мамлакати ёки фирмасидаги жорий амалиётга мувофиқ келмайдиган ёхуд уларни ХАИСК аъзолигига тавсия этган шахсларнинг позициясига мос келмайдиган масалада позиция эгаллашига олиб келиши мумкин.

ХАИСКнинг ҳужжатлари

ХАИСКнинг мажбурий кучга эга ҳужжатлари

3. ХАИСК ҳужжатлари Халқаро стандартларга мувофиқ ўтказиладиган аудит, кўриб чиқиш, бошқа ишонч ва алоқадор хизматлар топшириқларини тартибга солади. Улар муайян мамлакатда ретроспектив молиявий ҳисоботлар аудитини ёки бошқа ахборот бўйича ишонч топшириқларини тартибга солувчи ҳамда ўша мамлакатнинг миллий стандартларига мувофиқ бажарилиши талаб этиладиган маҳаллий қонунлар ёки норматив ҳужжатларни бекор қилмайди. Агар маҳаллий қонунлар ёки норматив ҳужжатлар муайян масалада ХАИСК стандартларидан фарқ қилса ёки уларга зид келса, маҳаллий қонунлар ёки норматив ҳужжатларга мувофиқ бажарилган топшириқ ХАИСК стандартларига автоматик равишда мувофиқ келмайди. Профессионал бухгалтер топшириққа тегишли барча стандартларга тўлиқ риоя қилмаган бўлса, ХАИСК стандартларига мувофиқлик тўғрисида баёнот бермаслиги лозим.

4. ХАИСКнинг мажбурий кучга эга ҳужжатлари — бу ХАИСКнинг эълон қилинган белгиланган тартиб-таомилига мувофиқ чиқариладиган Халқаро стандартлардир.

Халқаро аудит ва ишонч стандартлари кенгаши томонидан чиқарилган халқаро стандартларнинг мажбурий кучи

5. Аудитнинг халқаро стандартлари (АХСлар) ретроспектив молиявий ахборот аудитида қўлланилади.

6. Кўриб чиқиш топшириқларининг халқаро стандартлари (КТХС) ретроспектив молиявий ахборотни кўриб чиқишда қўлланилади.

7. Ишонч топшириқларининг халқаро стандартлари (ИТХС) ретроспектив молиявий ахборот аудити ёки кўриб чиқишидан ташқари ишонч топшириқларида қўлланилади.

8. Алоқадор хизматларнинг халқаро стандартлари (АХХС) маълумотларни жамлаш топшириқларида, ахборотга нисбатан келишилган тартиб-таомилларни қўллаш топшириқларида ва ХАИСК томонидан белгиланган бошқа алоқадор хизматлар топшириқларида қўлланилади.

9. АХСлар, КТХС, ИТХС ва АХХС биргаликда ХАИСКнинг Топшириқ стандартлари деб аталади.

10. Сифат бошқарувининг халқаро стандартлари (СБХС) ХАИСКнинг Топшириқ стандартлари доирасига кирувчи барча хизматларга нисбатан қўлланилади.

Аудитнинг халқаро стандартлари

11. АХСлар мустақил аудитор томонидан молиявий ҳисоботлар[1] аудити контекстида ёзилган. Улар бошқа ретроспектив молиявий ахборот аудитига қўлланилганда, вазиятга қараб зарур тарзда мослаштирилиши лозим. АХСларнинг мажбурий кучи 200-сон АХСда белгиланган.[2]

Сифат бошқарувининг халқаро стандартлари

12. СБХСлар фирмаларга уларнинг ХАИСКнинг Топшириқ стандартлари доирасидаги барча хизматларига нисбатан

[1] Бошқача кўрсатилмаган бўлса, «молиявий ҳисоботлар» ретроспектив молиявий ахбородан иборат молиявий ҳисоботларни англатади

[2] 200-сон АХС, *Мустақил аудиторнинг умумий мақсадлари ва аудитни Аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ ўтказиш*

қўлланиш учун ёзилган. СБХСларнинг мажбурий кучи ҳар бир СБХСнинг кириш қисмида белгиланган.[3]

Бошқа халқаро стандартлар

13. 6–8-бандларда кўрсатилган баъзи Халқаро стандартлар қуйидагиларни ўз ичига олади: мақсадлар, талаблар, стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар, кириш материаллари ҳамда таърифлар. Ушбу атамалар АХС ва молиявий ҳисоботлар аудити контекстида 200-сон АХСда изоҳланганига бевосита ўхшаш тарзда талқин этилиши лозим.

14. 6–8-бандларда кўрсатилган бошқа Халқаро стандартлар асосий тамойиллар ва муҳим тартиб-таомилларни (қалин ҳарфлар билан ва «керак» сўзи орқали белгиланган) ҳамда уларни қўллашга оид изоҳловчи ва бошқа материаллар, жумладан иловалар кўринишидаги тегишли раҳбарий кўрсатмаларни ўз ичига олади. Асосий тамойиллар ва муҳим тартиб-таомиллар уларни қўллаш учун раҳбарий кўрсатма берувчи изоҳловчи ва бошқа материаллар контекстида тушунилиши ва қўлланилиши лозим. Шу сабабли асосий тамойиллар ва муҳим тартиб-таомилларни тушуниш ва қўллаш учун Стандартнинг бутун матнини ҳисобга олиш зарур.

15. Стандартнинг асосий тамойиллари ва муҳим тартиб-таомиллари топшириқ шароитларида улар тегишли бўлган барча ҳолларда қўлланилиши лозим. Бироқ, истисно ҳолларда, профессионал бухгалтер муҳим тартиб-таомил мақсадига эришиш учун ундан четга чиқишни зарур деб ҳисоблаши мумкин. Бундай вазият юзага келганда, профессионал бухгалтердан бажарилган муқобил тартиб-таомиллар тартиб-таомил мақсадига қандай эришишини ҳамда, бошқача равшан бўлмаса, четга чиқиш сабабларини ҳужжатлаштириш талаб этилади. Профессионал бухгалтернинг тегишли муҳим тартиб-таомилдан четга чиқиш зарурати фақат топшириқнинг ўзига хос шароитларида ушбу тартиб-таомил самарасиз бўлган ҳоллардагина юзага келиши кутилади.

16. Қўллаш материалининг бир қисми бўлган иловалар Стандартнинг ажралмас қисми ҳисобланади. Илованинг мақсади ва мўлжалланган қўлланилиши тегишли Стандартнинг асосий матнида ёки илованинг сарлавҳаси ва киришида изоҳланади.

Профессионал мулоҳаза

17. Халқаро стандартларнинг табиати профессионал бухгалтердан уларни қўллашда профессионал мулоҳаза юритишни талаб қилади.

Халқаро стандартларнинг қўлланилиши

18. Муайян Халқаро стандартнинг қўллаш доираси, кучга кириш санаси ва қўлланилишига оид ҳар қандай ўзига хос чекловлар Стандартда аниқ кўрсатилади. Халқаро стандартда бошқача кўрсатилмаган бўлса, профессионал бухгалтерга Халқаро стандартни унда белгиланган кучга кириш санасидан олдин қўллашга рухсат берилади.

19. Халқаро стандартлар давлат секторидаги топшириқларга ҳам тегишлидир. Тегишли ҳолларда, давлат сектори ташкилотларига хос қўшимча мулоҳазалар қуйидагича киритилади:

    (a) АХСлар ва СБХСлар ҳолатида — Халқаро стандартнинг асосий матнида; ёки

    (b) бошқа Халқаро стандартлар охирида келтириладиган Давлат секторига оид нуқтаи назар (ДСНН)да.

Мажбурий кучга эга бўлмаган материал

20. Мажбурий кучга эга бўлмаган материал ХАИСК томонидан чиқарилган Амалиёт изоҳлари ва ходимлар нашрларини ўз ичига олади. Мажбурий кучга эга бўлмаган материал ХАИСКнинг Халқаро стандартлари таркибига кирмайди.

Халқаро аудит амалиёти изоҳлари

21. Халқаро аудит амалиёти изоҳлари (ХААИлар) аудиторларга АХСларда назарда тутилганлардан ташқари қўшимча талаблар юкламайди ҳамда аудиторнинг аудитга тегишли барча АХСга риоя қилиш жавобгарлигини ўзгартирмайди. ХААИлар аудиторларга амалий кўмак беради. Улар миллий стандартлар учун масъул шахслар томонидан тарқатилиши ёки тегишли миллий материалларни ишлаб чиқишда фойдаланилиши учун мўлжалланган. Улар шунингдек фирмалар ўз ўқитиш дастурлари ва ички раҳбарий кўрсатмаларини ишлаб чиқишда фойдаланиши мумкин бўлган материални тақдим этади.

22. Қамраб олинган мавзу(лар) табиатига қараб, ХААИ аудиторга қуйидагиларда ёрдам бериши мумкин:

[3] 1-сон СБХС, *Молиявий ҳисоботлар аудити ёки кўриб чиқишини, ёхуд бошқа ишонч ёки алоқадор хизматлар топшириқларини бажарувчи фирмалар учун сифат бошқаруви,* 12-банд ва 2-сон СБХС, *Топшириқ сифатини кўриб чиқиш*, 10-банд

- ташкилот шароитларини тушуниш ҳамда муҳим бузиб кўрсатиш таваккалчиликларини аниқлаш ва баҳолашга оид мулоҳаза юритиш;
- баҳоланган таваккалчиликларга қандай жавоб бериш ҳақида, жумладан шароитга мос келиши мумкин бўлган тартиб-таомиллар ҳақида мулоҳаза юритиш; ёки
- молиявий ҳисоботлар тўғрисида фикр шакллантириш ва бошқарув учун масъул шахслар билан алоқа қилишни ҳам ўз ичига олган ҳолда, хулоса беришга оид мулоҳазаларни ҳисобга олиш.

Бошқа халқаро стандартларга оид амалиёт изоҳлари

23. ХАИСК шунингдек Кўриб чиқиш топшириқлари бўйича халқаро амалиёт изоҳлари (КТХАИ), Ишонч топшириқлари бўйича халқаро амалиёт изоҳлари (ИТХАИ) ва Алоқадор хизматлар бўйича халқаро амалиёт изоҳлари (АХХАИ)ни мос равишда КТХС, ИТХС ва АХХС учун худди шу мақсадга хизмат қилиши учун чиқариши мумкин.

Ходимлар нашрлари

24. Ходимлар нашрлари амалиётчиларнинг муҳим янги ёки пайдо бўлаётган масалалардан хабардорлигини ошириш учун мавжуд талаблар ва қўллаш материалига ишора қилиш, ёхуд уларнинг эътиборини ХАИСК ҳужжатларининг тегишли қоидаларига қаратиш орқали фойдаланилади.

Тил

25. ХАИСК Халқаро стандарти, Амалиёт изоҳи, муҳокама учун лойиҳа ёки бошқа нашрнинг ягона расмий матни ХАИСК томонидан инглиз тилида нашр этилган матндир.

АТАМАЛАР ЛУҒАТИ[1]

(2023-2024 йил нашри)

Фойдаланиш ҳуқуқларини назорат қилиш тартиб таомиллари—онлайн терминал қурилмалари, дастурлар ва маълумотлардан фойдаланишни чеклаш учун мўлжалланган тартиб таомиллар.

Фойдаланишни назорат қилиш тартиб таомиллари фойдаланувчи аутентификацияси ва фойдаланувчи авторизациясидан иборат.

Фойдаланувчи аутентификацияси, одатда, ноёб тизимга кириш идентификаторлари, пароллар, кириш карталари ёки биометрик маълумотлар орқали фойдаланувчини аниқлашга ҳаракат қилади.

Фойдаланувчи авторизацияси ҳар бир фойдаланувчи кириши мумкин бўлган компьютер ресурсларини белгилайдиган кириш қоидаларидан иборат.

Хусусан, бундай тартиб-қоидалар қуйидагиларнинг олдини олиш ёки аниқлаш учун мўлжалланган:

- онлайн терминал қурилмалари, дастурлар ва маълумотларга рухсатсиз кириш;
- рухсатсиз операцияларни киритиш;
- маълумотлар файлларига рухсатсиз ўзгартиришлар киритиш;
- рухсат берилмаган ходимлар томонидан компьютер дастурларидан фойдаланиш;
- рухсат берилмаган компьютер дастурларидан фойдаланиш..

**Ҳисоб баҳоси*—қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш асоси талабларига мувофиқ баҳолаш ноаниқлигига дучор бўладиган монетар миқдор.

**Бухгалтерия ёзувлари* — дастлабки бухгалтерия ёзувлари ва уларни тасдиқловчи ҳужжатлар, масалан: чеклар ва электрон маблағ ўтказмалари ёзувлари; счёт-фактуралар; шартномалар; бош дафтар ва ёрдамчи дафтарлар; журнал ёзувлари ва расмий журнал ёзувларида акс этмаган молиявий ҳисоботга бошқа тузатишлар; шунингдек харажатларни тақсимлаш, ҳисоб-китоблар, жамлашлар ва маълумотларни ёритиб беришни тасдиқловчи ишчи жадваллар ва электрон жадваллар каби ёзувлар.

Жамланиш риски — тузатилмаган ва аниқланмаган бузиб кўрсатишлар йиғиндиси умуман молиявий ҳисоботлар учун муҳимлик даражасидан ошиб кетиш эҳтимоли.

Келишилган тартиб-таомиллар–амалиётчи ва топшириқ берувчи томон (ва агар тегишли бўлса, бошқа томонлар) тарафидан келишилган тартиб-таомиллар.

Келишилган тартиб-таомиллар топшириғи– амалиётчи ва топшириқ берувчи томон (ва агар тегишли бўлса, бошқа томонлар) келишган тартиб-таомилларни бажариш ва бажарилган тартиб-таомиллар ҳамда тегишли натижаларни келишилган тартиб-таомиллар хулосасида хабар қилиш учун амалиётчи жалб қилинган топшириқ.

**Таҳлилий тартиб-таомиллар*—молиявий ва номолиявий маълумотлар ўртасидаги эҳтимолий ўзаро боғлиқликларни таҳлил қилиш орқали молиявий маълумотларни баҳолашни англатади. Таҳлилий тартиб-таомиллар, шунингдек, бошқа мавжуд маълумотларга зид келадиган ёки кутилган кўрсаткичлардан аҳамиятли фарқ қиладиган аниқланган четланишлар ёки нисбатларни текширишни ҳам назарда тутади.

* *Йиллик ҳисобот*—одатда қонун, норматив ҳужжат ёки одатга мувофиқ раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахслар томонидан йиллик асосда тайёрланган ҳужжат ёки ҳужжатлар комбинацияси бўлиб, унинг мақсади мулк эгаларига (ёки шунга ўхшаш манфаатдор томонларга) ташкилотнинг фаолияти ва молиявий ҳисоботларда баён этилганидек, ташкилотнинг молиявий натижалари ва молиявий ҳолати ҳақида маълумот беришдан иборат. Йиллик ҳисобот молиявий ҳисоботлар ва уларга оид аудиторлик хулосасини ўз ичига олади ёки улар билан биргаликда тақдим этилади ва одатда ташкилотнинг ривожланиши, унинг келажак истиқболлари ва рисклари ҳамда ноаниқликлари, ташкилотнинг бошқарув органи баёноти ва бошқарув масалаларини қамраб олувчи ҳисоботлар ҳақида маълумотни ўз ичига олади.

**Аномалия*—тўпламдаги бузиб кўрсатишлар ёки четга чиқишларни тақдим этмаслиги аниқ кўрсатилиши мумкин бўлган бузиб кўрсатиш ёки четга чиқиш.

Қўлланиладиган мезонлар (3410-сон ИТТХС контекстида)[2]—ташкилот томонидан чиқиндиларни ИГ тўғрисидаги ҳисоботда миқдорий ҳисоблаш ва ҳисобот бериш учун фойдаланиладиган мезонлар.

Тегишли мезонлар (3420-сон ИТТХС контекстида)[3]— масъул томон тарафидан проформа молиявий маълумотларни тузишда фойдаланиладиган мезонлар. Мезонлар ваколатли ёки тан олинган стандарт ўрнатувчи ташкилот ёки қонун ёки меъёрий ҳужжатлар томонидан белгиланиши мумкин. Белгиланган мезонлар мавжуд бўлмаса, улар масъул томон тарафидан ишлаб чиқилади.

---

* АХСларда белгиланган атамани билдиради

† Сифат бошқаруви бўйича халқаро стандартларда белгиланган атамани билдиради

[1] Давлат секторидаги топшириқлар учун ушбу луғатдаги атамалар давлат сектори эквивалентларига нисбатан ўқилиши керак. Халқаро аудит ва ишонч бериш стандартлари кенгаши баёнотларида бухгалтерия атамалари белгиланмаган ҳолларда, Халқаро бухгалтерия ҳисоби стандартлари кенгаши томонидан нашр этилган Атамалар луғатига мурожаат қилиш керак.

[2] 3410-сон ИАХХС, *Иссиқхона газлари ҳисоботлари бўйича ишонч бериш топшириқлари*

[3] 3420-сон ИАХХС, *Проспектга киритилган про-форма молиявий маълумотларни тузиш ҳақида ҳисобот бериш бўйича ишонч бериш топшириқлари*

**Қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси* — молиявий ҳисоботларни тайёрлашда раҳбарият ва тегишли ҳолларда бошқарув учун масъул шахслар томонидан қабул қилинган молиявий ҳисобот асоси бўлиб, у ташкилотнинг хусусияти ва молиявий ҳисоботларнинг мақсадига мувофиқ мақбул ҳисобланади ёки қонун ёхуд норматив ҳужжатлар билан талаб қилинади. 4410-сонли АХХС (қайта таҳрирланган)[4] контекстида молиявий ҳисоботларга эмас, балки молиявий маълумотларга ҳавола қилинади

"Ҳаққоний тақдимот асоси" атамаси асос талабларига мувофиқликни талаб қиладиган ва қуйидагиларни эътироф этадиган молиявий ҳисобот асосига нисбатан қўлланилади:

(a) Молиявий ҳисоботларнинг ҳаққоний тақдимотига эришиш учун раҳбариятнинг асоси томонидан махсус талаб қилинганидан ташқари қўшимча ошкор этишларни тақдим этиши зарур бўлиши мумкинлигини очиқ ёки билвосита эътироф этади; ёки

(b) Молиявий ҳисоботларнинг ҳаққоний тақдимотига эришиш учун раҳбариятнинг асоси талабларидан четга чиқиши зарур бўлиши мумкинлигини очиқ эътироф этади. Бундай четланишлар фақат жуда кам ҳолларда зарур бўлиши кутилади

"Мувофиқлик асоси" атамаси асос талабларига мувофиқликни талаб қиладиган, аммо юқоридаги (a) ёки (b) бандларидаги эътирофларни ўз ичига олмаган молиявий ҳисобот асосига нисбатан қўлланилади.

Ахборот технологияларидаги амалий назоратлар — одатда бизнес-жараён даражасида ишлайдиган қўлда ёки автоматлаштирилган тартиб-таомиллар. Амалий назоратлар олдини олиш ёки аниқлаш характерига эга бўлиши мумкин ва бухгалтерия ёзувларининг яхлитлигини таъминлаш учун мўлжалланган. Шунга мувофиқ, амалий назоратлар операцияларни ёки бошқа молиявий маълумотларни бошлаш, қайд этиш, қайта ишлаш ва ҳисобот беришда қўлланиладиган тартиб-таомилларга тегишлидир.

**Қўлланилган мезонлар (810-сон АХС (қайта таҳрирланган)[5] контекстида)* — қисқартирилган молиявий ҳисоботларни тайёрлашда раҳбарият томонидан қўлланилган мезонлар

**Муносиблик (аудит далиллари бўйича)*—аудит далилларининг сифат кўрсаткичидир; яъни, аудиторнинг фикри асосланган хулосаларни қўллаб-қувватлашда унинг ўринлилиги ва ишончлилигини билдиради.

**Бозор шартларида тузилган битим*—битим шундай шартлар ва шароитларда амалга оширилиши керакки, сотиб олишни хоҳловчи сотиб олувчи ва сотишни хоҳловчи сотувчи ўртасида, улар бир-бирига боғлиқ бўлмаган ва бир-биридан мустақил ҳаракат қилаётган ҳамда ўз шахсий манфаатларига интилаётган бўлиши лозим.

**Тасдиқлар*— молиявий ҳисоботда ахборотни тан олиш, баҳолаш, тақдим этиш ва ёритиб бериш бўйича очиқ ёки бошқа кўринишдаги тасдиқлар, бу молиявий ҳисобот қўлланиладиган молиявий ҳисоботни тайёрлаш асосига мувофиқ тайёрланганлигини тасдиқловчи раҳбарият баёнотларида ўз аксини топади. Тасдиқлар муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш, баҳолаш ва уларга жавоб беришда юзага келиши мумкин бўлган турли хил потенциал бузиб кўрсатишларни кўриб чиқиш учун аудитор томонидан қўлланилади.

Баҳолаш — аҳамиятли эканлиги тўғрисида хулоса чиқариш учун аниқланган муҳим бузиб кўрсатиш рискларини таҳлил қилиш. "Баҳолаш" атамаси анъанавий равишда фақат рискларга нисбатан қўлланилади. (шунингдек Баҳолаш (масалалар) га қаранг)

Боғлиқлик—(Аудиторнинг молиявий маълумотлар билан боғлиқлигига қаранг)

Ишонч —(Оқилона ишончга қаранг)

Ишончни таъминлаш топшириғи— амалиётчи мўлжалланган фойдаланувчиларнинг предмет ҳақидаги маълумот (яъни, муайян мезонларга нисбатан асосий предметни ўлчаш ёки баҳолаш натижаси) тўғрисидаги ишонч даражасини масъул томонга нисбатан амалга оширишга қаратилган хулосани ифодалаш мақсадида етарли ва муносиб далилларни олишга интиладиган топшириқ. Ҳар бир ишонч топшириғи икки тур бўйича таснифланади:

(i) Оқилона ишонч топшириғи ёки чекланган ишонч топшириғи:

a. Оқилона ишонч топшириғи — амалиётчи топшириқ рискини топшириқ ҳолатларида амалиётчининг хулосаси учун асос сифатида қабул қилиниши мумкин бўлган паст даражагача камайтирадиган ишонч топшириғи. Амалиётчининг хулосаси мезонларга нисбатан асосий предметни ўлчаш ёки баҳолаш натижаси ҳақида амалиётчининг фикрини ифодалайдиган шаклда ифодаланади.

b. Чекланган ишонч топшириғи — амалиётчи топшириқ ҳолатларида қабул қилиниши мумкин бўлган даражагача, лекин оқилона ишонч топшириғидагидан юқори бўлган топшириқ рискини камайтирадиган ишонч топшириғи; бу риск даражаси амалиётчига бажарилган тартиб-таомиллар ва олинган далиллар асосида, предмет ҳақидаги маълумотнинг муҳим даражада бузиб кўрсатилганлигига ишонишга сабаб бўладиган ҳолат(лар) амалиётчининг эътиборига тушганми ёки йўқлигини ифодаловчи шаклда хулоса бериш учун асос вазифасини бажаради. Чекланган ишонч топшириғида бажариладиган тартиб-таомилларнинг характери, муддати ва кўлами оқилона ишонч топшириғи учун зарур бўлган ҳажмга нисбатан чекланган, лекин амалиётчининг профессионал мулоҳазасига кўра, аҳамиятли бўлган ишонч даражасини олишга мўлжалланган. Аҳамиятли бўлиши учун, амалиётчи томонидан олинган ишонч

[4] 4410-сон ТХБХС (Қайта таҳрирланган), Мувофиқлик топшириқлари

[5] 810-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Умумлашган молиявий ҳисоботлар бўйича хулоса бериш топшириқлари

даражаси мўлжалланган фойдаланувчиларнинг предмет ҳақидаги маълумотга бўлган ишончини аҳамиятсиз даражадан аниқ юқори даражага кўтариши мумкин.

(ii) Тасдиқлаш топшириғи ёки тўғридан-тўғри топшириқ:

a. Тасдиқлаш топшириғи — Амалиётчидан бошқа томон асосий предметни мезонларга нисбатан ўлчайдиган ёки баҳолайдиган ишонч топшириғи. Амалиётчидан бошқа томон кўпинча натижавий предмет ҳақидаги маълумотни ҳисобот ёки баёнотда тақдим этади. Баъзи ҳолларда, предмет ҳақидаги маълумот амалиётчи томонидан ишонч ҳисоботида тақдим этилиши мумкин. Тасдиқлаш топшириғида амалиётчининг хулосаси предмет ҳақидаги маълумот муҳим бузиб кўрсатишлардан холи эканлигига қаратилади. Амалиётчининг хулосаси қуйидагиларни ифодалаши мумкин:

i. Асосий предмет ва қўлланиладиган мезонлар;

ii. Предмет ҳақидаги маълумот ва қўлланиладиган мезонлар; ёки

iii. Тегишли томон(лар) тарафидан берилган баёнот.

b. Тўғридан-тўғри топшириқ — амалиётчи асосий предметни қўлланиладиган мезонларга нисбатан ўлчайдиган ёки баҳолайдиган ва амалиётчи натижавий предмет ҳақидаги маълумотни ишонч ҳисоботининг бир қисми сифатида ёки унга илова қилган ҳолда тақдим этадиган ишонч топшириғи. Тўғридан-тўғри топшириқда амалиётчининг хулосаси мезонларга нисбатан асосий предметни ўлчаш ёки баҳолашнинг ҳисобот қилинган натижасига қаратилади.

Ишонч топшириғи бўйича риск— топшириқ предмети ҳақидаги маълумотда муҳим бузиб кўрсатишлар мавжуд бўлган ҳолларда амалиётчи мутахассиснинг нотўғри хулоса тақдим этиш риски.

Ишонч кўникмалари ва техникалари —ишонч амалиётчисида мавжуд бўлган, ҳар қандай махсус ишонч топшириғининг асосий предмети ёки уни ўлчаш ёки баҳолашга оид тажрибадан фарқ қиладиган режалаштириш, далилларни йиғиш, далилларни баҳолаш, хабар бериш ва хулоса тузиш кўникмалари ва техникалари.

**Аудит ҳужжатлари*—бажарилган аудиторлик тартиб-таомиллари, олинган тегишли аудит далиллари ва аудитор асосланган хулосаларнинг ёзуви ("ишчи қоғозлар" ёки "ишчи ҳужжатлар" каби атамалар ҳам баъзида қўлланилади).

**Аудит далиллари*—аудиторнинг фикри асосланган хулосаларга келишда аудитор томонидан фойдаланиладиган маълумотлар. Аудит далиллари молиявий ҳисоботнинг асосидаги бухгалтерия ҳисоби маълумотлари бўйича маълумотларни ҳамда бошқа манбалардан олинган маълумотларни ўз ичига олади. (Етарлилик (аудит далиллари) ва муносиблик (аудит далилларининг) га қаранг)

**Аудит файли*—муайян топшириқ учун аудит ҳужжатларини ташкил этувчи ёзувларни ўз ичига олган, жисмоний ёки электрон шаклдаги, бир ёки бир нечта папкалар ёки бошқа сақлаш воситалари.

Аудиторлик ташкилоти—(Ташкилотга қаранг)

**Аудиторлик фикри*—(модификацияланган фикр ва модификацияланмаган фикрга қаранг)

**Аудит риски*—Аудиторнинг молиявий ҳисобот муҳим бузиб кўрсатилганида нотўғри аудит фикрини билдириши риски. Аудит риски муҳим бузиб кўрсатишлар риски ва аниқланмаслик риски функциясидан иборат.

**Аудит танланмаси (танланма)*— барча танланма бирликлари танлаш имкониятига эга бўлган тарзда, аудиторга бутун тўплам ҳақида хулосалар чиқариш учун оқилона асос таъминлаш мақсадида аудит аҳамиятига эга бўлган тўплам ичидаги элементларнинг 100% дан камроғига аудит тартиб-таомилларини қўллаш.

**Аудит қилинган молиявий ҳисобот (810-сон АХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)*[6]— аудитор томонидан АХСга мувофиқ аудит қилинган ва қисқартирилган молиявий ҳисобот олинган молиявий ҳисоботлар.

**Аудитор*—аудитни ўтказаётган шахс ёки шахслар, одатда топшириқ раҳбари ёки топшириқ гуруҳи аъзолари ёки, тегишли ҳолларда, ташкилот. Агар АХС аниқ равишда талаб ёки жавобгарлик топшириқ раҳбари томонидан бажарилишини назарда тутса, "аудитор" эмас, балки "топшириқ раҳбари" атамаси ишлатилади. "Топшириқ раҳбари" ва "ташкилот" атамалари, тегишли ҳолларда, давлат секторидаги эквивалентларига нисбатан қўлланилади.

Аудиторнинг молиявий маълумотлар билан боғлиқлиги—аудитор, агар у ўз хулосасини ушбу маълумотга илова қилса ёки ушбу молиявий маълумотлар билан боғлиқ ҳолда ўз исмидан (номидан) профессионал матнида фойдаланишга рози бўлса, молиявий маълумотлар билан боғланган ҳисобланади.

**Аудиторнинг эксперти*— бухгалтерия ҳисоби ёки аудитдан бошқа соҳада мутахассисликка эга бўлган шахс ёки ташкилот бўлиб, унинг шу соҳадаги иши аудитор томонидан етарли ва муносиб аудит далилларини олишда ёрдам бериш учун фойдаланилади. Аудитор эксперти аудиторнинг ички мутахассиси (аудиторлик ташкилотининг ёки тармоқ ташкилотининг партнёри[7] ёки ходими, шу жумладан вақтинчалик ходимлари) ёки аудиторнинг ташқи мутахассиси бўлиши мумкин.

**Аудиторнинг баҳо нуқтаси ёки аудиторнинг баҳолаш диапазони*—раҳбариятнинг баҳо нуқтасини баҳолашда аудитор томонидан ишлаб чиқилган, тегишли равишда, миқдор ёки миқдорлар диапазонидир.

**Аудиторнинг баҳолаш диапазони*—(Аудиторнинг баҳо нуқтасига қаранг)

---

[6] 200-сон АХС, Мустақил аудиторнинг умумий мақсадлари ва аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ аудит ўтказиш, 13(f)-банд, "молиявий ҳисоботлар" атамасини белгилайди.

[7] "Партнёр" ва "фирма" атамалари тегишли ҳолларда давлат сектори эквивалентларига нисбатан ўқилиши лозим.

Базавий йил—ташкилотнинг чиқинди газлари (эмиссиялари) вақт давомида таққосланадиган аниқ бир йил ёки бир неча йиллик ўртача кўрсаткич.

**Бизнес риски*—ташкилотнинг ўз мақсадларига эришиш ва стратегияларини амалга ошириш қобилиятига салбий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган муҳим шарт-шароитлар, ҳодисалар, вазиятлар, ҳаракатлар ёки ҳаракатсизликдан келиб чиқадиган риск, ёки номуносиб мақсадлар ва стратегияларни белгилашдан келиб чиқадиган риск.

Чеклаш ва савдо—умумий эмиссия чегараларини белгилайдиган, иштирокчиларга эмиссия рухсатномаларини тақсимлайдиган ва уларга рухсатномалар ҳамда эмиссия кредитларини ўзаро савдо қилиш имконини берадиган тизим.

Ажратиб чиқариш усули — субпудратчи ташкилот хизматлари билан ишлаш усули. Бунда хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизим тавсифи субпудратчи ташкилот кўрсатадиган хизматларнинг моҳиятини ўз ичига олади, лекин ўша субпудратчи ташкилотнинг тегишли назорат мақсадлари ва назорат чоралари хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизим тавсифидан ҳамда хизматлар аудитори топшириғи доирасидан чиқарилади.

Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизим тавсифи ва хизматлар аудитори топшириғи доираси субпудратчи ташкилотдаги назорат чораларининг самарадорлигини мониторинг қилиш учун хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат чораларини ўз ичига олади. Бу хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг субпудратчи ташкилотдаги назорат чоралари бўйича ишонч хулосасини кўриб чиқишини ҳам ўз ичига олиши мумкин..

**Қиёсий молиявий ҳисоботлар*—ўтган давр учун суммалар ва бошқа маълумотларни ёритиб бериш жорий давр молиявий ҳисоботлари билан таққослаш учун киритилган, лекин агар аудитдан ўтказилган бўлса, аудиторнинг фикрида кўрсатилган қиёсий маълумотлар. Бундай қиёсий молиявий ҳисоботларга киритилган маълумотлар даражаси жорий давр молиявий ҳисоботларининг маълумотлар даражасига таққосланади.

**Қиёсий маълумот*—қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосига мувофиқ бир ёки ундан ортиқ ўтган даврларга оид молиявий ҳисоботларга киритилган суммалар ва маълумотларни ёритиб бериш. Қиёсий маълумот, 3410-сон ИТТХС контекстида, ИГ тўғрисидаги ҳисоботда бир ёки бир нечта аввалги даврларга нисбатан киритилган миқдорлар ва маълумотларни ёритиб бериш ҳисобланади.

Жамлаш топшириғи— амалиётчи бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот соҳасидаги тажрибани қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш асосига мувофиқ ташкилотнинг молиявий маълумотларини тайёрлаш ва тақдим этишда раҳбариятга ёрдам бериш учун қўллайдиган ва ушбу АХХС талаб қилганидек хулоса берадиган топшириқ. 4410-сон АХХС (Қайта таҳрирланган) бўйича "жамлаш", "жамлаш" ва "мувофиқлаштирилган" сўзлари шу контекстда қўлланилади.

**Фойдаланувчи ташкилотнинг қўшимча назорат воситалари*—хизмат кўрсатувчи ташкилот ўз хизматини лойиҳалаштиришда фойдаланувчи ташкилотлар томонидан амалга оширилади деб ҳисоблайдиган назорат воситалари бўлиб, зарур бўлганда, назорат мақсадларига эришиш учун унинг тизими тавсифида аниқланади.

**Мувофиқлик асоси*—(Қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш асоси ва Умумий мақсадли асосга қаранг)

**Компонент*—гуруҳ аудитида аудиторлик тартиб-таомилларини режалаштириш ва бажариш мақсадларида гуруҳ аудитори томонидан белгиланган корхона, бизнес бирлиги, функция ёки бизнес фаолияти ёхуд уларнинг бирор бир комбинацияси.

**Компонент аудитори* —гуруҳ аудити мақсадларида компонентга тегишли аудиторлик ишларини бажарадиган аудитор. Компонент аудитори гуруҳ аудити учун топшириқ гуруҳининг бир қисми ҳисобланади.

**Компонент раҳбарияти*—компонентнинг молиявий маълумотларини тайёрлаш учун масъул бўлган раҳбарият.

**Компонент бажариш муҳимлиги* — гуруҳ аудитори томонидан компонентга нисбатан аудиторлик тартиб-таомилларини режалаштириш ва бажариш мақсадларида жамланма рискини тегишли даражада паст даражага туширтириш учун белгиланган сумма.

Автоматлаштирилган аудит усуллари — аудиторлик текшируви воситаси сифатида компьютердан фойдаланган ҳолда аудитор амалларини қўллаш (ААУ деб ҳам номланади).

**Назорат воситалари* — ташкилот раҳбарият ёки бошқарув учун масъул шахсларнинг назорат мақсадларига эришиш учун белгилайдиган сиёсат ёки тартиб таомиллар. Ушбу контекстда:

i. Сиёсат – назоратни амалга ошириш учун ташкилот ичида нима қилиниши ёки қилинмаслиги кераклиги тўғрисидаги баёнотлар. Бундай баёнотлар ҳужжатлаштирилган, мулоқотларда очиқ-ойдин билдирилган ёки ҳаракатлар ва қарорлар орқали назарда тутилган бўлиши мумкин.

ii. Тартиб таомиллар – сиёсатни амалга ошириш учун ҳаракатлар.

Назорат муҳити —маъмурий ва корпоратив бошқарув функциялари, раҳбарият ва бошқарув учун жавобгар шахсларнинг ташкилот ички назорат тизимига муносабати, уларнинг ушбу соҳадан хабардорлиги ва тегишли ҳаракатлари, шунингдек, ташкилот томонидан ички назорат тизимига берилган эътибор. Назорат муҳити ички назорат тизимининг компонентидир.

Назорат мақсади—назорат воситаларининг муайян жиҳатининг мақсади ёки ғояси. Назорат мақсадлари назорат воситалари камайтиришга интиладиган рискларга тегишли бўлади.

**Назорат риски*—(Муҳим бузиб кўрсатиш рискига қаранг)

Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари—хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлайдиган хулосаси билан қамраб олинган назорат мақсадига эришиш устидан назорат воситалари.

Суб-хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари— назорат мақсадига эришиш ҳақида оқилона ишонч таъминлаш учун суб-хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари.

Корпоратив бошқарув —(бошқарувга қаранг)

**Мос рақамлар*—ўтган давр учун суммалар ва бошқа маълумотларни ёритиб бериш жорий давр молиявий ҳисоботининг ажралмас қисми сифатида киритилган ва фақат жорий даврга тегишли суммалар ва бошқа маълумотларни ёритиб беришга нисбатан ўқилиши учун мўлжалланган қиёсий маълумотлар (булар "жорий давр рақамлари" деб аталади). Мос суммалар ва маълумотларни ёритиб беришда тақдим этилган батафсиллик даражаси асосан уларнинг жорий давр рақамларига ўринлилиги билан белгиланади.

Мезонлар — асосий предметни баҳолаш ёки ўлчаш учун қўлланиладиган кўрсаткичлар. "Қўлланиладиган мезонлар" муайян топшириқ учун фойдаланиладиган мезонлардир.

**Молиявий ҳисоботни тасдиқлаш санаси*—тегишли изоҳларни ўз ичига олган, молиявий ҳисоботни ташкил этувчи барча ҳисобот шакллари тайёрланган ва тан олинган ваколатга эга бўлган шахслар ўша молиявий ҳисобот учун жавобгарликни ўз зиммаларига олганликларини тасдиқлаган сана.

**Аудиторлик хулосаси санаси*—аудитор томонидан молиявий ҳисобот бўйича хулосага 700-сон АХС (Қайта таҳрирланган)га мувофиқ қўйилган сана.[8]

**Молиявий ҳисоботлар санаси*—молиявий ҳисобот қамраб олган энг сўнгги давр охирининг санаси.

**Молиявий ҳисобот эълон қилинган сана*—аудиторлик хулосаси ва аудит қилинган молиявий ҳисобот учинчи томонларга тақдим этилган сана.

**Ички назоратдаги камчилик* — қуйидаги ҳолатларни назарда тутадиган камчиликлардир:

(a) Назорат воситалари шундай тарзда ишлаб чиқилган, жорий қилинган ёки фойдаланиладики, у молиявий ҳисоботдаги бузиб кўрсатишларни ўз вақтида олдини олиш ёки аниқлаш ва тузатиш имконига эга эмас; ёки

(b) Молиявий ҳисоботдаги бузиб кўрсатишларни ўз вақтида олдини олиш ёки аниқлаш ва тузатиш учун зарур бўлган назорат воситалари мавжуд эмас.

† *Ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимидаги камчилик (1-сон СБХС контекстида)*[9]— Бу қуйидаги ҳолларда мавжуд бўлади:

(i) Сифат бошқаруви тизимининг мақсадига эришиш учун талаб қилинадиган сифат мақсади белгиланмаган;

(ii) Сифат риски, ёки сифат рисклари комбинацияси, аниқланмаган ёки тўғри баҳоланмаган;

(iii) Жавоб, ёки жавоблар комбинацияси, тегишли сифат риски юзага келиш эҳтимолини қабул қилиш мумкин бўлган даражагача камайтирмайди, чунки жавоб(лар) тўғри ишлаб чиқилмаган, амалга оширилмаган ёки самарали ишламаяпти; ёки

(iv) Сифат бошқаруви тизимининг бошқа жиҳати мавжуд эмас ёки тўғри ишлаб чиқилмаган, амалга оширилмаган ёки ушбу СБХСнинг талаби қамраб олинмаганлиги сабабли самарали ишламаяпти.

**Аниқланмаслик риски*—аудиторнинг аудит рискини мақбул даражада паст даражага тушириш учун бажарадиган тартиб-таомиллари мавжуд бўлган ва алоҳида ёки бошқа бузиб кўрсатишлар билан биргаликда муҳим бўлиши мумкин бўлган бузиб кўрсатишни аниқлай олмаслиги риски.

**Тўғридан-тўғри ёрдам*—ташқи аудиторнинг раҳбарлиги, назорати ва кўриб чиқиши остида аудит тартиб-таомилларини бажариш учун ички аудиторлардан фойдаланиш.

**Элемент*—(Молиявий ҳисоботнинг элементига қаранг)

**Молиявий ҳисоботнинг элементи (805-сон АХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)*[10]—Молиявий ҳисоботнинг элементи, ҳисоби ёки моддаси.

Эмиссиялар — тегишли давр мобайнида атмосферага чиқарилган ёки ушлаб қолиниб, ютгичга йўналтирилмаганда атмосферага чиқариладиган иссиқхона газлари (ИХГ).

Эмиссиялар қуйидаги тоифаларга бўлинади:

Бевосита эмиссиялар (1 тур эмиссиялари деб ҳам аталади) — ташкилотга тегишли ёки ташкилот назорат қиладиган манбалардан чиқадиган эмиссиялар.

Билвосита эмиссиялар — ташкилот фаолияти натижасида юзага келадиган, лекин бошқа ташкилотга тегишли ёки бошқа ташкилот назорат қиладиган манбаларда содир бўладиган эмиссиялар.

Билвосита эмиссиялар қўшимча тоифаларга бўлинади:

2 тур эмиссиялари — ташкилотга узатиладиган ва ташкилот истеъмол қиладиган энергия билан боғлиқ эмиссиялар.

3 тур эмиссиялари — барча бошқа билвосита эмиссиялар.

Эмиссия чегирмаси — ташкилотнинг ИХГ ҳисоботига киритилган ва умумий ҳисобот берилган эмиссиялардан чегириладиган, лекин атмосферадан олиб ташлаш бўлмаган ҳар қандай банд. Бу одатда сотиб олинган офсетларни ўз ичига

[8] 700-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Молиявий ҳисоботлар бўйича фикр шакллантириш ва хулоса бериш

[9] 1-сон СБХС, Молиявий ҳисоботларни аудит қилиш ёки таҳлилий текширув ёки бошқа ишонч бериш ёки турдош хизматлар топшириқларини бажарадиган фирмалар учун сифат бошқаруви

[10] 805-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Махсус мулоҳазалар — Якка молиявий ҳисоботлар ва молиявий ҳисоботнинг муайян элементлари, ҳисобварақлари ёки моддаларини аудит қилиш

олади, шунингдек ташкилот иштирок этадиган тартибга солиш ёки бошқа тизим томонидан тан олинган самарадорлик кредитлари ва рухсатномалар каби турли бошқа воситалар ёки механизмларни ҳам ўз ичига олиши мумкин.

Эмиссия омили — фаолият ўлчовини (масалан, истеъмол қилинган ёқилғи литрлари, босиб ўтилган километрлар, чорвачиликдаги ҳайвонлар сони ёки ишлаб чиқарилган маҳсулот тонналари) ўша фаолият билан боғлиқ иссиқхона газлари (ИҲГ) тахминий миқдорига айлантириш учун математик омил ёки нисбат.

Эмиссиялар савдоси тизими — иссиқхона газлари эмиссияларини камайтиришга эришиш учун иқтисодий рағбатлантиришларни таъминлаш орқали бу газларни назорат қилишда қўлланиладиган бозорга асосланган ёндашув.

**Алоҳида изоҳлар банди*—аудиторлик хулосасига киритилган банд бўлиб, у молиявий ҳисоботда тўғри тақдим этилган ёки ёритиб берилган масалага ҳавола қилади, бу масала аудитор фикрига кўра шундай аҳамиятга эгаки, фойдаланувчиларнинг молиявий ҳисоботларни тушуниши учун фундаментал аҳамиятга эга.

Топшириқ ҳолатлари — муайян топшириқни белгиловчи кенг контекст бўлиб, қуйидагиларни ўз ичига олади: топшириқ шартлари;

топшириқ оқилона ишонч ёки чекланган ишонч топшириғи эканлиги;

асосий предметнинг хусусиятлари; ўлчаш ёки баҳолаш мезонлари;

мўлжалланган фойдаланувчиларнинг ахборот эҳтиёжлари; масъул томон, ўлчовчи ёки баҳоловчи ва буюртмачи томоннинг тегишли хусусиятлари ҳамда уларнинг муҳити; топшириққа сезиларли таъсир кўрсатиши мумкин бўлган бошқа масалалар (масалан, воқеалар, операциялар, шароитлар ва амалиётлар).

†*Топшириқ ҳужжатлари*—бажарилган иш, олинган натижалар ва амалиётчи томонидан чиқарилган хулосалар ёзуви (баъзида "ишчи қоғозлар" деб аталувчи атамалар).

Топшириқ хати— топшириқ шартларининг хат кўринишидаги ёзма шаклида ифодаланиши.

†*Топшириқ раҳбари (1-сон СБХС контекстида)*[11]— Ташкилот томонидан тайинланган, топшириқ ва унинг бажарилиши, ҳамда ташкилот номидан чиқариладиган хулоса учун жавобгар бўлган, ва зарур бўлганда, профессионал, юридик ёки тартибга солувчи орган томонидан тегишли ваколатларга эга бўлган партнёр ёки бошқа шахс.

*Топшириқ раҳбари (220-сон АХС (Қайта таҳрирланган)да белгиланганидек, АХСларнинг контекстида) — аудиторлик ташкилотининг топшириқ ва унинг бажарилиши, шунингдек аудиторлик ташкилоти номидан чиқариладиган хулоса учун жавобгар бўлган ҳамда зарур бўлганда, профессионал ташкилот, юридик шахс ёки тартибга солувчи орган томонидан тегишли ваколатлар берилган партнёр ёки бошқа ходими.

Топшириқ раҳбари (3000-сон ИТТХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)[12]— ташкилот томонидан тайинланган, топшириқ ва унинг бажарилиши учун, ҳамда ташкилот номидан тақдим этиладиган ишонч хулосаси учун масъул бўлган ва зарур ҳолларда профессионал, юридик ёки тартибга солувчи органдан тегишли ваколатларга эга бўлган партнёр ёки бошқа шахс.

Топшириқ раҳбари (4400-сон ТТХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)[13]— топшириқ ва унинг бажарилиши, шунингдек ташкилот номидан чиқариладиган келишилган тартиб-таомиллар хулосаси учун жавобгар бўлган ҳамда зарур бўлганда, профессионал, юридик ёки тартибга солувчи орган томонидан тегишли ваколатлар берилган партнёр ёки ташкилот томонидан тайинланган бошқа шахс.

Топшириқ раҳбари (4410-сон АХХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)— ташкилот томонидан тайинланган, топшириқ ва унинг бажарилиши учун, ҳамда ташкилот номидан чиқариладиган мувофиқлик хулосаси учун масъул бўлган, ва зарур бўлганда, профессионал, ҳуқуқий ёки тартибга солувчи орган томонидан тегишли ваколатларга эга бўлган партнёр ёки бошқа шахс.

*†Топшириқ сифатини текшириш—топшириқ сифатини текширувчи томонидан амалга ошириладиган ва топшириқ хулосаси санасида ёки ундан олдин якунланадиган, топшириқ гуруҳи томонидан чиқарилган муҳим мулоҳазаларнинг ва улар асосида келиб чиқилган хулосаларнинг холис баҳоланиши.

*†Топшириқ сифатини текширувчи—топшириқ сифатини текширишни бажариш учун ташкилот томонидан тайинланган партнёр, ташкилотдаги бошқа шахс ёки ташқи шахс.

Топшириқ риски — предмет ҳақидаги маълумотлар муҳим даражада бузиб кўрсатилган бўлса-да, амалиётчи номувофиқ хулоса билдириш риски.

†*Топшириқ гуруҳи (1-сон СБХС контекстида)*—Топшириқни бажарувчи барча партнёрлар ва ходимлар, ҳамда топшириқда тартиб-таомилларни бажарувчи бошқа шахслар, ташқи эксперт[14] ва топшириқда тўғридан-тўғри ёрдам кўрсатувчи ички аудиторлар бундан мустасно.

*Топшириқ гуруҳи (220-сон АХС (қайта таҳрирланган)да белгиланганидек, АХСларнинг контекстида)— аудиторлик топшириғини бажарувчи барча партнёрлар ва ходимлар, ҳамда топшириқда аудиторлик тартиб-таомилларини бажарувчи

[11] 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган), Молиявий ҳисоботларни аудит қилиш учун сифат бошқаруви

[12] 3000-сон ИАХХС (Қайта таҳрирланган), Тарихий молиявий маълумотларни аудит қилиш ёки таҳлилий текширувдан бошқа ишонч бериш топшириқлари

[13] 4400-сон ТХБХС (Қайта таҳрирланган), Келишилган тартиб-таомиллар топшириқлари

[14] 620-сон АХС, Аудитор эксперти ишидан фойдаланиш, 6(а)-банд, "аудитор эксперти" атамасини белгилайди.

бошқа шахслар, аудиторнинг ташқи эксперти[15] ва топшириқда тўғридан-тўғри ёрдам кўрсатувчи ички аудиторлар бундан мустасно. [16]

Топшириқ гуруҳи (3000-сон ИАХХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)— топшириқни бажарувчи барча партнёрлар ва ходимлар, ҳамда амалиётчининг ташқи экспертидан ташқари топшириқда тартиб-таомилларни бажарувчи бошқа шахслар .

Топшириқ гуруҳи (4400-сон АХХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)— келишилган тартиб-таомиллар топшириғини бажарувчи барча партнёрлар ва ходимлар, ҳамда амалиётчининг ташқи экспертидан ташқари, топшириқда тартиб-таомилларни бажарувчи бошқа шахслар.

Топшириқ гуруҳи (4410-сон АХХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)— топшириқни бажарувчи барча партнёрлар ва ходимлар, ҳамда ташкилот ёки тармоқ ташкилоти томонидан ёлланган амалиётчининг ташқи экспертидан ташқари, топшириқда тартиб-таомилларни бажарадиган ҳар қандай бошқа шахслар.

Буюртмачи томон — амалиётчига ишонч топшириғини бажариш учун мурожаат қилувчи томон(лар).

Ташкилот (3410-сон ИАХХС контекстида) — ИҲГ ҳисоботидаги эмиссиялар тегишли бўлган: юридик шахс; иқтисодий субъект; юридик ёки иқтисодий субъектнинг идентификация қилинадиган қисми (масалан, алоҳида завод ёки чиқиндихона каби бошқа турдаги объект); ёки юридик ёки бошқа субъектларнинг ёхуд уларнинг қисмларининг бирлашмаси (масалан, қўшма корхона).

Хато— молиявий ҳисоботнинг қасддан бўлмаган бузиб кўрсатилиши, шу жумладан ёритиб берилиши лозим бўлган миқдор ёки маълумотларнинг тушириб қолдирилиши.

**Баҳолаш ноаниқлиги* — баҳолашдаги ажралмас аниқлик етишмаслигига мойиллик.

Баҳо бериш— ўринли масалаларни аниқлаш ва таҳлил қилиш, жумладан, ушбу масалалар бўйича муайян хулоса чиқариш учун зарур масалаларни таҳлил қилиш мақсадида қўшимча амалларни (зарур ҳолларда) бажариш. «Баҳо бериш» атамаси анъанавий равишда фақат бир қатор масалалар, жумладан, далил-исботлар, тартиб-таомиллар натижалари ва раҳбарият томонидан аниқланган рискка жавоб сифатида қабул қилинган чора-тадбирлар самарадорлиги борасида фойдаланилади. (шунингдек баҳолаш (рисклар) га қаранг)

Далиллар — амалиётчи томонидан амалиётчининг хулосасига келишда фойдаланиладиган маълумотлар. Далиллар тегишли ахборот тизимларида мавжуд бўлган ахборотни, агар мавжуд бўлса, ва бошқа ахборотни ўз ичига олади. ИАХХС мақсадлари учун: (i) Далилларнинг етарлилиги бу далиллар миқдорининг ўлчовидир. (ii) Далилларнинг муносиблиги бу далиллар сифатининг ўлчовидир.

**Истисно*—тасдиқланиши сўралган маълумот ёки субъектнинг ёзувларида мавжуд бўлган маълумот ва тасдиқловчи томон тарафидан тақдим этилган маълумот ўртасидаги фарқни кўрсатувчи жавоб.

**Тажрибали аудитор*—амалий аудиторлик тажрибасига эга бўлган ва қуйидагиларни оқилона даражада тушунадиган шахс (ташкилот ичидаги ёки ташқарисидаги): (a) аудит жараёнлари; (b) АХСлар ва қўлланиладиган қонун ва норматив ҳужжат талаблари; (c) ташкилот фаолият юритадиган бизнес муҳити; ва (d) ташкилотнинг соҳасига тегишли аудит ва молиявий ҳисобот масалалари.

**Эксперт*—(Аудиторнинг эксперти ва раҳбариятнинг экспертига қаранг)

**Экспертлик*—муайян соҳадаги кўникмалар, билим ва тажриба.

**Ташқи тасдиқлаш*—аудитор томонидан учинчи томондан (тасдиқловчи томон) тўғридан-тўғри ёзма жавоб сифатида олинган аудит далили, қоғоз шаклида ёки электрон ёки бошқа воситалар орқали.

**Ташқи ахборот манбаи*—ташкилот молиявий ҳисоботни тайёрлашда фойдаланган маълумотларни тақдим этган ёки аудитор аудит далили сифатида олган маълумотлар манбаи бўлган ташқи жисмоний шахс ёки ташкилот, агар бу маълумотлар кенг доирадаги фойдаланувчилар томонидан қўлланиш учун мос бўлса. Агар маълумот раҳбарият эксперти, хизмат кўрсатувчи ташкилот[17] ёки аудитор эксперти[18] сифатида фаолият юритаётган жисмоний шахс ёки ташкилот сифатида ҳаракат қилаётган шахс ёки ташкилот томонидан тақдим этилган бўлса, мазкур жисмоний шахс ёки ташкилот бу маълумотга нисбатан ташқи ахборот манбаи ҳисобланмайди .

† *Ташқи текширувлар* —Ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимига ёки ташкилот томонидан бажарилган топшириқларга тегишли, ташқи назорат органи томонидан амалга ошириладиган текширувлар ёки сўровлар ўтказиш.

**Ҳаққоний тақдим этиш асоси*—(Қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш асоси ва умумий мақсадли асосга қаранг)

**Молиявий ҳисобот*—молиявий ҳисобот тайёрлаш асосига мувофиқ, муайян вақтда ташкилотнинг иқтисодий ресурслари ёки мажбуриятлари ёки бир давр ичида уларнинг ўзгариши тўғрисида хабар бериш учун мўлжалланган, изоҳларни ўз ичига олган тарихий молиявий маълумотларнинг тизимли тақдимоти. "Молиявий ҳисобот" атамаси одатда қўлланиладиган молиявий ҳисобот стандартлари талаблари билан аниқланган молиявий ҳисоботнинг тўлиқ тўпламига ишора қилади, аммо у битта молиявий ҳисоботга ҳам ишора қилиши мумкин. Изоҳлар молиявий ҳисоботнинг юзида ёки иловада кўрсатилган,

---

[15] 620-сон АХС, Аудитор эскперти ишидан фойдаланиш, 6(а)-банд, "аудитор эксперти" атамасини белгилайди.

[16] 610-сон АХС (2013 йилда Қайта таҳрирланган), Ички аудиторлар ишидан фойдаланиш, бевосита ёрдамдан фойдаланиш чекловларини белгилайди. Шунингдек, у қонун ёки қоида билан ташқи аудиторга ички аудиторлардан бевосита ёрдам олиш тақиқланиши мумкинлигини тан олади. Шунинг учун бевосита ёрдамдан фойдаланиш рухсат этилган ҳолатлар билан чекланган.

[17] 402-сон АХС, Хизмат кўрсатувчи ташкилотдан фойдаланувчи ташкилотга тегишли аудит мулоҳазалари, 8-банд

[18] 620-сон АХС, Аудитор эксперти ишидан фойдаланиш, 6-банд

аниқ рухсат этилган ёки қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш асоси томонидан бошқа тарзда рухсат этилган изоҳловчи ёки тавсифловчи маълумотларни ўз ичига олади ёки улар орқали киритилади.

† *Топилмалар (сифат бошқаруви тизимига нисбатан)* —мониторинг фаолиятларини бажариш, ташқи текширувлар ва бошқа тегишли манбалардан тўпланган сифат бошқаруви тизимининг лойиҳаланиши, амалга оширилиши ва ишлаши ҳақидаги маълумотлар бўлиб, улар бир ёки бир нечта камчиликлар мавжуд бўлиши мумкинлигини кўрсатади.

Топилмалар (4400-сон АХХС (Қайта таҳрирланган)га нисбатан) — топилмалар бу бажарилган келишилган тартиб-таомилларнинг факт натижаларидир. Топилмалар холис тасдиқланиши мумкин. 4400-сон АХХС (Қайта таҳрирланган)да топилмаларга ҳаволалар амалиётчи бериши мумкин бўлган ҳар қандай тавсиялар каби ҳар қандай шаклдаги фикрлар ёки хулосаларни истисно қилади.

*†Ташкилот— якка амалиётчи, шериклик ёки корпорация ёки профессионал бухгалтерларнинг бошқа ташкилоти, ёки давлат сектори эквиваленти.

Прогноз—раҳбарият содир бўлишини кутаётган келгусидаги воқеалар ва маълумотни тайёрлаш санасида раҳбарият амалга оширишни режалаштирган ҳаракатлар (энг тўғри ҳисоб баҳоларига асосланган фаразлар) тўғрисидаги фаразлар асосида тайёрланган истиқболли молиявий маълумотлар.

**Фирибгарлик*— раҳбарият, бошқарув учун масъул шахслар, ходимлар ёки учинчи томонлар ўртасидан бир ёки бир нечта шахслар томонидан адолатсиз ёки ноқонуний устунликни олиш учун алдовдан фойдаланишни ўз ичига олган қасддан қилинган ҳаракат.

**Фирибгарлик риски омиллари*—фирибгарлик содир этиш учун рағбат ёки босимни кўрсатадиган ёки фирибгарлик содир этиш имкониятини тақдим этадиган ҳодисалар ёки шароитлар.

Молиявий ҳисоботни фирибгарлик асосида тузиш—молиявий ҳисоботни бу ҳисоботлардан фойдаланувчиларни чалғитиш мақсадида молиявий ҳисоботда маълумотларни ёритиб бермаслик ёки рақамли кўрсаткичларни акс эттирмасликни ўз ичига оладиган қасддан бузиб кўрсатишни назарда тутадиган тарзда тузиш.

Қўшимча тартиб-таомиллар— баҳоланган муҳим бузиб кўрсатиш рискларига жавобан бажариладиган тартиб-таомиллар, шу жумладан назорат воситалари тестлари (агар мавжуд бўлса), батафсил тестлар ва таҳлилий тартиб-таомиллар.

**Умумий ахборот технологиялари (АТ) назорати* —АТ муҳитининг узлуксиз тўғри ишлашини, шу жумладан ахборотни қайта ишлаш назоратининг узлуксиз самарали ишлашини ва ташкилот ахборот тизимидаги ахборот яхлитлигини (яъни, ахборотнинг тўлиқлиги, аниқлиги ва ҳақиқийлиги) таъминлайдиган ташкилотнинг АТ жараёнлари устидан назорат. Шунингдек АТ муҳити таърифига қаранг.

**Умумий мақсадли молиявий ҳисобот*— умумий мақсадли асосларга мувофиқ тайёрланган молиявий ҳисоботлар.

**Умумий мақсадли асос* – кенг доирадаги фойдаланувчиларнинг умумий молиявий маълумот эҳтиёжларини қондириш учун мўлжалланган молиявий ҳисобот асослари. Молиявий ҳисобот асослари ҳаққоний тақдим этиш асослари ёки мувофиқлик асослари бўлиши мумкин. “Ҳаққоний тақдим этиш асослари” атамаси асос талабларига мувофиқликни ва қуйидагиларни талаб қиладиган молиявий ҳисобот асосларига ишора қилиш учун қўлланилади: (i) молиявий ҳисоботнинг ҳаққоний тақдим этилишига эришиш учун раҳбарият асос томонидан махсус талаб қилинган маълумотлардан ташқари қўшимча маълумотларни тақдим этиши зарур бўлиши мумкинлигини ошкора ёки яширин равишда тан олади; ёки (ii) молиявий ҳисоботларнинг ҳаққоний тақдим этилишига эришиш учун раҳбарият асос талабларидан четга чиқиши зарур бўлиши мумкинлигини аниқ тан олади. Бундай четга чиқишлар фақат жуда камдан-кам ҳолларда зарур бўлиши кутилади. “Мувофиқлик асослари” атамаси асос талабларига мувофиқликни талаб қиладиган, лекин юқоридаги (i) ёки (ii) бандлардаги тан олишларни ўз ичига олмайдиган молиявий ҳисобот асосларига ишора қилиш учун қўлланилади. [19]

ИГ тўғрисидаги ҳисобот—таркибий элементларни белгилайдиган ва маълум бир давр учун ташкилотнинг ИГ чиқиндиларини миқдорий ифодалайдиган (баъзан чиқиндилар рўйхати деб аталади) ҳамда, қўлланиладиган ўринларда, таққослама маълумотлар ва тушунтирувчи изоҳларни, шу жумладан муҳим миқдорий ҳисоблаш ва ҳисобот бериш сиёсатларининг хулосасини ўз ичига олган баёнот. Ташкилотнинг ИГ тўғрисидаги ҳисоботи олиб ташланадиган ёки камайтириладиган чиқиндиларнинг тоифаланган рўйхатини ҳам ўз ичига олиши мумкин. Агар топшириқ ИГ тўғрисидаги бутун ҳисоботни қамраб олмаса, "ИГ тўғрисидаги ҳисобот" атамаси топшириқ томонидан қамраб олинган қисм сифатида ўқилиши керак. ИГ тўғрисидаги ҳисобот топшириқнинг "предмет тўғрисидаги маълумот"дир. [20]

Иссиқхона газлари (ИГлар)—углерод диоксиди (CO2) ва қўлланиладиган мезонлар томонидан ИГ тўғрисидаги ҳисоботга киритилиши талаб қилинадиган бошқа газлар, масалан: метан; азот оксиди; олтингугурт гексафторид; гидрофторуглеродлар; перфторуглеродлар; ва хлорфторуглеродлар. Углерод диоксидидан бошқа газлар кўпинча углерод диоксиди эквивалентлари (CO2-е) шаклида ифодаланади.

Бошқарув—фаолиятнинг стратегик йўналишини назорат қилиш, шунингдек ташкилотда ҳисобдорлик билан боғлиқ вазифаларни бажариш учун масъул бўлган шахс (лар) ёки ташкилот (лар) нинг ролини тавсифлайди.

**Гуруҳ*—молиявий маълумотлари гуруҳ молиявий ҳисоботига киритилган барча компонентлар. Гуруҳ доимо биттадан ортиқ компонентга эга бўлади.

**Гуруҳ аудити*—гуруҳ молиявий ҳисоботи аудити.

---

[19] 200-сон АХС, Мустақил аудиторнинг умумий мақсадлари ва аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ аудит ўтказиш, 13(а)-банд

[20] 3000-сон ИААХС (Қайта таҳрирланган), 12(х)-банд

**Гуруҳ аудити фикри*—гуруҳ молиявий ҳисоботи бўйича аудиторлик фикри.

* *Гуруҳ аудитори* — Гуруҳ аудити раҳбари ва компонент аудиторларидан ташқари аудит гуруҳининг бошқа аъзолари. Гуруҳ аудитори қуйидагилар учун масъулдир:

(i) Гуруҳ аудитининг умумий стратегияси ва гуруҳ аудити режасини белгилаш;

(ii) Компонент аудиторларини бошқариш ва назорат қилиш ҳамда уларнинг ишини кўриб чиқиш;

(iii) Гуруҳ молиявий ҳисоботлари бўйича фикр шакллантириш учун асос сифатида олинган аудит далилларидан чиқарилган хулосаларни баҳолаш.

* *Гуруҳ аудити раҳбари* — Гуруҳ аудити учун масъул бўлган аудит бўйича раҳбар

* *Гуруҳ молиявий ҳисоботлари* — Бирлаштириш жараёни орқали бир нечта корхона ёки бизнес бирликнинг молиявий маълумотларини ўз ичига олган молиявий ҳисоботлар. Ушбу АХС мақсадлари учун бирлаштириш жараёни қуйидагиларни ўз ичига олади:

(i) Консолидация, мутаносиб консолидация ёки улушли иштирок усулида ҳисобга олиш;

(ii) Бош корхонаси бўлмаган, лекин умумий назорат ёки умумий бошқарув остида бўлган корхоналар ёки бизнес бирликларнинг молиявий маълумотларини бирлаштирилган молиявий ҳисоботларда тақдим этиш; ёки

(iii) Филиаллар ёки бўлимлар каби корхоналар ёки бизнес бирликларнинг молиявий маълумотларини жамлаш

**Гуруҳ раҳбарияти*—гуруҳ молиявий ҳисоботини тайёрлаш учун масъул раҳбарият.

Гуруҳ бажариш муҳимлиги — Гуруҳ аудитори томонидан белгиланган, умуман гуруҳ молиявий ҳисоботларига нисбатан бажариш муҳимлиги.

**Тарихий молиявий маълумот*—муайян ташкилотга нисбатан молиявий атамаларда ифодаланган, асосан ушбу ташкилотнинг бухгалтерия тизимидан олинган, ўтган вақт даврларида содир бўлган иқтисодий ҳодисалар ёки ўтмишдаги муайян вақт нуқталаридаги иқтисодий шароитлар ёки ҳолатлар тўғрисидаги маълумот.

* *Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари* — Халқаро бухгалтерия ҳисоби стандартлари кенгаши томонидан чиқарилган Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари.

Киритиш усули — субпудратчи ташкилот хизматлари билан ишлаш усули. Бунда хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизим тавсифи субпудратчи ташкилот кўрсатадиган хизматларнинг моҳиятини ўз ичига олади, ва ўша субпудратчи ташкилотнинг тегишли назорат мақсадлари ҳамда назорат чоралари хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизим тавсифига ва хизматлар аудитори топшириғи доирасига киритилади.

Мустақиллик[21]— қуйидагиларни ўз ичига оладиган хусусият: (a) фикрлаш мустақиллиги – профессионал мулоҳазани шубҳа остига қўядиган ҳеч қандай тарзда таъсирланмайдиган фикрни ифода этиш, шунингдек, ҳалол ҳаракат қилиш, холис бўлиш ва профессионал мулоҳазани қўллаш имконини берадиган фикрлаш тарзи. (b) хатти-ҳаракат мустақиллиги - муҳим бўлган фактлар ва ҳолатларга йўл қўймаслик (шу жумладан, барча эҳтиёт чораларини қўллаш билан), оқилона ҳаракат қиладиган ва барча тегишли маълумотларга эга бўлган учинчи томон соғлом фикрга асосланиб, шундай хулосага келиши мумкинки, аудиторлик ташкилоти ёки аудиторлик гуруҳи аъзосининг ҳалоллик, холислик ва профессионал мулоҳаза тамойилларига амал қилиши таҳдид остида қолади.

**Ахборотни қайта ишлаш назорати* — ташкилот ахборот тизимидаги АТ иловалари ёки қўл билан ахборотни қайта ишлаш жараёнларида ахборотни қайта ишлаш билан боғлиқ, ахборот яхлитлиги (яъни, операциялар ва бошқа ахборотнинг тўлиқлиги, аниқлиги ва ҳақиқийлиги) рискларини бевосита бартараф этувчи назорат воситалари.

**Ажралмас риск*—(Муҳим бузиб кўрсатиш рискига қаранг)

**Ажралмас риск омиллари* —ҳодисалар ёки шароитларнинг, назорат воситаларини ҳисобга олишдан олдин, операциялар тури, ҳисоб қолдиғи ёки маълумотларни ёритиб бериш бўйича тасдиқнинг, фирибгарлик ёки хато туфайли бузиб кўрсатишга мойиллигига таъсир қилувчи хусусиятлари. Бундай омиллар сифат ёки миқдорий бўлиши мумкин ва ажралмас рискка таъсир қиладиган даражада мураккаблик, субъективлик, ўзгариш, ноаниқлик ёки раҳбарият томонидан нохолислик ёки бошқа фирибгарлик риски омиллари[22] туфайли бузиб кўрсатишга мойилликни ўз ичига олади.

**Биринчи марта ўтказилаётган аудит топшириғи*—қуйидагиларнинг бири бўлган топшириқ: (a) аввалги давр учун молиявий ҳисоботлар аудит қилинмаган; ёки (b) аввалги давр учун молиявий ҳисоботлар олдинги аудитор томонидан аудит қилинган.

Сўров—молиявий ва молиявий бўлмаган характердаги маълумотлар тақдим этиш сўрови билан ташкилот ичидаги ёки ундан ташқаридаги шахсларга мурожаат.

Сўров (2400-сон ТТХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)[23]— сўров ташкилот ичида ёки ташқарисидаги билимли шахслардан маълумот излашдан иборат.

---

[21] Ахлоқ кенгаши профессионал бухгалтерлар учун Халқаро ахлоқ кодексида (шу жумладан Халқаро мустақиллик стандартларида) белгиланганидек (БХАСК кодекси)

[22] 240-сон АХС, А24–А27 бандлар

[23] 2400-сон АХХС (Қайта таҳрирланган), Тарихий молиявий ҳисоботларни таҳлилий текширув топшириқлари

Кўздан кечириш (аудиторлик амаллари сифатида)—қоғоз, электрон шаклда ёки бошқа воситалардаги ички ёки ташқи маълумотлар ёки ҳужжатларни текшириш ёки активнинг мавжудлиги ва ҳолатини текшириш.

Мўлжалланган фойдаланувчилар — амалиётчи ишонч хулосасидан фойдаланишини кутаётган шахс(лар), ташкилот(лар) ёки уларнинг гуруҳ(лар)и. Айрим ҳолларда, ишонч хулосаси қаратилган қабул қилувчилардан ташқари бошқа мўлжалланган фойдаланувчилар ҳам мавжуд бўлиши мумкин.

Оралиқ молиявий маълумотлар ёки ҳисоботлар—молиявий даврга нисбатан оралиқ санага (одатда чорак ёки ярим йиллик учун чиқарилади) чиқариладиган молиявий маълумотлар (юқорида белгиланган молиявий маълумотлар тўлиқ комплектини ифодаламаслиги ҳам мумкин).

**Ички аудит функцияси*— ташкилотнинг бошқаруви, рискларни бошқариш ва ички назорат жараёнларининг самарадорлигини баҳолаш ва яхшилаш учун мўлжалланган ишонч ва маслаҳат фаолиятини бажарувчи ташкилот функцияси.

Ички аудиторлар — ички аудит хизмати доирасида фаолиятни амалга оширувчи шахслар. Ички аудиторлар ички аудит хизмати ёки шунга ўхшаш хизмат ходимлари бўлиши мумкин.

Ички назорат—ишончли молиявий ҳисоботни тайёрлаш, фаолият самарадорлиги ва натижавийлиги ҳамда амалдаги қонунлар ва меъёрий ҳужжатларга риоя қилиш бўйича ташкилот мақсадларига эришиш борасида оқилона ишончни таъминлаш учун бошқарув учун масъул бўлган шахслар, раҳбарият ва ташкилотнинг бошқа ходимлари томонидан ишлаб чиқилган, амалга ошириладиган ва қўллаб-қувватланадиган жараёнлар. «Назорат воситалари» атамаси ички назорат тизимининг бир ёки бир нечта таркибий қисмларининг ҳар қандай жиҳатларига тааллуқлидир.

Тадқиқ этиш— бошқа амаллар билан боғлиқ ҳолда юзага келадиган масалалар бўйича сўров юбориш.

АТ муҳити—ташкилот бизнес операцияларини қўллаб-қувватлаш ва бизнес стратегияларига эришиш учун фойдаланадиган АТ иловалари ва ёрдамчи АТ инфратузилмаси, шунингдек АТ жараёнлари ва бу жараёнларда иштирок этувчи ходимлар.

* *Асосий аудит масалалари*—аудиторнинг профессионал мулоҳазасига кўра, жорий давр молиявий ҳисоботининг аудитида энг аҳамиятли бўлган масалалар. Асосий аудит масалалари бошқарув учун масъул шахслар билан муҳокама қилинган масалалардан танланади.

Чекланган ишонч (2400-сон ТТХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)— бу ТТХСга мувофиқ хулоса билдириш учун асос сифатида, ишонч даражаси оқилона ишонч даражасидан юқори бўлган ҳолатларда, лекин ишонч даражаси қабул қилинадиган даражагача камайтирилган ҳолатларда олинган ишонч даражаси. Далилларни йиғиш тартибларининг характери, муддати ва кўламининг бирлашиши амалиётчига етарли даражада ишонч ҳосил қилиш учун етарли бўлади. Тушунарли бўлиши учун, мутахассис томонидан олинган ишонч даражаси мўлжалланган фойдаланувчиларнинг молиявий ҳисоботлар ҳақидаги ишончини ошириши эҳтимоли бор.

Чекланган ишонч топшириғи—(Ишонч топшириғига қаранг)

*†Листингга кирган ташкилот—акциялари, қимматли қоғозлари ёки қарзлари тан олинган фонд биржасида котировка қилинган ёки листингга олинган ёки тан олинган фонд биржаси ёки бошқа эквивалент орган қоидалари асосида сотиладиган ташкилот.

**Раҳбарият*—ташкилот фаолиятини олиб бориш бўйича ижро этувчи жавобгарликка эга бўлган шахс(лар). Баъзи юрисдикциялардаги айрим ташкилотлар учун раҳбарият бошқарув учун масъул шахсларнинг баъзиларини ёки барчасини ўз ичига олади, масалан, бошқарув кенгашининг ижрочи аъзолари ёки мулкдор-бошқарувчи.

**Раҳбарият нохолислиги*—маълумотларни тайёрлашда раҳбариятнинг холис эмаслиги.

**Раҳбариятнинг эксперти*—бухгалтерия ҳисоби ёки аудитдан бошқа соҳада мутахассисликка эга бўлган шахс ёки ташкилот бўлиб, унинг шу соҳадаги иши ташкилот томонидан молиявий ҳисоботни тайёрлашда ёрдам бериш учун фойдаланилади.

**Раҳбариятнинг баҳо нуқтаси*—ҳисоб баҳоси сифатида молиявий ҳисоботда тан олиш ёки ёритиб бериш учун раҳбарият томонидан танланган миқдор.

Ўлчовчи ёки баҳоловчи—асосий предметни мезонларга нисбатан ўлчайдиган ёки баҳолайдиган томон(лар). Ўлчовчи ёки баҳоловчи асосий предмет бўйича тажрибага эга.

Активларни ўзлаштириш—ташкилотнинг активларини ўғирлаш, кўпинча оддий ходимлар томонидан нисбатан кичик ва аҳамиятсиз миқдорда амалга оширилади. Бироқ, ўзлаштириш раҳбариятнинг иштироки билан амалга оширилиши мумкин, бу одатда активларнинг ноқонуний ўзлаштирилишини аниқлаш қийин бўлган тарзда яшириш учун амалга оширилади.

**Бузиб кўрсатиш*—молиявий ҳисобот моддасининг маълум қилинган миқдори, таснифланиши, тақдим этилиши ёки ёритиб берилиши ва модданинг қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш асосига мувофиқ бўлиши учун талаб қилинадиган миқдор, таснифлаш, тақдим этиш ёки ёритиб бериш ўртасидаги фарқ.

Бузиб кўрсатишлар хатолар ёки фирибгарликдан келиб чиқиши мумкин. Аудитор молиявий ҳисобот барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этилган ёки тўғри ва ҳаққоний кўриниш беради деган фикр билдирганда, бузиб кўрсатишлар шунингдек, аудиторнинг мулоҳазасига кўра, молиявий ҳисоботнинг барча муҳим жиҳатларда ҳаққоний тақдим этилиши ёки тўғри ва ҳаққоний кўриниш бериши учун зарур бўлган миқдорлар, таснифлар, тақдим этиш ёки ёритиб беришлар бўйича тузатишларни ўз ичига олади.

Бузиб кўрсатиш (3000-сон ИАХХС (Қайта таҳрирланган) контекстида) — предмет ҳақидаги маълумот ва мезонларга мувофиқ асосий предметнинг тегишли ўлчови ёки баҳоси ўртасидаги фарқ. Бузиб кўрсатишлар қасддан ёки қасддан бўлмаган, сифат ёки миқдор жиҳатидан бўлиши, ҳамда тушириб қолдиришларни ўз ичига олиши мумкин.

Бузиб кўрсатиш (4410-сон АХХС (Қайта таҳрирланган) контекстида) — молиявий маълумотда хабар қилинган элементнинг миқдори, таснифи, тақдимоти ёки ёритиб берилиши ва қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш асосига мувофиқ бўлиши учун элемент талаб қиладиган миқдор, тасниф, тақдимот ёки ёритиб бериш ўртасидаги фарқ. Бузиб кўрсатишлар хато ёки фирибгарликдан келиб чиқиши мумкин. Молиявий маълумот ҳаққоний тақдимот концепциясига мувофиқ тайёрланган бўлса, бузиб кўрсатишлар шунингдек амалиётчининг мулоҳазасига кўра, барча муҳим жиҳатларда молиявий маълумотнинг ҳаққоний тақдим этилиши ёки ҳаққоний кўриниш бериши учун зарур бўлган миқдорлар, таснифлар, тақдимот ёки ёритиб беришлардаги тузатишларни ўз ичига олади.

Фактнинг бузиб кўрсатилиши (бошқа маълумотларга нисбатан) (3000-сон ИАХХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)— бузиб кўрсатилган ёки тақдим этилган, предмет ҳақидаги маълумотда ёки ишонч хулосасида кўрсатилган масалаларга тааллуқли бўлмаган бошқа маълумотлар. Фактнинг муҳим бузиб кўрсатилиши предмет ҳақидаги маълумотни ўз ичига олган ҳужжатнинг ишончлилигига путур етказиши мумкин.

* *Бошқа ахборотни бузиб кўрсатиш*—бошқа ахборот бузиб кўрсатилганда ёки бошқача тарзда чалғитувчи бўлганда (шу жумладан, бошқа ахборотда ёритиб берилган масалани тўғри тушуниш учун зарур бўлган маълумотни тушириб қолдиргани ёки яширганлиги сабабли) бошқа ахборотнинг бузиб кўрсатилиши мавжуд бўлади.

**Модификацияланган фикр* — молиявий ҳисобот бўйича шартли фикр, салбий фикр ёки фикр билдиришдан воз кечиш.

**Салбий тасдиқлаш сўрови* — тасдиқловчи томонга фақат сўровда берилган маълумотга рози бўлмаган тақдирда аудиторга тўғридан-тўғри жавоб беришни сўрайдиган сўров.

*†Тармоқ—қуйидаги кенгроқ тузилма:

(a) Бу ҳамкорликка қаратилган ва

(b) Фойда ёки харажатларни тақсимлашга ёки умумий мулкдорлик, назорат ёки бошқарувга, умумий сифатни бошқариш сиёсати ёки тартиб-таомилларига, умумий бизнес стратегиясига, умумий бренд номидан фойдаланишга ёки профессионал ресурсларнинг сезиларли қисмига эга бўлишга аниқ йўналтирилган.

*†Тармоқ ташкилоти—ташкилотнинг тармоғига тегишли бўлган ташкилот ёки субъект.

**Номувофиқлик (250-сон АХС контекстида)*[24]—ташкилот томонидан, ёки бошқарув учун масъул шахслар, раҳбарият ёки ташкилот учун ёки ташкилот йўналишида ишлайдиган бошқа шахслар томонидан, қилинган ёки қилинмаган, қасддан ёки қасддан бўлмаган содир этилган, амалдаги қонунлар ёки норматив ҳужжатларга зид бўлган ҳаракатлар. Номувофиқлик ташкилотнинг бизнес фаолиятига тегишли бўлмаган шахсий ноўрин хулқни ўз ичига олмайди.

**Жавобсизлик*—тасдиқловчи томоннинг ижобий тасдиқлаш сўровига жавоб бермаслиги ёки тўлиқ жавоб бермаслиги ёки тасдиқлаш сўровининг етказилмаган ҳолда қайтиши.

**Танланмага оид бўлмаган риск*—аудитор танланма риски билан боғлиқ бўлмаган ҳар қандай сабаб туфайли нотўғри хулосага келиш риски.

Кузатиш — жараён ёки амалларнинг бошқа шахслар томонидан бажарилишини назорат қилиш, масалан, аудитор томонидан ташкилот ходимларининг захираларни инвентаризация қилиш ёки назорат қилиш фаолиятини кузатишни амалга ошириш.

**Давр бошига қолдиқлар* — давр бошида мавжуд бўлган ҳисоб бўйича қолдиқлар суммалари. Давр бошидаги қолдиқлар аввалги даврнинг якуний қолдиқларига асосланган ва аввалги даврларнинг операциялари ва ҳодисалари ҳамда аввалги даврда қўлланилган ҳисоб сиёсатининг таъсирини акс эттиради. Давр бошидаги қолдиқлар, шунингдек, давр бошида мавжуд бўлган ва ёритиб берилиши лозим бўлган маълумотларни, масалан шартли ва ҳақиқий мажбуриятларни ўз ичига олади.

Ташкилий чегара—ташкилотнинг ИГ тўғрисидаги ҳисоботига қайси операцияларни киритишни белгилайдиган чегара.

**Бошқа ахборот*—ташкилотнинг йиллик ҳисоботига киритилган молиявий ёки номолиявий ахборот (молиявий ҳисобот ва уларга оид аудитор ҳисоботидан ташқари).

Бошқа маълумотлар (3000-сон ИАХХС (Қайта таҳрирланган) контекстида) —қонун, қоида ёки одат бўйича предмет ҳақидаги маълумот ва унга оид ишонч хулосаси мавжуд бўлган ҳужжатда ўз ичига олинган (предмет ҳақидаги маълумот ва унга оид ишонч ҳисоботидан ташқари) маълумотлар.

**Бошқа масалалар банди*—аудиторлик хулосасига киритилган банд бўлиб, у молиявий ҳисоботда тақдим этилган ёки ёритиб берилган масалалардан бошқа масалага ҳавола қилади, бу масала аудитор фикрига кўра фойдаланувчиларнинг аудитни, аудиторнинг масъулиятларини ёки аудиторлик хулосасини тушуниши учун тегишли.

**Ҳисоб баҳоси натижаси*—ҳисоб баҳоси қамраб олган операция(лар), ҳодиса(лар) ёки ҳолат(лар)нинг ечимидан келиб чиқадиган ҳақиқий монетар миқдори.

Умумий аудит стратегияси —аудит кўлами ва муддатларини аниқлаш, шунингдек, аудитни ташкил этиш ва батафсил аудит режасини ишлаб чиқишга раҳбарлик қилиш.

[24] 250-сон АХС, Молиявий ҳисоботларни аудит қилишда қонунлар ва қоидаларни ҳисобга олиш

*†Партнёр—профессионал хизматлар топшириғининг бажарилиши бўйича ташкилотни мажбуриятли қилиш ваколатига эга бўлган ҳар қандай шахс.

**Бажариш муҳимлиги*—тузатилмаган ва аниқланмаган бузиб кўрсатишларнинг умумий йиғиндиси бутун молиявий ҳисобот учун умумий муҳимлик даражасидан ошиб кетиши эҳтимолини тегишли паст даражагача камайтириш учун аудитор томонидан бутун молиявий ҳисобот учун умумий муҳимлик даражасидан пастроқ белгиланган миқдор ёки миқдорлар. Агар қўлланиладиган бўлса, бажариш муҳимлиги шунингдек операцияларнинг маълум турлари, ҳисоб қолдиқлари ёки маълумотларни ёритиб бериш учун муҳимлик даражаси ёки даражаларидан пастроқ бўлган аудитор томонидан белгиланган миқдор ёки миқдорларни ҳам англатади.

Бажариш муҳимлиги (3410-сон ИАХХС контекстида) —тузатилмаган ва аниқланмаган бузиб кўрсатишлар йиғиндиси ИГ тўғрисидаги ҳисобот учун муҳимликдан ошиб кетиш эҳтимолини мувофиқ даражада камайтириш учун амалиётчи томонидан ИГ тўғрисидаги ҳисобот учун муҳимликдан камроқ қилиб белгиланган миқдор ёки миқдорлар. Агар қўлланиладиган бўлса, бажариш муҳимлиги шунингдек амалиётчи томонидан чиқиндилар ёки маълумотларни ёритиб беришнинг маълум турлари учун муҳимлик даражаси ёки даражаларидан камроқ қилиб белгиланган миқдор ёки миқдорларга ҳам тегишли.

Жараённи кузатиб бориш —операцияларни танлаш ва уларни ахборот тизимидаги тегишли жараён бўйлаб кузатиб бориш.

*†Ходимлар—Ташкилотдаги партнёрлар ва ишчи ходимлар.

**Кенг тарқалган*—бузиб кўрсатишлар контекстида ишлатиладиган, молиявий ҳисоботдаги бузиб кўрсатишларнинг таъсирини ёки етарли ва муносиб аудит далилларини олиш имконияти бўлмаганлиги туфайли аниқланмаган, агар мавжуд бўлса, бузиб кўрсатишларнинг молиявий ҳисоботга эҳтимолий таъсирини тавсифлаш учун ишлатиладиган атама. Молиявий ҳисоботга кенг тарқалган таъсирлар аудиторнинг мулоҳазасига кўра қуйидагилардир:

(a) Молиявий ҳисоботнинг муайян элементлари, ҳисоблари ёки моддалари билан чекланмаган;

(b) Агар шундай чекланган бўлса, молиявий ҳисоботнинг катта қисмини ифодалайди ёки ифодалаши мумкин; ёки

(c) Маълумотларни ёритиб беришга нисбатан, фойдаланувчиларнинг молиявий ҳисоботни тушуниши учун фундаментал аҳамиятга эга.

**Тўплам*—танланма танлаб олинадиган ва аудитор хулосалар чиқармоқчи бўлган маълумотларнинг бутун тўплами.

**Ижобий тасдиқлаш сўрови*—тасдиқловчи томон аудиторга сўровдаги маълумотларга рози ёки норози эканлигини билдиришини ёки сўралган маълумотни тақдим этишини сўраб, тўғридан-тўғри жавоб беришини сўрайди.

Амалиётчи – амалиётчи профессионал бухгалтер.

Амалиётчи (2400-сон ТТХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)— жамоат амалиётидаги профессионал бухгалтер. Бу атамага жалб қилинган топшириқ раҳбари ёки жалб қилинган топшириқ гуруҳи аъзолари, ёки, тегишли ҳолда, ташкилот киради. Ушбу ТТХС талаб ёки масъулиятни топшириқ раҳбари томонидан бажарилишини аниқ кўрсатган ҳолларда, "амалиётчи" эмас, балки "топшириқ раҳбари" атамаси қўлланилади. "Топшириқ раҳбари" ва "ташкилот" тегишли жойларда уларнинг давлат секторидаги эквивалентларига ишора қилиб ўқилиши лозим.

Амалиётчи (3000-сон ИАХХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)— топшириқни бажарувчи шахс(лар) (одатда топшириқ раҳбари ёки топшириқ гуруҳининг бошқа аъзолари ёки тегишли ҳолларда ташкилот). Мазкур ИАХХС талаб ёки масъулиятни аниқ топшириқ раҳбари томонидан бажарилишини назарда тутганда, "амалиётчи" атамаси ўрнига "топшириқ раҳбари" атамаси қўлланилади.

Амалиётчи (4400-сон АХХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)— топшириқни бажарувчи шахс(лар) (одатда топшириқ раҳбари ёки топшириқ гуруҳининг бошқа аъзолари, ёки қўлланилишига қараб, ташкилот). 4400-сон АХХС (Қайта таҳрирланган) талаб ёки жавобгарлик топшириқ раҳбари томонидан бажарилишини аниқ мақсад қилган ҳолларда, "амалиётчи" эмас, балки "топшириқ раҳбари" атамаси қўлланилади.

Амалиётчи (4410-сон АХХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)— мувофиқлик топшириғини амалга оширадиган профессионал бухгалтер. Бу атама топшириқ раҳбари ёки топшириқ гуруҳининг бошқа аъзоларини ёки, қўлланиладиган бўлса, ташкилотни ўз ичига олади. 4410-сон АХХС (Қайта таҳрирланган)да аниқ равишда талаб ёки жавобгарлик топшириқ раҳбари томонидан бажарилиши кераклигини назарда тутган жойларда, "амалиётчи" эмас, балки "топшириқ раҳбари" атамаси қўлланилади. "Топшириқ раҳбари" ва "ташкилот" тегишли жойларда уларнинг давлат сектори эквивалентларига ҳавола қилинаётгандек ўқилиши лозим.

Амалиётчининг эксперти—Ишончдан бошқа соҳада тажрибага эга бўлган, амалиётчи етарли ва тегишли далилларни олишда ёрдам бериш учун шу соҳадаги ишини қўллайдиган шахс ёки ташкилот. Амалиётчининг эксперти амалиётчининг ички эксперти (амалиётчи ташкилотининг ёки тармоқ ташкилотининг партнёри ёки ходими, шу жумладан вақтинчалик ходим) ёки амалиётчининг ташқи эксперти бўлиши мумкин.

Амалиётчининг эксперти (4400-сон АХХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)— Ишончни таъминлаш ва турдош хизматлардан бошқа соҳада мутахассисликка эга бўлган, шу соҳадаги иши амалиётчига келишилган тартиб-таомиллар топшириғи бўйича жавобгарликларини бажаришда ёрдам бериш учун қўлланиладиган шахс ёки ташкилот. Амалиётчининг эксперти амалиётчининг ички эксперти (амалиётчининг ташкилоти ёки тармоқ ташкилотининг партнёри ёки ходими, шу жумладан вақтинчалик ходими) ёки амалиётчининг ташқи эксперти бўлиши мумкин.

**Аудит ўтказиш учун мажбурий шартлар*—раҳбарият томонидан молиявий ҳисоботни тузишда мақбул молиявий ҳисобот тайёрлаш асосини қўллаш ҳамда раҳбарият ва, агар ўринли бўлса, бошқарув учун масъул шахсларнинг аудит ўтказиладиган асосий фараз[25] сифатидаги ўз жавобгарлигини тан олиши.

**Аввалги аудитор*—аввалги давр учун ташкилотнинг молиявий ҳисоботини аудит қилган ва ўрнига жорий аудитор келган бошқа аудиторлик ташкилотининг аудитори.

* Раҳбариятнинг ва агар ўринли бўлса, бошқарув учун масъул шахсларнинг жавобгарликлари билан боғлиқ бўлган, аудит мазкур ҳолатдан келиб чиқиб амалга ошириладиган асосий тахмин —Раҳбарият ва агар ўринли бўлса, бошқарув учун масъул шахслар Аудитнинг халқаро стандартларига мувофиқ аудиторлик текширувини ўтказиш учун муҳим аҳамиятга эга бўлган қуйидаги мажбуриятлар юклатилганлигини билишади ва тасдиқлайди, яъни улар қуйидагилар учун жавобгардирлар, деган тахмин:

(a) қўлланилаётган молиявий ҳисобот тайёрлаш асосига мувофиқ молиявий ҳисобот тайёрлаш учун, жумладан, агар ўринли бўлса, уни ҳаққоний тақдим этиш учун;

(b) Раҳбарият ва, агар ўринли бўлса, бошқарув учун масъул шахслар фирибгарлик ёки хато туфайли муҳим бузиб кўрсатишларни ўз ичига олмайдиган молиявий ҳисоботни тайёрлаш учун зарур деб ҳисоблайдиган ички назорат тизимининг фаолият кўрсатиши; ва

(c) аудиторга қуйидагиларнинг тақдим этилиши:

(i) раҳбариятга ва агар ўринли бўлса, бошқарув учун масъул шахсларга маълум бўлган ва молиявий ҳисобот тайёрлаш учун аҳамиятга эга бўлган барча маълумотларга, масалан, бухгалтерия маълумотлари, ёзувлар ва бошқа масалалар бўйича барча маълумотларга кириш;

(ii) аудит ўтказиш мақсадлари учун аудитор раҳбариятдан ва агар ўринли бўлса, бошқарув учун масъул бўлган шахслардан сўраши мумкин бўлган қўшимча маълумотлар; ва

(iii) аудиторнинг аниқлашича, аудиторлик далилларини олиш зарур бўлган ташкилот ичидаги шахслар билан ўзаро муносабатларнинг чексиз имкониятлари.

Ҳаққоний тақдим этиш асосидан фойдаланилган ҳолатда юқорида келтирилган (a) банд қуйидаги тарзда ифодаланиши мумкин: “молиявий ҳисобот тайёрлаш асосига мувофиқ молиявий ҳисоботни тайёрлаганлик ва ҳаққоний тақдим этганлик учун” ёки “молиявий ҳисобот тайёрлаш асосига мувофиқ тўғри ва ҳаққоний тасаввур берадиган молиявий ҳисобот тузганлик учун”.

“Аудит ўтказиладиган раҳбарият ва керак бўлганда бошқарув учун масъул бўлган шахслар билан боғлиқ масала” ни “асос” деб ҳам аташ мумкин.

Проформа тузатишлар— тузатилмаган молиявий маълумотларга нисбатан қуйидагиларни ўз ичига олади:

(a) тузатилмаган молиявий маълумотларга аҳамиятли воқеа ёки операциянинг ("воқеа" ёки "операция") таъсирини, гўё воқеа содир бўлган ёки операция мисол мақсадлари учун танланган олдинги санада амалга оширилган тақдирда, юзага келадиган тузатишлар; ва

(b) Про форма молиявий маълумотларни ҳисобот берувчи субъектнинг ("субъект") тегишли молиявий ҳисобот тайёрлаш асоси қоидаси ва ўша асос қоидаси бўйича унинг ҳисоб сиёсатига мувофиқ асосда тузиш учун зарур бўлган тузатилмаган молиявий маълумотларга тузатишлар.

Про форма тузатишлар олинган ёки олиниши режалаштирилган бизнеснинг ("сотиб олинган") ёки сотилган ёки сотилиши режалаштирилган бизнеснинг ("сотилган") тегишли молиявий маълумотларини, бундай маълумотлар про форма молиявий маълумотни тузишда фойдаланилган даражада ("сотиб олинган ёки сотилган молиявий маълумотлар"), ўз ичига олади.

Проформа молиявий маълумот—воқеа ёки операциянинг тузатилмаган молиявий маълумотга таъсирини, гўё воқеа содир бўлган ёки операция мисол мақсадлари учун танланган олдинги санада амалга оширилган бўлса, кўрсатиш учун тузатишлар билан биргаликда кўрсатилган молиявий маълумотлар. Ушбу ИАХХС да проформа молиявий маълумотлар (a) тузатилмаган молиявий маълумотлар; (b) проформа тузатишлар; ва (c) натижадаги про форма устунидан иборат устунли форматда тақдим этилади деб тахмин қилинади.

Профессионал бухгалтер[26]— халқаро бухгалтерлар федерациясига қарашли ташкилот аъзоси бўлган жисмоний шахс.

Амалиётчи профессионал бухгалтер[27] — профессионал хизматлар кўрсатувчи аудиторлик ташкилоти мутахассисларнинг қайси функционал тоифасига мансублигидан қатъи назар (масалан, аудит, солиқ ёки консалтинг соҳасида) профессионал бухгалтер. Бу атама, шунингдек, амалиётчи профессионал бухгалтерларнинг ташкилотига нисбатан ҳам қўлланилади.

**Профессионал мулоҳаза*—муайян аудиторлик топшириғи шароитида тегишли ҳаракатлар режаси бўйича асосли қарорлар қабул қилишда аудит, бухгалтерия ҳисоби ва ахлоқий стандартлар контекстида тегишли билим, тажриба ва кўникмаларни қўллаш.

[25] 200-сон АХС, 13-банд
[26] БХАСК кодексида белгиланганидек
[27] БХАСК кодексида белгиланганидек

†Профессионал мулоҳаза (1-сон СБХС контекстида)—ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимини лойиҳалаш, амалга ошириш ва ишлатишда мос ҳаракат йўналишлари тўғрисида маълумотларга асосланган қарорлар қабул қилишда профессионал стандартлар контекстида тегишли тайёргарлик, билим ва тажрибани қўллаш.

Профессионал мулоҳаза (2400-сон ТТХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)—тегишли тайёргарлик, билим ва тажрибани қўллаш, ишонч, бухгалтерия ва ахлоқий стандартлар томонидан таъминланган контекстда, таҳлилий текширувларга мос келадиган ҳаракат йўналишлари бўйича қарорлар қабул қилиш.

Профессионал мулоҳаза (3000-сон ИАХХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)—ишонч ва ахлоқ стандартлари томонидан тақдим этилган контекст доирасида, топшириқ ҳолатларида мос келадиган ҳаракат йўналишлари ҳақида асосли қарорлар қабул қилишда тегишли тайёргарлик, билим ва тажрибани қўллаш.

Профессионал мулоҳаза (4400-сон АХХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)— ушбу АХХС ва тегишли ахлоқий талаблар томонидан тақдим этилган контекст доирасида, келишилган тартиб-таомиллар топшириғи вазиятларида тўғри бўлган ҳаракат йўналишлари тўғрисида маълумотларга асосланган қарорлар қабул қилишда тегишли тайёргарлик, билим ва тажрибани қўллаш.

**Профессионал скептицизм*—аудитор маълумотни шубҳа остига олиши, фирибгарлик ҳаракатлари ёки хато туфайли юзага келиши мумкин бўлган бузиб кўрсатишлар ҳолатларига эҳтиёткор бўлиш, шунингдек, далилларни танқидий баҳолашни ўз ичига олган фикрлаш тарзи.

Профессионал скептицизм (3000-сон ИАХХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)—танқидий фикрловчи, бузиб кўрсатишларга ишора қилиши мумкин бўлган ҳолатларга сергак бўлган ва далилларни танқидий баҳоловчи муносабат.

**Профессионал стандартлар*—аудитнинг халқаро стандартлари (АХСлар) ва тегишли ахлоқий талаблар

†*Профессионал стандартлар (1-сон СБХС контекстида)*— ХАИСКнинг сифат бошқаруви, аудит, таҳлилий текширув, бошқа ишонч ва турдош хизматлар бўйича халқаро стандартларга кириш қисмида таърифланганидек, ХАИСК топшириқ стандартлари ва тегишли ахлоқий талаблар.

Перспектив баҳолаш—қуйидагилар асосида тайёрланган прогнозли молиявий маълумотлар:

(a) келгусидаги ҳодисалар ва раҳбарият ҳаракатларига оид фаразий тахминлар, улар ҳар доим ҳам содир бўлмаслиги мумкин, масалан, баъзи ташкилотлар бизнесни бошлашнинг дастлабки босқичида бўлганида ёки ўз фаолиятининг моҳиятини сезиларли даражада ўзгартиришни кўриб чиқаётганда, ёки

(b) энг тўғри ҳисоб баҳоси ва фаразий тахминларнинг комбинацияси.

Перспектив молиявий маълумотлар— келгусида содир бўлиши мумкин бўлган ҳодисалар ва ташкилотнинг мумкин бўлган ҳаракатлари ҳақидаги тахминларга асосланган молиявий маълумотлар. Перспектив молиявий маълумотлар прогноз ёки перспектив баҳолаш ёки иккаласининг комбинацияси шаклида бўлиши мумкин. (Прогноз ва перспектив баҳолашга қаранг)

Проспект—учинчи томон инвестиция қарорини қабул қилиши мақсад қилинган субъектнинг қимматли қоғозларига тегишли қонуний ёки меъёрий талабларга мувофиқ чиқарилган ҳужжат.

Давлат сектори— давлат органлари, ҳудудий ҳокимият органлари (масалан, штат, вилоят, ҳудудий ҳокимият органлари), маҳаллий ҳокимият органлари (масалан, шаҳар, муниципалитет ҳокимиятлари) ва тегишли ҳукумат органлари (масалан, агентликлар, кенгашлар, комиссиялар ва корхоналар).

Эълон қилинган молиявий маълумот—оммавий равишда мавжуд бўлган ташкилот ёки сотиб олинган ёки сотилган ташкилотнинг молиявий маълумоти.

Сотиб олинган офсет — тахминий базавий кўрсаткичга нисбатан бошқа ташкилотнинг эмиссияларини камайтириш (эмиссияларни қисқартириш) ёки бошқа ташкилотнинг атмосферадан олиб ташлашларини кўпайтириш (олиб ташлашни кучайтириш) учун ташкилот тўлов тўлайдиган эмиссия чегирмаси.

†*Сифат мақсадлари*—ташкилот томонидан эришилиши керак бўлган сифат бошқаруви тизимининг компонентларига тегишли кутилган натижалар.

†*Сифат риски*—- қуйидаги оқилона имкониятга эга бўлган риск :

(i) юз бериш; ва

(ii) алоҳида ёки бошқа рисклар билан биргаликда, бир ёки бир нечта сифат мақсадларига эришишга салбий таъсир кўрсатиш.

Миқдорий ҳисоблаш— ташкилотга бевосита ёки билвосита тегишли бўлган, муайян манбалар томонидан чиқарилган (ёки ютгичлар томонидан олиб ташланган) ИГлар миқдорини аниқлаш жараёни.

*†Оқилона ишонч (аудит топшириқлари ва 1-сон СБХС контекстида)—юқори, аммо мутлақ бўлмаган ишонч даражаси.

Оқилона ишонч топшириғи—(Ишонч топшириғига қаранг)

Қайта ҳисоблаш —умумлаштирилган маълумотлар ва ҳужжатларда математик ҳисоб-китоблар аниқлигини текшириш.

**Боғлиқ томон*—қуйидагилардан бири бўлган томон:

(a) қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосида таърифланган боғлиқ томон; ёки

(b) қўлланиладиган молиявий ҳисобот асоси минимал даражада ёки боғлиқ томонлар бўйича талабларни белгиламаган ҳолларда:

(i) ҳисобот берувчи ташкилот устидан бир ёки бир нечта воситачилар орқали бевосита ёки билвосита назорат ёки аҳамиятли таъсирга эга бўлган шахс ёки бошқа ташкилот;

(ii) ташкилотда ҳисобот берувчи ташкилот бир ёки бир нечта воситачилар орқали бевосита ёки билвосита назорат ёки аҳамиятли таъсирга эга бошқа ташкилот; ёки

(iii) қуйидагиларга эга бўлиш орқали ҳисобот берувчи ташкилот билан умумий назорат остида бўлган бошқа ташкилот:

a. Умумий назорат қилувчи мулкдорлар;

b. Яқин оила аъзолари бўлган мулкдорлар; ёки

c. Умумий асосий раҳбарият.

Аммо, давлат (яъни, миллий, ҳудудий ёки маҳаллий ҳукумат) томонидан умумий назорат остида бўлган ташкилотлар, агар улар бир-бири билан аҳамиятли операцияларни амалга оширмаса ёки аҳамиятли даражада ресурсларни айрибошламаса, боғлиқ деб ҳисобланмайди.

Турдош хизматлар—келишилган амаллар ва молиявий маълумотларни жамлаш.

**Ўринли тасдиқлар* — операциялар тури, ҳисоб қолдиғи ёки маълумотларни ёритиб бериш ҳақидаги тасдиқлар, агар унда аниқланган муҳим бузиб кўрсатишнинг риски мавжуд бўлса, ўринли ҳисобланади. Тасдиқлар ўринли тасдиқлар эканлигини аниқлаш ҳар қандай боғлиқ назорат воситаларини (яъни, ажралмас рискни) ҳисобга олишдан олдин амалга оширилади.

†*Тегишли ахлоқий талаблар (1-сон СБХС контекстида)*—молиявий ҳисоботнинг аудити ёки кўриб чиқиши ёки бошқа ишонч ёки турдош хизматлар топшириқларини бажаришда профессионал бухгалтерларга қўлланиладиган профессионал ахлоқ тамойиллари ва ахлоқий талаблар. Тегишли ахлоқий талаблар одатда Бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг Профессионал бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ кодекси (Халқаро мустақиллик стандартларини ўз ичига олган) (БХАСК кодекси)нинг молиявий ҳисоботнинг аудити ёки таҳлилий текшируви, ёки бошқа ишонч ёки турдош хизматлар топшириқларига тегишли қоидаларини, қатъийроқ бўлган миллий талаблар билан биргаликда, ўз ичига олади.

†*Тегишли ахлоқий талаблар (2-сон СБХС контекстида)*—топшириқ сифатини кўриб чиқишни бажаришда профессионал бухгалтерга қўлланиладиган профессионал ахлоқ тамойиллари ва ахлоқий талаблар. Тегишли ахлоқий талаблар одатда Бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг Профессионал бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ кодекси (Халқаро мустақиллик стандартларини ўз ичига олган) (БХАСК кодекси)нинг молиявий ҳисоботлар аудити ёки кўриб чиқишига, ёки бошқа ишонч ва турдош хизматлар топшириқларига тегишли қоидаларини, қатъийроқ бўлган миллий талаблар билан биргаликда, ўз ичига олади.

**Тегишли ахлоқий талаблар (АХСлар контекстида)* — аудиторлик топшириғини бажаришда профессионал бухгалтерларга қўлланиладиган профессионал ахлоқ тамойиллари ва ахлоқий талаблар. Тегишли ахлоқий талаблар одатда Бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг Профессионал бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ кодекси (Халқаро мустақиллик стандартларини ўз ичига олган) (БХАСК кодекси)нинг молиявий ҳисоботлар аудитига тегишли қоидаларини, қатъийроқ бўлган миллий талаблар билан биргаликда, ўз ичига олади

Тегишли ахлоқий талаблар (2400-сон ТТХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)—Молиявий ҳисоботларни таҳлилий текширувида касбий бухгалтерларга татбиқ этиладиган касбий ахлоқ тамойиллари ва ахлоқий талаблар. Тегишли ахлоқий талаблар одатда Халқаро бухгалтерлар ахлоқ стандартлари кенгашининг халқаро ахлоқ кодекси (Халқаро мустақиллик стандартларини ўз ичига олган) (БХАСК Кодекси) молиявий ҳисоботларни таҳлилий текшируви билан боғлиқ бўлиб, миллий талаблар билан бирга қўлланилади, улар эса кўпроқ чекловчи бўлиши мумкин.

Тегишли ахлоқий талаблар (4400-сон АХХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)— Келишилган тартиб-таомиллар топшириқларини бажаришда топшириқ гуруҳига қўлланиладиган профессионал ахлоқ тамойиллари ва ахлоқий талаблар. Тегишли ахлоқий талаблар одатда Бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг Профессионал бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ кодекси (Халқаро мустақиллик стандартларини ўз ичига олган) (БХАСК кодекси)нинг қоидаларини, қатъийроқ бўлган миллий талаблар билан биргаликда, ўз ичига олади.

Тегишли ахлоқий талаблар (4410-сон АХХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)— Топшириқ гуруҳи жамлаш топшириқларини амалга оширганда қўлланиладиган профессионал ахлоқ тамойиллари ва ахлоқий талаблар. Тегишли ахлоқий талаблар одатда Бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг профессионал бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ кодексининг (Халқаро мустақиллик стандартларини ўз ичига олган) (БХАСК кодекси) қоидаларини, қатъийроқ бўлган миллий талаблар билан биргаликда, ўз ичига олади.

Олиб ташлаш — ташкилот давр давомида атмосферадан олиб ташлаган ёки ушлаб олиниб, ютгичга йўналтирилмаганда атмосферага чиқарилган бўладиган иссиқхона газлари (ИГ).

Қайта бажариш—дастлаб ташкилот ички назорат тизимида қўлланилган тартиб-таомиллар ёки назорат воситаларини аудитор томонидан мустақил равишда қўллаш.

*Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситаларининг тавсифи ва лойиҳаси тўғрисидаги ҳисобот (ушбу 402-сон АХСда[28] 1-турдаги ҳисобот деб юритилади)—қуйидагиларни ўз ичига оладиган ҳисобот:

[28] 402-сон АХС, Хизмат кўрсатувчи ташкилотдан фойдаланувчи ташкилотга тегишли аудит мулоҳазалари

(a) хизмат кўрсатувчи ташкилот раҳбарияти томонидан тайёрланган, хизмат кўрсатувчи ташкилот тизими, назорат мақсадлари ва белгиланган санага ишлаб чиқилган ва амалга оширилган тегишли назорат воситаларининг тавсифи; ва

(b) хизмат кўрсатувчи аудитор томонидан оқилона ишонч ҳосил қилишни ифодаловчи ҳисобот бўлиб, унга хизмат кўрсатувчи ташкилот тизими, назорат мақсадлари ва тегишли назорат воситаларининг тавсифи, шунингдек, белгиланган назорат мақсадларига эришиш учун назорат воситалари лойиҳасининг мувофиқлиги юзасидан хизмат кўрсатувчи аудиторнинг фикри киради.

Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситаларининг тавсифи ва дизайни ҳақида ҳисобот (3402-сон ИАХХС да[29] “1-турдаги ҳисобот” деб аталади)(3402-сон ИАХХС контекстида)—қуйидагиларни ўз ичига оладиган ҳисобот:

(a) хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифи;

(b) хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг, барча муҳим жиҳатлардан ва мувофиқ мезонларга асосланган ҳолда:

(i) тавсиф кўрсатилган санадаги ишлаб чиқилган ва амалга оширилган хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизимини ҳаққоний тақдим этишини;

(ii) хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида баён қилинган назорат мақсадларига тегишли назорат воситалари кўрсатилган санада тўғри ишлаб чиқилганлигини тасдиқловчи ёзма баёноти; ва

(c) Юқоридаги (b)(i)–(ii) бандларидаги масалалар ҳақида оқилона ишонч хулосасини ифодаловчи хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишончни таъминлайдиган ҳисоботи.

*Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситаларининг тавсифи, лойиҳаси ва операцион самарадорлиги тўғрисидаги ҳисобот (ушбу АХСда 2-турдаги ҳисобот деб юритилади)—қуйидагиларни ўз ичига оладиган ҳисобот:

(a) хизмат кўрсатувчи ташкилот раҳбарияти томонидан тайёрланган, хизмат кўрсатувчи ташкилот тизими, назорат мақсадлари ва тегишли назорат воситалари, уларнинг лойиҳаси ва белгиланган санада ёки белгиланган давр мобайнида амалга оширилиши, ҳамда айрим ҳолларда белгиланган давр мобайнида уларнинг операцион самарадорлиги тавсифи; ва

(b) хизмат кўрсатувчи аудитор томонидан оқилона ишонч ҳосил қилишни ифодаловчи ҳисобот бўлиб, унга қуйидагилар киради:

(i) хизмат кўрсатувчи ташкилот тизими, назорат мақсадлари ва тегишли назорат воситаларининг тавсифи, белгиланган назорат мақсадларига эришиш учун назорат воситалари лойиҳасининг мувофиқлиги ва назорат воситаларининг операцион самарадорлиги тўғрисида хизмат кўрсатувчи аудиторнинг фикри; ва

(ii) назорат воситалари бўйича хизмат кўрсатувчи аудитор текширувларининг тавсифи ва унинг натижалари.

Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситаларининг тавсифи, дизайни ва операцион самарадорлиги ҳақида ҳисобот (3402-сон ИАХХС да “2-турдаги ҳисобот” деб юритилади)(3402-сон ИАХХС контекстида)— қуйидагиларни ўз ичига оладиган ҳисобот:

(a) хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифи;

(b) хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг, барча муҳим жиҳатлардан ва мувофиқ мезонларга асосланган ҳолда:

(i) тавсиф кўрсатилган давр давомида ишлаб чиқилган ва амалга оширилган хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизимини ҳаққоний тақдим этишини;

(ii) хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида баён қилинган назорат мақсадларига тегишли назорат воситалари кўрсатилган давр давомида тўғри ишлаб чиқилганлиги; ва

(iii) хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида баён қилинган назорат мақсадларига тегишли назорат воситалари кўрсатилган давр давомида самарали ишлаганлигини тасдиқловчи ёзма баёноти; ва

(c) хизмат кўрсатувчи аудиторнинг ишонч ҳисоботи:

(i) юқоридаги (b)(i)–(iii) бандларидаги масалалар ҳақида оқилона ишонч хулосасини ифодаловчи; ва

(ii) назорат воситаларининг тестлари ва уларнинг натижалари тавсифини ўз ичига оладиган ишончни таъминлайдиган хулосаси.

Масъул томон (ИАХХС лар контекстида)—асосий предмет учун масъул бўлган томон(лар).

Масъул томон (4400-сон АХХС контекстида)—келишилган тартиб-таомиллар бажариладиган предмет учун масъул томон(лар).

†*Жавоб (сифатни бошқариш тизимига нисбатан)* — бир ёки бир нечта сифат рискини қамраб олиш учун ташкилот томонидан ишлаб чиқилган ва амалга оширилган сиёсат ёки тартиб таомиллар:

- сиёсат - сифат рискини қамраб олиш учун нима қилиниши ёки қилинмаслиги кераклиги тўғрисидаги баёнотлар. Бундай баёнотлар ҳужжатлаштирилиши, мулоқотларда аниқ баён қилиниши ёки ҳаракатлар ва қарорлар орқали назарда тутилиши мумкин.
- (ii) Тартиб таомиллар - сиёсатни амалга ошириш учун ҳаракатлар.

[29] 3402-сон ИАХХС , Хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назоратлар бўйича ишончни таъминлаш хулосалари

Таҳлилий текширув топшириғи—мақсади аудиторга аудиторлик текширувида зарур бўладиган барча далилларни тақдим этмайдиган амаллар асосида аудиторнинг эътиборини уни молиявий ҳисобот барча муҳим жиҳатларда молиявий ҳисобот тайёрлаш асосига мувофиқ тайёрланмаган, деб ҳисоблашга мажбур қиладиган муайян далиллар жалб қилган, деб ҳисоблашга имкон берадиган топшириқ.

Таҳлилий текширув тартиб-таомиллари— таҳлилий текширув мақсадларига эришиш учун зарур ҳисобланган тартиб-таомиллар. Улар қаторига асосан ташкилот ходимларига сўровлар жўнатиш ҳамда молиявий маълумотларга нисбатан қўлланиши мумкин бўлган таҳлилий амалларни бажариш киради.

**Рискни баҳолаш тартиб-таомиллари*— молиявий ҳисобот ва тасдиқлар даражаларида, фирибгарлик ёки хато туфайли юзага келган муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш учун ишлаб чиқилган ва бажариладиган аудиторлик тартиб-таомиллари.

**Муҳим бузиб кўрсатиш риски*— муҳим бузиб кўрсатиш молиявий ҳисоботда аудит ўтказилишидан олдин мавжуд бўлган риск. Ушбу риск молиявий ҳисобот тузиш шарт-шароитлари даражасида қуйидаги тарзда тавсифланадиган иккита таркибий қисмни ўз ичига олади:

(a) ажралмас риск—ҳар қандай тегишли назорат воситалари кўриб чиқилгунга қадар аниқланган, алоҳида ёки бошқа бузиб кўрсатишлар билан биргаликда муҳим бўлиши мумкин бўлган, ҳисоб қолдиқлари, операциялар турлари ёки нотўғри маълумотларнинг ёритиб берилиши бўйича шарт-шароитларга мойиллиги.

(b) назорат воситалари риски—алоҳида ёки бошқа бузиб кўрсатишлар билан биргаликда муҳим бўлиши мумкин бўлган, ҳисоб қолдиқлари, операциялар турлари ёки маълумотларни ёритиб бериш бўйича дастлабки шарт-шароитларда мавжуд бўлиши мумкин бўлган, ташкилотнинг тегишли назорати орқали бузиб кўрсатишларнинг олдини олиш ёки ўз вақтида аниқланмаслик ва тузатмасликдан иборат бўлган риск.

Муҳим бузиб кўрсатиш риски (3000-сон ИАХХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)—топшириққача бўлган даврда предмет ҳақидаги маълумот муҳим даражада бузиб кўрсатилган бўлиш риски.

* *АТдан фойдаланиш натижасида юзага келадиган рисклар* — ташкилотнинг АТ жараёнларидаги назорат воситаларининг самарасиз ишлаб чиқилиши ёки ишлаши натижасида ахборотни қайта ишлаш назорат воситаларининг самарасиз ишлаб чиқилиши ёки ишлашига мойиллик, ёки ташкилотнинг ахборот тизимидаги ахборот яхлитлигига (яъни, операциялар ва бошқа ахборотнинг тўлиқлиги, аниқлиги ва ҳақиқийлиги) рисклар (АТ муҳити га қаранг).

**Танланма*—(Аудит танланмасига қаранг)

**Танланма риски*—аудиторнинг танланмага асосланган хулосаси бутун тўплам бир хил аудит тартиб-таомилига бўйсундирилган тақдирда чиқариладиган хулосадан фарқ қилиши мумкинлиги риски. Танланма риски қуйидаги икки турдаги нотўғри хулосаларга олиб келиши мумкин:

(a) назорат воситалари тести ҳолатида, назорат воситалари амалда бўлганидан кўра самаралироқ ёки батафсил тестлар ҳолатида, аслида мавжуд бўлган муҳим бузиб кўрсатиш мавжуд эмас деган хулоса. Аудитор асосан бу турдаги нотўғри хулоса билан боғлиқ, чунки у аудит самарадорлигига таъсир қилади ва номувофиқ аудитор фикрига олиб келиши эҳтимоли юқорироқ.

(b) назорат воситалари тести ҳолатида, назорат воситалари амалда бўлганидан кўра камроқ самарали ёки батафсил тестлар ҳолатида, аслида мавжуд бўлмаган муҳим бузиб кўрсатиш мавжуд деган хулоса. Бу турдаги нотўғри хулоса аудит самарадорлигига таъсир қилади, чунки у одатда дастлабки хулосалар нотўғри бўлганлигини аниқлаш учун қўшимча ишларга олиб келади.

**Танланма бирлиги*—тўпламни ташкил этувчи алоҳида элементлар.

Таҳлилий текширув кўлами—таҳлилий текширув мақсадларига эришиш учун зарур бўлган таҳлилий текширув амаллари.

**Хизмат кўрсатувчи аудитор*—хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг сўровига биноан, хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг назорат воситалари юзасидан ишонч хулосасини тақдим этадиган аудитор.

Хизмат кўрсатувчи аудитор (3402-сон ИАХХС контекстида)—хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг илтимосига биноан хизмат кўрсатувчи ташкилотдаги назорат воситалари ҳақида ишонч хулосасини тақдим этувчи амалиётчи.

**Хизмат кўрсатувчи ташкилот*—молиявий ҳисоботга тегишли фойдаланувчи ташкилотларнинг ахборот тизимларининг бир қисми бўлган хизматларни фойдаланувчи ташкилотларга тақдим этувчи учинчи томон ташкилоти (ёки учинчи томон ташкилотининг бўлими).

Хизмат кўрсатувчи ташкилот (3402-сон ИАХХС контекстида)—фойдаланувчи ташкилотларга хизмат кўрсатадиган ҳамда молиявий ҳисобот тузишга тегишли бўлган фойдаланувчи ташкилотларнинг ички назоратига алоқадор бўлиши мумкин бўлган учинчи томон ташкилоти (ёки учинчи томон ташкилотининг бир қисми).

Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг баёноти — хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг назорат воситаларининг тавсифи, структураси ва операцион самарадорлиги тўғрисидаги хулоса таърифининг (b) бандида (иккинчи турдаги ҳисоботлар учун) ёки хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг назорат воситалари структураси ва тавсифига нисбатан хулоса таърифининг (b) бандида кўрсатилган масалалар бўйича (1-турдаги ҳисоботлар учун) ёзма баёноти.

**Хизмат кўрсатувчи ташкилот тизими*—хизмат кўрсатувчи аудитор ҳисоботи билан қамраб олинган хизматларни фойдаланувчи ташкилотларга кўрсатиш учун хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан ишлаб чиқилган, амалга оширилган ва қўллаб-қувватланадиган сиёсат ва тартиб-таомиллар.

Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг тизими (ёки тизим) (3402-сон ИАХХС контекстида)—хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан фойдаланувчи ташкилотларга хизмат аудиторининг ишонч хулосасига киритилган хизматларни кўрсатиш учун ишлаб чиқилган ва жорий этилган сиёсат ва тартиб-таомиллар. Хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими ҳақидаги тавсифи қуйидагиларни аниқлашни ўз ичига олади: қамраб олинган хизматлар; давр, ёки 1-тур ҳисоботи ҳолатида, тавсиф тегишли бўлган сана; назорат мақсадлари; ва тегишли назорат воситалари.

†*Хизмат таъминотчиси* — сифат бошқаруви тизимида ёки топшириқларни бажаришда фойдаланиладиган ресурсни тақдим этувчи ташкилотдан ташқари шахс ёки ташкилот. Хизмат таъминотчиларига ташкилотнинг тармоғи, бошқа тармоқ ташкилотлари ёки тармоқдаги бошқа тузилмалар ёки ташкилотлар кирмайди.

Аҳамиятлилик — контекстни ҳисобга олган ҳолда масаланинг нисбий муҳимлиги.

Масаланинг аҳамиятлилиги амалиётчи томонидан у кўриб чиқилаётган контекстда баҳоланади. Бунга, масалан, қуйидагилар киритилиши мумкин: масаланинг амалиётчи хулосасининг мўлжалланган фойдаланувчилари қарорларига таъсир этиши ёки уларни ўзгартиришининг асосли эҳтимоли; масала ҳақида бошқарув учун масъул шахсларга хабар бериш тўғрисида қарор қабул қилишда — улар бу масалани ўз мажбуриятлари нуқтаи назаридан муҳим деб ҳисоблаши. Аҳамиятлилик миқдорий ва сифат омиллари контекстида кўриб чиқилиши мумкин, масалан: нисбий катталик, предметга таъсир характери ва мўлжалланган фойдаланувчилар ёки қабул қилувчиларнинг ифодаланган манфаатлари.

**Аҳамиятли операциялар тури, ҳисоб қолдиғи ёки маълумотларни ёритиб бериш* —бир ёки бир нечта тегишли тасдиқларга эга бўлган операциялар тури, ҳисоб қолдиғи ёки маълумотларни ёритиб бериш.

**Ички назоратдаги аҳамиятли камчилик*—аудиторнинг профессионал мулоҳазасига кўра, бошқарув учун масъул шахсларнинг эътиборига лойиқ бўладиган даражада муҳим бўлган ички назоратдаги камчилик ёки камчиликлар комбинацияси.

Аҳамиятли объект— ИГ ҳисоботидаги жами эмиссияларга нисбатан эмиссиялари ҳажми катта бўлгани ёки муҳим бузиб кўрсатиш рискини келтириб чиқарадиган ўзига хос характери ёхуд шароитлари туфайли алоҳида аҳамиятга эга бўлган объект.

**Аҳамиятли риск*— муҳим бузиб кўрсатишнинг аниқланган риски

(i) ажралмас риск омиллари бузиб кўрсатиш юзага келиш эҳтимоли ва бундай бузиб кўрсатиш юзага келган тақдирда потенциал бузиб кўрсатиш ҳажмининг комбинациясига таъсир қилиш даражаси туфайли ажралмас рискни баҳолаш ажралмас риск спектрининг юқори чегарасига яқин бўлган; ёки

(ii) бошқа АХСлар талабларига мувофиқ аҳамиятли риск сифатида қаралиши керак бўлган.

Ютгич—атмосферадан иссиқхона газларини (ИГ) олиб ташлайдиган физик бирлик ёки жараён.

Кичик ташкилот— одатда қуйидаги каби сифат хусусиятларига эга бўлган ташкилот:

(a) ташкилотга эгалик қилиш ва бошқаришнинг оз сонли шахслар қўлида тўпланиши (қоидага кўра, ушбу мулкдор тегишли сифат хусусиятларига эга бўлиши шартида бир шахс - жисмоний ёки юридик шахс ташкилотга эгалик қилади); ва

(b) Қуйидагилардан бири ёки бир нечтаси:

(i) оддий ёки мураккаб бўлмаган операциялар;

(ii) соддалаштирилган бухгалтерия ҳисоби;

(iii) ушбу фаолият турлари доирасида таклиф қилинадиган кам сонли маҳсулот ва фаолият турлари; (iv) кам сонли назорат воситалари;

(v) кам сонли бошқарув даражалари, бунда раҳбарлар кенг доирадаги назорат воситалари учун жавоб беради; ёки

(vi) кам сонли ходимлар штати, уларнинг кўпчилиги кенг доирадаги мажбуриятларни бажаради.

Ушбу сифат хусусиятларининг юқорида келтирилган рўйхати тўлиқ эмас, улар кичик ташкилотлар ҳар доим ҳам бу хусусиятларга эга бўлавермайди.

Манба—атмосферага ИГларни чиқарадиган физик бирлик ёки жараён.

**Махсус мақсадли молиявий ҳисобот*—махсус мақсадли асослар бўйича тайёрланган молиявий ҳисобот.

**Махсус мақсадли асослар*—махсус фойдаланувчиларнинг молиявий ахборот эҳтиёжларини қондириш учун ишлаб чиқилган молиявий ҳисобот асослари. Молиявий ҳисобот асослари ҳаққоний тақдимот асослари ёки мувофиқлик асослари бўлиши мумкин.[30]

*†Ишчи ходимлар—партнёрлардан ташқари мутахассислар, шу жумладан ташкилот ишга оладиган ҳар қандай экспертлар.

**Статистик танланма*—қуйидаги хусусиятларга эга бўлган танланма ёндашуви:

(a) танланма элементларининг тасодифий танлови; ва

(b) танланма рискини ўлчашни ўз ичига олган ҳолда танланма натижаларини баҳолаш учун эҳтимоллик назариясидан фойдаланиш. (a) ва (b) хусусиятларига эга бўлмаган танланма ёндашуви ностатистик танланма ҳисобланади.

[30] 200-сон АХС, 13(a)-банд

**Стратификация*—тўпламни кичик тўпламларга бўлиш жараёни, бунда ҳар бир кичик тўплам ўхшаш хусусиятларга (кўпинча монетар қийматга) эга бўлган танланма бирликлари гуруҳидан иборат.

Предмет ҳақидаги маълумот—асосий предметни мезонларга нисбатан ўлчаш ёки баҳолаш натижаси, яъни мезонларни асосий предметга қўллаш натижасида юзага келадиган маълумот.

**Ҳисобот санасидан кейинги ҳодисалар—молиявий* ҳисобот санаси ва аудиторлик хулосаси санаси орасида содир бўлган ходисалар, ҳамда аудиторлик хулосаси санасидан кейин аудиторга маълум бўлган фактлар.

* *Субпудратчи ташкилот* — хизмат кўрсатувчи ташкилот фойдаланувчи ташкилотларга кўрсатадиган хизматларнинг бир қисмини бажариш учун жалб қиладиган бошқа хизмат ташкилоти. Бу хизматлар фойдаланувчи ташкилотларнинг молиявий ҳисоботга тегишли ахборот тизимлари таркибига киради.

Субпудратчи ташкилот (3402-сон ИАХХС контекстида)—Бошқа хизмат кўрсатувчи ташкилот томонидан фойдаланувчи ташкилотларга молиявий ҳисобот тузишга тегишли бўлган ички назоратига алоқадор бўлиши мумкин бўлган хизматларнинг бир қисмини бажариш учун фойдаланиладиган хизмат кўрсатувчи ташкилот.

**Моҳиятга кўра текшириш тартиб-таомили*— тасдиқлар даражасидаги муҳим бузиб кўрсатишларни аниқлаш учун мўлжалланган аудиторлик тартиб-таомили. Моҳиятга кўра текшириш тартиб-таомиллари қуйидагиларни ўз ичига олади:

(a) батафсил тестлар (операциялар турлари, ҳисоблар қолдиқлари ва маълумотларни ёритиб беришни); ва

(b) моҳиятга кўра таҳлилий тартиб-таомиллар.

**Етарлилик (аудит далиллари)*—аудит далилларининг миқдорий ўлчамидир. Зарур аудит далилларининг миқдори аудитор томонидан муҳим бузиб кўрсатиш рискларини баҳолашга, шунингдек бундай аудит далилларининг сифатига боғлиқ.

Муносиб мезонлар—(Мезонларга қаранг)

**Умумлашган молиявий ҳисобот (810-сон АХС (Қайта таҳрирланган) контекстида)*[31]—молиявий ҳисоботдан олинган, аммо молиявий ҳисоботга қараганда камроқ батафсил маълумотларни ўз ичига олган, лекин шунга қарамай муайян вақт нуқтасидаги ташкилотнинг иқтисодий ресурслари ёки мажбуриятлари ёки маълум бир давр ичида улардаги ўзгаришлар бўйича молиявий ҳисобот томонидан тақдим этилган тузилмали ифодани таъминлайдиган тарихий молиявий маълумот. Турли юрисдикциялар бундай тарихий молиявий маълумотни тавсифлаш учун турли терминлардан фойдаланиши мумкин.

Қўшимча маълумотлар—молиявий ҳисобот билан бирга тақдим этиладиган, молиявий ҳисоботни тайёрлаш учун қўлланиладиган молиявий ҳисобот тайёрлаш асосига мувофиқ талаб қилинмайдиган маълумотлар. Бундай маълумотлар, одатда, қўшимча иловалар ёки қўшимча изоҳларда тақдим этилади.

**Ички назорат тизими* — молиявий ҳисоботнинг ишончлилиги, операцияларнинг самарадорлиги ва унумдорлиги, ҳамда амалдаги қонунлар ва меъёрий ҳужжатларга риоя қилиш билан боғлиқ ташкилот мақсадларига эришиш ҳақида асосли ишонч бериш учун бошқарув учун масъул шахслар, раҳбарият ва бошқа ходимлар томонидан ишлаб чиқилган, амалга оширилган ва қўллаб-қувватланадиган тизим. АХСлар мақсадлари учун ички назорат тизими беш ўзаро боғлиқ компонентдан иборат:

(a) назорат муҳити;

(b) ташкилотнинг рискларни баҳолаш жараёни;

(c) ташкилотнинг ички назорат тизимини мониторинг қилиш жараёни;

(d) ахборот тизими ва мулоқот; ва

(e) назорат фаолиятлари.

†*Сифат бошқаруви тизими*—ташкилотга қуйидагилар бўйича асосли ишончни таъминлаш учун ташкилот томонидан ишлаб чиқилган, амалга оширилган ва ишлатиладиган тизим:

(i) ташкилот ва унинг ходимлари профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонун ва норматив ҳужжатлар талабларига мувофиқ ўз жавобгарликларини бажарадилар ва бундай стандартлар ва талабларга мувофиқ топшириқларни амалга оширадилар; ва

(ii) ташкилот ёки топшириқ партнёрлари томонидан чиқарилган топшириқ ҳисоботлари вазиятларга мос.

Тестдан ўтказиш—бутун тўпламнинг айрим ёки барча моддаларига нисбатан қўлланадиган амаллар.

**Назорат воситаларини тестдан ўтказиш*—тасдиқлар даражасидаги муҳим бузиб кўрсатишларнинг олдини олиш ёки уларни аниқлаш ва тузатишда назорат воситаларининг операцион самарадорлигини баҳолаш учун мўлжалланган аудиторлик тартиб-таомили.

Назорат воситаларини тестдан ўтказиш (3402-сон ИАХХС контекстида)—хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг ўз тизими тавсифида кўрсатилган назорат мақсадларига эришишда назорат воситаларининг операцион самарадорлигини баҳолаш учун мўлжалланган тартиб-таомил.

**Бошқарув учун масъул шахслар*—ташкилотнинг стратегик йўналишини назорат қилиш ва ташкилотнинг жавобгарлиги билан боғлиқ мажбуриятлар учун масъул шахс(лар) ёки ташкилот(лар) (масалан, корпоратив васий). Бу молиявий ҳисобот бериш жараёнини назорат қилишни ўз ичига олади. Баъзи юрисдикциялардаги айрим ташкилотлар учун бошқарув учун

[31] 200-сон АХС, 13(f)-банд

масъул шахслар раҳбарият ходимларини ўз ичига олиши мумкин, масалан, хусусий ёки давлат сектори ташкилотининг бошқарув кенгашининг ижрочи аъзолари ёки мулкдор-бошқарувчи.[32]

**Йўл қўйиладиган бузиб кўрсатиш*— аудитор томонидан белгиланган пул миқдори бўлиб, аудитор тўпламдаги ҳақиқий бузиб кўрсатиш ушбу миқдордан ошмаслиги ҳақида тегишли даражадаги ишончга эришишга интилади.

**Йўл қўйиладиган четга чиқиш даражаси* — аудитор томонидан белгиланган ички назорат тартиб-таомилларидан четга чиқиш даражаси бўлиб, аудитор тўпламдаги ҳақиқий четга чиқиш даражаси ушбу кўрсаткичдан ошмаслиги ҳақида тегишли даражадаги ишончга эришишга интилади.

Эмиссия тури—масалан, эмиссия манбаси, газ тури, минтақа ёки объектга асосланган эмиссияни гуруҳлаш.

Тузатилмаган молиявий маълумот—масъул томон тарафидан про-форма тузатишлар қўлланиладиган ташкилотнинг молиявий маълумоти.

Ноаниқлик —натижаси ташкилотнинг бевосита назорати остида бўлмаган, аммо молиявий ҳисоботга таъсир кўрсатиши мумкин бўлган келгуси ҳаракатлар ёки ҳодисаларга боғлиқ бўлган ҳолат.

**Тузатилмаган бузиб кўрсатишлар*—аудитор томонидан аудит давомида йиғилган ва тузатилмаган бузиб кўрсатишлар.

Асосий предмет**—** мезонларни қўллаш орқали ўлчанадиган ёки баҳоланадиган ҳодиса.

**Модификацияланмаган фикр*—аудитор молиявий ҳисоботлар барча муҳим жиҳатларда қўлланиладиган молиявий ҳисобот асосларига мувофиқ тайёрланган деган хулосага келганда аудитор томонидан билдирилган фикр.[33]

**Фойдаланувчи аудитор*— фойдаланувчи ташкилотнинг молиявий ҳисоботини аудит қилувчи ва улар бўйича ҳисобот берувчи аудитор.

Фойдаланувчи аудитор (3402-сон ИАХХС контекстида)[34]—фойдаланувчи ташкилотнинг молиявий ҳисоботини аудит қиладиган ва хулоса берадиган аудитор.

**Фойдаланувчи ташкилот*—хизмат кўрсатувчи ташкилот хизматларидан фойдаланадиган ва молиявий ҳисоботи аудит қилинаётган ташкилот.

Фойдаланувчи ташкилот (3402-сон ИАХХС контекстида)— хизмат кўрсатувчи ташкилотдан фойдаланадиган ташкилот.

Жараённи кузатиб бориш тести—жараённи кузатиб боришга қаранг .

**Ёзма баёнотлар*—аудиторга маълум масалаларни тасдиқлаш ёки бошқа аудит далилларини қўллаб-қувватлаш учун раҳбарият томонидан тақдим этилган ёзма баёнот. Ушбу контекстда ёзма баёнотлар молиявий ҳисоботни, улардаги тасдиқларни, ёки қўллаб-қувватловчи ҳисоб регистрлари ва ёзувларни ўз ичига олмайди.

---

[32] Бошқарув тузилмаларининг хилма-хиллигини муҳокама қилиш учун 260-сон АХС (Қайта тахрирланган), Бошқарув органи билан мулоқот, А1-А8 бандларга қаранг.

[33] 25-26 бандлар ҳаққоний тақдимот тизими ва мувофиқлик тизими ҳолларида ушбу фикрни ифодалаш учун ишлатиладиган иборалар билан шуғулланади.

[34] Субхизмат кўрсатувчи ташкилот ҳолатида, субхизмат кўрсатувчи ташкилот хизматларидан фойдаланувчи хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг хизмат аудитори ҳам фойдаланувчи аудитор ҳисобланади.

1-СОН СИФАТ БОШҚАРУВИНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТИ

МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТЛАРНИНГ АУДИТИНИ ЁКИ ТАҲЛИЛИЙ ТЕКШИРУВИНИ ЁКИ БОШҚА ИШОНЧНИ ТАЪМИНЛАЙДИГАН ТОПШИРИҚЛАР ЁКИ ТУРДОШ ХИЗМАТЛАРНИ БАЖАРУВЧИ ТАШКИЛОТЛАР УЧУН СИФАТ БОШҚАРУВИ

(2022 йил 15 декабрдан кучга кирган)

МУНДАРИЖА

Банд

Кириш .....

СБХСнинг қўллаш доираси 1–5

Ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими 6–11

СБХСнинг ваколати 12

Кучга кириш санаси 13

Мақсад 14–15

Таърифлар 16

Талаблар

Тегишли талабларни қўллаш ва уларга риоя қилиш 17–18

Сифат бошқаруви тизими 19–22

Ташкилотнинг рискни баҳолаш жараёни 23–27

Бошқарув ва раҳбарлик 28

Тегишли ахлоқий талаблар 29

Мижозлар билан муносабатлар ва муайян топшириқларни қабул қилиш ва давом эттириш 30

Топшириқ бажарилиши 31

Ресурслар 32

Маълумот ва мулоқот 33

Аниқланган жавоблар 34

Мониторинг ва тузатиш жараёни 35–47

Тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматлари 48–52

Сифат бошқаруви тизимини баҳолаш 53–56

Ҳужжатлаштириш 57–60

Қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар .....

СБХСнинг қўллаш доираси A1–A2

Ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими A3–A5

СБХСнинг ваколати A6–A9

Таърифлар A10–A28

Тегишли талабларни қўллаш ва уларга риоя қилиш A29

Сифат бошқаруви тизими A30–A38

Ташкилотнинг рискни баҳолаш жараёни A39–A54

Бошқарув ва раҳбарлик A55–A61

Тегишли ахлоқий талаблар A62–A66

Мижозлар билан муносабатлар ва муайян топшириқларни қабул қилиш ва давом эттириш A67–A74

Топшириқ бажарилиши A75–A85

Ресурслар A86–A108

Маълумот ва мулоқот A109–A115

Аниқланган жавоблар A116–A137

Мониторинг ва тузатиш жараёни A138–A174

Тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматлари A175–A186

Сифат бошқаруви тизимини баҳолаш A187–A201

Ҳужжатлаштириш A202–A206

1-сон Сифат бошқарувининг халқаро стандарти (СБХС), «Молиявий ҳисоботларнинг аудитини ёки таҳлилий текширувини, ёки бошқа ишончни таъминлаш ёки турдош хизматлар топшириқларини бажарувчи фирмалар учун сифат бошқаруви», Халқаро сифат бошқаруви, аудит, таҳлилий текширув, бошқа ишончни таъминлаш ва турдош хизматлар бўйича стандартлар тўпламига муқаддима билан биргаликда ўқилиши лозим.

Кириш

СБХСнинг қўллаш доираси

1. Мазкур Сифат бошқарувининг халқаро стандарти (СБХС) молиявий ҳисоботларнинг аудитини ёки таҳлилий текширувини, ёки бошқа ишонч ёки турдош хизматлар топшириқлари учун сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатиш бўйича ташкилотнинг жавобгарликларини белгилайди.

2. Топшириқ сифатини текшириш ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимининг бир қисмини ташкил этади ва:

   (a) Ушбу СБХС топшириқ сифатини текширишга тегишли бўлиши талаб қилинадиган топшириқларга доир сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилаш бўйича ташкилотнинг жавобгарлигини қамраб олади.

   (b) 2-сон СБХС топшириқ сифатини текширувчи шахсни тайинлаш ва , ҳамда топшириқ сифатини текшириш ва ҳужжатлаштиришни қамраб олади. [1]

3. Халқаро аудит ва ишонч стандартлари кенгашининг (ХАИСК) бошқа ҳужжатлари:

   (a) Ташкилот СБХСларга ёки камида шу даражада талабчан бўлган миллий талабларга бўйсунади деган тахминга асосланган; [2]ва

   (b) Топшириқ даражасида сифат бошқаруви бўйича топшириқ раҳбарлари ва топшириқ гуруҳининг бошқа аъзолари учун талабларни ўз ичига олади.

   Масалан, 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган) молиявий ҳисоботлар аудити учун топшириқ даражасида Сифат бошқаруви бўйича аудиторнинг махсус жавобгарликлари ва топшириқ раҳбарининг тегишли жавобгарликларини қамраб олади. (А1-бандга қаранг)

4. Ушбу СБХС тегишли ахлоқий талаблар билан биргаликда ўқилиши лозим. Қонун, норматив ҳужжат ёки тегишли ахлоқий талаблар ушбу СБХСда тавсифланганидан ташқари Сифат бошқаруви учун ташкилот томонидан сифатни бошқариш бўйича жавобгарликларни белгилаши мумкин. (А2-бандга қаранг)

5. Ушбу СБХС молиявий ҳисоботларнинг аудитини ёки таҳлилий текширувини, ёки бошқа ишонч ёки турдош хизматлар топшириқларини бажарувчи барча ташкилотларга қўлланилади (яъни, агар ташкилот ушбу топшириқлардан бирини бажарса, ушбу СБХС қўлланилади ва ушбу СБХС талабларига мувофиқ ўрнатилган сифат бошқаруви тизими ташкилот томонидан барча бундай топшириқларнинг изчил бажарилишини таъминлайди).

Ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими

6. Сифат бошқаруви тизими доимий ва такрорланувчи тарзда ишлайди ва ташкилот ҳамда унинг топшириқлари характери ва ҳолатларидаги ўзгаришларга мослашувчан бўлади. У шунингдек тўғри чизиқли тарзда ишламайди. Бироқ, ушбу СБХС мақсадлари учун, сифат бошқаруви тизими қуйидаги саккиз компонентни қамраб олади: (А3-бандга қаранг)

   (a) Ташкилотнинг рискни баҳолаш жараёни;

   (b) Бошқарув ва раҳбарлик;

   (c) Тегишли ахлоқий талаблар;

   (d) Мижоз билан муносабатларни ва муайян топшириқларни қабул қилиш ва давом эттириш;

   (e) Топшириқ бажарилиши;

   (f) Ресурслар;

   (g) Маълумот ва мулоқот; ва

   (h) Мониторинг ва бартараф этиш жараёни.

7. Ушбу СБХС ташкилотдан сифат бошқаруви тизими компонентларини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатишда ўзаро боғлиқ ва мувофиқлаштирилган тарзда рискка асосланган ёндашувни қўллашни талаб қилади, токи ташкилот томонидан бажариладиган топшириқлар сифатини проактив тарзда бошқара олсин. (А4-бандга қаранг)

8. Рискка асосланган ёндашув ушбу СБХС талабларига қуйидагилар орқали сингдирилган:

   (a) Сифат мақсадларини белгилаш. Ташкилот томонидан белгиланган сифат мақсадлари ташкилот томонидан эришилиши керак бўлган сифат бошқаруви тизимининг компонентларига тегишли мақсадлардан иборат. Ташкилот ушбу СБХС томонидан белгиланган сифат мақсадларини ва сифат бошқаруви тизимининг мақсадларига эришиш учун ташкилот томонидан зарур деб ҳисобланган қўшимча сифат мақсадларини белгилаши талаб қилинади.

---

[1] 2-сон СБХС, *Топшириқ сифатини текширишлар*

[2] Қаранг, масалан, 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган), "*Молиявий ҳисоботлар аудити учун сифат бошқаруви*", 3-банд.

(b) Сифат мақсадларига эришишга таҳдидларни аниқлаш ва баҳолаш (ушбу стандартда сифат рисклари деб аталади). Ташкилот жавобларни ишлаб чиқиши ва амалга ошириш учун асос таъминлаш мақсадида сифат рискларини аниқлаши ва баҳолаши талаб қилинади.

(c) Сифат рискларини қамраб олиш учун жавобларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш. Сифат рискларини қамраб олиш учун ташкилотнинг жавобларининг характери, муддатлари ва кўлами сифат рискларига берилган баҳоларнинг сабабларига асосланган ва мос келувчи бўлади.

9. Ушбу СБХС камида йилига бир марта, ташкилот номидан сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар) сифат бошқаруви тизимини баҳолашини ва сифат бошқаруви тизими 14(a) ва (b) бандларида баён қилинган тизим мақсадларига эришилаётганлиги тўғрисида ташкилотга оқилона ишонч билан таъминлаши юзасидан хулоса чиқаришини талаб қилади. (А5-бандга қаранг)

Масштаблаттириш

10. Рискка асосланган ёндашувни қўллашда, ташкилот қуйидагиларни ҳисобга олиши талаб қилинади:

(a) Ташкилотнинг характери ва ҳолатлари; ва

(b) Ташкилот томонидан бажариладиган топшириқларнинг характери ва ҳолатлари.

Шунга кўра, ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимининг лойиҳаси, хусусан тизимнинг мураккаблиги ва расмийлиги турлича бўлади. Масалан, листингга кирган ташкилотларнинг молиявий ҳисоботлари аудитини ўз ичига олган ҳолда, турли хил ташкилотлар учун турли хил топшириқларни бажарадиган ташкилотга, фақат молиявий ҳисоботларнинг таҳлилий текширувини ёки ни бажарадиган ташкилотга қараганда, кўпроқ мураккаб ва расмийлаштирилган сифат бошқаруви тизими ва уни қўллаб-қувватловчи ҳужжатлаштириш керак бўлади.

Тармоқлар ва хизмат таъминотчилари

11. Ушбу СБХС ташкилотнинг жавобгарликларини қуйидаги ҳолатларда белгилайди:

(a) Ташкилот тармоққа тегишли бўлганда ва ташкилот сифат бошқаруви тизимида ёки топшириқларни бажаришда тармоқ талабларига амал қилганда ёки тармоқ хизматларидан фойдаланганда; ёки

(b) Ташкилот сифат бошқаруви тизимида ёки топшириқларни бажаришда хизмат таъминотчиси ресурсларидан фойдаланганда.

Ҳатто ташкилот тармоқ талабларига амал қилганда ёки тармоқ хизматларидан ёки хизмат таъминотчисидан ресурслардан фойдаланганда ҳам, ташкилот ўзининг сифат бошқаруви тизими учун жавобгар бўлади.

СБХСнинг ваколати

12. 14-бандда ушбу СБХСни бажаришда ташкилотнинг мақсади келтирилган. Ушбу СБХС қуйидагиларни ўз ичига олади: (А6-бандга қаранг)

(a) Ташкилотга 14-банддаги мақсадга эришиш имконини берувчи талаблар; (А7-бандга қаранг)

(b) Қўллаш ва бошқа изоҳловчи материал шаклидаги тегишли кўрсатмалар; (А8-бандга қаранг)

(c) Ушбу СБХСни тўғри тушуниш учун тегишли контекстни таъминловчи кириш материали; ва

(d) Таърифлар. (А9-бандга қаранг)

Кучга кириш санаси

13. Ушбу СБХСга мувофиқ сифат бошқаруви тизимлари 2022 йил 15 декабргача ишлаб чиқилиши ва амалга оширилиши, ҳамда ушбу СБХСнинг 53-54-бандлари билан талаб қилинадиган сифат бошқаруви тизимининг баҳоланиши 2022 йил 15 декабрдан кейинги бир йил ичида бажарилиши талаб қилинади.

Мақсад

14. Ташкилотнинг мақсади ташкилот томонидан бажариладиган молиявий ҳисоботларнинг аудити ёки таҳлилий текшируви, ёки бошқа ишонч ёки турдош хизматлар топшириқлари учун сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатишдан иборат бўлиб, бу ташкилотга қуйидагилар бўйича оқилона ишончни таъминлайди:

(a) Ташкилот ва унинг ходимлари профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонун ва норматив ҳужжатлар талабларига мувофиқ ўз жавобгарликларини бажарадилар ва бундай стандартлар ва талабларга мувофиқ топшириқларни амалга оширадилар; ва

(b) Ташкилот ёки топшириқ раҳбарлари томонидан чиқарилган топшириқ ҳисоботлари вазиятларга мувофиқ.

15. Жамоат манфаатларига сифатли топшириқларнинг изчил бажарилиши орқали хизмат қилинади. Сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатиш ташкилотга сифат бошқаруви тизимининг 14(a) ва (b) бандларида баён қилинган мақсадларига эришилганлиги тўғрисида оқилона ишончни таъминлаш орқали сифатли топшириқларнинг изчил бажарилишига имкон беради. Сифатли топшириқларга

профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонун ва норматив ҳужжатлар талабларига мувофиқ топшириқларни режалаштириш ва бажариш ҳамда улар ҳақида ҳисобот бериш орқали эришилади. Ўша стандартлар мақсадларига эришиш ва қўлланиладиган қонун ёки норматив ҳужжат талабларига риоя қилиш профессионал мулоҳаза юритиш ва, топшириқ турига қўлланиладиган бўлганда, профессионал скептицизмни қўллашни ўз ичига олади.

Таърифлар

16. Ушбу СБХС мақсадлари учун, мазкур атамалар қуйида келтирилган маъноларга эга:

(a) Ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимидаги камчилик (ушбу СБХСда "камчилик" деб аталади) – Бу қуйидаги ҳолларда мавжуд бўлади: (А10, А159–А160 бандларига қаранг)

(i) Сифат бошқаруви тизимининг мақсадига эришиш учун талаб қилинадиган сифат мақсади белгиланмаган;

(ii) Сифат риски, ёки сифат рисклари комбинацияси, аниқланмаган ёки тўғри баҳоланмаган; (А11-бандга қаранг)

(iii) Жавоб, ёки жавоблар комбинацияси, тегишли сифат риски юзага келиш эҳтимолини қабул қилиш мумкин бўлган даражагача камайтирмайди, чунки жавоб(лар) тўғри ишлаб чиқилмаган, амалга оширилмаган ёки самарали ишламаяпти; ёки

(iv) Сифат бошқаруви тизимининг бошқа жиҳати мавжуд эмас, ёки тўғри ишлаб чиқилмаган, амалга оширилмаган ёки самарали ишламаяпти, . (А12-бандга қаранг)

(b) Топшириқни ҳужжатлаштириш – Бажарилган иш, олинган натижалар ва амалиётчи келган хулосаларнинг ёзуви (баъзида "ишчи қоғозлар" деб аталувчи атамалар).

(c) Топшириқ раҳбари – Ташкилот томонидан тайинланган, топшириқ ва унинг бажарилиши, ҳамда ташкилот номидан чиқариладиган ҳисобот учун жавобгар бўлган, ва зарур бўлганда, профессионал, юридик ёки тартибга солувчи орган томонидан тегишли ваколатларга эга бўлган партнёр ёки бошқа шахс. [3]

(d) Топшириқ сифатини текшириш – топшириқ сифатини текширувчи шахс томонидан амалга ошириладиган ва топшириқ ҳисоботи санасида ёки ундан олдин якунланадиган, топшириқ гуруҳи томонидан чиқарилган муҳим мулоҳазаларнинг ва улар асосида келиб чиқилган хулосаларнинг холис баҳоланиши.

(e) Топшириқ сифатини текширувчи шахс – Топшириқ сифатини текширишни бажариш учун ташкилот томонидан тайинланган партнёр, ташкилотдаги бошқа шахс ёки ташқи шахс.

(f) Топшириқ гуруҳи – Топшириқни бажарувчи барча партнёрлар ва ходимлар, ҳамда топшириқда тартиб-таомилларни бажарувчи бошқа шахслар, ташқи эксперт ва топшириқда тўғридан-тўғри ёрдам кўрсатувчи ички аудиторлар бундан мустасно. (А13-бандга қаранг)[4]

(g) Ташқи текширувлар – Ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимига ёки ташкилот томонидан бажарилган топшириқларга тегишли, ташқи назорат органи томонидан амалга ошириладиган текширувлар ёки суриштирувлар. (А14-бандга қаранг)

(h) Натижалар (сифат бошқаруви тизимига нисбатан) – Мониторинг фаолиятларини бажариш, ташқи текширувлар ва бошқа тегишли манбалардан тўпланган сифат бошқаруви тизимининг ишлаб чиқилиши, амалга оширилиши ва ишлаши ҳақидаги маълумотлар бўлиб, улар бир ёки бир нечта камчиликлар мавжуд бўлиши мумкинлигини кўрсатади. (А15–А17 бандларига қаранг)

(i) Ташкилот – Якка амалиётчи, шериклик ёки корпорация ёки профессионал бухгалтерларнинг бошқа ташкилоти, ёки давлат сектори эквиваленти. (А18-бандга қаранг)

(j) Листингга кирган ташкилот – Акциялари, қимматли қоғозлари ёки қарзлари тан олинган фонд биржасида котировка қилинган ёки листингга олинган, ёки тан олинган фонд биржаси ёки бошқа эквивалент орган қоидалари асосида сотиладиган ташкилот.

(k) Тармоқ ташкилоти – Ташкилотнинг тармоғига тегишли бўлган ташкилот ёки субъект.

(l) Тармоқ – Қуйидаги кенгроқ тузилма: (А19-бандга қаранг)

(i) Бу ҳамкорликка қаратилган; ва

(ii) Фойда ёки харажатларни тақсимлашга ёки умумий мулкдорлик, назорат ёки бошқарувга, умумий Сифат бошқаруви сиёсатлари ёки тартиб-таомилларига, умумий бизнес стратегиясига, умумий

[3] "Топшириқ раҳбари" ва "партнёр" атамалари тегишли ҳолларда уларнинг давлат секторидаги эквивалентларига ҳавола сифатида ўқилиши лозим.

[4] 620-сон АХС "*Аудитор эксперти ишидан фойдаланиш*", 6(а)-бандда "аудитор эксперти" атамаси таърифланган.

бренд номидан фойдаланишга ёки профессионал ресурсларнинг сезиларли қисмига эга бўлишга аниқ йўналтирилган.

(m) Партнёр – профессионал хизматлар топшириғининг бажарилиши бўйича ташкилотни мажбуриятли қилиш ваколатига эга бўлган ҳар қандай шахс.

(n) Ходимлар – ташкилотдаги партнёрлар ва ходимлар. (А20–А21 бандларига қаранг)

(o) Профессионал мулоҳаза –ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатишда мос ҳаракат йўналишлари тўғрисида маълумотларга асосланган қарорлар қабул қилишда профессионал стандартлар контекстида , билим ва тажрибани тегишли тайёргарлик, билим ва тажрибани қўллаш.

(p) Профессионал стандартлар – нинг Сифат бошқаруви, аудит, таҳлилий текширув, бошқа ишонч ва турдош хизматлар бўйича халқаро стандартларга кириш қисмида таърифланганидек, топшириқ стандартлари ва тегишли ахлоқий талаблар.

(q) Сифат мақсадлари – ташкилот томонидан эришилиши керак бўлган сифат бошқаруви тизимининг компонентларига тегишли кутилган натижалар.

(r) Сифат риски – қуйидаги оқилона имкониятга эга бўлган риск:

(i) Юз бериши; ва

(ii) Алоҳида ёки бошқа рисклар билан биргаликда, бир ёки бир нечта сифат мақсадларига салбий таъсир кўрсатиши.

(s) Оқилона ишонч – СБХСлар контекстида, юқори, аммо мутлақ бўлмаган ишонч даражаси.

(t) Тегишли ахлоқий талаблар – молиявий ҳисоботларнинг аудити ёки таҳлилий текшируви ёки бошқа ишонч ёки турдош хизматлар топшириқларини бажаришда профессионал бухгалтерларга қўлланиладиган профессионал ахлоқ тамойиллари ва ахлоқий талаблар.

Тегишли ахлоқий талаблар одатда Бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг Профессионал бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ кодекси (Халқаро мустақиллик стандартларини ўз ичига олган) (БХАСК кодекси) нинг молиявий ҳисоботларнинг аудити ёки таҳлилий текшируви, ёки бошқа ишонч ёки турдош хизматлар топшириқларига тегишли қоидаларини, қатъийроқ бўлган миллий талаблар билан биргаликда, ўз ичига олади. (А22–А24, А62 бандларига қаранг)

(u) Жавоб (сифат бошқаруви тизимига нисбатан) – бир ёки бир нечта сифат рискини қамраб олиш учун ташкилот томонидан ишлаб чиқилган ва амалга оширилган сиёсатлар ёки (А25–А27, А50 бандларига қаранг)

(i) Сиёсат - сифат рискини(ларини) қамраб олиш учун нима қилиниши ёки қилинмаслиги кераклиги тўғрисидаги баёнотлар.

ҳужжатлаштирилиши, мулоқотларда аниқ баён қилиниши ёки ҳаракатлар ва қарорлар орқали назарда тутилиши мумкин.

(ii) сиёсатни амалга ошириш учун ҳаракатлар.

(v) сифат бошқаруви тизимида ёки топшириқларни бажаришда фойдаланиладиган ресурсни тақдим этувчи ташкилотдан ташқари шахс ёки ташкилот.

Хизмат таъминотчиларига ташкилотнинг тармоғи, бошқа ёки тармоқдаги бошқа тузилмалар ёки ташкилотлар кирмайди. (А28, А105 бандларига қаранг)

(w) Ишчи ходимлар - партнёрлардан ташқари мутахассислар, шу жумладан ташкилот ишга оладиган ҳар қандай экспертлар.

(x) Сифат бошқаруви тизими - ташкилотга қуйидагилар бўйича учун ташкилот томонидан ишлаб чиқилган, амалга оширилган ва ишлатиладиган тизим:

(i) Ташкилот ва унинг ходимлари профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонун ва норматив ҳужжатлар талабларига мувофиқ ўз жавобгарликларини бажарадилар ва бундай стандартлар ва талабларга мувофиқ топшириқларни амалга оширадилар; ва

(ii) Ташкилот ёки топшириқ раҳбарлари томонидан чиқарилган топшириқ ҳисоботлари вазиятларга мос.

Талаблар

Тегишли талабларни қўллаш ва уларга риоя қилиш

17. Ташкилот ушбу СБХСнинг ҳар бир талабига, агар талаб ташкилотнинг характери ва ҳолатлари ёки унинг топшириқлари туфайли ташкилотга тегишли бўлмаса, риоя қилиши лозим. (А29-бандга қаранг)

18. Ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар), ва ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими учун операцион жавобгарлик юклатилган шахс(лар) ушбу СБХСнинг мақсадини тушуниш ва унинг талабларини тўғри қўллаш учун, қўллаш ва бошқа изоҳловчи материални ўз ичига олган ҳолда, ушбу СБХСни тушунишга эга бўлиши лозим.

Сифат бошқаруви тизими

19. Ташкилот сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиши, амалга ошириши ва ишлатиши лозим. Буни амалга оширишда, ташкилот ўзининг ва топшириқларининг характери ва ҳолатларини ҳисобга олган ҳолда профессионал мулоҳаза юритиши лозим. Сифат бошқаруви тизимининг бошқарув ва раҳбарлик компоненти сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатишни қўллаб-қувватлайдиган муҳитни ўрнатади. (А30–А31 бандларига қаранг)

Жавобгарликлар

20. Ташкилот қуйидагиларни тайинлаши лозим: (А32–А35 бандларига қаранг)

    (a) Сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорликни ташкилотнинг бош ижрочи директори ёки ташкилотнинг бошқарувчи партнёри (ёки эквиваленти) ёки, агар мос бўлса, ташкилотнинг партнёрлар бошқарув кенгаши (ёки эквиваленти) га;

    (b) Сифат бошқаруви тизими учун операцион жавобгарликни;

    (c) Сифат бошқаруви тизимининг муайян жиҳатлари учун операцион жавобгарликни, шу жумладан:

        (i) Мустақиллик талабларига риоя қилишни; (А36-бандга қаранг)

        (ii) Мониторинг ва бартараф этиш жараёни.

21. 20-банддаги ролларни тайинлашда ташкилот шахс(лар): (А37-бандга қаранг)

    (a) Ташкилот ичида тегишли тажриба, билим, таъсир ва ваколатга, ҳамда ўзларига юклатилган жавобгарликни бажариш учун етарли вақтга эга эканлигини аниқлаши лозим; ва (А38-бандга қаранг)

    (b) Ўзларига юклатилган ролларни тушунишини ва уларни бажариш учун ҳисобдор эканликларини тушунишини аниқлаши лозим.

22. Ташкилот сифат бошқаруви тизими, мустақиллик талабларига риоя қилиш ва мониторинг ва бартараф этиш жараёни учун операцион жавобгарлик юклатилган шахс(лар) сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар) билан тўғридан-тўғри мулоқот линиясига эга эканлигини аниқлаши лозим.

Ташкилотнинг рискни баҳолаш жараёни

23. Ташкилот сифат мақсадларини белгилаш, сифат рискларини аниқлаш ва баҳолаш ҳамда сифат рискларини қамраб олиш учун жавобларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш учун рискни баҳолаш жараёнини ишлаб чиқиши ва амалга ошириши лозим. (А39–А41 бандларига қаранг)

24. Ташкилот ушбу СБХС томонидан белгиланган сифат мақсадларини ва сифат бошқаруви тизимининг мақсадларига эришиш учун ташкилот томонидан зарур деб ҳисобланган қўшимча сифат мақсадларини белгилаши лозим. (А42–А44 бандларига қаранг)

25. Ташкилот жавобларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш учун асос таъминлаш мақсадида сифат рискларини аниқлаши ва баҳолаши лозим. Буни амалга оширишда, ташкилот:

    (a) Сифат мақсадларига эришишга салбий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган шартлар, ҳодисалар, ҳолатлар, ҳаракатлар ёки ҳаракатсизликларни, шу жумладан қуйидагиларни тушуниши лозим: (А45–А47 бандларига қаранг)

        (i) Ташкилотнинг характери ва ҳолатларига нисбатан, қуйидагиларга тегишли бўлганлар:

            a. Ташкилотнинг мураккаблиги ва операцион хусусиятлари;

            b. Ташкилотнинг стратегик ва операцион қарорлари ва ҳаракатлари, бизнес жараёнлари ва бизнес модели;

            c. Раҳбариятнинг хусусиятлари ва бошқарув услуби;

            d. Ташкилотнинг ресурслари, шу жумладан хизмат таъминотчилари томонидан тақдим этилган ресурслар;

            e. Қонун, норматив ҳужжатлар, профессионал стандартлар ва ташкилот фаолият кўрсатадиган муҳит; ва

            f. Тармоққа тегишли бўлган ташкилот ҳолатида, тармоқ талаблари ва тармоқ хизматларининг, агар мавжуд бўлса, характери ва кўлами.

(ii) Ташкилот томонидан бажариладиган топшириқларнинг характери ва ҳолатларига нисбатан, қуйидагиларга тегишли бўлганлар:

a. Ташкилот томонидан бажариладиган топшириқлар турлари ва чиқариладиган ҳисоботлар; ва

b. Бундай топшириқлар амалга ошириладиган ташкилотлар турлари. (А48-бандга қаранг)

b) 25(а)-банддаги шарт-шароитлар, ҳодисалар, ҳолатлар, ҳаракатлар ёки ҳаракатсизликларнинг сифат мақсадларига эришишга қандай ва қай даражада салбий таъсир кўрсатиши мумкинлигини ҳисобга олиши лозим. (А48-бандга қаранг)

26. Ташкилот сифат рискларига берилган баҳоларнинг сабабларига асосланган ва мос келувчи тарзда сифат рискларини қамраб олиш учун жавобларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириши лозим. Ташкилотнинг жавоблари шунингдек 34-бандда белгиланган жавобларни ҳам ўз ичига олиши лозим. (А49–А51 бандларига қаранг)

27. Ташкилот ўзининг ёки топшириқларининг характери ва ҳолатларидаги ўзгаришлар туфайли қўшимча сифат мақсадлари, ёки қўшимча ёки ўзгартирилган сифат рисклари ёки жавоблар зарур эканлигини кўрсатадиган маълумотларни аниқлаш учун мўлжалланган сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилаши лозим. Агар бундай маълумот аниқланса, ташкилот маълумотни таҳлилий текшируви ва мос бўлганда: (А52–А53 бандларига қаранг)

(a) Қўшимча сифат мақсадларини белгилаши ёки ташкилот томонидан аллақачон белгиланган қўшимча сифат мақсадларини ўзгартириши; (А54-бандга қаранг)

(b) Қўшимча сифат рискларини аниқлаши ва баҳолаши, сифат рискларини ўзгартириши ёки сифат рискларини қайта баҳолаши; ёки

(c) Қўшимча жавобларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириши, ёки жавобларни ўзгартириши лозим.

Бошқарув ва раҳбарлик

28. Ташкилот сифат бошқаруви тизимини қўллаб-қувватлайдиган муҳитни ўрнатадиган, ташкилотнинг бошқаруви ва раҳбарлигини қамраб оладиган қуйидаги сифат мақсадларини белгилаши лозим:

(a) Ташкилот қуйидагиларни тан оладиган ва кучайтирадиган, бутун ташкилот бўйлаб мавжуд бўлган маданият орқали сифатга бўлган содиқлигини намойиш этади: (А55–А56 бандларига қаранг)

(i) Доимий равишда сифат топшириқларини бажариш орқали гуруҳт манфаатларига хизмат қилишда ташкилотнинг роли;

(ii) Профессионал ахлоқ, қадриятлар ва муносабатларнинг аҳамияти;

(iii) Барча ходимларнинг топшириқларни бажариш ёки сифат бошқаруви тизими доирасидаги фаолиятларга тегишли сифат учун жавобгарлиги, ва уларнинг кутилган хулқ-атвори; ва

(iv) Ташкилотнинг молиявий ва операцион устуворликларини ўз ичига олган ҳолда, ташкилотнинг стратегик қарорлари ва ҳаракатларида сифатнинг аҳамияти.

(b) Раҳбарият сифат учун жавобгар ва ҳисобдор. (А57-бандга қаранг)

(c) Раҳбарият ўз ҳаракатлари ва хулқ-атвори орқали сифатга содиқлигини намойиш этади. (А58-бандга қаранг)

(d) Ташкилий тузилма ва роллар, жавобгарликлар ва ваколатларни тақсимлаш ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатишни таъминлаш учун мос. (А32, А33, А35, А59 бандларига қаранг)

(e) Молиявий ресурсларни ўз ичига олган ҳолда, ресурс эҳтиёжлари режалаштирилган ва ресурслар ташкилотнинг сифатга содиқлигига мос равишда олинган, тақсимланган ёки ажратилган. (А60–А61 бандларига қаранг)

Тегишли ахлоқий талаблар

29. Ташкилот мустақиллик учун ўринли бўлганларни ўз ичига олган ҳолда, тегишли ахлоқий талабларга мувофиқ жавобгарликларни бажаришни қамраб оладиган қуйидаги сифат мақсадларини белгилаши лозим: (А62–А64, А66 бандларига қаранг)

(a) Ташкилот ва унинг ходимлари:

(i) Ташкилот ва ташкилотнинг топшириқлари бўйсунадиган тегишли ахлоқий талабларни тушунадилар; ва (А22, А24 бандларига қаранг)

(ii) Ташкилот ва ташкилотнинг топшириқлари бўйсунадиган тегишли ахлоқий талабларга тегишли ўз жавобгарликларини бажарадилар.

(b) Тармоқ, , тармоқдаги ёки даги шахслар, ёки хизмат таъминотчилари каби ташкилот ва ташкилотнинг топшириқлари бўйсунадиган тегишли ахлоқий талабларга бўйсунадиган бошқа шахслар:

(i) Уларга қўлланиладиган тегишли ахлоқий талабларни тушунадилар; ва (А22, А24, А65 бандларига қаранг)

(ii) Уларга қўлланиладиган тегишли ахлоқий талабларга тегишли ўз жавобгарликларини бажарадилар.

Мижоз билан муносабатларни ва муайян топшириқларни қабул қилиш ва давом эттириш

30. Ташкилот мижоз билан муносабатларни ва муайян топшириқларни қабул қилиш ва давом эттиришни қамраб оладиган қуйидаги сифат мақсадларини белгилаши лозим:

(a) Ташкилот томонидан мижоз муносабатларини ёки муайян топшириқни қабул қилиш ёки давом эттириш тўғрисидаги мулоҳазалар қуйидагиларга асосланган ҳолда мос:

(i) Топшириқнинг характери ва ҳолатлари ҳамда мижознинг ҳалоллиги ва ахлоқий қадриятлари (раҳбарият, ва, мос бўлганда, корпоратив бошқарув учун жавобгар шахсларни ўз ичига олган ҳолда) тўғрисида олинган ва бундай мулоҳазаларни қўллаб-қувватлаш учун етарли бўлган маълумот; ва (А67–А71 бандларига қаранг)

(ii) Ташкилотнинг профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонун ва норматив ҳужжатлар талабларига мувофиқ топшириқни бажариш қобилияти. (А72-бандга қаранг)

(b) Ташкилотнинг молиявий ва операцион устуворликлари мижоз муносабатларини ёки муайян топшириқни қабул қилиш ёки давом эттириш тўғрисида номувофиқ мулоҳазаларга олиб келмайди. (А73–А74 бандларига қаранг)

Топшириқ бажарилиши

31. Ташкилот сифат топшириқларини бажаришни қамраб оладиган қуйидаги сифат мақсадларини белгилаши лозим:

(a) топшириқ гуруҳлари топшириқлар билан боғлиқ ўз жавобгарликларини тушунадилар ва бажарадилар, шу жумладан, қўлланиладиган бўлса, топширикда Сифат бошқаруви ва унга эришиш учун ва бутун топшириқ давомида етарлича ва тегишли равишда иштирок этиш учун топшириқ раҳбарларининг умумий жавобгарлигини. (А75-бандга қаранг)

(b) топшириқ гуруҳларини йўналтириш ва назорат қилиш ҳамда бажарилган ишни таҳлилий текширувнинг характери, муддатлари ва кўлами топшириқларнинг характери ва ҳолатларига ва топшириқ гуруҳларига ажратилган ёки тақдим этилган ресурсларга асосланган ҳолда мос, ва топшириқ гуруҳининг камроқ тажрибали аъзолари томонидан бажарилган топшириқ гуруҳининг тажрибалироқ аъзолари томонидан йўналтирилади, назорат қилинади ва кўриб чиқилади. (А76–А77 бандларига қаранг)

(c) топшириқ гуруҳлари тегишли профессионал мулоҳаза юритадилар ва, топшириқ турига қўлланиладиган бўлганда, профессионал скептицизмни қўллайдилар. (А78-бандга қаранг)

(d) Мураккаб ёки баҳсли масалалар бўйича маслаҳатлашувлар олиб борилади ва келишилган хулосалар амалга оширилади (А79–А81 бандларига қаранг)

(e) топшириқ гуруҳи ичида, ёки топшириқ гуруҳи ва топшириқ сифатини текширувчи шахс ёки ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими доирасида фаолиятларни амалга оширувчи шахслар ўртасида фикрлардаги фарқлар ташкилот эътиборига етказилади ва ҳал қилинади. (А82-бандга қаранг)

(f) Топшириққа тегишли ҳужжатлар топшириқ ҳисоботи санасидан кейин ўз вақтида тўпланади, ва ташкилот эҳтиёжларини қондириш ва қонун, норматив ҳужжатлар, тегишли ахлоқий талаблар ёки профессионал стандартларга риоя қилиш учун тегишли равишда сақланади. (А83–А85 бандларига қаранг)

Ресурслар

32. Ташкилот сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатишни таъминлаш учун ўз вақтида тегишли равишда ресурсларни олиш, ривожлантириш, фойдаланиш, сақлаш, тақсимлаш ва ажратишни қамраб оладиган қуйидаги сифат мақсадларини белгилаши лозим: (А86–А87 бандларига қаранг)

Инсон ресурслари

(a) Ходимлар ишга олинади, ривожлантирилади ва сақланади ҳамда қуйидагилар учун малака ва қобилиятларга эга: (А88–А90 бандларига қаранг)

(i) Доимий равишда сифат топшириқларини бажариш, шу жумладан ташкилот бажарадиган топшириқларга тегишли билим ёки тажрибага эга бўлиш; ёки

(ii) Ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимининг ишлаши билан боғлиқ фаолиятларни бажариш ёки жавобгарликларни амалга ошириш.

(b) Ходимлар ўз ҳаракатлари ва хулқ-атвори орқали сифатга содиқликни намойиш этадилар, ўз ролларини бажариш учун тегишли малакани ривожлантирадилар ва сақлайдилар, ҳамда ўз вақтида баҳолаш, компенсация, кўтарилиш ва бошқа рағбатлантиришлар орқали жавобгар ёки эътироф этилган бўладилар. (А91–А93 бандларига қаранг)

(c) Ташкилот ўзининг сифат бошқаруви тизимини ишлатиш ёки топшириқларни бажариш учун етарли ёки тегишли ходимларга эга бўлмаганда, шахслар ташқи манбалардан (яъни, тармоқ, бошқа аудиторлик тармоғига кирувчи ташкилоти ёки хизмат таъминотчисидан) олинади. (А94-бандга қаранг)

(d) Ҳар бир топшириққа, топшириқ раҳбарини ўз ичига олган ҳолда, топшириқ гуруҳи аъзолари тайинланади, улар доимий равишда сифат топшириқларини бажариш учун, шу жумладан етарли вақт берилган ҳолда, тегишли малака ва қобилиятларга эга. (А88–А89, А95–А97 бандларига қаранг)

(e) Сифат бошқаруви тизими доирасида фаолиятларни бажариш учун шахслар тайинланади, улар бундай фаолиятларни бажариш учун, шу жумладан етарли вақтга эга бўлган ҳолда, тегишли малака ва қобилиятларга эга.

Технологик ресурслар

(f) Ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимининг ишлашини ва топшириқларнинг бажарилишини таъминлаш учун тегишли технологик ресурслар олинади ёки ишлаб чиқилади, амалга оширилади, сақланади ва фойдаланилади. (А98–А101, А104 бандларига қаранг)

Интеллектуал ресурслар

(g) Фирманинг сифатни бошқариш тизимининг ишлашини ҳамда сифатли топшириқларнинг изчил бажарилишини таъминлаш учун муносиб интеллектуал ресурслар олинади ёки ишлаб чиқилади, жорий этилади, қўллаб-қувватланади ва улардан фойдаланилади; ва бундай интеллектуал ресурслар, тегишли ҳолларда, профессионал стандартларга ҳамда қўлланиладиган ҳуқуқий ва норматив талабларга мувофиқ бўлади. (А102–А104-бандларга қаранг)

Хизмат кўрсатувчилар

(h) Хизмат кўрсатувчилардан олинадиган инсон, технологик ёки интеллектуал ресурслар 32-бандининг (d), (e), (f) ва (g) кичик бандларидаги сифат мақсадларини ҳисобга олган ҳолда, фирманинг сифатни бошқариш тизимида ҳамда топшириқларни бажаришда фойдаланиш учун муносиб бўлади. (А105–А108-бандларга қаранг)

Маълумот ва мулоқот

33. Ташкилот сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатишни таъминлаш учун сифат бошқаруви тизимига тегишли маълумотларни олиш, ишлаб чиқариш ёки фойдаланиш, ва маълумотларни ташкилот ичида ва ташқи томонларга ўз вақтида етказишни қамраб оладиган қуйидаги сифат мақсадларини белгилаши лозим: (А109-бандга қаранг)

(a) Ахборот тизими ички ёки ташқи манбалардан келсин, сифат бошқаруви тизимини қўллаб-қувватлайдиган тегишли ва ишончли маълумотларни аниқлайди, қамраб олади, қайта ишлайди ва сақлайди. (А110–А111 бандларига қаранг)

(b) Ташкилот маданияти ходимларнинг ташкилот билан ва бир-бири билан маълумот алмашиш жавобгарлигини тан олади ва кучайтиради. (А112-бандга қаранг)

(c) Тегишли ва ишончли маълумотлар бутун ташкилот бўйлаб ва топшириқ гуруҳлари билан алмашинади, шу жумладан: (А112-бандга қаранг)

(i) Маълумот ходимларга ва топшириқ гуруҳларига етказилади, ва маълумотнинг характери, муддатлари ва кўлами уларга сифат бошқаруви тизими доирасида ёки топшириқларда фаолиятларни бажариш билан боғлиқ жавобгарликларини тушуниш ва амалга ошириш имконини бериш учун етарли; ва

(ii) Ходимлар ва топшириқ гуруҳлари сифат бошқаруви тизими доирасида ёки топшириқларда фаолиятларни бажаришда маълумотни ташкилотга етказадилар.

(d) Ўринли ва ишончли маълумот ташқи томонларга етказилади, шу жумладан:

(i) Маълумот ташкилот томонидан ташкилотнинг тармоғига ёки тармоқ ичида ёки хизмат таъминотчиларига, агар мавжуд бўлса, етказилади, бу тармоқ ёки хизмат таъминотчиларига улар томонидан тақдим этилган тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматлари ёки ресурсларига тегишли жавобгарликларини бажариш имконини беради; ва (А113-бандга қаранг)

(ii) Маълумот қонун, норматив ҳужжат ёки профессионал стандартлар томонидан талаб қилинганда, ёки ташқи томонларнинг сифат бошқаруви тизимини тушунишини қўллаб-қувватлаш учун ташқарига етказилади. (А114–А115 бандларига қаранг)

Аниқланган жавоблар

34. 26-бандга мувофиқ жавобларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишда, ташкилот қуйидаги жавобларни ўз ичига олиши лозим: (А116-бандга қаранг)

(a) Ташкилот қуйидагилар учун сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилайди:

(i) Тегишли ахлоқий талабларга риоя қилишга таҳдидларни аниқлаш, баҳолаш ва бартараф этиш; ва (А117-бандга қаранг)

(ii) Тегишли ахлоқий талабларнинг ҳар қандай бузилишларини аниқлаш, хабар қилиш, баҳолаш ва ҳисобот бериш ҳамда бузилишларнинг сабаблари ва оқибатларига ўз вақтида тегишли равишда жавоб бериш. (А118–А119 бандларига қаранг)

(b) Ташкилот камида йилига бир марта тегишли ахлоқий талабларга кўра мустақил бўлиши талаб қилинадиган барча ходимлардан мустақиллик талабларига риоя қилиш тўғрисида ҳужжатлаштирилган тасдиқлашни олади.

(c) Ташкилот профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонун ва норматив ҳужжатлар талабларига мувофиқ ишни бажармаслик, ёки ушбу СБХСга мувофиқ белгиланган ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомилларига риоя қилмаслик тўғрисидаги шикоятлар ва даъволарни қабул қилиш, тергов қилиш ва ҳал қилиш учун сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилайди. (А120–А121 бандларига қаранг)

(d) Ташкилот қуйидаги ҳолатларни қамраб оладиган сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилайди:

(i) Ташкилот мижоз муносабатларини ёки муайян топшириқни қабул қилганидан ёки давом эттирганидан кейин маълумотдан хабардор бўлса, бу маълумот мижоз муносабатларини ёки муайян топшириқни қабул қилишдан ёки давом эттиришдан олдин маълум бўлганида ташкилотни мижоз муносабатларини ёки муайян топшириқни рад этишига сабаб бўлган бўларди; ёки (А122–А123 бандларига қаранг)

(ii) Ташкилот қонун ёки норматив ҳужжат билан мижоз муносабатларини ёки муайян топшириқни қабул қилишга мажбур бўлганда. (А123-бандга қаранг)

(e) Ташкилот қуйидаги сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилайди: (А124–А126 бандларига қаранг)

(i) Листингга кирган ташкилотларнинг молиявий ҳисоботлари аудитини бажаришда сифат бошқаруви тизими сифатли топшириқларнинг изчил бажарилишини қандай қўллаб-қувватлаши тўғрисида корпоратив бошқарув учун жавобгар шахслар билан мулоқот қилишни талаб қилувчи; (А127–А129 бандларига қаранг)

(ii) Ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими ҳақида ташқи томонлар билан мулоқот қилиш бошқа вазиятларда мос бўлганда қамраб олувчи; ва (А130-бандга қаранг)

(iii) 34(e)(i) ва 34(e)(ii) бандларига мувофиқ ташқи мулоқотларда тақдим этиладиган маълумотни, шу жумладан мулоқотнинг характери, муддатлари ва кўлами ҳамда тегишли шаклини қамраб олувчи. (А131–А132 бандларига қаранг)

(f) Ташкилот 2-сон СБХСга мувофиқ топшириқ сифатини текширишни қамраб оладиган сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилайди, ва қуйидагилар учун топшириқ сифатини текширишни талаб қилади:

(i) Листингга кирган ташкилотларнинг молиявий ҳисоботлари аудити;

(ii) Қонун ёки норматив ҳужжат томонидан топшириқ сифатини текшириш талаб қилинадиган аудитлар ёки бошқа топшириқлар; ва (А133-бандга қаранг)

(iii) Ташкилот бир ёки бир нечта сифат бошқаруви риск(лар)ини қамраб олиш учун топшириқ сифатини текшириш тўғри жавоб деб аниқлайдиган аудитлар ёки бошқа топшириқлар. (А134-А137 бандларига қаранг)

Мониторинг ва бартараф этиш жараёни

35. Ташкилот мониторинг ва жараёнини қуйидагилар учун белгилаши лозим: (А138-бандга қаранг)

(a) Сифат бошқаруви тизимининг ишлаб чиқилиши, амалга оширилиши ва ишлаши ҳақида тегишли, ишончли ва ўз вақтидаги маълумотни тақдим этиш.

(b) Аниқланган камчиликларга жавоб бериш учун тегишли чораларни кўриш, токи камчиликлар ўз вақтида тузатилсин.

Мониторинг фаолиятларини ишлаб чиқиш ва бажариш

36. Ташкилот камчиликларни аниқлаш учун асос таъминлаш мақсадида мониторинг фаолиятларини ишлаб чиқиш ва бажариши лозим.

37. Мониторинг фаолиятларининг характери, муддатлари ва кўламини аниқлашда, ташкилот қуйидагиларни ҳисобга олиши лозим: (А139–А142 бандларига қаранг)

(a) Сифат рискларига берилган баҳоларнинг сабаблари;

(b) Жавобларнинг лойиҳаси;

(c) Ташкилотнинг рискни баҳолаш жараёни ва мониторинг ва бартараф этиш жараёни нинг лойиҳаси; (А143–А144 бандларига қаранг)

(d) Сифат бошқаруви тизимидаги ўзгаришлар; (А145-бандга қаранг)

(e) Олдинги мониторинг фаолиятларининг натижалари, олдинги мониторинг фаолиятлари ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимини баҳолашда тегишли бўлиб қолаётганлиги ва олдин аниқланган камчиликларни бартараф этиш учун тузатиш ҳаракатлари самарали бўлганлиги; ва (А146–А147 бандларига қаранг)

(f) Бошқа тегишли маълумотлар, шу жумладан профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонун ва норматив ҳужжатлар талабларига мувофиқ топшириқни бажармаслик ёки ушбу СБХСга мувофиқ белгиланган ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомилларига риоя қилмаслик тўғрисидаги шикоятлар ва даъволар, ташқи текширувлардан олинган маълумотлар ва хизмат таъминотчиларидан олинган маълумотлар. (А148–А150 бандларига қаранг)

38. Ташкилот ўз мониторинг фаолиятларида якунланган топшириқларни текширишни ўз ичига олиши ва қайси топшириқлар ва топшириқ раҳбарларини танлашни аниқлаши лозим.

Буни амалга оширишда, ташкилот: (А141, А151–А154 бандларига қаранг)

(a) 37-банддаги масалаларни ҳисобга олиши;

(b) Ташкилот томонидан амалга оширилган бошқа мониторинг фаолиятларининг характери, муддатлари ва кўламини ва бундай мониторинг фаолиятларига тегишли бўлган топшириқлар ва топшириқ раҳбарларини ҳисобга олиши; ва

(c) Ташкилот томонидан белгиланган даврий асосда ҳар бир топшириқ раҳбари учун камида битта якунланган топшириқни танлаши лозим.

39. Ташкилот қуйидаги сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилаши лозим:

(a) Мониторинг фаолиятларини бажарувчи шахслардан мониторинг фаолиятларини самарали бажариш учун, шу жумладан етарли вақтга эга бўлган ҳолда, малака ва қобилиятларга эга бўлишни талаб қилувчи; ва

(b) Мониторинг фаолиятларини бажарувчи шахсларнинг холислигини қамраб олувчи.

Бундай сиёсат ёки тартиб-таомиллар топшириқ гуруҳи аъзолари ёки топшириқнинг сифатини текширувчи шахснинг ўша топшириқни текширишини тақиқлаши лозим. (А155–А156 бандларига қаранг)

Мониторинг ва бартараф этиш жараёнини баҳолаш ва камчиликларни аниқлаш

40. Ташкилот камчиликлар мавжудлигини аниқлаш учун натижаларни, шу жумладан мониторинг ва бартараф этиш жараёнидагиларни баҳолаши лозим. (А157–А162 бандларига қаранг)

Аниқланган камчиликларни баҳолаш

41. Ташкилот аниқланган камчиликларнинг муҳимлиги ва кенг тарқалганлигини қуйидагилар орқали баҳолаши лозим: (А161, А163–А164 бандларига қаранг)

(a) Аниқланган камчиликларнинг асосий сабаб(лар)ини тергов қилиш.

Асосий сабаб(лар)ни тергов қилиш тартиб-таомилларининг характери, муддатлари ва кўламини аниқлашда, ташкилот аниқланган камчиликларнинг характери ва уларнинг мумкин бўлган муҳимлигини ҳисобга олиши лозим. (А165–А169 бандларига қаранг)

(b) Аниқланган камчиликларнинг сифат бошқаруви тизимига таъсирини, алоҳида ва жамланган ҳолда, баҳолаш.

Аниқланган камчиликларга жавоб бериш

42. Ташкилот аниқланган камчиликларни бартараф этиш учун асосий сабабларни таҳлил қилиш натижаларига мос келувчи тузатиш ҳаракатларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириши лозим. (А170–А172 бандларига қаранг)

43. Мониторинг ва бартараф этиш жараёни учун операцион жавобгарлик юклатилган шахс(лар) тузатиш ҳаракатларини баҳолаши лозим:

(a) Аниқланган камчиликларни ва уларнинг тегишли асосий сабаб(лар)ини бартараф этиш учун тўғри ишлаб чиқилганлигини ва улар амалга оширилганлигини аниқлаш; ва

(b) Олдин аниқланган камчиликларни бартараф этиш учун амалга оширилган ҳаракатлар самарали эканлигини.

44. Агар баҳолаш тузатиш ҳаракатлари тўғри ишлаб чиқилмаганлигини ва амалга оширилмаганлигини ёки самарали эмаслигини кўрсатса, мониторинг ва бартараф этиш жараёни учун операцион жавобгарлик юклатилган шахс(лар) тузатиш ҳаракатларининг самарали бўлиши учун тегишли равишда ўзгартирилишини таъминлаш учун тегишли чораларни кўриши лозим.

Муайян топшириқ ҳақида

45. Ташкилот топшириқ(лар)ни бажариш давомида талаб қилинадиган тартиб-таомиллар бажарилмаганлигини ёки чиқарилган ҳисобот номувофиқ бўлиши мумкинлигини кўрсатадиган ҳолатларга жавоб бериши лозим.

Ташкилотнинг жавоби қуйидагиларни ўз ичига олиши лозим: (А173-бандга қаранг)

(a) Тегишли профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонун ва норматив ҳужжатлар талабларига риоя қилиш учун тегишли чораларни кўриш; ва

(b) Ҳисобот номувофиқ деб ҳисобланганда, оқибатларни ҳисобга олиш ва ҳуқуқий маслаҳат олишни ҳисобга олган ҳолда тегишли чораларни кўриш.

Мониторинг ва тузатишга тегишли давомий мулоқот

46. Мониторинг ва бартараф этиш жараёни учун операцион жавобгарлик юклатилган шахс(лар) сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар)га ва сифат бошқаруви тизими учун операцион жавобгарлик юклатилган шахс(лар)га ўз вақтида қуйидагиларни хабар қилиши лозим: (А174-бандга қаранг)

(a) Бажарилган мониторинг фаолиятларининг тавсифи;

(b) Аниқланган камчиликлар, шу жумладан бундай камчиликларнинг жиддийлиги ва кенг тарқалганлиги; ва

(c) Аниқланган камчиликларни бартараф этиш учун тузатиш ҳаракатлари.

47. Ташкилот 46-бандда тавсифланган масалаларни топшириқ гуруҳларига ва сифат бошқаруви тизими доирасида фаолиятлар юклатилган бошқа шахсларга уларнинг жавобгарликларига мувофиқ тезкор ва тегишли чораларни кўриш имконини бериш учун хабар қилиши лозим.

Тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматлари

48. Ташкилот тармоққа тегишли бўлганда, ташкилот қўлланиладиган бўлса, қуйидагиларни тушуниши лозим: (А19, А175 бандларига қаранг)

a) Тармоқ томонидан ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимига нисбатан белгиланган талаблар, шу жумладан, ташкилотнинг тармоқ томонидан ёки тармоқ орқали лойиҳалаштирилган ёхуд бошқа тарзда тақдим этилган ресурслар ёки хизматларни жорий этиши ёки улардан фойдаланиши бўйича талаблар (яъни, тармоқ талаблари);

(b) Ташкилот ўз сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ёки ишлатишда жорий этишни ёки фойдаланишни танлайдиган, тармоқ томонидан тақдим этиладиган ҳар қандай хизматлар ёки ресурслар (яъни, тармоқ хизматлари); ва

(c) Тармоқ талабларини амалга ошириш ёки тармоқ хизматларидан фойдаланиш учун зарур бўлган ҳар қандай ҳаракатлар бўйича ташкилотнинг жавобгарликлари. (А176-бандга қаранг)

Ташкилот, сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатишда қилинган профессионал мулоҳазаларни ҳам ўз ичига олган ҳолда, ўз сифат бошқаруви тизими учун жавобгар бўлиб қолади. Ташкилот тармоқ талабларига риоя қилиш ёки тармоқ хизматларидан фойдаланиш ушбу СБХС талабларига зид келишига йўл қўймаслиги лозим. (А177-бандга қаранг)

49. 48-бандда олинган тушунчага асосланиб, ташкилот:

(a) Тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматлари ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимига қандай тегишли эканлигини ва қандай ҳисобга олинишини, шу жумладан улар қандай амалга оширилиши кераклигини аниқлаши; ва (А178-бандга қаранг)

(b) Тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматлари ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимида фойдаланиш учун мос бўлиши учун мослаштирилиши ёки тўлдирилиши керак ёки йўқлигини ва, агар шундай бўлса, қандай қилиб мослаштирилиши ёки тўлдирилиши кераклигини баҳолаши лозим. (А179–А180 бандларига қаранг)

Ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими устидан тармоқ томонидан амалга оширилган мониторинг фаолиятлари

50. Тармоқ ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимига тегишли мониторинг фаолиятларини амалга оширадиган ҳолатларда, ташкилот:

    (a) Тармоқ томонидан бажарилган мониторинг фаолиятларининг 36–38-бандларга мувофиқ бажарилган ташкилотнинг мониторинг фаолиятларининг характери, муддатлари ва кўламига таъсирини аниқлаши;

    (b) Мониторинг фаолиятларига тегишли ташкилот жавобгарликларини, шу жумладан ташкилот томонидан бажариладиган тегишли ҳаракатларни аниқлаши; ва

    (c) 40-бандда ни баҳолаш ва камчиликларни аниқлашнинг бир қисми сифатида, мониторинг фаолиятлари натижаларини тармоқдан ўз вақтида олиши лозим. (А181-бандга қаранг)

Аудиторлик тармоғига кирувчи ташкилотлари бўйлаб тармоқ томонидан амалга оширилган мониторинг фаолиятлари

51. Ташкилот:

    (a) Тармоқ талаблари бўйлаб тўғри амалга оширилганлигини аниқлаш учун мониторинг фаолиятларини ўз ичига олган ҳолда, бўйлаб тармоқ томонидан амалга ошириладиган мониторинг фаолиятларининг умумий кўламини, ва тармоқ ўзининг мониторинг фаолиятлари натижаларини ташкилотга қандай хабар қилишини тушуниши;

    (b) Агар қўлланиладиган бўлса, камида йилига бир марта, бўйлаб тармоқнинг мониторинг фаолиятларининг умумий натижалари ҳақида тармоқдан маълумот олиши ва: (А182–А184 бандларига қаранг)

        (i) Маълумотни топшириқ гуруҳларига ва сифат бошқаруви тизими доирасида фаолиятлар юклатилган бошқа шахсларга, тегишли равишда, уларнинг жавобгарликларига мувофиқ тезкор ва тегишли чораларни кўриш имконини бериш учун хабар қилиши; ва

        (ii) Маълумотнинг ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимига таъсирини ҳисобга олиши лозим.

Ташкилот томонидан аниқланган тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматларидаги камчиликлар

52. Агар ташкилот тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматларида камчиликни аниқласа, ташкилот: (А185-бандга қаранг)

    (a) Аниқланган камчилик ҳақида тегишли маълумотни тармоққа хабар қилиши; ва

    (b) 42-бандга мувофиқ, тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматларидаги аниқланган камчиликнинг таъсирини бартараф этиш учун тузатиш ҳаракатларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириши лозим. (А186-бандга қаранг)

Сифат бошқаруви тизимини баҳолаш

53. Сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар) ташкилот номидан сифат бошқаруви тизимини баҳолаши лозим. Баҳолаш маълум бир вақт нуқтасида амалга оширилиши ва камида йилига бир марта бажарилиши лозим. (А187–А189 бандларига қаранг)

54. Баҳолашга асосланиб, сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар) ташкилот номидан қуйидагилардан бирини хулоса қилиши лозим: (А190, А195 бандларига қаранг)

    (a) Сифат бошқаруви тизими сифат бошқаруви тизимининг мақсадларига эришилаётганлиги тўғрисида ташкилотни оқилона ишонч билан таъминлайди; (А191-бандга қаранг)

    (b) Сифат бошқаруви тизимининг ишлаб чиқилиши, амалга оширилиши ва ишлашига жиддий, аммо кенг тарқалмаган таъсирга эга бўлган аниқланган камчиликларга тегишли масалалардан ташқари, сифат бошқаруви тизими сифат бошқаруви тизимининг мақсадларига эришилаётганлиги тўғрисида ташкилотни оқилона ишонч билан таъминлайди; ёки (А192-бандга қаранг)

    (c) Сифат бошқаруви тизими сифат бошқаруви тизимининг мақсадларига эришилаётганлиги тўғрисида ташкилотга оқилона ишончни таъминламайди. (А192–А194 бандларига қаранг)

55. Агар сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар) 54(b) ёки 54(c) бандларида тавсифланган хулосага келса, ташкилот: (А196-бандга қаранг)

    (a) Тезкор ва тегишли чоралар кўриши; ва

    (b) Қуйидагиларга хабар қилиши лозим:

        (i) топшириқ гуруҳлари ва сифат бошқаруви тизими доирасида фаолиятлар юклатилган бошқа шахсларга, уларнинг жавобгарликларига тегишли даражада; ва (А197-бандга қаранг)

        (ii) 34(e)-банд томонидан талаб қилинадиган ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомилларига мувофиқ ташқи томонларга. (А198-бандга қаранг)

56. Ташкилот сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар)нинг, ҳамда сифат бошқаруви тизими учун операцион жавобгарлик юклатилган шахс(лар)нинг даврий фаолият баҳоланишларини амалга ошириши лозим.

Буни амалга оширишда, ташкилот сифат бошқаруви тизимининг баҳоланишини ҳисобга олиши лозим. (А199–А201 бандларига қаранг)

Ҳужжатлаштириш

57. Ташкилот ўзининг сифат бошқаруви тизимини қуйидагилар учун етарли бўлган тарзда ҳужжатлаштириши лозим: (А202–А204 бандларига қаранг)

(a) Ходимлар томонидан сифат бошқаруви тизимини изчил тушунишни, шу жумладан сифат бошқаруви тизимига ва топшириқларни бажаришга нисбатан уларнинг роллари ва жавобгарликларини тушунишни қўллаб-қувватлаш;

(b) Жавобларнинг изчил амалга оширилиши ва ишлашини қўллаб-қувватлаш; ва

(c) Жавобларнинг ишлаб чиқилиши, амалга оширилиши ва ишлашининг далилларини тақдим этиш, токи сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар) томонидан сифат бошқаруви тизимини баҳолашни қўллаб-қувватласин.

58. Ҳужжатлаштиришни тайёрлашда, ташкилот қуйидагиларни ўз ичига олиши лозим:

(a) Сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар) ва сифат бошқаруви тизими учун операцион жавобгарлик юклатилган шахс(лар)ни аниқлаш;

(b) Ташкилотнинг сифат мақсадлари ва сифат рисклари; (А205-бандга қаранг)

(c) Жавобларнинг тавсифи ва ташкилотнинг жавоблари сифат рискларини қандай қамраб олиши;

(d) Мониторинг ва жараёнига тегишли:

(i) Бажарилган мониторинг фаолиятларининг далиллари;

(ii) Натижаларнинг баҳоланиши, ва аниқланган камчиликлар ва уларнинг тегишли асосий сабаб(лар)и;

(iii) Аниқланган камчиликларни бартараф этиш учун тузатиш ҳаракатлари ва бундай тузатиш ҳаракатларининг ишлаб чиқилиши ва амалга оширилишининг баҳоланиши; ва

(iv) Мониторинг ва тузатиш ҳақидаги мулоқотлар; ва

(e) 54-бандга мувофиқ чиқарилган хулосанинг асоси.

59. Ташкилот 58-банддаги масалаларни тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматларига тегишли бўлганда ва 49(b)-бандга мувофиқ тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматларининг баҳоланишини ҳужжатлаштириши лозим. (А206-бандга қаранг)

60. Ташкилот сифат бошқаруви тизими учун ҳужжатларни сақлаш даврини ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимининг ишлаб чиқилиши, амалга оширилиши ва ишлашини мониторинг қилиш имконини берадиган даражада етарли, ёки агар қонун ёки норматив ҳужжат томонидан талаб қилинса, узоқроқ давр учун белгилаши лозим.

***

Қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар

Ушбу СБХСнинг қўллаш доираси (3–4-бандларга қаранг)

А1. ХАИСКнинг бошқа ҳужжатлари, шу жумладан 2400-сон КТХС (Қайта таҳрирланган) ва 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), шунингдек, топшириқ даражасида сифат бошқаруви учун масъул топшириқ раҳбарининг талабларини белгилайди. [5][6]

А2. БХАСК кодекси профессионал бухгалтерларга гуруҳ манфаатларида ҳаракат қилиш жавобгарлигини бажариш имконини берувчи талаблар ва қўллаш материалларини ўз ичига олади. [7] 15-бандда кўрсатилганидек, ушбу СБХСда тавсифланганидек, топшириқ бажарилиши контекстида, сифатли топшириқларнинг изчил бажарилиши профессионал бухгалтернинг гуруҳ манфаатларида ҳаракат қилиш жавобгарлигининг бир қисмини ташкил этади.

---

[5] 2400-сон Таҳлилий текширув топшириқлари бўйича халқаро стандарт (қайта таҳрирланган), "*Тарихий молиявий ҳисоботларни таҳлилий текшириш топшириқлари*".

[6] 3000-сон Ишончни таъминлайдиган топшириқлар бўйича халқаро стандарт (қайта таҳрирланган), "*Тарихий молиявий маълумотларнинг аудити ёки таҳлилий текширувидан ташқари ишончни таъминлайдиган топшириқлар*".

[7] Бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг "*Профессионал бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ кодекси" (Халқаро мустақиллик стандартларини ўз ичига олган*) (БХАСК кодекси).

Ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими (6–9-бандларга қаранг)

А3. Ташкилот ўзининг сифат бошқаруви тизимининг компонентларини тавсифлаш учун турли терминология ёки асосларни қўллаши мумкин.

А4. Компонентларнинг ўзаро боғлиқ характерига мисоллар қуйидагиларни ўз ичига олади:

Ташкилотнинг рискни баҳолаш жараёни бутун сифат бошқаруви тизими бўйлаб рискка асосланган ёндашувни амалга оширишда ташкилот риоя қилиши керак бўлган жараённи белгилайди.

- Бошқарув ва раҳбарлик компоненти сифат бошқаруви тизимини қўллаб-қувватлайдиган муҳитни ўрнатади.
- Ресурслар ва маълумот ва мулоқот компонентлари сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатишга имкон беради.
- Мониторинг ва жараёни бутун сифат бошқаруви тизимини мониторинг қилиш учун ишлаб чиқилган жараёндир.
- Мониторинг ва жараёнининг натижалари ташкилотнинг рискни баҳолаш жараёни учун тегишли маълумотларни тақдим этади.
- Муайян масалалар ўртасида муносабатлар бўлиши мумкин, масалан, тегишли ахлоқий талабларнинг маълум жиҳатлари мижоз муносабатлари ва муайян топшириқларни қабул қилиш ва давом эттириш учун тегишли.

А5. Оқилона ишонч сифат бошқаруви тизими 14(а) ва (b) бандларда баён қилинган мақсадларга эришилмаслик рискини қабул қилиш мумкин бўлган даражагача камайтирганда олинади.

Оқилона ишонч ишончнинг мутлақ даражаси эмас, чунки сифат бошқаруви тизимининг ўзига хос чекловлари мавжуд.

Бундай чекловларга қарор қабул қилишда инсон мулоҳазасининг хато бўлиши мумкинлиги ва ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимида бузилишлар юзага келиши мумкинлиги, масалан, инсон омили ёки хулқ-атвори ёки ахборот технологиялари (АТ) иловаларидаги носозликлар киради.

СБХСнинг ваколати (12-бандга қаранг)

А6. Ушбу СБХСнинг мақсади ушбу СБХС талаблари ўрнатиладиган контекстни тақдим этади, ушбу СБХСнинг кутилган натижасини белгилайди ва ташкилотга нимага эришиш кераклигини ва, зарур бўлганда, буни амалга оширишнинг тегишли усулларини тушунишда ёрдам бериш учун мўлжалланган.

А7. Ушбу СБХС талаблари "лозим" сўзидан фойдаланган ҳолда ифодаланади.

А8. Зарур бўлганда, қўллаш ва бошқа изоҳловчи материал талабларнинг янада батафсилроқ тушунтиришини ва уларни бажариш учун кўрсатмаларни тақдим этади.

- Хусусан, у қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:
- Талаб нимани англатишини ёки нимани қамраб олиш мўлжалланганини янада аниқроқ тушунтириш; ва

Талаблар қандай қўлланилиши мумкинлигини кўрсатадиган мисолларни ўз ичига олиш. Бундай кўрсатмалар ўз-ўзидан талабни юкламаса-да, талабларни тўғри қўллаш учун тегишлидир. Қўллаш ва бошқа изоҳловчи материал ҳам ушбу СБХСда кўриб чиқилган масалалар ҳақида тарихий маълумотларни тақдим этиши мумкин. Мос бўлганда, давлат сектори аудит ташкилотларига хос қўшимча мулоҳазалар қўллаш ва бошқа изоҳловчи материалга киритилган. Бу қўшимча мулоҳазалар ушбу СБХСдаги талабларни қўллашда ёрдам беради. Бироқ, улар ташкилотнинг ушбу СБХСдаги талабларни қўллаш ва уларга риоя қилиш жавобгарлигини чекламайди ёки камайтирмайди.

А9. Ушбу СБХС "Таърифлар" сарлавҳаси остида ушбу СБХС мақсадлари учун маълум атамаларга юклатилган маъноларнинг тавсифини ўз ичига олади. Бу таърифлар ушбу СБХСнинг изчил қўлланилиши ва талқин қилинишига ёрдам бериш учун тақдим этилган ва бошқа мақсадлар учун, қонун, норматив ҳужжат ёки бошқа жойларда белгиланган таърифларни бекор қилиш учун мўлжалланмаган. ХБФ томонидан нашр этилган Халқаро сифат бошқаруви, аудит, таҳлилий текширув, бошқа ишонч ва турдош хизматлар бўйича баёнотлар тўпламида ХАИСК томонидан чиқарилган Халқаро стандартларга тегишли атамалар луғати ушбу СБХСда таърифланган атамаларни ўз ичига олади. Атамалар луғати шунингдек СБХСларда учрайдиган бошқа атамаларнинг умумий ва изчил талқин қилиниши ва таржима қилинишига ёрдам бериш учун тавсифларини ўз ичига олади.

Таърифлар

Камчилик (16(а)-бандга қаранг)

А10. Ташкилот натижаларни баҳолаш орқали камчиликларни аниқлайди. Камчилик топилмадан, ёки натижалар комбинациясидан келиб чиқиши мумкин.

A11. Сифат риски, ёки сифат рисклари комбинацияси, аниқланмаганлиги ёки тўғри баҳоланмаганлиги натижасида камчилик аниқланганда, бундай сифат бошқаруви риск(лар)ини қамраб олиш учун жавоб(лар) ҳам йўқ бўлиши, ёки тўғри ишлаб чиқилмаган ёки амалга оширилмаган бўлиши мумкин.

A12. Сифат бошқаруви тизимининг бошқа жиҳатлари ушбу СБХСдаги қуйидагиларни қамраб оладиган талаблардан иборат:

- Жавобгарликларни тайинлаш (20–22-бандлар);
- Ташкилотнинг рискни баҳолаш жараёни;
- Мониторинг ва жараёни; ва
- Сифат бошқаруви тизимини баҳолаш.

Сифат бошқаруви тизимининг бошқа жиҳатларига тегишли камчиликлар мисоллари:

- "Ташкилотнинг рискни баҳолаш жараёни ташкилот ва унинг топшириқларининг характери ва ҳолатларидаги ўзгаришларни ва қўшимча сифат мақсадларини белгилаш, ёки сифат рискларини ёки жавобларни ўзгартириш зарурлигини кўрсатадиган маълумотларни аниқламайди.
- Ташкилотнинг мониторинг ва жараёни қуйидаги тарзда ишлаб чиқилмаган ёки амалга оширилмаган:
  - "Сифат бошқаруви тизимининг ишлаб чиқилиши, амалга оширилиши ва ишлаши ҳақида тегишли, ишончли ва ўз вақтидаги маълумотларни тақдим этиш.
  - Ташкилотга аниқланган камчиликларга жавоб бериш учун тегишли чораларни кўриш имконини бериш, токи камчиликлар ўз вақтида тузатилсин.
- Сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар) сифат бошқаруви тизимининг йиллик баҳоланишини амалга оширмайди.

Топшириқ гуруҳи (16(f)-бандга қаранг)

A13. 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган) молиявий ҳисоботлар аудити контекстида топшириқ гуруҳи таърифини қўллашда кўрсатмалар тақдим этади. [8]

Ташқи текширувлар (16(g)-бандга қаранг)

A14. Баъзи ҳолатларда, ташқи назорат органи бошқа турдаги текширувларни, масалан, танланган ташкилотлар учун аудит топшириқларининг муайян жиҳатларига ёки ташкилот бўйлаб амалиётларга қаратилган мавзули таҳлилий текширувларни амалга ошириши мумкин.

Натижалар (16(h)-бандга қаранг)

A15. Мониторинг фаолиятлари, ташқи текширувлар ва бошқа тегишли манбалардан ни тўплашнинг бир қисми сифатида, ташкилот ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими ҳақида ижобий натижалар ёки ташкилот учун сифат бошқаруви тизимини яхшилаш ёки янада кучайтириш имкониятлари каби бошқа кузатувларни аниқлаши мумкин. А158-банд бошқа кузатувлар ташкилот томонидан сифат бошқаруви тизимида қандай қўлланилиши мумкинлигини тушунтиради.

A16. А148-банд бошқа тегишли манбалардан олинган маълумотларга мисоллар келтиради.

A17. Мониторинг фаолиятлари топшириқлар текшируви каби топшириқ даражасидаги мониторингни ўз ичига олади. Бундан ташқари, ташқи текширувлар ва бошқа тегишли манбалар муайян топшириқларга тегишли маълумотларни ўз ичига олиши мумкин. Натижада, сифат бошқаруви тизимининг ишлаб чиқилиши, амалга оширилиши ва ишлаши ҳақидаги маълумотлар сифат бошқаруви тизимига тегишли натижаларни кўрсатувчи топшириқ даражасидаги натижаларни ўз ичига олади.

Ташкилот (16(i)-бандга қаранг)

A18. Тегишли ахлоқий талабларда "ташкилот" таърифи ушбу СБХСда белгиланган таърифдан фарқ қилиши мумкин.

Тармоқ (16(l), 48-бандларга қаранг)

A19. Тармоқлар ва тармоқ ичидаги ташкилотлар турли усулларда тузилиши мумкин. Масалан, ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими контекстида:

- Тармоқ ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимига тегишли талабларни белгилаши, ёки ташкилот томонидан ўзининг сифат бошқаруви тизимида ёки топшириқларни бажаришда фойдаланиладиган хизматларни тақдим этиши мумкин;
- Тармоқ ичидаги бошқа ташкилотлар (масалан, ресурслар) ташкилот томонидан ўзининг сифат бошқаруви тизимида ёки топшириқларни бажаришда фойдаланиладиган хизматларни тақдим этиши мумкин; ёки

[8] 220-сон АХС (қайта таҳрирланган), А15–А25-бандлар.

- Тармоқ ичидаги бошқа тузилмалар ёки ташкилотлар ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимига тегишли талабларни белгилаши ёки хизматларни тақдим этиши мумкин.

Ушбу СБХС мақсадлари учун, тармоқдан, тармоқ ичидаги бошқа ташкилотдан ёки тармоқдаги бошқа тузилма ёки ташкилотдан олинган ҳар қандай тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматлари "тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматлари" деб ҳисобланади.

Ходимлар (16(n)-бандга қаранг)

А20. Ходимлардан (яъни, ташкилотдаги шахслардан) ташқари, ташкилот сифат бошқаруви тизимидаги фаолиятларни бажаришда ёки топшириқларни бажаришда ташкилотдан ташқари шахслардан фойдаланиши мумкин. Масалан, ташкилотдан ташқари шахсларга бошқа дан шахслар (масалан, тармоқ ташкилотининг хизмат кўрсатиш марказидаги шахслар) ёки хизмат таъминотчиси томонидан ишга олинган шахслар (масалан, ташкилотнинг тармоғига кирмайдиган бошқа ташкилотдан компонент аудитори) киради.

А21. Ходимлар шунингдек ташкилотнинг бошқа тузилмаларидаги, масалан ташкилотдаги хизмат кўрсатиш марказидаги, партнёрлар ва ходимларни ўз ичига олади.

Тегишли ахлоқий талаблар (16(t), 29-бандларга қаранг)

А22. Сифат бошқаруви тизими контекстида қўлланиладиган тегишли ахлоқий талаблар ташкилотнинг ва унинг топшириқларининг характери ва ҳолатларига қараб ўзгариши мумкин. "Профессионал бухгалтер" атамаси тегишли ахлоқий талабларда таърифланиши мумкин. Масалан, БХАСК кодекси "профессионал бухгалтер" атамасини таърифлайди ва БХАСК кодексининг гуруҳ амалиётидаги алоҳида профессионал бухгалтерларга ва уларнинг ташкилотларига қўлланиладиган қоидаларининг кўламини янада тушунтиради.

А23. БХАСК кодекси қонун ёки норматив ҳужжат профессионал бухгалтерни БХАСК кодексининг маълум қисмларига риоя қилишдан ман қиладиган ҳолатларни қамраб олади. У яна баъзи юрисдикцияларнинг қонун ёки норматив ҳужжатларида БХАСК кодексида белгиланганлардан фарқ қиладиган ёки уларнинг доирасидан ташқарига чиқадиган қоидалар бўлиши мумкинлигини ва ўша юрисдикциялардаги профессионал бухгалтерлар бу фарқлардан хабардор бўлиши ва қонун ёки норматив ҳужжат томонидан тақиқланмаган бўлса, қатъийроқ қоидаларга риоя қилиши кераклигини тан олади.

А24. Тегишли ахлоқий талабларнинг турли қоидалари фақат топшириқларни бажариш контекстида шахсларга қўлланилиши мумкин, ташкилотнинг ўзига эмас.

- Масалан: БХАСК кодексининг 2-қисми гуруҳ амалиётидаги профессионал бухгалтерларга ташкилот билан муносабатлари доирасида, хоҳ таъминотчи, ходим ёки мулкдор сифатида, профессионал фаолиятни бажараётганда қўлланилади ва топшириқларни бажариш контекстида тегишли бўлиши мумкин.
- БХАСК кодексининг 3 ва 4-қисмларидаги баъзи талаблар ҳам гуруҳ амалиётидаги профессионал бухгалтерларга мижозлар учун профессионал фаолиятни бажараётганда қўлланилади.

Шахслар томонидан бундай тегишли ахлоқий талабларга риоя қилиш ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими томонидан қамраб олиниши керак бўлиши мумкин.

Фақат шахсларга (ташкилотга эмас) қўлланиладиган ва топшириқларни бажаришга тегишли бўлган тегишли ахлоқий талаблар мисоли

"БХАСК кодексининг 2-қисми асосий тамойилларни бузишга босимни қамраб олади ва шахсга қуйидагиларни тақиқлайдиган талабларни ўз ичига олади:

- Бошқалардан келадиган босимнинг асосий тамойилларга мувофиқликни бузилишига олиб келишига йўл қўймаслик; ёки
- Бухгалтер бошқа шахсларнинг асосий тамойилларни бузишига олиб келишини билган ёки ишониш учун асоси бўлган бошқаларга босим ўтказмаслик.

"Масалан, топшириқни бажаришда, шахс топшириқ раҳбари ёки топшириқ гуруҳининг бошқа катта аъзоси уларни асосий тамойилларни бузишга босим ўтказганини ҳисоблаган вазиятлар юзага келиши мумкин."

Жавоб (16(u)-бандга қаранг)

А25. Сиёсатлар ходимлар ва сиёсатларга бўйсунадиган бошқа шахслар (шу жумладан топшириқ гуруҳлари) ҳаракатлари орқали, ёки ташкилот сиёсатларига зид келадиган ҳаракатларни қилишдан тийилиш орқали амалга оширилади.

А26. Тартиб-таомиллар расмий ҳужжатлаштириш ёки бошқа мулоқотлар орқали мажбурий бўлиши мумкин, ёки мажбурий бўлмаган, аммо ташкилот маданияти билан шартланган хулқ-атвордан келиб чиқиши мумкин.

Тартиб-таомиллар АТ иловалари ёки ташкилотнинг АТ муҳитининг бошқа жиҳатлари орқали рухсат этилган ҳаракатлар орқали кучга киритилиши мумкин.

А27. Агар ташкилот сифат бошқаруви тизимида ёки топшириқларни бажаришда ташкилотдан ташқари шахслардан фойдаланса, ташкилот томонидан шахсларнинг ҳаракатларини қамраб олиш учун турли сиёсат ёки тартиб-таомиллар ишлаб чиқилиши керак бўлиши мумкин.

220-сон АХС (Қайта таҳрирланган)[9] молиявий ҳисоботлар аудити контекстида ташкилотдан ташқари шахсларнинг ҳаракатларини қамраб олиш учун ташкилот томонидан турли сиёсат ёки тартиб-таомиллар ишлаб чиқилиши керак бўлиши мумкин бўлган ҳолларда кўрсатмалар тақдим этади.

Хизмат таъминотчиси (16(v)-бандга қаранг)

А28. Хизмат таъминотчиларига ташкилотнинг тармоғига кирмайдиган бошқа ташкилотлардан компонент аудиторлари киради.

Тегишли талабларни қўллаш ва уларга риоя қилиш (17-бандга қаранг)

А29. *Ушбу СБХСнинг талаби ташкилотга тегишли бўлмаслиги мумкин бўлган ҳолатлар мисоллари*

- "Ташкилот якка амалиётчи. Масалан, ташкилий тузилма ва ташкилот ичида роллар, жавобгарликлар ва ваколатларни тайинлаш, йўналтириш, назорат қилиш ва таҳлилий текширув ҳамда фикрлардаги фарқларни ҳал қилишга тегишли талаблар тегишли бўлмаслиги мумкин.
- "Ташкилот фақат турдош хизматлар топшириқлари бўладиган топшириқларни бажаради. Масалан, агар ташкилот турдош хизматлар топшириқлари учун мустақилликни сақлаши талаб қилинмаса, барча ходимлардан мустақиллик талабларига риоя қилиш тўғрисида ҳужжатлаштирилган тасдиқлашни олиш талаби тегишли бўлмайди."

Сифат бошқаруви тизими

Сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатиш (19-бандга қаранг)

А30. Сифатни бошқариш фирманинг алоҳида функцияси эмас; у сифатга содиқликни намоён этадиган маданиятни фирманинг стратегияси, операцион фаолияти ва бизнес-жараёнлари билан интеграция қилишдан иборат. Натижада, сифатни бошқариш тизимини ҳамда фирманинг операцион фаолияти ва бизнес-жараёнларини интеграциялашган тарзда лойиҳалаштириш фирмани бошқаришга нисбатан уйғун ёндашувни рағбатлантириши ва сифатни бошқариш самарадорлигини ошириши мумкин.

А31. Ташкилот томонидан чиқарилган профессионал мулоҳазалар сифати, бундай мулоҳазаларни чиқарувчи шахслар қуйидагиларни ўз ичига олган муносабатни намойиш қилганда, сўровчи фикрни ривожлантириш орқали яхшиланиши мумкин:

- Сифат бошқаруви тизими ҳақида олинган маълумотларнинг манбаси, тегишлилиги ва етарлилигини, шу жумладан ташкилот ва унинг топшириқларининг характери ва ҳолатларига тегишли маълумотларни таҳлилий текширув; ва
- Янада кўпроқ тергов қилиш ёки бошқа ҳаракатлар учун эҳтиёжга нисбатан очиқ ва ҳушёр бўлиш.

Жавобгарликлар (Қаранг: 20–21, 28(d)-бандлар)

А32. Бошқарув ва раҳбарлик компоненти ташкилот ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатишга имкон берувчи тегишли ташкилий тузилма ва роллар, жавобгарликлар ва ваколатлар тақсимотига эга эканлиги сифат мақсадини ўз ичига олади.

А33. 20-бандга мувофиқ сифат бошқаруви тизимига тегишли жавобгарликларни тайинлашга қарамасдан, ташкилот сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарликни ва шахсларни уларга юклатилган роллар учун жавобгар ва ҳисобдор тутиш жавобгарлигини сақлаб қолади. Масалан, 53 ва 54-бандларга мувофиқ, гарчи ташкилот сифат бошқаруви тизимини баҳолаш ва у бўйича хулоса чиқаришни сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар)га тайинласа ҳам, ташкилот баҳолаш ва хулоса учун жавобгар бўлади.

А34. 20-банддаги масалалар учун жавобгарлик юклатилган шахс(лар) одатда 21-банд томонидан талаб қилинганидек, ташкилот ичида тегишли таъсир ва ваколатга эга бўлиши учун ташкилотнинг партнёри бўлади. Бироқ, ташкилотнинг ҳуқуқий тузилишига асосланиб, шахс(лар) ташкилотнинг партнёри бўлмаслиги мумкин бўлган ҳолатлар бўлиши мумкин, аммо шахс(лар) ташкилот ёки ташкилотнинг тармоғи томонидан қилинган расмий келишувлар туфайли ўзига юкланган ролни бажариш учун ташкилот ичида тегишли таъсир ва ваколатга эга бўлиши мумкин.

А35. Ташкилот роллар, жавобгарликлар ва ваколатларни ташкилот ичида қандай тақсимлаши турлича бўлиши мумкин ва қонун ёки норматив ҳужжат ташкилотга раҳбарлик ва бошқарув тузилмасига ёки уларга юклатилган жавобгарликларга таъсир қилувчи маълум талабларни юклаши мумкин. 20-бандда масала(лар) учун жавобгарлик юклатилган шахс(лар) ўз жавобгарликларини бажаришда уларга ёрдам бериш учун бошқа шахсларга роллар, тартиб-таомиллар, вазифалар ёки ҳаракатларни янада тайинлаши мумкин. Бироқ, 20-

[9] 220-сон АХС (қайта таҳрирланган), А23–А25-бандлар.

бандда масала(лар) учун жавобгарлик юклатилган шахс(лар) уларга юклатилган жавобгарликлар учун жавобгар ва ҳисобдор бўлиб қолади.

Роллар ва жавобгарликларни тайинлаш қандай амалга оширилиши мумкинлигини кўрсатадиган масштаблаттириш мисоли:

- "Камроқ мураккаб ташкилотда, сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик ташкилотни назорат қилиш учун якка жавобгарликка эга бўлган битта бошқарувчи партнёрга юклатилиши мумкин. Бу шахс шунингдек сифат бошқаруви тизимининг барча жиҳатлари учун, шу жумладан сифат бошқаруви тизими учун операцион жавобгарлик, мустақиллик талабларига риоя қилиш ва мониторинг ва жараёни учун жавобгарликни ўз зиммасига олиши мумкин.
- "Мураккаброқ ташкилотда, ташкилотнинг ташкилий тузилмасини акс эттирувчи бир нечта раҳбарлик даражалари бўлиши мумкин, ва ташкилотда ташкилотнинг ижрочи бўлмаган назоратини амалга оширувчи мустақил бошқарув органи бўлиши мумкин, бу ташқи шахсларни ўз ичига олиши мумкин. Бундан ташқари, ташкилот 20(с)-бандда белгиланганлардан ташқари сифат бошқаруви тизимининг муайян жиҳатлари учун операцион жавобгарликни тайинлаши мумкин, масалан ахлоқий талабларга риоя қилиш учун операцион жавобгарлик ёки хизмат линиясини бошқариш учун операцион жавобгарлик."

А36. Мустақиллик талабларига риоя қилиш аудитларни, ёки молиявий ҳисоботларнинг таҳлилий текширувини, ёки бошқа ишонч топшириқларини бажариш учун муҳим аҳамиятга эга, ва ташкилотнинг ҳисоботларига таянувчи манфаатдор томонларнинг кутиши. Мустақиллик талабларига риоя қилиш учун операцион жавобгарлик юклатилган шахс(лар) одатда мустақиллик талабларини қамраб олиш учун ташкилот томонидан мустаҳкам ва изчил ёндашув лойиҳаланмаслиги ва амалга оширилиши учун мустақилликка тегишли барча масалаларни назорат қилиш учун жавобгар.

А37. Қонун, норматив ҳужжат ёки профессионал стандартлар 20-бандда масала(лар) учун жавобгарлик юклатилган шахс учун қўшимча талабларни, масалан профессионал лицензиялаш, профессионал таълим ёки узлуксиз профессионал ривожланиш талабларини белгилаши мумкин.

А38. Сифат бошқаруви тизими учун операцион жавобгарлик юклатилган шахс(лар) учун тегишли тажриба ва билим одатда ташкилотнинг стратегик қарорлари ва ҳаракатларини тушуниш ва ташкилотнинг бизнес операциялари бўйича тажрибани ўз ичига олади.

Ташкилотнинг рискни баҳолаш жараёни (Қаранг: 23-банд)

А39. Ташкилот ташкилотнинг рискни баҳолаш жараёнини қандай ишлаб чиқиши ташкилотнинг қандай тузилганлиги ва ташкил этилганлиги каби ташкилотнинг характери ва ҳолатларидан таъсирланиши мумкин.

Ташкилотнинг рискни баҳолаш жараёни қандай фарқланиши мумкинлигини кўрсатадиган масштаблаттириш мисоллари:

- "Камроқ мураккаб ташкилотда, сифат бошқаруви тизими учун операцион жавобгарлик юклатилган шахс(лар) рискни баҳолаш жараёнини амалга ошириш учун ташкилот ва унинг топшириқлари ҳақида етарли тушунчага эга бўлиши мумкин. Бундан ташқари, сифат мақсадлари, сифат рисклари ва жавобларнинг ҳужжатлаштирилиши мураккаброқ ташкилотга қараганда камроқ кенг бўлиши мумкин (масалан, битта ҳужжатда ҳужжатлаштирилиши мумкин).
- "Мураккаброқ ташкилотда, бир нечта шахсларни ва кўплаб фаолиятларни ўз ичига олган расмий рискни баҳолаш жараёни бўлиши мумкин. Жараён марказлаштирилган бўлиши мумкин (масалан, сифат мақсадлари, сифат рисклари ва жавоблар барча бизнес бўлинмалари, функциялари ва хизмат линиялари учун марказий тарзда белгиланади) ёки марказлаштирилган бўлиши мумкин (масалан, сифат мақсадлари, сифат рисклари ва жавоблар бизнес бўлинмаси, функция ёки хизмат линияси даражасида белгиланади, натижалар эса ташкилот даражасида бирлаштирилади). Ташкилотнинг тармоғи ҳам ташкилотга ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимига киритилиши керак бўлган сифат мақсадлари, сифат рисклари ва жавобларни тақдим этиши мумкин."

А40. Сифат мақсадларини белгилаш, сифат рискларини аниқлаш ва баҳолаш ҳамда жавобларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш жараёни такрорланувчидир, ва ушбу СБХС талаблари тўғри чизиқли тарзда қамраб олиниши учун мўлжалланмаган. Масалан:

- Сифат рискларини аниқлаш ва баҳолашда, ташкилот қўшимча сифат бошқарувининг мақсадл (лар)ини белгилаш зарурлигини аниқлаши мумкин.
- Жавобларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишда, ташкилот сифат риски аниқланмаганлиги ва баҳоланмаганлигини аниқлаши мумкин

А41. Ташкилотга сифат мақсадларини белгилаш, сифат рискларини аниқлаш ва баҳолаш ҳамда жавобларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишга имкон берадиган маълумот манбалари ташкилотнинг маълумот ва мулоқот компонентининг бир қисмини ташкил этади ва қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Ташкилотнинг мониторинг ва жараёнининг натижалари (Қаранг: 42 ва А171-бандлар).
- Тармоқ ёки хизмат таъминотчиларидан олинган маълумотлар, шу жумладан:
  - Тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматлари ҳақида маълумот (Қаранг: 48-банд); ва
  - Тармоқдан бошқа маълумотлар, шу жумладан тармоқ томонидан бўйлаб амалга оширилган мониторинг фаолиятларининг натижалари ҳақида маълумот (Қаранг: 50–51-бандлар)

Бошқа маълумотлар, ҳам ички ёки ташқи, ҳам ташкилотнинг рискни баҳолаш жараёни учун тегишли бўлиши мумкин, масалан:

- Профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонун ва норматив ҳужжатлар талабларига мувофиқ ишни бажармаслик, ёки ушбу СБХСга мувофиқ белгиланган ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомилларига риоя қилмаслик тўғрисидаги шикоятлар ва даъволар ҳақида маълумот.
- Ташқи текширувларнинг натижалари.
- Ташкилот топшириқларни бажарадиган ташкилотлар ҳақида ташкилотга тақдим этиладиган тартибга солувчи органлардан олинган маълумот, масалан қимматли қоғозлар бўйича тартибга солувчидан ташкилот топшириқларни бажарадиган ташкилот ҳақида маълумот (масалан, ташкилотнинг молиявий ҳисоботларидаги тартибсизликлар ёки қимматли қоғозлар қонунчилигига риоя қилмаслик).
- Сифат бошқаруви тизимидаги ўзгаришлар, масалан, ташкилотнинг ресурсларидаги ўзгаришлар.
- Бошқа ташқи манбалар, масалан ташкилот ўрганиши керак бўлган соҳаларни ажратиб кўрсатиши мумкин бўлган юрисдикциядаги ташкилотга ёки бошқа ташкилотларга қарши тартибга солувчи ҳаракатлар ва суд жараёнлари.

Сифат мақсадларини белгилаш (Қаранг: 24-банд)

А42. Қонун, норматив ҳужжат ёки профессионал стандартлар қўшимча сифат мақсадларига олиб келадиган талабларни белгилаши мумкин. Масалан, ташкилотдан қонун ёки норматив ҳужжат билан ташкилотнинг бошқарув тузилмасига ижрочи бўлмаган шахсларни тайинлаш талаб қилиниши мумкин ва ташкилот талабларни қамраб олиш учун қўшимча сифат мақсадларини белгилаш зарур деб ҳисоблайди.

А43. Ташкилот ва унинг топшириқларининг характери ва ҳолатлари шундай бўлиши мумкинки, ташкилот қўшимча сифат мақсадларини белгилашни зарур деб топмаслиги мумкин.

А44. Ташкилот сифат рискларини аниқлаш ва баҳолаш, ҳамда жавобларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишни яхшилаш учун кичик мақсадларни белгилаши мумкин.

Сифат рискларини аниқлаш ва баҳолаш (Қаранг: 25-банд)

А45. 25(а)-бандда тавсифланмаган, аммо сифат мақсадига эришишга салбий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган бошқа шартлар, ҳодисалар, ҳолатлар, ҳаракатлар ёки ҳаракатсизликлар бўлиши мумкин.

А46. Риск шарт, ҳодиса, ҳолат, ҳаракат ёки ҳаракатсизлик қандай ва қай даражада сифат мақсадига эришишга салбий таъсир кўрсатиши мумкинлигидан келиб чиқади. Барча рисклар сифат риски таърифига мос келмайди. Профессионал мулоҳаза ташкилотга рискнинг юзага келиш оқилона имконияти борлиги, ва алоҳида ёки бошқа рисклар билан биргаликда, бир ёки бир нечта сифат мақсадларига эришишга салбий таъсир кўрсатиш имконияти асосида риск сифат риски эканлигини аниқлашда ёрдам беради.

Сифат мақсадларига эришишга салбий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган шартлар, ҳодисалар, ҳолатлар, ҳаракатлар ёки ҳаракатсизликлар бўйича ташкилотнинг тушунчаси мисоллари	*Юзага келиши мумкин бўлган сифат рисклари мисоллари*
• "Ташкилотнинг стратегик ва операцион қарорлари ва ҳаракатлари, бизнес жараёнлари ва бизнес модели: Ташкилотнинг умумий молиявий мақсадлари ушбу СБХС доирасига кирмайдиган ташкилот томонидан кўрсатиладиган хизматлар кўламига ҳаддан ташқари боғлиқ.	Бошқарув ва раҳбарлик контекстида бу қуйидаги каби бир қатор сифат рискларига олиб келиши мумкин: • Ресурслар ушбу СБХС доирасига кирмайдиган хизматларга устуворлик берадиган тарзда тақсимланган ёки ажратилган, ва бу ушбу СБХС доирасидаги топшириқлар сифатига салбий таъсир кўрсатиши мумкин. • Молиявий ва операцион устуворликлар ҳақидаги қарорлар ушбу СБХС доирасидаги топшириқларни бажаришда сифатнинг аҳамиятини тўлиқ ёки етарли даражада ҳисобга олмайди.

• Раҳбариятнинг хусусиятлари ва бошқарув услуби: Ташкилот бир нечта умумий ваколатга эга бўлган топшириқ партнёрларга эга кичикроқ ташкилот ҳисобланади.	Бошқарув ва раҳбарлик контекстида бу қуйидаги каби бир қатор сифат рискларини келтириб чиқариши мумкин: • Раҳбариятнинг сифат учун жавобгарлиги ва ҳисобдорлиги аниқ белгиланмаган ва тақсимланмаган. • Сифатни рағбатлантирмайдиган раҳбариятнинг ҳаракатлари ва хулқ-атвори саволга тутилмайди.
• Ташкилотнинг мураккаблиги ва фаолият хусусиятлари: Ташкилот яқинда бошқа ташкилот билан бирлашишни якунлаган.	Ресурслар контекстида бу қуйидаги каби бир қатор сифат рискларини келтириб чиқариши мумкин: • Иккита бирлашган ташкилот томонидан фойдаланиладиган технологик ресурслар бир-бирига мос келмаслиги мумкин. • "топшириқ гуруҳлари бирлашишдан олдин ташкилот томонидан ишлаб чиқилган интеллектуал ресурслардан фойдаланиши мумкин, бу эса энди янги бирлашган ташкилот томонидан қўлланилаётган янги методологияга мос келмайди."

A47. Сифат бошқаруви тизимининг ривожланиб борувчи характеридан келиб чиқиб, ташкилот томонидан ишлаб чиқилган ва амалга оширилган жавоблар қўшимча сифат рискларига олиб келувчи шартлар, ҳодисалар, ҳолатлар, ҳаракатлар ёки ҳаракатсизликларни келтириб чиқариши мумкин. Масалан, ташкилот сифат рискини бартараф этиш учун ресурс (масалан, технологик ресурс) жорий қилиши мумкин ва бундай ресурсдан фойдаланиш натижасида сифат рисклари юзага келиши мумкин.

A48. Риск алоҳида ҳолда ёки бошқа рисклар билан биргаликда сифат бошқарувининг мақсад(лар)ига эришишга салбий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган даражаси, рискни келтириб чиқарувчи шартлар, ҳодисалар, ҳолатлар, ҳаракатлар ёки ҳаракатсизликларга қараб турлича бўлиши мумкин, масалан, қуйидагиларни ҳисобга олган ҳолда:

- Шарт, ҳодиса, ҳолат, ҳаракат ёки ҳаракатсизлик сифат мақсадига эришишга қандай таъсир қилиши.
- Шарт, ҳодиса, ҳолат, ҳаракат ёки ҳаракатсизлик қанчалик тез-тез юз бериши кутилиши.
- Шарт, ҳодиса, ҳолат, ҳаракат ёки ҳаракатсизлик юз берганидан кейин унинг таъсир кўрсатишигача қанча вақт ўтиши ва шу вақт ичида ташкилот шарт, ҳодиса, ҳолат, ҳаракат ёки ҳаракатсизликнинг таъсирини юмшатиш учун чора кўриш имкониятига эга бўлиш-бўлмаслиги.
- Шарт, ҳодиса, ҳолат, ҳаракат ёки ҳаракатсизлик юз берганидан кейин у сифат мақсадига эришишга қанча вақт таъсир қилиши.

Сифат рискларини баҳолаш расмий рейтинг ёки баллардан иборат бўлиши шарт эмас, лекин ташкилотларга улардан фойдаланиш тақиқланмаган.

Сифат рискларини бартараф этиш учун жавобларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш (Қаранг: 16(u), 26-бандлар)

A49. Жавобларнинг характери, муддати ва кўлами сифат рискларига берилган баҳолашнинг сабабларига асосланади, бу эса бир ёки бир нечта сифат мақсадларига эришишга таъсири ва юзага келиш эҳтимоли ҳисобга олинишидир.

A50. Ташкилот томонидан ишлаб чиқилган ва амалга оширилган жавоблар ташкилот даражасида ёки топшириқ даражасида амал қилиши мумкин, ёки ташкилот ва топшириқ даражасида қўлланиладиган ҳаракатлар учун жавобгарликлар комбинацияси бўлиши мумкин.

Ташкилот ва топшириқ даражасида амал қиладиган, ташкилот томонидан ишлаб чиқилган ва амалга оширилган жавоб мисоли

Ташкилот маслаҳатлашиш учун сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилайди, бунда топшириқ гуруҳлари томонидан ким билан маслаҳатлашиш кераклиги ва маслаҳатлашиш талаб қилинадиган махсус масалалар кўрсатилади.

Ташкилот маслаҳатлашишларни тақдим этиш учун тегишли малака ва тажрибага эга шахсларни тайинлайди.

топшириқ гуруҳи маслаҳатлашиш зарур бўлган ҳолатларни аниқлаш ва маслаҳатлашишни бошлаш, ҳамда маслаҳатлашишдан келиб чиққан хулосаларни амалга ошириш учун масъулдир.[10]

A51. Кўп ходимларга эга ёки географик жиҳатдан тарқалган ташкилотлар учун ташкилот бўйлаб изчилликка эришиш мақсадида расмий ҳужжатлаштирилган сиёсат ёки тартиб-таомилларга бўлган эҳтиёж каттароқ бўлиши мумкин.

Ташкилот ёки унинг Топшириқларининг Характери ва Ҳолатларидаги Ўзгаришлар (Қаранг: 27-банд)

A52. *Ташкилот ва унинг топшириқларининг характери ва ҳолатларидаги ўзгаришлар ҳақидаги маълумотларни аниқлаш учун сиёсат ёки тартиб-таомиллар қандай фарқланиши мумкинлигини кўрсатувчи масштаблаттириш мисоли,*

- "Камроқ мураккаб ташкилотда, ташкилот ташкилот ёки унинг топшириқларининг характери ва ҳолатларидаги ўзгаришлар ҳақидаги маълумотларни аниқлаш учун норасмий сиёсат ёки тартиб-таомилларга эга бўлиши мумкин, айниқса, сифат мақсадларини белгилаш, сифат рискларини аниқлаш ва баҳолаш ҳамда жавобларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш учун масъул бўлган шахс(лар) бундай маълумотларни ўз одатдаги фаолиятлари давомида аниқлай олганда.
- "Мураккаброқ ташкилотда, ташкилот ёки унинг топшириқларининг характери ва ҳолатларидаги ўзгаришлар ҳақидаги маълумотларни аниқлаш ва таҳлилий текширув учун расмийроқ сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилаш зарур бўлиши мумкин. Бу, масалан, ташкилотнинг ички ва ташқи муҳитидаги тенденциялар ва ҳодисаларни доимий кузатиб боришни ўз ичига олган ҳолда, ташкилот ва унинг топшириқларининг характери ва ҳолатларига тегишли маълумотларни даврий таҳлилий текширувни ўз ичига олиши мумкин."

A53. 42-бандга мувофиқ ташкилот томонидан аниқланган камчиликни бартараф этиш учун амалга оширилаётган тузатиш ҳаракатларининг бир қисми сифатида қўшимча сифат мақсадларини белгилаш ёки сифат рисклари ва жавобларни қўшиш ёки ўзгартириш зарур бўлиши мумкин

A54. Ташкилот ушбу СБХС томонидан белгиланганларга қўшимча равишда сифат мақсадларини белгилаган бўлиши мумкин. Шунингдек, ташкилот ташкилот томонидан аллақачон белгиланган қўшимча сифат мақсадлари энди керак эмаслигини ёки ўзгартирилиши керак эканлигини кўрсатадиган маълумотларни аниқлаши мумкин.

Бошқарув ва раҳбарлик

Сифатга содиқлик (28(a)-бандга қаранг)

A55. Ташкилот маданияти ходимлар хулқ-атворига таъсир қилувчи муҳим омил ҳисобланади.

- Тегишли ахлоқий талаблар одатда профессионал ахлоқ тамойилларини белгилайди ва ушбу СБХСнинг тегишли ахлоқий талаблар компонентида янада батафсил ёритилади.
- Профессионал қадриятлар ва муносабатлар қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:
- Профессионал хулқ-атвор, масалан, ўз вақтида бажариш, хушмуомалалик, ҳурмат, ҳисобдорлик, тезкорлик ва ишончлилик.
- Гуруҳ ишига содиқлик.
- Профессионал муҳитда янги ғояларга ёки турли хил қарашларга очиқлик.
- Аълоликка интилиш.
- Доимий такомиллашувга содиқлик (масалан, минимал талаблардан юқори кутилмаларни белгилаш ва доимий ўрганишга эътиборни қаратиш).
- Ижтимоий масъулият.

A56. Ташкилотнинг стратегик қарорлар қабул қилиш жараёни, шу жумладан бизнес стратегиясини ишлаб чиқиш, ташкилотнинг молиявий ва операцион масалалар бўйича қарорлари, ташкилотнинг молиявий мақсадлари, молиявий ресурслар қандай бошқарилиши, ташкилот бозор улушининг ўсиши, соҳа ихтисослашуви ёки янги хизмат таклифлари каби масалаларни ўз ичига олиши мумкин.

Ташкилотнинг молиявий ва операцион устуворликлари ташкилотнинг сифатга содиқлигига бевосита ёки билвосита таъсир кўрсатиши мумкин, масалан, ташкилот сифатга содиқликни намойиш этувчи хулқ-атворни рағбатлантирмайдиган молиявий ва операцион устуворликларга қаратилган рағбатларга эга бўлиши мумкин.

Раҳбарлик (28(b) ва 28(c)-бандларга қаранг)

A57. Раҳбариятни сифат учун масъул ва ҳисобдор қилиш учун ташкилот томонидан ишлаб чиқилган ва амалга оширилган жавобларга 56-банд талаб қиладиган фаолият баҳолашлари киради.

[10] 220-сон АХС (қайта таҳрирланган), 35-банд.

A58. Гарчи раҳбарият ўз ҳаракатлари ва хулқ-атвори орқали юқоридан оҳангни белгиласа-да, ташкилотнинг барча даражаларида аниқ, изчил ва тез-тез бўладиган ҳаракатлар ва мулоқотлар биргаликда ташкилот маданиятига ҳисса қўшади ва сифатга содиқликни намойиш этади.

Ташкилий тузилма (28(d)-бандга қаранг)

A59. Ташкилотнинг ташкилий тузилмаси операцион бўлинмалар, операцион жараёнлар, бўлимлар ёки географик жойлашувлар ва бошқа тузилмаларни ўз ичига олиши мумкин. Баъзи ҳолларда, ташкилот жараёнлар ёки фаолиятларни хизмат кўрсатиш марказида жамлаши ёки марказлаштириши мумкин, ҳамда топшириқ гуруҳлари такрорланувчи ёки ихтисослашган характердаги махсус вазифаларни бажарувчи ташкилотнинг хизмат кўрсатиш марказидан ходимларни ўз ичига олиши мумкин.

Ресурслар (28(e)-бандга қаранг)

A60. Сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик ёки операцион жавобгарлик юклатилган шахс(лар) кўпинча ташкилот оладиган, ривожлантирадиган, фойдаланадиган ва сақлаб турадиган ресурсларнинг характери ва кўламига, шунингдек бу ресурслар қандай тақсимланишига ёки ажратилишига, шу жумладан улардан фойдаланиш вақтига таъсир кўрсатиши мумкин.

A61. Ресурсларга бўлган эҳтиёжлар вақт ўтиши билан ўзгариши мумкинлиги сабабли, барча ресурсларга бўлган эҳтиёжларни олдиндан аниқлаш амалий бўлмаслиги мумкин. Ташкилотнинг ресурсларни режалаштириши ҳозирда талаб қилинадиган ресурсларни аниқлаш, ташкилотнинг келажакдаги ресурсларга эҳтиёжларини прогнозлаш ва юзага келганда кутилмаган ресурс эҳтиёжларини ҳал қилиш учун жараёнларни ўрнатишни ўз ичига олиши мумкин.

Тегишли ахлоқий талаблар (16(t), 29-бандларга қаранг)

A62. БХАСК кодекси профессионал бухгалтердан кутилаётган хулқ-атвор стандартларини белгиловчи ахлоқнинг фундаментал тамойилларини ва Халқаро Мустақиллик Стандартларини белгилайди. Фундаментал тамойиллар ҳалоллик, холислик, профессионал малака ва лозим даражада синчковлик, махфийлик ва профессионал хулқ-атвордир. БХАСК кодекси шунингдек профессионал бухгалтер фундаментал тамойилларга ва, қўлланиладиган бўлса, Халқаро Мустақиллик Стандартларига риоя қилиш учун қўллаши талаб қилинадиган ёндашувни белгилайди. Бундан ташқари, БХАСК кодекси фундаментал тамойилларга риоя қилиш учун тегишли бўлган махсус мавзуларни ёритиб беради. Юрисдикциядаги қонун ёки норматив ҳужжатлар ҳам ахлоқий талабларни, шу жумладан мустақилликни, масалан, маълумотларнинг махфийлигига таъсир қилувчи шахсий маълумотларни ҳимоя қилиш қонунлари каби қоидаларни ўз ичига олиши мумкин.

A63. Баъзи ҳолларда, ташкилот ўзининг сифат бошқаруви тизимида ёритиб берган масалалар тегишли ахлоқий талаблар қоидаларидан янада аниқроқ ёки уларга қўшимча бўлиши мумкин.

Ташкилот ўзининг сифат бошқаруви тизимига киритиши мумкин бўлган, тегишли ахлоқий талаблар қоидаларидан янада аниқроқ ёки уларга қўшимча бўлган масалалар мисоллари

- "Ташкилот мижоздан совғалар ва меҳмондўстликни, ҳатто қиймати арзимас ва аҳамиятсиз бўлса ҳам, қабул қилишни тақиқлайди."
- "Ташкилот барча топшириқ партнёрлар, шу жумладан бошқа ишончни таъминлайдиган ёки турдош хизматлар топшириқларини бажараётганлар учун ротация даврларини белгилайди ва ротация даврларини барча катта топшириқ гуруҳи аъзоларига кенгайтиради."

A64. Бошқа компонентлар тегишли ахлоқ талаблари компонентига таъсир қилиши ёки унга тегишли бўлиши мумкин.

Тегишли ахлоқ талаблари компоненти ва бошқа компонентлар ўртасидаги муносабатлар мисоллари

- "Ахборот ва коммуникация компоненти тегишли ахлоқ талабларига тегишли турли масалаларнинг коммуникациясини қамраб олиши мумкин, жумладан:
  - Ташкилот томонидан мустақиллик талабларини барча ходимларга ва мустақиллик талабларига тегишли бўлган бошқа шахсларга етказиш.
  - "Ходимлар ва топшириқ гуруҳлари қасос олишдан қўрқмасдан тегишли маълумотларни ташкилотга етказиши, масалан, мустақилликка таҳдид туғдириши мумкин бўлган вазиятлар ёки тегишли ахлоқ талабларининг бузилишлари."
- "Ресурслар компонентининг бир қисми сифатида, ташкилот: "
  - Тегишли ахлоқ талабларига риоя қилинишини бошқариш ва мониторинг қилиш ёки тегишли ахлоқ талабларига тегишли масалалар бўйича маслаҳат бериш учун шахсларни тайинлаши мумкин."
  - "Мустақиллик ҳақидаги маълумотларни қайд этиш ва сақлашни қўшган ҳолда, тегишли ахлоқ талабларига риоя қилинишини мониторинг қилиш учун АТ иловаларидан фойдаланиши мумкин."

А65. Бошқаларга қўлланиладиган тегишли ахлоқ талаблари тегишли ахлоқ талабларининг қоидаларига ва ташкилот бошқалардан ўзининг сифат бошқаруви тизимида ёки топшириқларни бажаришда қандай фойдаланишига боғлиқ.

Бошқаларга қўлланиладиган тегишли ахлоқ талаблари мисоллари

- "Тегишли ахлоқ талаблари га ёки ходимларига қўлланиладиган мустақиллик талабларини ўз ичига олиши мумкин, масалан, БХАСК Кодексида га қўлланиладиган мустақиллик талаблари мавжуд."
- "Тегишли ахлоқ талаблари топшириқ гуруҳи ёки бошқа шунга ўхшаш концепция таърифини ўз ичига олиши мумкин, ва бу таъриф топшириқда ишончни таъминлаш тартиб-таомилларини бажарадиган ҳар қандай шахсни ўз ичига олиши мумкин (масалан, компонент аудитори ёки узоқ жойда жисмоний товар-моддий захираларни ҳисоблашда қатнашиш учун жалб қилинган хизмат таъминотчиси). Шунга кўра, тегишли ахлоқ талабларида белгиланган топшириқ гуруҳига ёки бошқа шунга ўхшаш концепцияга қўлланиладиган тегишли ахлоқ талабларининг ҳар қандай талаблари бундай шахсларга ҳам тегишли бўлиши мумкин."
- "Махфийлик принципи, ташкилотнинг тармоғи, бошқа ёки хизмат таъминотчиларига, улар ташкилот томонидан олинган мижоз маълумотларига кириш имкониятига эга бўлганда қўлланилиши мумкин."

Давлат секторига хос мулоҳазалар

А66. Ушбу СБХСда мустақилликка тегишли сифат мақсадларига эришишда, давлат сектори аудиторлари мустақилликни давлат сектори мандати ва қонуний чоралар контекстида таҳлилий текширувлари мумкин.

Мижоз билан муносабатларни ва махсус топшириқларни қабул қилиш ва давом эттириш

Топшириқнинг характери ва ҳолатлари ҳамда мижознинг ҳалоллиги ва ахлоқий қадриятлари (30(а)(i)-бандга қаранг)

А67. Топшириқнинг характери ва ҳолатлари ҳақида олинган маълумотлар қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- Топшириқ бажарилаётган ташкилот фаолият юритаётган соҳа ва тегишли тартибга солувчи омиллар;
- Ташкилотнинг характери, масалан, унинг фаолияти, ташкилий тузилмаси, мулкчилиги ва бошқаруви, бизнес-модели ва қандай молиялаштирилиши; ва
- Асосий предметнинг характери ва қўлланиладиган мезонлар, масалан, интеграциялашган ҳисобот ҳолатида:
  - Асосий предмет ижтимоий, экологик ёки соғлиқ ва хавфсизлик маълумотларини ўз ичига олиши мумкин; ва
  - Қўлланиладиган мезонлар эътироф этилган экспертлар органи томонидан белгиланган самарадорлик кўрсаткичлари бўлиши мумкин.

А68. Мижознинг ҳалоллиги ва ахлоқий қадриятлари ҳақида ташкилот мулоҳазаларини қўллаб-қувватлаш учун олинган маълумотлар мижознинг асосий эгалари, асосий раҳбарияти ва корпоратив бошқарув учун жавобгар шахсларнинг шахсияти ва ишбилармонлик обрўсини ўз ичига олиши мумкин.

Мижознинг ҳалоллиги ва ахлоқий қадриятлари ҳақида олинган маълумотларнинг характери ва кўламига таъсир қилувчи омиллар мисоллари

- "Топшириқ бажарилаётган ташкилотнинг характери, жумладан унинг мулкчилиги ва бошқарув тузилмасининг мураккаблиги."
- "Мижознинг фаолият турлари, жумладан унинг бизнес амалиётлари."
- "Мижознинг асосий эгалари, асосий раҳбарият ва корпоратив бошқарув учун жавобгар шахсларнинг ҳисоб стандартларини агрессив талқин қилиш ва ички назорат муҳити каби масалаларга муносабати ҳақидаги маълумотлар."
- Мижоз ташкилот ҳақларини иложи борича паст даражада сақлаш билан агрессив равишда қизиқиш билдираётганлиги.
- Иш кўламида мижоз томонидан қўйилган чекловларнинг аломатлари.
- Мижоз пул ювиш ёки бошқа жиноий фаолиятларда иштирок этиши мумкинлигининг аломатлари.
- Ташкилотни тайинлаш таклифи ва аввалги ташкилотни қайта тайинламаслик сабаблари.
- Турдош томонларнинг шахсияти ва ишбилармонлик обрўси.

А69. Ташкилот маълумотларни турли ички ва ташқи манбалардан олиши мумкин, жумладан:

- Мавжуд мижоз ҳолатида, агар қўлланиладиган бўлса, жорий ёки аввалги топшириқлардан олинган маълумотлар, ёки мижоз учун бошқа топшириқларни бажарган бошқа ходимлардан .
- Янги мижоз ҳолатида, тегишли ахлоқий талабларга мувофиқ, мижозга мавжуд ёки аввалги профессионал бухгалтерия хизматлари кўрсатувчилардан .
- Банкирлар, ҳуқуқий маслаҳатчилар ва соҳадаги ҳамкасблар каби бошқа учинчи томонлар билан муҳокамалар.
- Тегишли маълумотлар базаларида фон қидирувлари (булар интеллектуал ресурслар бўлиши мумкин). Баъзи ҳолларда, ташкилот фон қидирувини амалга ошириш учун хизмат таъминотчиси бўлган провайдердан фойдаланиши мумкин.

A70. Ташкилотнинг қабул қилиш ва давом эттириш жараёнида олинган маълумотлар кўпинча топшириқни режалаштириш ва бажариш вақтида топшириқ гуруҳи учун ҳам аҳамиятли бўлиши мумкин. Профессионал стандартлар топшириқ гуруҳидан бундай маълумотларни олишни ёки таҳлилий текширувни махсус талаб қилиши мумкин. Масалан, 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган)[11] топшириқ раҳбаридан аудиторлик топшириғини режалаштириш ва бажаришда қабул қилиш ва давом эттириш жараёнида олинган маълумотларни ҳисобга олишни талаб қилади.

A71. Профессионал стандартлар ёки қўлланиладиган қонуний ва норматив талаблар мижоз муносабатларини ёки махсус топшириқни қабул қилиш ёки давом эттиришдан олдин кўриб чиқилиши керак бўлган махсус қоидаларни ўз ичига олиши мумкин ва шунингдек ташкилотдан топшириқни қабул қилишда мавжуд ёки аввалги ташкилотдан ни талаб қилиши мумкин. Масалан, аудиторлар ўзгартирилганда, 300-сон[12] АХС аудитордан дастлабки аудитни бошлашдан олдин тегишли ахлоқий талабларга мувофиқ аввалги аудитор билан мулоқот қилишни талаб қилади. БХАСК кодекси ҳам мижоз муносабатларини ёки махсус топшириқни қабул қилиш ёки давом эттиришда манфаатлар тўқнашувини таҳлилий текширув ва молиявий ҳисоботларнинг аудити ёки таҳлили бўлган топшириқни қабул қилишда мавжуд ёки аввалги ташкилот билан мулоқот қилиш учун талабларни ўз ичига олади.

Ташкилотнинг топшириқни бажариш қобилияти (30(a)(ii)-бандга қаранг:)

A72. Ташкилотнинг топшириқни профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонуний ва норматив талабларга мувофиқ бажариш қобилиятига қуйидагилар таъсир қилиши мумкин:

- Топшириқни бажариш учун мувофиқ ресурсларнинг мавжудлиги;
- Топшириқни бажариш учун маълумотларга, ёки бундай маълумотларни тақдим этувчи шахсларга киришга эга бўлиш; ва
- Ташкилот ва топшириқ гуруҳи тегишли ахлоқий талабларга нисбатан ўз жавобгарликларини бажара олиш-олмаслиги.

Топшириқни бажариш учун мувофиқ ресурслар мавжудлигини аниқлашда ташкилот ҳисобга олиши мумкин бўлган омиллар мисоллари

- Топшириқ ҳолатлари ва ҳисобот бериш муддати.
- "Мувофиқ малака ва қобилиятларга эга шахсларнинг, шу жумладан топшириқни бажариш учун етарли вақтга эга шахсларнинг мавжудлиги. Бу қуйидагиларга эга бўлишни ўз ичига олади:
  - Топшириқни йўналтириш ва назорат қилиш учун умумий жавобгарликни ўз зиммасига оладиган шахслар;
  - Тегишли соҳа ёки предмет ҳақидаги маълумотларни тайёрлашда қўлланиладиган асосий предмет ёки мезонлар ҳақида билимга эга бўлган ва тегишли тартибга солиш ёки ҳисобот бериш талаблари бўйича тажрибага эга бўлган шахслар; ва
  - Гуруҳ молиявий ҳисоботлари аудити мақсадлари учун компонентнинг молиявий маълумотларида аудиторлик тартиб-таомилларини бажарадиган шахслар."
- "Зарур бўлганда, экспертларнинг мавжудлиги."
- "Агар топшириқ сифатини текшириш зарур бўлса, 2-сон СБХС талабларига мос келадиган шахснинг мавжудлиги."
- "Технологик ресурсларга эҳтиёж, масалан, топшириқ гуруҳига ташкилот маълумотларида тартиб-таомилларини бажариш имконини берадиган АТ иловалари."
- "Интеллектуал ресурсларга эҳтиёж, масалан, услубиёт, саноат ёки предметга хос қўлланмалар, ёки маълумот манбаларига кириш."

[11] 220-сон АХС (қайта таҳрирланган), 23-банд.
[12] 300-сон АХС “Молиявий ҳисоботлар аудитини режалаштириш”, 12(b)-банд.

Ташкилотнинг молиявий ва операцион устуворликлари (30(b)-бандга қаранг:)

A73. Молиявий устуворликлар ташкилотнинг фойдалилигига қаратилган бўлиши мумкин, ва топшириқларни бажариш учун олинган ҳақлар ташкилотнинг молиявий ресурсларига таъсир кўрсатади. Операцион устуворликлар ташкилотнинг бозордаги улушини ўстириш, соҳада ихтисослашув ёки янги хизматлар таклиф этиш каби стратегик фокус соҳаларини ўз ичига олиши мумкин. Ташкилот топшириқ учун кўрсатилган ҳақдан қониқса, аммо топшириқни ёки мижоз муносабатларини қабул қилиш ёки давом эттириш ташкилот учун мувофиқ бўлмаган вазиятлар бўлиши мумкин (масалан, мижоз ҳалоллик ва ахлоқий қадриятларга эга бўлмаганда).

A74. Бошқа вазиятлар ҳам бўлиши мумкин, бунда топшириқ учун кўрсатилган ҳақ топшириқнинг характери ва вазиятларини ҳисобга олган ҳолда етарли бўлмаган ва ташкилотнинг топшириқни профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонуний ва норматив талабларга мувофиқ бажариш қобилиятини камайтириши мумкин. БХАСК кодекси ҳақлар ва бошқа турдаги мукофотларни, шу жумладан агар топшириқ учун кўрсатилган ҳақ жуда паст бўлса, профессионал малака ва лозим даражада синчковлик каби асосий тамойилга риоя қилишга таҳдид яратиши мумкин бўлган вазиятларни ҳам кўриб чиқади.

Топшириқ бажарилиши

Топшириқ гуруҳининг жавобгарликлари ва йўналтириш, назорат қилиш ва таҳлилий текширув (31(a) ва 31(b)-бандларга қаранг:)

A75. Профессионал стандартлар ёки қўлланиладиган қонуний ва норматив талаблар топшириқ раҳбарининг умумий жавобгарлиги бўйича махсус қоидаларни ўз ичига олиши мумкин. Масалан, 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган) топшириқ раҳбарининг топшириқда сифат бошқаруви ва унга эришиш учун умумий жавобгарлиги ва бутун топшириқ давомида етарлича ва тегишли равишда иштирок этиш, шу жумладан топшириқ гуруҳини тегишли равишда йўналтириш ва назорат қилиш ҳамда уларнинг ишини таҳлилий текширув учун жавобгарликка эга бўлиш масалаларини кўриб чиқади.

A76. *Йўналтириш, назорат қилиш ва таҳлилий текширув мисоллари*

- Топшириқ гуруҳини йўналтириш ва назорат қилиш қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:
  - Топшириқнинг бориши жараёнини кузатиб бориш;
  - Топшириқ гуруҳи аъзоларига нисбатан қуйидагиларни таҳлилий текширув:
    - Улар ўз кўрсатмаларини тушунадиларми; ва
    - Иш топшириққа режалаштирилган ёндашувга мувофиқ бажарилаётганми;
  - "Топшириқ давомида юзага келадиган масалаларни ҳал қилиш, уларнинг аҳамиятини таҳлилий текширув ва режалаштирилган ёндашувни тегишли равишда ўзгартириш; ва
  - Топшириқ давомида маслаҳатлашиш ёки топшириқ гуруҳининг тажрибалироқ аъзолари томонидан таҳлилий текширув учун масалаларни аниқлаш.
- Бажарилган ишни таҳлилий текширув қуйидагиларни ҳисобга олишни ўз ичига олиши мумкин:
  - "Иш ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомиллари, профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонуний ва норматив талабларга мувофиқ бажарилганми;"
  - Муҳим масалалар кейинги таҳлилий текширув учун кўтарилганми;
  - Тегишли маслаҳатлашувлар амалга оширилганми ва натижада келиб чиққан хулосалар ҳужжатлаштирилган ва амалга оширилганми;
  - "Режалаштирилган ишнинг характери, муддатлари ва кўламини қайта таҳлилий текширув зарурияти борми;"
  - Бажарилган иш эришилган хулосаларни қўллаб-қувватлайдими ва тегишли равишда ҳужжатлаштирилганми;
  - Ишончни таъминлаш топшириғи учун олинган далиллар ҳисоботни қўллаб-қувватлаш учун етарли ва мувофиқми; ва
  - Топшириқ тартиб-таомилларининг мақсадларига эришилганми.

A77. Баъзи ҳолатларда, ташкилот ўз хизмат кўрсатиш марказидан ёки бошқа аудиторлик тармоғига кирувчи ташкилотидаги хизмат кўрсатиш марказидан шахсларни топшириқда тартиб-таомилларни бажариш учун жалб қилиши мумкин (яъни, ходимлар ёки бошқа шахслар топшириқ гуруҳига киритилади). Бундай ҳолатларда, ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомиллари шахсларни йўналтириш ва назорат қилиш ҳамда уларнинг ишини таҳлилий текширув масалаларини, масалан қуйидагиларни махсус қамраб олиши мумкин:

- Топшириқнинг қайси жиҳатлари хизмат кўрсатиш марказидаги шахсларга топширилиши мумкин;
- Топшириқ раҳбариёки унинг вакилидан хизмат кўрсатиш марказидаги шахслар томонидан бажарилган ишни қандай йўналтириш, назорат қилиш ва таҳлилий текширув кутилиши; ва

- Топшириқ гуруҳи ва хизмат кўрсатиш марказидаги шахслар ўртасидаги мулоқот протоколлари.

Профессионал мулоҳаза ва профессионал скептицизм (31(c)-бандга қаранг:)

A78. Профессионал даражадаги скептицизм ишончни таъминлаш топшириғида қилинган мулоҳазалар сифатини ва, шу мулоҳазалар орқали, топшириқ гуруҳининг ишончни таъминлаш топшириғини бажаришдаги умумий самарадорлигини қўллаб-қувватлайди. ХАИСКнинг бошқа баёнотлари топшириқ даражасида профессионал мулоҳаза ёки профессионал скептицизмни қўллашни таҳлилий текшируви мумкин. Масалан, 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган)[13] топшириқ даражасида профессионал скептицизмни қўллашга тўсқинлик қилувчи омиллар, профессионал скептицизмни қўллашга тўсқинлик қилиши мумкин бўлган аудиторнинг онгсиз бир томонламаликлари, ва бундай тўсиқларни юмшатиш учун топшириқ гуруҳи қўллаши мумкин бўлган эҳтимолий ҳаракатлар мисолларини тақдим этади.

Маслаҳатлашиш (31(d)-банд га қаранг:)

A79. Маслаҳатлашиш одатда тегишли профессионал даражада, махсус экспертизага эга бўлган ташкилот ичидаги ёки ташқарисидаги шахслар билан қийин ёки баҳсли масалалар бўйича муҳокамани ўз ичига олади.

A80. Маслаҳатлашиш зарур бўлган қийин ёки баҳсли масалалар ташкилот томонидан белгиланиши мумкин, ёки топшириқ гуруҳи маслаҳатлашиш талаб қилинадиган масалаларни аниқлаши мумкин. Ташкилот шунингдек хулосалар қандай келишилиши ва амалга оширилишини ҳам белгилаши мумкин.

A81. 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган)[14] топшириқ раҳбари учун маслаҳатлашишга тегишли талабларни ўз ичига олади.

Фикрлардаги фарқлар (31(e)-бандга қаранг)

A82. Ташкилот фикрлардаги фарқлар эрта босқичда аниқланишини рағбатлантириши мумкин ва уларни кўтариш ва ҳал қилишда қўлланиладиган қадамларни, шу жумладан масала қандай ҳал қилиниши ва тегишли хулосалар қандай амалга оширилиши ва ҳужжатлаштирилиши кераклигини белгилаши мумкин. Баъзи ҳолатларда, фикрлардаги фарқларни ҳал қилиш бошқа амалиётчи ёки ташкилот, ёки профессионал ёки тартибга солувчи орган билан маслаҳатлашиш орқали амалга оширилиши мумкин.

Ишга тегишли ҳужжатлаштириш (31(f)-бандга қаранг)

A83. Қонун, норматив ҳужжат ёки профессионал стандартлар маълум турдаги топшириқлар учун якуний топшириқ файллари йиғилишини якунлаш муддатларини белгилаши мумкин. Агар бундай муддатлар қонун ёки норматив ҳужжатларда белгиланмаган бўлса, муддат ташкилот томонидан белгиланиши мумкин. АХСлар ёки ИТХСлар бўйича ўтказилган топшириқлар ҳолатида, якуний топшириқ файлини йиғишни якунлаш учун тегишли муддат одатда топшириқ ҳисоботи санасидан кейин 60 кундан ошмайди.

A84. Ишга тегишли ҳужжатларни сақлаш ва хизмат кўрсатиш асосий маълумотлар ва тегишли технологияларнинг хавфсиз сақланиши, яхлитлиги, кириш имконияти ёки қайта топиш имкониятини бошқаришни ўз ичига олиши мумкин. Ишга тегишли ҳужжатларни сақлаш ва хизмат кўрсатиш АТ иловаларидан фойдаланишни ўз ичига олиши мумкин. Ишга тегишли ҳужжатларнинг яхлитлиги агар унга рухсатсиз ўзгартириш киритилса, тўлдирилса ёки ўчирилса, ёки доимий равишда йўқолса ёки шикастланса бузилиши мумкин.

A85. Қонун, норматив ҳужжат ёки профессионал стандартлар ишга тегишли ҳужжатларни сақлаш муддатларини белгилаши мумкин. Агар сақлаш муддатлари белгиланмаган бўлса, ташкилот ташкилот томонидан бажарилган топшириқларнинг характерини ва ташкилотнинг вазиятларини, шу жумладан ишга тегишли ҳужжатлар келажакдаги топшириқлар учун аҳамиятли бўлган масалалар ёзувини тақдим этиш учун керакми ёки йўқлигини ҳисобга олиши мумкин. АХСлар ёки ИТХСлар бўйича ўтказилган топшириқлар ҳолатида, сақлаш муддати одатда топшириқ ҳисоботи санасидан, ёки агар кечроқ бўлса, қўлланиладиган бўлганда гуруҳ молиявий ҳисоботлари бўйича аудиторлик ҳисоботи санасидан бошлаб беш йилдан кам бўлмайди.

Ресурслар (32-бандга қаранг)

A86. Ресурслар компоненти мақсадлари учун ресурслар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Инсон ресурслари.
- Технологик ресурслар, масалан, АТ иловалари.
- Интеллектуал ресурслар, масалан, ёзма сиёсат ёки тартиб-таомиллар, услубият ёки қўлланмалар.

Молиявий ресурслар ҳам сифат бошқаруви тизими учун аҳамиятлидир, чунки улар ташкилотнинг инсон ресурслари, технологик ресурслар ва интеллектуал ресурсларини олиш, ривожлантириш ва сақлаш учун зарурдир.

Молиявий ресурсларни бошқариш ва тақсимлаш раҳбарият томонидан кучли таъсир қилинадиган бўлгани учун, молиявий ва операцион устуворликларни кўриб чиқадиган бошқарув ва раҳбарлик каби сифат мақсадлари молиявий ресурсларни қамраб олади.

---

[13] 220-сон АХС (қайта таҳрирланган), А34–А36-бандлар.

[14] 220-сон АХС (қайта таҳрирланган), 35-банд.

A87. Ресурслар ташкилот ичида ички бўлиши мумкин, ёки ташкилотнинг тармоғи, бошқа аудиторлик тармоғига кирувчи ташкилоти ёки хизмат таъминотчиси бўлган провайдердан ташқаридан олиниши мумкин. Ресурслар ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими доирасида фаолиятларни бажаришда, ёки сифат бошқаруви тизимини ишлатишнинг бир қисми сифатида топшириқларни бажаришда фойдаланилиши мумкин. Ташкилотнинг тармоғи ёки бошқа аудиторлик тармоғига кирувчи ташкилотидан ресурс олинган ҳолатларда, 48–52-бандлар ташкилот томонидан ушбу компонентнинг мақсадларига эришиш учун ишлаб чиқилган ва амалга оширилган жавобларнинг бир қисмини ташкил этади.

Инсон ресурслари

Ходимларни ишга олиш, ривожлантириш ва сақлаб қолиш ҳамда ходимларнинг малакаси ва қобилиятлари (32(a), 32(d)-бандларга қаранг)

A88. Малака - бу шахснинг ролни бажариш қобилияти бўлиб, у тамойиллар, стандартлар, концепциялар, фактлар ва тартиб-таомилларни билишдан ташқарига чиқади; бу техник малака, профессионал кўникмалар ва профессионал ахлоқ, қадриятлар ва муносабатларнинг интеграцияси ва қўлланилишидир. Малака профессионал таълим, узлуксиз профессионал ривожланиш, , иш тажрибаси ёки топшириқ гуруҳининг тажрибалироқ аъзолари томонидан камроқ тажрибага эга топшириқ гуруҳи аъзоларига мураббийлик орқали турли усулларда ривожлантирилиши мумкин.

A89. Қонун, норматив ҳужжат ёки профессионал стандартлар малака ва қобилиятларни қамраб олувчи талабларни белгилаши мумкин, масалан топшириқ раҳбарларини профессионал лицензиялаш бўйича талаблар, шу жумладан уларнинг профессионал таълими ва узлуксиз профессионал ривожланиши бўйича талаблар.

A90. *Ходимларни ишга олиш, ривожлантириш ва сақлаб қолишга тегишли сиёсат ёки тартиб-таомиллар мисоллари*

"Ташкилот томонидан ишлаб чиқилган ва амалга оширилган ходимларни ишга олиш, ривожлантириш ва сақлаб қолишга тегишли сиёсат ёки тартиб-таомиллар қуйидагиларни қамраб олиши мумкин:

- Тегишли малакага эга бўлган ёки уни ривожлантира оладиган шахсларни ишга олиш.
- Ходимларнинг малакасини ривожлантириш ва узлуксиз профессионал ривожланишга қаратилган дастурлари.
- Тегишли интерваллларда амалга ошириладиган ва малака соҳаларини ҳамда бошқа самарадорлик ўлчовларини ўз ичига олган баҳолаш механизмлари.
- "Топшириқ раҳбарлари ва ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимига тегишли роллар ва жавобгарликлар юклатилган шахсларни ҳам ўз ичига олган барча ходимлар учун мукофотлаш, лавозимда кўтариш ва бошқа рағбатлантиришлар."

Ходимларнинг сифатга содиқлиги ва ҳисобдорлиги ҳамда сифатга содиқлик учун тан олиниш (Қаранг: 32(b)-банд)

A91. Ўз вақтида баҳолаш ва тескари мулоқот ходимлар малакасининг доимий ривожланишини қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантиришга ёрдам беради. Озроқ ходимларга эга бўлган ташкилотлар ҳолатида бўлгани каби, баҳолаш ва тескари мулоқотнинг камроқ расмий усулларидан фойдаланиш мумкин.

A92. Ходимлар томонидан намойиш этилган ижобий ҳаракатлар ёки хулқ-атворлар турли воситалар орқали, масалан мукофотлаш, лавозимда кўтариш ёки бошқа рағбатлантиришлар орқали тан олиниши мумкин. Баъзи ҳолатларда, пул мукофотларига асосланмаган оддий ёки норасмий рағбатлантиришлар ҳам мос бўлиши мумкин.

A93. Ташкилотнинг ходимларни сифатга салбий таъсир кўрсатадиган ҳаракатлар ёки хулқ-атвор учун, масалан сифатга содиқликни намойиш эта олмаслик, ўз ролини бажариш учун малакани ривожлантириш ва сақлаш ёки ташкилотнинг ишлаб чиқилганидек жавобларини амалга оширмаслик каби ҳолатлар учун қандай ҳисобдор тутиши, ҳаракат ёки хулқ-атворнинг характерига, шу жумладан унинг жиддийлиги ва юз бериш частотасига боғлиқ бўлиши мумкин. Ходимлар сифатга салбий таъсир кўрсатадиган ҳаракатлар ёки хулқ-атворни намойиш этганда ташкилот қўллаши мумкин бўлган чоралар қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- Тренинг ёки бошқа профессионал ривожланиш.
- Масаланинг иштирок этган шахсларнинг баҳоланиши, мукофотланиши, лавозимда кўтарилиши ёки бошқа рағбатлантиришларига таъсирини таҳлилий текширув.
- Агар мувофиқ бўлса, интизомий чоралар.

Ташқи манбалардан олинган шахслар (32(c)-бандга қаранг)

A94. Профессионал стандартлар ресурсларнинг мувофиқлиги бўйича топшириқ раҳбарининг жавобгарликларини ўз ичига олиши мумкин. Масалан, 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган)[15] топшириқ раҳбарининг топшириқни бажариш учун етарли ва мувофиқ ресурслар ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомилларига мувофиқ ўз

[15] 220-сон АХС (қайта таҳрирланган), 25-банд.

вақтида топшириқ гуруҳига ажратилганлиги ёки тақдим этилганлигини аниқлаш жавобгарлигини белгилайди.

Ҳар бир топшириққа тайинланган топшириқ гуруҳи аъзолари (32(d)-бандга қаранг)

A95. Топшириқ гуруҳи аъзолари топшириқларга қуйидагилар томонидан тайинланиши мумкин:

- Ташкилот, шу жумладан ташкилотдаги хизмат кўрсатиш марказидан ходимларни тайинлаш.
- Ташкилот топшириқда тартиб-таомилларни бажариш учун ташкилотнинг тармоғи ёки бошқа аудиторлик тармоғига кирувчи ташкилотидан шахсларни ишлатганда, ташкилотнинг тармоғи ёки бошқа аудиторлик тармоғига кирувчи ташкилоти (масалан, компонент аудитори ёки тармоқнинг ёки бошқа аудиторлик тармоғига кирувчи ташкилотининг хизмат кўрсатиш маркази).
- Ташкилот топшириқда тартиб-таомилларни бажариш учун хизмат таъминотчиси бўлган провайдердан шахсларни ишлатганда, хизмат таъминотчиси бўлган провайдер (масалан, ташкилотнинг тармоғида бўлмаган ташкилотдан компонент аудитори).

A96. 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган)[16] топшириқ раҳбарининг топшириқ гуруҳи аъзолари ва топшириқ гуруҳининг бир қисми бўлмаган тўғридан-тўғри ёрдам кўрсатувчи аудиторнинг ташқи экспертлари ва ички аудиторлари биргаликда топшириқни бажариш учун тегишли малакага ва қобилиятларга, шу жумладан етарли вақтга эга эканлигини аниқлаш жавобгарлигини белгилайди. 600-сон[17] АХС 220-сон АХСнинг (Қайта таҳрирланган) гуруҳ молиявий ҳисоботларининг аудитига нисбатан қандай қўлланилишини кенгайтиради. Ташкилот томонидан топшириққа тайинланган топшириқ гуруҳи аъзоларининг малакаси ва қобилиятларини қамраб олиш учун ишлаб чиқилган ва амалга оширилган жавоблар қуйидагиларни қамраб олувчи сиёсат ёки тартиб-таомилларни ўз ичига олиши мумкин:

- Топшириқ раҳбари томонидан олиниши мумкин бўлган маълумотлар ва топшириққа тайинланган топшириқ гуруҳи аъзолари, шу жумладан ташкилотнинг тармоғи, бошқа аудиторлик тармоғига кирувчи ташкилоти ёки хизмат таъминотчиси бўлган провайдер томонидан тайинланганлар, топшириқни бажариш учун малака ва қобилиятларга эга эканлигини аниқлашда ҳисобга олинадиган омиллар.
- Топшириқ гуруҳи аъзоларининг, айниқса ташкилотнинг тармоғи, бошқа аудиторлик тармоғига кирувчи ташкилоти ёки хизмат таъминотчиси бўлган провайдер томонидан тайинланганларнинг малакаси ва қобилиятлари тўғрисидаги хавотирлар қандай ҳал қилиниши мумкинлиги.

A97. 48–52-бандлардаги талаблар шунингдек ташкилотнинг тармоғи ёки бошқа аудиторлик тармоғига кирувчи ташкилотидан шахсларни, шу жумладан компонент аудиторларини топшириқда ишлатганда ҳам қўлланилади (масалан, A179-бандга қаранг).

Технологик ресурслар (32(f)-бандга қаранг)

A98. Технологик ресурслар, асосан АТ иловалари, ташкилотнинг АТ муҳитининг бир қисмини ташкил қилади. Ташкилотнинг АТ муҳити шунингдек қўллаб-қувватловчи АТ инфратузилмаси ва АТ жараёнларини ва ўша жараёнларда иштирок этувчи инсон ресурсларини ўз ичига олади:

- АТ илова - бу бевосита фойдаланувчи учун ёки баъзи ҳолларда бошқа илова дастури учун махсус функцияни бажариш учун ишлаб чиқилган дастур ёки дастурлар тўплами.
- АТ инфратузилмаси АТ тармоғи, операцион тизимлар ва маълумотлар базалари ҳамда уларнинг тегишли аппарат ва дастурий таъминотидан ташкил топган.
- АТ жараёнлари АТ муҳитига киришни бошқариш, дастур ўзгаришларини ёки АТ муҳитидаги ўзгаришларни бошқариш ва АТ операцияларини бошқариш, шу жумладан АТ муҳитини мониторинг қилишни ўз ичига олган ташкилотнинг жараёнларидир.

A99. Технологик ресурс ташкилот ичида бир нечта мақсадларга хизмат қилиши мумкин ва мақсадларнинг баъзилари сифат бошқаруви тизимига боғлиқ бўлмаслиги мумкин. Ушбу СБХС мақсадлари учун аҳамиятли бўлган технологик ресурслар қуйидагилардир:

- Ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ёки ишлатишда бевосита фойдаланиладиган технологик ресурслар;
- Топшириқ гуруҳлари томонидан топшириқларни бажаришда бевосита фойдаланиладиган технологик ресурслар; ва

[16] 220-сон АХС (қайта таҳрирланган), 26-банд

[17] 600 -сон АХС (қайта таҳрирланган) "*Махсус жиҳатлар — гуруҳ молиявий ҳисоботлари аудити (компонент аудиторлари ишини ўз ичига олган ҳолда)*", 19-банд.

- Юқоридагиларнинг самарали ишлашини таъминлаш учун муҳим бўлган технологик ресурслар, масалан, АТ иловасига нисбатан, АТ инфратузилмаси ва АТ жараёнлари АТ иловани қўллаб-қувватлайди.

Ушбу СБХС мақсадлари учун аҳамиятли бўлган технологик ресурсларнинг қандай фарқланиши мумкинлигини кўрсатиш учун масштаблаттириш мисоллари,

- "Камроқ мураккаб ташкилотда, технологик ресурслар хизмат таъминотчиси бўлган провайдердан сотиб олинган ва топшириқ гуруҳлари томонидан фойдаланиладиган тижорий АТ иловасидан иборат бўлиши мумкин. АТ иловасининг ишлашини қўллаб-қувватловчи АТ жараёнлари ҳам аҳамиятли бўлиши мумкин, аммо улар оддий бўлиши мумкин (масалан, АТ иловасига киришга рухсат бериш ва АТ иловасига янгиланишларни киритиш жараёнлари).
- "Мураккаброқ ташкилотда, технологик ресурслар янада мураккаброқ бўлиши мумкин ва қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:
  - "Бир нечта АТ иловалари, шу жумладан махсус ишлаб чиқилган иловалар ёки ташкилотнинг тармоғи томонидан ишлаб чиқилган иловалар, масалан:
    - "Топшириқ гуруҳлари томонидан фойдаланиладиган АТ иловалари (масалан, топшириқ дастурий таъминоти ва автоматлаштирилган аудит воситалари).
    - "Сифат бошқаруви тизимининг жиҳатларини бошқариш учун ташкилот томонидан ишлаб чиқилган ва фойдаланиладиган АТ иловалари (масалан, мустақилликни мониторинг қилиш ёки ходимларни топшириқларга тайинлаш учун АТ иловалари).
  - "Ушбу АТ иловаларининг ишлашини қўллаб-қувватловчи АТ жараёнлари, шу жумладан АТ инфратузилмаси ва АТ жараёнларини бошқариш учун масъул шахслар ҳамда ташкилотнинг АТ иловаларига дастур ўзгаришларини бошқариш бўйича жараёнлари."

А100. Ташкилот АТ иловасини олиш, ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва унга хизмат кўрсатишда қуйидаги масалаларни ҳисобга олиши мумкин:

- Маълумотлар киритмалари тўлиқ ва мувофиқ;
- Маълумотлар махфийлиги сақланган;
- АТ иловаси ишлаб чиқилганидек ишлайди ва мўлжалланган мақсадига эришади;
- АТ иловасининг натижалари улар фойдаланиладиган мақсадга эришади;
- АТ иловасининг ишлаб чиқилганидек узлуксиз ишлашини қўллаб-қувватлаш учун зарур бўлган умумий АТ назоратлари тегишли;
- АТ иловасидан самарали фойдаланиш учун ихтисослашган кўникмаларга эҳтиёж, шу жумладан АТ иловасидан фойдаланадиган шахсларни ўқитиш; ва
- АТ иловаси қандай ишлашини белгилайдиган тартиб-таомилларни ишлаб чиқиш зарурияти.

А101. Ташкилот АТ иловалари ёки АТ иловаларининг хусусиятларидан, улар тегишли равишда ишлаши аниқланмагунча ва ташкилот томонидан фойдаланиш учун тасдиқланмагунча фойдаланишни махсус тақиқлаши мумкин. Бунга мувофиқ равишда, ташкилот топшириқ гуруҳи ташкилот томонидан тасдиқланмаган АТ иловасидан фойдаланадиган вазиятларни қамраб олувчи сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилаши мумкин. Бундай сиёсат ёки тартиб-таомиллар топшириқ гуруҳидан А100-бандда кўрсатилган масалаларни ҳисобга олган ҳолда, уни топшириқда ишлатишдан олдин АТ иловасининг фойдаланиш учун мувофиқлигини аниқлашни талаб қилиши мумкин. 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган)[18] топшириқ раҳбарининг топшириқ ресурслари учун жавобгарликларини белгилайди.

Интеллектуал ресурслар (32(g)-бандга қаранг)

А102. Интеллектуал ресурслар ташкилот сифат бошқаруви тизимининг ишлашини таъминлаш ва топшириқларни бажаришда изчилликни рағбатлантириш учун фойдаланадиган маълумотларни ўз ичига олади.

Интеллектуал ресурслар мисоллари,

"Ёзма сиёсат ёки тартиб-таомиллар, услубият, саноат ёки предметга хос қўлланмалар, бухгалтерия қўлланмалари, стандартлаштирилган ҳужжатлар ёки маълумот манбаларига кириш (масалан, одатда топшириқларни бажаришда фойдаланиладиган ташкилотлар ҳақида чуқур маълумот ёки бошқа маълумотлар тақдим этувчи веб-сайтларга обуналар)."

[18] 220-сон АХС (қайта таҳрирланган), 25–28-бандлар.

А103. Интеллектуал ресурслар технологик ресурслар орқали тақдим этилиши мумкин, масалан, ташкилотнинг услубияти топшириқни режалаштириш ва бажаришни енгиллаштирадиган АТ иловасига жойлаштирилиши мумкин.

Технологик ва интеллектуал ресурслардан фойдаланиш (32(f)–32(g)-бандларга қаранг)

А104. Ташкилот ташкилотнинг технологик ва интеллектуал ресурсларидан фойдаланиш бўйича сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилаши мумкин. Бундай сиёсат ёки тартиб-таомиллар:

- Топшириқларни бажаришда ёки топшириқнинг бошқа жиҳатларига, масалан топшириқ файлини архивлашда маълум АТ иловалари ёки интеллектуал ресурслардан фойдаланишни талаб қилиши мумкин.
- Шахслар ресурсдан фойдаланиш учун эга бўлиши керак бўлган малака ёки тажрибани, шу жумладан эксперт ёки ўқитиш зарурлигини белгилаши мумкин, масалан, ташкилот маълумотларни таҳлил қиладиган АТ иловасидан фойдаланиш учун зарур бўлган малака ёки экспертизани, натижаларни талқин қилиш учун махсус кўникмалар зарур бўлиши мумкинлигини ҳисобга олган ҳолда, белгилаши мумкин.
- Технологик ва интеллектуал ресурслардан фойдаланиш бўйича топшириқ раҳбарининг жавобгарликларини белгилаши мумкин.
- Технологик ёки интеллектуал ресурслардан қандай фойдаланиш кераклигини, шу жумладан шахслар АТ иловаси билан қандай ўзаро ҳаракат қилиши ёки интеллектуал ресурс қандай қўлланилиши кераклигини, ва технологик ёки интеллектуал ресурсдан фойдаланишда қўллаб-қувватлаш ёки ёрдамнинг мавжудлигини белгилаши мумкин.

Хизмат таъминотчиси бўлган провайдерлар (16(v), 32(h)-бандларга қаранг)

А105. Баъзи ҳолатларда, ташкилот хизмат таъминотчиси бўлган провайдер томонидан тақдим этилган ресурслардан, айниқса ташкилот ички тегишли ресурсларга кириш имкониятига эга бўлмаган ҳолатларда фойдаланиши мумкин. Ташкилот хизмат таъминотчиси бўлган провайдердан ресурслардан фойдаланишига қарамай, ташкилот ўзининг сифат бошқаруви тизими учун жавобгар бўлиб қолади.

Хизмат таъминотчиси бўлган провайдердан олинган ресурслар мисоллари,

- "Ташкилотнинг мониторинг фаолиятларини ёки топшириқ сифатини текширишларини бажариш, ёки техник масалалар бўйича маслаҳат бериш учун жалб қилинган шахслар.
- Аудит топшириқларини бажариш учун фойдаланиладиган тижорий АТ иловаси.
- "Ташкилотнинг топшириқларида тартиб-таомилларни бажарувчи шахслар, масалан, ташкилот тармоғида бўлмаган бошқа ташкилотлардан компонент аудиторлари ёки узоқ жойда моддий-товар қийматликларини ҳисобда қатнашиш учун жалб қилинган шахслар.
- Аудиторнинг ташқи эксперти топшириқ гуруҳига аудиторлик далилларини олишда ёрдам бериш учун ташкилот томонидан фойдаланилади."

А106. Сифат рискларини аниқлаш ва баҳолашда, ташкилотдан сифат мақсадларига эришишга салбий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган шартлар, ҳодисалар, ҳолатлар, ҳаракатлар ёки ҳаракатсизликлар, шу жумладан хизмат таъминотчиси бўлган провайдерларга тегишли шартлар, ҳодисалар, ҳолатлар, ҳаракатлар ёки ҳаракатсизликларни тушуниб олиш талаб қилинади. Буни амалга оширишда, ташкилот бундай ресурслардан фойдаланиш билан боғлиқ сифат рискларини аниқлаш ва баҳолаш учун хизмат таъминотчиси бўлган провайдерлар томонидан тақдим этилган ресурсларнинг характерини, ташкилот томонидан улардан қандай ва қай даражада фойдаланилишини ва ташкилот томонидан фойдаланиладиган хизмат таъминотчиси бўлган провайдерларнинг умумий хусусиятларини (масалан, фойдаланиладиган бошқа профессионал хизмат ташкилотларининг турли турлари) ҳисобга олиши мумкин.

А107. Хизмат таъминотчиси бўлган провайдердан олинган ресурснинг ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимида ёки топшириқларни бажаришда фойдаланиш учун мувофиқлигини аниқлашда, ташкилот хизмат таъминотчиси бўлган провайдер ва улар тақдим этадиган ресурс ҳақида маълумотларни турли манбалардан олиши мумкин. Ташкилот ҳисобга олиши мумкин бўлган масалалар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Тегишли сифат мақсади ва сифат рисклари. Масалан, хизмат таъминотчиси бўлган провайдердан олинган услубиёт ҳолатида, 32(g)-банддаги сифат мақсади билан боғлиқ сифат рисклари бўлиши мумкин, масалан хизмат таъминотчиси бўлган провайдер услубиятни профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонуний ва норматив талаблардаги ўзгаришларни акс эттириш учун янгиламаслиги каби сифат риски.
- Ресурсларнинг характери ва кўлами, ва хизмат шартлари (масалан, АТ иловасига нисбатан, янгиланишлар қанчалик тез-тез тақдим этилиши, АТ иловасидан фойдаланиш чекловлари ва хизмат таъминотчиси бўлган провайдер маълумотлар махфийлигини қандай таъминлаши).

- Ресурс ташкилот бўйлаб қандай даражада фойдаланилиши, ресурс ташкилот томонидан қандай фойдаланилиши ва у мақсад учун мос келиш-келмаслиги.
- Ташкилот учун ресурснинг мослаштирилиш даражаси.
- Ташкилотнинг хизмат таъминотчиси бўлган провайдердан аввалги фойдаланиши.
- Хизмат таъминотчиси бўлган провайдернинг соҳадаги тажрибаси ва бозордаги обрўси.

A108. Ташкилот хизмат таъминотчиси бўлган провайдердан ресурсдан фойдаланишда, ресурс самарали ишлаши учун қўшимча чораларни кўриш жавобгарлигига эга бўлиши мумкин. Масалан, ташкилот ресурс самарали ишлаши учун хизмат таъминотчиси бўлган провайдерга маълумотларни етказиши керак бўлиши мумкин, ёки, АТ иловасига нисбатан, ташкилот қўллаб-қувватловчи АТ инфратузилмаси ва АТ жараёнларини ўрнатиши керак бўлиши мумкин.

Маълумот ва мулоқот (33-бандга қаранг)

A109. Маълумотларни олиш, яратиш ёки етказиш одатда барча ходимларни ўз ичига олган узлуксиз жараён бўлиб, ташкилот ичида ва ташқарисида маълумотларни тарқатишни ўз ичига олади. Маълумот ва мулоқот сифат бошқаруви тизимининг барча компонентларида кенг тарқалган.

Ташкилотнинг ахборот тизими (33(a)-бандга қаранг)

A110. Ишончли ва тегишли маълумотларга ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимининг тўғри ишлашини таъминлаш ва сифат бошқаруви тизими бўйича қарорлар қабул қилишни қўллаб-қувватлаш учун аниқ, тўлиқ, ўз вақтида ва ҳақиқий маълумотлар киради.

A111. Ахборот тизими маълумотларни аниқлаш, қамраб олиш, қайта ишлаш, сақлаш ва етказиш усулига таъсир қиладиган қўлда ёки АТ элементларидан фойдаланишни ўз ичига олиши мумкин. Маълумотларни аниқлаш, қамраб олиш, қайта ишлаш, сақлаш ва етказиш тартиб-таомиллари АТ иловалари орқали амалга оширилиши мумкин ва баъзи ҳолларда бошқа компонентлар учун ташкилотнинг жавобларига киритилган бўлиши мумкин. Бундан ташқари, рақамли ёзувлар жисмоний ёзувларни алмаштириши ёки тўлдириши мумкин.

Камроқ мураккаб ташкилотда ахборот тизими қандай ишлаб чиқилиши мумкинлигини кўрсатувчи масштаблаттириш мисоли,

"Камроқ ходимларга эга ва раҳбариятнинг бевосита иштирокига эга бўлган камроқ мураккаб ташкилотларга маълумотларни қандай аниқлаш, қамраб олиш, қайта ишлаш ва сақлаш кераклигини белгиловчи қатъий сиёсат ва тартиб-таомиллар зарур бўлмаслиги мумкин."

Ташкилот ичидаги мулоқот (33(b), 33(c)-бандларга қаранг)

A112. Ташкилот ташкилот бўйлаб мулоқотни енгиллаштириш учун мулоқот каналларини ўрнатиш орқали ходимлар ва топшириқ гуруҳларининг ташкилот ва бир-бири билан маълумот алмашиш жавобгарлигини тан олиши ва кучайтириши мумкин.

Ташкилот, ходимлар ва топшириқ гуруҳлари ўртасидаги мулоқот мисоллари,

- Ташкилот ташкилотнинг жавобларини амалга ошириш учун жавобгарликни ходимлар ва топшириқ гуруҳларига етказади.
- "Ташкилот сифат бошқаруви тизимидаги ўзгаришларни ходимлар ва топшириқ гуруҳларига, ўзгаришлар уларнинг жавобгарликларига тегишли бўлган даражада етказади ва ходимлар ва топшириқ гуруҳларига ўз жавобгарликларига мувофиқ тезкор ва тегишли чораларни кўриш имконини беради."
- Ташкилот ташкилотнинг қабул қилиш ва давом эттириш жараёнида олинган ва топшириқларни режалаштириш ва бажаришда топшириқ гуруҳларига тегишли бўлган маълумотларни етказади.
- Топшириқ гуруҳлари ташкилотга қуйидаги маълумотларни етказади:
  - Мижознинг муносабатларини ёки махсус топшириқни қабул қилиш ёки давом эттиришдан олдин ўша маълумот маълум бўлганида ташкилотнинг мижоз муносабатларини ёки махсус топшириқни рад этишига сабаб бўлиши мумкин бўлган топшириқни бажариш давомида олинган мижоз ҳақидаги маълумот.
  - "Ташкилот жавобларининг ишлаши ҳақида (масалан, ходимларни топшириқларга тайинлаш бўйича ташкилот жараёнлари ҳақидаги хавотирлар), бу баъзи ҳолларда ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимидаги камчиликни кўрсатиши мумкин."
- Топшириқ гуруҳлари маълумотларни топшириқ сифатини текширувчи шахс ёки маслаҳат берувчи шахсларга етказади.
- "Гуруҳ топшириқ гуруҳлари ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомилларига мувофиқ, топшириқ даражасида сифат бошқаруви билан боғлиқ масалалар ҳам ўз ичига олган масалаларни компонент аудиторларига етказади."

- Мустақиллик талабларига риоя қилиш бўйича операцион жавобгарлик юклатилган шахс(лар) тегишли ходимлар ва топшириқ гуруҳларига мустақиллик талабларидаги ўзгаришлар ва ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомиллари тўғрисида хабар беради.

Ташқи томонлар билан мулоқот

Ташкилотнинг тармоғи ичида ёки хизмат таъминотчиси бўлган провайдерларга мулоқот (33(d)(i)-бандга қаранг)

А113. Ташкилотнинг тармоққа ёки ташкилотнинг тармоғи ичида ёки хизмат таъминотчиси бўлган провайдерга маълумот етказишидан ташқари, ташкилотга ўзининг сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатишда қўллаб-қувватлайдиган тармоқдан, аудиторлик тармоғига кирувчи ташкилотидан ёки хизмат таъминотчиси бўлган провайдердан маълумот олиш зарур бўлиши мумкин.

Ташкилот томонидан ташкилотнинг тармоғи ичидан олинган маълумот мисоли,

Ташкилот тармоқдан ёки бошқа аудиторлик тармоғига кирувчи ташкилотидан мустақиллик талаблари ташкилотга таъсир қиладиган жойларда бошқа нинг мижозлари тўғрисида маълумот олади.

Ташкилотдан ташқаридаги бошқалар билан мулоқот (33(d)(ii)-бандга қаранг)

А114. *Қонун, норматив ҳужжат ёки профессионал стандартлар ташкилотдан ташқи томонларга маълумотларни етказишни талаб қилиши мумкин бўлган ҳолатлар мисоллари*

- Ташкилот мижоз томонидан қонунлар ва норматив ҳужжатларга риоя қилинмаслигидан хабардор бўлади ва тегишли ахлоқий талаблар ташкилотдан қонунлар ва норматив ҳужжатларга риоя қилмаслик ҳақида мижоз ташкилотидан ташқаридаги тегишли органга хабар беришни ёки бундай хабар бериш шароитларда тегишли ҳаракат эканлигини таҳлилий текширувни талаб қилади.

- Қонун ёки норматив ҳужжат ташкилотдан шаффофлик ҳисоботини чоп этишни ва шаффофлик ҳисоботига киритилиши керак бўлган маълумотларнинг характерини белгилайди.

- Қимматли қоғозлар тўғрисидаги қонун ёки норматив ҳужжат ташкилотдан маълум масалаларни корпоратив бошқарув учун жавобгар шахсларга етказишни талаб қилади.

А115. Баъзи ҳолларда, қонун ёки норматив ҳужжат ташкилотнинг ўз сифат бошқаруви тизими билан боғлиқ маълумотларни ташқарига етказишига тўсқинлик қилиши мумкин.

Ташкилот маълумотларни ташқарига етказишдан тўсиб қўйилиши мумкин бўлган ҳолатлар мисоллари,

- Шахсий ҳаёт ёки махфийлик тўғрисидаги қонун ёки норматив ҳужжат маълум маълумотларни ошкор қилишни тақиқлайди.

- "Қонун, норматив ҳужжат ёки тегишли ахлоқий талаблар махфийлик мажбуриятини қамраб олувчи қоидаларни ўз ичига олади."

Белгиланган жавоблар (34-бандга қаранг)

А116. Белгиланган жавоблар турли компонентлардаги бир нечта сифат мақсадларига тегишли бўлган бир нечта сифат рискларини қамраб олиши мумкин. Масалан, шикоятлар ва даъволар бўйича сиёсат ёки тартиб-таомиллар ресурслар (масалан, ходимларнинг сифатга содиқлиги), тегишли ахлоқий талаблар ва бошқарув ва раҳбарликдаги сифат мақсадларига тегишли сифат рискларини қамраб олиши мумкин. Белгиланган жавобларнинг ўзи сифат бошқаруви тизимининг мақсадларига эришиш учун етарли эмас.

Тегишли ахлоқий талаблар (34(а)-бандга қаранг)

А117. Тегишли ахлоқий талаблар таҳдидларни аниқлаш ва баҳолаш ҳамда уларни қандай ҳал қилиш бўйича қоидаларни ўз ичига олиши мумкин. Масалан, БХАСК кодекси бу мақсадда концептуал асосни тақдим этади ва концептуал асосни қўллашда ташкилотдан оқилона ва хабардор учинчи томон тестидан фойдаланишни талаб қилади. [9]

А118. Тегишли ахлоқий талаблар ташкилот бузилишга қандай жавоб бериши кераклигини белгилаши мумкин. Масалан, БХАСК кодекси БХАСК кодекси бузилган ҳолатда ташкилот учун талабларни белгилайди ва ташқи томонлар билан мулоқот қилиш бўйича талабларни ўз ичига олган Халқаро мустақиллик стандартлари бузилишларига қаратилган махсус талабларни ўз ичига олади. [10]

А119. Ташкилот тегишли ахлоқий талабларнинг бузилиши билан боғлиқ ҳолда таҳлилий текшируви мумкин бўлган масалалар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Тегишли ахлоқий талабларнинг бузилиши ҳақида тегишли ходимларга хабар бериш;

- Бузилишнинг аҳамиятини ва унинг тегишли ахлоқий талабларга риоя қилишга таъсирини баҳолаш;

[9] БХАСК кодекси, 120-бўлим.
[10] БХАСК кодекси, R100.8, R400.80–R400.89 ва R900.50–R900.55-бандлар.

- Бузилиш оқибатларини қониқарли ҳал қилиш учун кўриладиган чоралар, шу жумладан бундай чоралар амалда мумкин бўлган тезликда амалга оширилиши кераклиги;
- Бузилиш ҳақида ташқи томонларга, масалан бузилиш тегишли бўлган ташкилотнинг бошқаруви учун масъул шахсларга ёки ташқи назорат органига хабар бериш кераклигини аниқлаш; ва
- Бузилиш учун жавобгар бўлган шахс(лар)га нисбатан тегишли чоралар кўришни аниқлаш.

Шикоятлар ва даъволар (34(c)-бандга қаранг)

A120. Шикоятлар ва даъволарни таҳлилий текширув бўйича сиёсат ёки тартиб-таомилларни ўрнатиш ташкилотга номувофиқ топшириқ ҳисоботларини чиқаришнинг олдини олишда ёрдам бериши мумкин. Бу шунингдек ташкилотга қуйидагиларда ёрдам бериши мумкин:

- Сифатга содиқликни намойиш этмайдиган ва ташкилотнинг сифатга содиқлигини қўллаб-қувватламайдиган тарзда ҳаракат қилмайдиган ёки хулқ-атвор қилмайдиган, шу жумладан раҳбарият ҳам, шахсларни аниқлаш ва улар билан шуғулланиш; ёки
- Сифат бошқаруви тизимидаги камчиликларни аниқлаш.

A121. Шикоятлар ва даъволар ходимлар ёки ташкилотдан ташқаридаги бошқалар (масалан, мижозлар, компонент аудиторлари ёки ташкилотнинг тармоғидаги шахслар) томонидан қилиниши мумкин.

Мижоз муносабатларини ёки махсус топшириқни қабул қилиш ёки давом эттиришдан кейин маълум бўлган маълумотлар (34(d)-бандга қаранг)

A122. Мижоз муносабатларини ёки махсус топшириқни қабул қилиш ёки давом эттиришдан кейин маълум бўлган маълумотлар:

- Ташкилотнинг мижоз муносабатларини ёки махсус топшириқни қабул қилиш ёки давом эттириш тўғрисидаги қарори вақтида мавжуд бўлган ва ташкилот бундай маълумотдан хабардор бўлмаган бўлиши мумкин; ёки
- Мижоз муносабатларини ёки махсус топшириқни қабул қилиш ёки давом эттириш тўғрисидаги қарордан кейин юзага келган янги маълумотларга тегишли бўлиши мумкин.

Мижоз муносабатларини ёки махсус топшириқни қабул қилиш ёки давом эттиришдан кейин маълум бўлган ва ташкилотнинг мижоз муносабатларини ёки махсус топшириқни қабул қилиш ёки давом эттириш тўғрисидаги қарорига таъсир қилиши мумкин бўлган маълумотлар юзага келган ҳолатлар учун ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомилларида кўриб чиқиладиган масалалар мисоллари,

- Ташкилот ичида ёки ҳуқуқий маслаҳатчи билан маслаҳатлашиш.
- "Ташкилот учун топшириқни давом эттириш бўйича профессионал, қонуний ёки норматив талаб бор-йўқлигини таҳлилий текширув."
- Мижознинг бошқарувининг ва корпоратив бошқарув учун жавобгар шахслар ёки буюртмачи томоннинг тегишли даражаси билан тегишли фактлар ва ҳолатларга асосланиб ташкилот қўллаши мумкин бўлган ҳаракатни муҳокама қилиш.
- Четлашиш тегишли ҳаракат эканлиги аниқланганда:
  - Мижознинг бошқаруви ва корпоратив бошқарув учун жавобгар шахслар ёки буюртмачи томонни бу қарор ва четлашиш сабаблари ҳақида хабардор қилиш.
  - "Ташкилот учун топшириқдан, ёки ҳам топшириқдан ҳам мижоз муносабатларидан четлашиш ҳақида, четлашиш сабаблари билан биргаликда, тартибга солувчи органларга хабар бериш бўйича профессионал, қонуний ёки норматив талаб бор-йўқлигини таҳлилий текширув."

A123. Баъзи ҳолатларда, юрисдикциядаги қонун ёки норматив ҳужжат ташкилотга мижоз топшириғини қабул қилиш ёки давом эттириш мажбуриятини юклаши мумкин, ёки давлат сектори ҳолатида, ташкилот қонуний қоидалар орқали тайинланиши мумкин.

Ташкилотнинг топшириқни қабул қилиш ёки давом эттиришга мажбур бўлган ёки ташкилот топшириқдан четлаша олмайдиган ва ташкилот топшириқни рад этиш ёки тўхтатишга сабаб бўладиган маълумотдан хабардор бўлган ҳолатларда ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомилларида кўриб чиқиладиган масалалар мисоли,

- Ташкилот маълумотнинг топшириқни бажаришга таъсирини кўриб чиқади.
- Ташкилот маълумотни топшириқ раҳбарига етказади ва топшириқ раҳбаридан топшириқ гуруҳи аъзоларини йўналтириш ва назорат қилиш ҳамда уларнинг ишини таҳлилий текширув кўлами ва такрорланишини оширишни сўрайди.
- Ташкилот топшириққа тажрибалироқ ходимларни тайинлайди.

- Ташкилот топшириқ сифатини текшириш амалга оширилиши кераклигини аниқлайди.

Ташқи томонлар билан мулоқот (34(e)-бандга қаранг)

A124. Ташкилотнинг ўз топшириқлари сифатига манфаатдор томонларнинг ишончини сақлаб қолиш қобилияти ташкилот томонидан сифатни таъминлаш учун амалга оширган фаолиятлари ва ўша фаолиятларнинг самарадорлиги ҳақида тегишли, ишончли ва шаффоф мулоқот орқали кучайтирилиши мумкин.

A125. Ташқи томонларнинг сифат бошқаруви тизими ҳақидаги маълумотлардан фойдаланиши мумкин бўлган ташқи томонлар ва уларнинг ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимига қизиқиш даражаси ташкилот ва унинг топшириқларининг характери ва вазиятларига қараб ўзгариши мумкин.

Ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими ҳақидаги маълумотдан фойдаланиши мумкин бўлган ташқи томонлар мисоллари,

- Ташкилот мижозларининг раҳбарияти ёки корпоратив бошқарув учун жавобгар шахслари топшириқни бажариш учун ташкилотни тайинлаш ҳақида қарор қабул қилишда маълумотдан фойдаланиши мумкин.
- Ташқи назорат органлари юрисдикция бўйлаб топшириқлар сифатини мониторинг қилиш ва ташкилотлар ишини тушуниш бўйича ўз масъулиятларини қўллаб-қувватлаш учун маълумотга қизиқиш билдирган бўлиши мумкин.
- "Топшириқларни бажаришда ташкилотнинг ишидан фойдаланадиган бошқа ташкилотлар (масалан, гуруҳ аудитига нисбатан) бундай маълумотни сўраган бўлиши мумкин."
- "Ташкилотнинг топшириқ ҳисоботларидан фойдаланувчи бошқа фойдаланувчилар, масалан қарор қабул қилишда топшириқ ҳисоботларидан фойдаланадиган инвесторлар маълумотга қизиқиш билдирган бўлиши мумкин."

A126. Ташқи томонларга тақдим этилган сифат бошқаруви тизими ҳақидаги маълумотлар, шу жумладан сифат бошқаруви тизими сифатли топшириқларнинг изчил бажарилишини қандай қўллаб-қувватлаши тўғрисида корпоратив бошқарув учун жавобгар шахсларга етказилган маълумотлар, қуйидаги масалаларни қамраб олиши мумкин:

- Ташкилотнинг характери ва вазиятлари, масалан ташкилий тузилиш, бизнес-модели, стратегия ва операцион муҳит.
- Ташкилотнинг бошқаруви ва раҳбарлиги, масалан унинг маданияти, сифатга содиқликни қандай намойиш этиши ва сифат бошқаруви тизимига нисбатан тайинланган роллар, жавобгарликлар ва ваколатлар.
- Ташкилот мустақилликка тегишли бўлганларни ҳам ўз ичига олган тегишли ахлоқий талабларга мувофиқ ўз жавобгарликларини қандай бажариши.
- Сифатли топшириқларга ҳисса қўшадиган омиллар, масалан, бундай маълумотлар индикаторларни тушунтириш учун баён билан топшириқ сифати индикаторлари шаклида тақдим этилиши мумкин.
- Ташкилотнинг мониторинг фаолиятлари ва ташқи текширувлар натижалари ва ташкилот аниқланган камчиликларни қандай тузатгани ёки бошқача тарзда уларга қандай жавоб бергани.
- 53-54-бандларга мувофиқ сифат бошқаруви тизими ташкилотга тизим мақсадларига эришилаётганлиги тўғрисида оқилона ишонч билан таъминлаши ва шу бўйича хулоса, шу жумладан баҳолашни амалга ошириш ва хулоса чиқаришда қилинган мулоҳазалар асоси бўйича ўтказилган баҳолаш.
- Ташкилот юзага келаётган ривожланишлар ва ташкилот ёки унинг топшириқлари вазиятларидаги ўзгаришларга қандай жавоб бергани, шу жумладан сифат бошқаруви тизими бундай ўзгаришларга жавоб бериш учун қандай мослаштирилгани.
- Ташкилот ва тармоқ ўртасидаги муносабат, тармоқнинг умумий тузилиши, тармоқ талаблари ва тармоқ хизматларининг тавсифи, ташкилот ва тармоқнинг жавобгарликлари (шу жумладан ташкилот сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгар эканлиги), ва бўйлаб тармоқ мониторинг фаолиятларининг умумий кўлами ва натижалари ҳақидаги маълумотлар.

Корпоратив бошқарув учун жавобгар шахслар билан мулоқот (34(e)(i)-бандга қаранг)

A127. Корпоратив бошқарув учун жавобгар шахслар билан мулоқот қандай амалга оширилиши (яъни, ташкилот ёки топшириқ гуруҳи томонидан) ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомилларига ва топшириқ вазиятларига боғлиқ бўлиши мумкин.

A128. 260-сон АХС (Қайта таҳрирланган) молиявий ҳисоботлар аудитида корпоратив бошқарув учун жавобгар шахслар билан мулоқот қилиш бўйича аудиторнинг жавобгарлигини кўриб чиқади, ва мулоқот қилиш учун

ташкилотнинг бошқарув тузилмасидаги тегишли шахс(лар)ни аниқлаш[19] ҳамда мулоқот жараёнини белгилайди.[20] Баъзи ҳолатларда, Листингга кирган ташкилотлардан ташқари бошқа ташкилотларнинг (ёки бошқа топшириқларни бажараётганда) корпоратив бошқарув учун жавобгар шахслари билан мулоқот қилиш мувофиқ бўлиши мумкин, масалан, гуруҳ манфаатига ёки гуруҳ ҳисобдорлиги хусусиятларига эга ташкилотлар, масалан:

- Кўп сонли манфаатдор томонлар учун ишончли асосда катта миқдордаги активларни сақлайдиган ташкилотлар, шу жумладан молиявий институтлар, масалан баъзи банклар, суғурта компаниялари ва пенсия фондлари.
- Жамоатчилик эътиборида бўлган ёки раҳбарияти ёки эгалари гуруҳчилик эътиборида бўлган ташкилотлар.
- Кўп сонли ва кенг доирадаги манфаатдор томонларга эга ташкилотлар.

Давлат сектори мулоҳазалари

A129. Ташкилот давлат сектори ташкилотининг ҳажми ва мураккаблиги, унинг манфаатдор томонлар доираси, у кўрсатадиган хизматларнинг характери ва корпоратив бошқарув учун жавобгар шахсларнинг роли ва жавобгарликларини ҳисобга олган ҳолда, ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими сифатли топшириқларнинг изчил бажарилишини қандай қўллаб-қувватлаши тўғрисида давлат сектори ташкилотининг корпоратив бошқарув учун жавобгар шахсларига хабар беришни мувофиқ деб аниқлаши мумкин.

Ташқи томонлар билан мулоқот қилиш мувофиқ бўлган вазиятларни аниқлаш (34(e)(ii)-бандга қаранг)

A130. Ташкилотнинг ўзининг сифат бошқаруви тизими ҳақида ташқи томонлар билан мулоқот қилиш қачон мувофиқ эканлигини аниқлаши профессионал мулоҳаза масаласи бўлиб, қуйидаги масалалар таъсирида бўлиши мумкин:

- Ташкилот томонидан бажариладиган топшириқлар турлари ва бундай топшириқлар бажариладиган ташкилотлар турлари.
- Ташкилотнинг характери ва вазиятлари.
- Ташкилотнинг операцион муҳити характери, масалан ташкилот юрисдикциясидаги одатий бизнес амалиёти ва ташкилот фаолият кўрсатадиган молиявий бозорлар хусусиятлари.
- Ташкилот қонун ёки норматив ҳужжатга мувофиқ ташқи томонлар билан аллақачон мулоқот қилган даражаси (яъни, қўшимча мулоқот керакми, агар шундай бўлса, етказиладиган масалалар).
- Ташкилот юрисдикциясидаги манфаатдор томонларнинг кутишлари, шу жумладан ташқи томонлар ташкилот томонидан бажариладиган топшириқлар ва ташкилотнинг топшириқларни бажариш жараёнлари тўғрисида билдирган тушуниш ва қизиқиш.
- Юрисдикциядаги тенденциялар.
- Ташқи томонларга аллақачон мавжуд бўлган маълумотлар.
- Ташқи томонлар маълумотдан қандай фойдаланиши мумкинлиги ва уларнинг ташкилотларнинг сифат бошқаруви тизими ва молиявий ҳисоботларнинг аудити ёки таҳлили, ёки бошқа ишончни таъминлаш ёки турдош хизматлар топшириқлари билан боғлиқ масалалар бўйича уларнинг умумий тушуниши.
- Ташқи мулоқотларнинг гуруҳт манфаатларига фойдаси ва бу оқилона равишда бундай мулоқотнинг харажатларидан (пул ёки бошқа) устун келиши кутилиш-кутилмаслиги.

Юқоридаги масалалар шунингдек ташкилот томонидан мулоқотда тақдим этилган маълумотларга, ва мулоқотнинг характери, муддатлари ва кўлами ҳамда тегишли шаклига таъсир қилиши мумкин.

Ташқи томонлар билан мулоқотнинг характери, муддатлари ва кўлами ҳамда тегишли шакли (Қаранг: 34(e)(iii)-банд)

A131. Ташкилот ташқи томонларга етказиладиган маълумотларни тайёрлашда қуйидаги хусусиятларни ҳисобга олиши мумкин:

Маълумот ташкилотнинг вазиятларига хос. Ташкилотнинг мулоқотидаги масалаларни ташкилотнинг аниқ вазиятларига бевосита боғлаш бундай маълумотлар вақт ўтиши билан ҳаддан ташқари стандартлашган ва камроқ фойдали бўлиб қолиш эҳтимолини камайтиришга ёрдам бериши мумкин.
Маълумот аниқ ва тушунарли тарзда тақдим этилади, ва тақдим этиш усули чалғитувчи эмас ва мулоқот фойдаланувчиларига ноўрин таъсир кўрсатмайди (масалан, маълумот етказилаётган масаланинг ижобий ва салбий жиҳатлари бўйича тегишли равишда мувозанатда тақдим этилади).
Маълумот барча муҳим жиҳатлардан аниқ ва тўлиқ ҳамда чалғитувчи маълумотларни ўз ичига олмайди.

[19] 260-сон АХС (қайта таҳрирланган) “Бошқарув юклатилган шахслар билан ахборот алмашинуви”, 11–13-бандлар.

[20] 260-сон АХС (қайта таҳрирланган), 18–22-бандлар.

Маълумот унга мўлжалланган фойдаланувчиларнинг маълумот эҳтиёжларини ҳисобга олади. Фойдаланувчиларнинг маълумот эҳтиёжларини ҳисобга олишда, ташкилот фойдаланувчилар маънодор деб топадиган маълумот даражаси ва фойдаланувчиларнинг бошқа манбалар орқали (масалан, ташкилотнинг веб-сайти) тегишли маълумотларга кириш имконияти бор-йўқлиги каби масалаларни ҳисобга олиши мумкин.

A132. Ташкилот профессионал мулоҳазадан фойдаланади, вазиятларни ҳисобга олган ҳолда, ташқи томон билан мулоқотнинг тегишли шаклини аниқлайди, шу жумладан Листингга кирган ташкилотларнинг молиявий ҳисоботлари аудитини ўтказишда корпоратив бошқарув учун жавобгар шахслар билан оғзаки ёки ёзма равишда амалга оширилиши мумкин бўлган мулоқот. Шунга кўра, мулоқот шакли турлича бўлиши мумкин.

Ташқи томонлар билан мулоқот шакллари мисоллари,

- Шаффофлик ҳисоботи ёки аудит сифати ҳисоботи каби нашр.
- "Муайян манфаатдор томонларга йўналтирилган ёзма мулоқот (масалан, ташкилотнинг мониторинг ва жараёни натижалари ҳақидаги маълумот)."
- "Ташқи томон билан бевосита суҳбатлар ва ўзаро таъсирлар (масалан, топшириқ гуруҳи ва корпоратив бошқарув учун жавобгар шахслар ўртасидаги муҳокамалар)."
- Веб-саҳифа.
- "Бошқа рақамли медиа шакллари, масалан ижтимоий тармоқлар, ёки веб-эфир ёки видео орқали интервьюлар ёки тақдимотлар."

Топшириқ сифатини текширишга тегишли топшириқлар

Қонун ёки норматив ҳужжат томонидан талаб қилинадиган топшириқ сифатини текшириш (34(f)(ii)-бандга қаранг)

A133. Қонун ёки норматив ҳужжат топшириқ сифатини текширишни амалга оширишни талаб қилиши мумкин, масалан, қуйидаги ташкилотлар учун аудиторлик топшириқлари учун:

- Муайян юрисдикцияда белгиланганидек гуруҳ манфаатларига хос ташкилотлар;
- Давлат секторида фаолият юритадиган ёки давлат молиялаштиришини оладиган, ёки гуруҳ ҳисобдорлигига эга ташкилотлар;
- Маълум соҳаларда фаолият юритадиган ташкилотлар (масалан, банклар, суғурта компаниялари ва пенсия фондлари каби молиявий институтлар);
- Белгиланган актив чегарасига эга ташкилотлар; ёки
- Суд ёки суд жараёни бошқаруви остидаги ташкилотлар (масалан, тугатиш).

Бир ёки бир нечта сифат бошқаруви риск(лар)ини қамраб олиш учун жавоб сифатида топшириқ сифатини текшириш (34(f)(iii)-бандга қаранг*)*

A134. Ташкилотнинг сифат мақсадларига эришишга салбий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган шартлар, ҳодисалар, ҳолатлар, ҳаракатлар ёки ҳаракатсизликларни 25(a)(ii)-банд талаб қилганидек тушуниши ташкилот томонидан бажарилган топшириқларнинг характери ва вазиятларига тегишли. Бир ёки бир нечта сифат бошқаруви риск(лар)ини қамраб олиш учун жавобларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишда, ташкилот сифат рискларига берилган баҳоланишлар сабабларига асосланиб топшириқ сифатини текшириш мувофиқ жавоб эканлигини аниқлаши мумкин.

Бир ёки бир нечта сифат бошқаруви риск(лар)ини келтириб чиқарувчи шартлар, ҳодисалар, ҳолатлар, ҳаракатлар ёки ҳаракатсизликлар мисоллари, булар учун топшириқ сифатини текшириш мувофиқ жавоб бўлиши мумкин

Фирма томонидан бажариладиган топшириқлар турлари ва чиқариладиган ҳисоботларга тегишли:

- "Юқори даражадаги мураккаблик ёки мулоҳазани ўз ичига олган топшириқлар, масалан:
  - "Одатда баҳолашнинг юқори даражадаги ноаниқлигига эга бухгалтерия баҳоларига эга соҳада фаолият юритадиган ташкилотлар (масалан, маълум йирик молиявий институтлар ёки кончилик ташкилотлари) учун молиявий ҳисоботлар аудити, ёки фаолиятнинг узлуксизлигини давом эттириш қобилиятига нисбатан жиддий шубҳа туғдирадиган ҳодисалар ёки шартлар билан боғлиқ ноаниқликлар мавжуд бўлган ташкилотлар учун."
  - "Асосий предметни қўлланиладиган мезонларга нисбатан ўлчаш ёки баҳолашда махсус қўникмалар ва билимларни талаб қиладиган ишончни таъминлаш топшириқлари (масалан, унда хабар қилинган миқдорлар билан боғлиқ муҳим ноаниқликлар мавжуд бўлган иссиқхона газлари тўғрисидаги баёнот)."
- "Муаммолар юзага келган топшириқлар, масалан такрорланувчи ички ёки ташқи текшириш натижалари, тузатилмаган ички назоратдаги аҳамиятли камчиликлар, ёки молиявий ҳисоботлардаги қиёсий маълумотларнинг муҳим қайта тузатилиши бўлган аудиторлик топшириқлари."

- "Ташкилотнинг қабул қилиш ва давом эттириш жараёнида ғайриоддий ҳолатлар аниқланган топшириқлар (масалан, аввалги аудитори ёки ишончни таъминлаш амалиётчиси билан келишмовчилиги бўлган янги мижоз)."
- Тартибга солувчи ҳужжатда киритилиши кутилаётган молиявий ёки номолиявий маълумотлар тўғрисида ҳисобот беришни ўз ичига олган ва юқори даражадаги мулоҳазани ўз ичига олиши мумкин бўлган топшириқлар, масалан проспектда киритилиши керак бўлган про форма молиявий маълумотлар.

Топшириқлар бажариладиган ташкилотлар турларига тегишли:

- "Ривожланаётган соҳалардаги ташкилотлар, ёки ташкилот аввалги тажрибага эга бўлмаган ташкилотлар."
- Қимматли қоғозлар ёки пруденциал тартибга солувчилардан келган мулоқотларда хавотирлар билдирилган ташкилотлар.
- "Листингга кирмаган ташкилотлар, масалан:
  - "Кўп сонли манфаатдор томонлар учун ишончли асосда катта миқдордаги активларни сақлайдиган ташкилотлар, шу жумладан қонун ёки норматив ҳужжат билан топшириқ сифатини текшириш талаб қилинмайдиган молиявий институтлар, масалан баъзи банклар, суғурта компаниялари ва пенсия фондлари."
  - Жамоатчилик эътиборида бўлган ёки раҳбарияти ёки эгалари жамоатчилик эътиборида бўлган ташкилотлар.
  - Кўп сонли ва кенг доирадаги манфаатдор томонларга эга ташкилотлар.

A135. Ташкилотнинг сифат рискларини қамраб олиш учун жавоблари топшириқ сифатини текшириш бўлмаган топшириқни таҳлилий текширувнинг бошқа шаклларини ўз ичига олиши мумкин. Масалан, молиявий ҳисоботлар аудити учун, ташкилотнинг жавоблари махсус техник экспертизага эга ходимлар томонидан муҳим рисклар билан боғлиқ топшириқ гуруҳининг тартиб-таомилларини таҳлилий текширув, ёки маълум муҳим мулоҳазаларни таҳлилий текширувни ўз ичига олиши мумкин. Баъзи ҳолларда, бу бошқа турдаги топшириқ таҳлилий текширувлари топшириқ сифатини текширишга қўшимча равишда амалга оширилиши мумкин.

A136. Баъзи ҳолларда, ташкилот топшириқ сифатини текшириш ёки топшириқни таҳлилий текширувнинг бошқа шакли сифат бошқаруви риск(лар)ини қамраб олиш учун мувофиқ жавоб бўладиган аудитлар ёки бошқа топшириқлар йўқ деб аниқлаши мумкин.

Давлат сектори мулоҳазалари

A137. Давлат сектори ташкилотларининг характери ва вазиятлари (масалан, уларнинг ҳажми ва мураккаблиги, манфаатдор томонлар доираси ёки улар кўрсатадиган хизматлар характери туфайли) сифат рискларини келтириб чиқариши мумкин. Бундай ҳолатларда, ташкилот бундай сифат рискларини қамраб олиш учун топшириқ сифатини текшириш мувофиқ жавоб эканлигини аниқлаши мумкин. Қонун ёки норматив ҳужжат давлат сектори ташкилотлари аудиторлари учун қўшимча ҳисобот бериш талабларини белгилаши мумкин (масалан, қонун ёки норматив ҳужжатга риоя қилмаслик ҳолатлари ҳақида қонун чиқарувчи органга ёки бошқа бошқарув органига алоҳида ҳисобот ёки бундай ҳолатларни молиявий ҳисоботлар бўйича аудиторлик ҳисоботида хабар қилиш). Бундай ҳолларда, ташкилот топшириқ сифатини текшириш мувофиқ жавоб эканлигини аниқлашда бундай ҳисобот беришнинг мураккаблиги, ва унинг фойдаланувчилар учун аҳамиятини ҳам ҳисобга олиши мумкин.

Мониторинг ва жараёни (35–47-бандларга қаранг)

A138. Сифат бошқаруви тизимини баҳолашга имкон беришдан ташқари, мониторинг ва жараёни топшириқ сифати ва сифат бошқаруви тизимининг проактив ва доимий яхшиланишига кўмаклашади. Масалан:

- Сифат бошқаруви тизимининг табиий чекловларини ҳисобга олган ҳолда, ташкилотнинг камчиликларни аниқлаши ғайриоддий эмас ва бу сифат бошқаруви тизимининг муҳим жиҳати ҳисобланади, чунки камчиликларни тезкор аниқлаш ташкилотга уларни ўз вақтида ва самарали тарзда тузатиш имконини беради ва доимий яхшиланиш маданиятига ҳисса қўшади.
- Мониторинг фаолиятлари ташкилотга вақт давомида камчиликка олиб келиши мумкин бўлган топилмага жавоб бериш орқали камчиликнинг олдини олиш имконини берадиган маълумотларни тақдим этиши мумкин.

Мониторинг фаолиятларини ишлаб чиқиш ва бажариш (37–38-бандларга қаранг)

A139. Ташкилотнинг мониторинг фаолиятлари давомий мониторинг фаолиятлари ва даврий мониторинг фаолиятлари комбинациясидан иборат бўлиши мумкин.

Давомий мониторинг фаолиятлари одатда ташкилотнинг жараёнларига киритилган ва ўзгарувчан шароитларга жавобан реал вақт режимида бажариладиган одатий фаолиятлардир. Даврий мониторинг фаолиятлари ташкилот томонидан маълум интервалларда амалга оширилади. Аксарият ҳолларда, давомий мониторинг фаолиятлари сифат бошқаруви тизими ҳақидаги маълумотларни тезроқ тақдим этади. A140. Мониторинг фаолиятлари жараёндаги топшириқларни текширишни ўз ичига олиши мумкин. Топшириқларни текшириш сифат бошқаруви тизимининг бир жиҳати мўлжалланган тарзда ишлаб чиқилган, амалга оширилган ва ишлаётганлигини мониторинг қилиш учун ишлаб чиқилган. Баъзи ҳолатларда, сифат бошқаруви тизими жараёндаги топшириқларни текширишга ўхшаш табиатга эга кўринадиган топшириқларни бажарилиш жараёнида таҳлилий текширув учун ишлаб чиқилган жавобларни ўз ичига олиши мумкин (масалан, сифат рискининг юзага келишини олдини олиш учун сифат бошқаруви тизимидаги камчиликлар ёки етишмовчиликларни аниқлаш учун ишлаб чиқилган таҳлилий текширувлар).

Фаолиятнинг мақсади унинг лойиҳаланиши ва амалга оширилишини, ва унинг сифат бошқаруви тизимида қаерга ни (яъни, бу мониторинг фаолияти бўлган жараёндаги топшириқни текширишми ёки сифат рискини қамраб олиш учун жавоб бўлган топшириқни таҳлилий текширувми) йўналтиради.

A141. Мониторинг фаолиятларининг характери, муддатлари ва кўламига шунингдек бошқа масалалар ҳам таъсир қилиши мумкин, шу жумладан:

- Ташкилотнинг ҳажми, тузилиши ва ташкил этилиши.
- Ташкилотнинг тармоғи мониторинг фаолиятларида иштироки.
- Ташкилот мониторинг фаолиятларини таъминлаш учун фойдаланишни мўлжаллаган ресурслар, масалан АТ иловаларидан фойдаланиш.

A142. Мониторинг фаолиятларини бажаришда, ташкилот мониторинг фаолиятларининг характери, муддатлари ва кўламига ўзгаришлар керак эканлигини аниқлаши мумкин, масалан натижалар кенгроқ мониторинг фаолиятлари зарурлигини кўрсатганда.

Ташкилотнинг рискни баҳолаш жараёни ва мониторинг ва жараёнининг лойиҳаси (37(c)-бандга қаранг)

A143. Ташкилотнинг рискни баҳолаш жараёни қандай ишлаб чиқилиши (масалан, марказлаштирилган ёки марказлаштирилган жараён, ёки таҳлилий текширув такрорланиши) мониторинг фаолиятларининг характери, муддатлари ва кўламига, шу жумладан ташкилотнинг рискни баҳолаш жараёни устидан мониторинг фаолиятларига таъсир қилиши мумкин.

A144. Ташкилотнинг мониторинг ва жараёни қандай ишлаб чиқилиши (яъни, ташкилотнинг характери ва вазиятларини ҳисобга олган ҳолда мониторинг ва тузатиш фаолиятларининг характери, муддатлари ва кўлами) ташкилот томонидан мониторинг ва жараёни 35-бандда тавсифланганидек мўлжалланган мақсадга эришаётганини аниқлаш учун амалга ошириладиган мониторинг фаолиятларига таъсир қилиши мумкин.

Мониторинг ва жараёни учун мониторинг фаолиятларини намойиш этувчи масштаблаттириш мисоли,

- "Камроқ мураккаб ташкилотда, мониторинг фаолиятлари оддий бўлиши мумкин, чунки мониторинг ва жараёни ҳақидаги маълумотлар раҳбариятнинг сифат бошқаруви тизими билан тез-тез ўзаро таъсири асосида уларнинг билимлари шаклида, амалга оширилган мониторинг фаолиятларининг характери, муддатлари ва кўлами, мониторинг фаолиятлари натижалари ва ташкилотнинг натижаларни қамраб олиш учун ҳаракатлари ҳақида осонликча мавжуд бўлиши мумкин.
- "Мураккаброқ ташкилотда, мониторинг ва жараёни учун мониторинг фаолиятлари сифат бошқаруви тизими ҳақида тегишли, ишончли ва ўз вақтидаги маълумотларни тақдим этаётганини ва аниқланган камчиликларга тегишли равишда жавоб бераётганини аниқлаш учун махсус лойиҳаланилиши мумкин."

Сифат бошқаруви тизимидаги ўзгаришлар (Қаранг: 37(d)-банд)

A145. Сифат бошқаруви тизимидаги ўзгаришлар қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- Сифат бошқаруви тизимидаги аниқланган камчиликни қамраб олиш учун ўзгаришлар.
- Ташкилот ва унинг топшириқларининг характери ва вазиятларидаги ўзгаришлар натижасида сифат мақсадлари, сифат рисклари ёки жавобларга ўзгаришлар.

Ўзгаришлар содир бўлганда, ташкилот томонидан аввал амалга оширилган мониторинг фаолиятлари ташкилотга сифат бошқаруви тизимини баҳолашни қўллаб-қувватлаш учун маълумот тақдим этмаслиги мумкин ва, шу сабабли, ташкилотнинг мониторинг фаолиятлари ўша ўзгаришлар соҳаларини мониторинг қилишни ўз ичига олиши мумкин.

Олдинги мониторинг фаолиятлари (37(e)-бандга қаранг)

A146. Ташкилотнинг аввалги мониторинг фаолиятлари натижалари тизимнинг камчилик юзага келиши мумкин бўлган соҳаларини, айниқса аниқланган камчиликлар тарихи бўлган соҳаларни кўрсатиши мумкин.

A147. Ташкилот томонидан аввал амалга оширилган мониторинг фаолиятлари, ўзгармаган сифат бошқаруви тизимининг соҳалари ҳам ўз ичига олган ҳолда, ташкилотга тизимни баҳолашни қўллаб-қувватлаш учун

маълумот тақдим этмаслиги мумкин, айниқса мониторинг фаолиятлари амалга оширилгандан бери вақт ўтган бўлса.

Бошқа тегишли маълумотлар (37(f)-бандга қаранг)

А148. 37(f)-бандда кўрсатилган маълумот манбаларидан ташқари, бошқа тегишли маълумотлар қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- Ташкилотнинг тармоғи томонидан 50(c) ва 51(b)-бандларга мувофиқ ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими ҳақида етказилган маълумотлар, шу жумладан ташкилот ўзининг сифат бошқаруви тизимига киритган тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматлари.
- Хизмат таъминотчиси бўлган провайдер томонидан ташкилот ўзининг сифат бошқаруви тизимида фойдаланадиган ресурслар ҳақида етказилган маълумотлар.
- Ташкилот топшириқларни бажарадиган ташкилотлар ҳақида тартибга солувчилардан ташкилотга тақдим этилган маълумотлар, масалан ташкилот топшириқларни бажарадиган ташкилот ҳақида қимматли қоғозлар бўйича тартибга солувчидан маълумотлар (масалан, ташкилотнинг молиявий ҳисоботларидаги тартибсизликлар).

А149. Ташқи текширувлар натижалари ёки бошқа тегишли маълумотлар, ҳам ички ҳам ташқи, ташкилот томонидан аввал амалга оширилган мониторинг фаолиятлари сифат бошқаруви тизимидаги камчиликни аниқлай олмаганлигини кўрсатиши мумкин. Бу маълумот ташкилотнинг мониторинг фаолиятларининг характери, муддатлари ва кўлами ҳақидаги мулоҳазасига таъсир қилиши мумкин.

А150. Ташқи текширувлар ташкилотнинг ички мониторинг фаолиятлари ўрнини босмайди. Шунга қарамай, ташқи текширувлар натижалари мониторинг фаолиятларининг характери, муддатлари ва кўламини белгилайди.

Топшириқларни текшириш (38-бандга қаранг)

А151. Ташкилот томонидан текшириш учун якунланган топшириқларни танлашда ҳисобга олиниши мумкин бўлган 37-банддаги масалалар мисоллари,

- "Сифат рискларини келтириб чиқарувчи шартлар, ҳодисалар, ҳолатлар, ҳаракатлар ёки ҳаракатсизликларга нисбатан:"
  - Ташкилот томонидан бажариладиган топшириқлар турлари ва ташкилотнинг топшириқ турини бажариш тажрибаси даражаси.
  - "Топшириқлар бажариладиган ташкилотлар турлари, масалан:
    - Листингга олинган ташкилотлар.
    - Ривожланаётган соҳаларда фаолият юритаётган ташкилотлар.
    - Юқори даражадаги мураккаблик ёки мулоҳаза билан боғлиқ соҳаларда фаолият юритаётган ташкилотлар.
    - Ташкилот учун янги бўлган соҳада фаолият юритаётган ташкилотлар.
  - Топшириқ раҳбарларининг лавозимда бўлиш муддати ва тажрибаси.
- "Ҳар бир топшириқ раҳбари учун ҳам якунланган топшириқларнинг аввалги текширувлари натижалари."
- Бошқа тегишли маълумотларга нисбатан:
  - Топшириқ раҳбари ҳақида шикоятлар ёки даъволар.
  - "Ҳар бир топшириқ раҳбари учун ҳам ташқи текширувлар натижалари."
  - Ташкилотнинг ҳар бир топшириқ раҳбарининг сифатга содиқлиги баҳолаш натижалари.

А152. Ташкилот якунланган топшириқларни текширишдан ташқари, топшириқлар сиёсат ёки тартиб-таомилларга риоя қилганлигини аниқлашга қаратилган бир нечта мониторинг фаолиятларини амалга ошириши мумкин. Бу мониторинг фаолиятлари маълум топшириқлар ёки топшириқ раҳбарлари бўйича амалга оширилиши мумкин. Бу мониторинг фаолиятларининг характери ва кўлами, ва натижалари, ташкилот томонидан қуйидагиларни аниқлашда қўлланилиши мумкин:

- Текшириш учун қайси якунланган топшириқларни танлаш;
- Текшириш учун қайси топшириқ раҳбарларини танлаш;
- Текшириш учун топшириқ раҳбарини қандай такрорланиш билан танлаш; ёки
- Якунланган топшириқларни текширишни бажаришда топшириқнинг қайси жиҳатларини ҳисобга олиш.

А153. Даврий асосда топшириқ раҳбарлари учун якунланган топшириқларни текшириш топшириқ раҳбарлари уларга тайинланган топшириқларда сифат бошқаруви ва унга эришиш бўйича умумий жавобгарликларини бажарганларини мониторинг қилишда ташкилотга ёрдам бериши мумкин.

Ҳар бир топшириқ раҳбари учун якунланган топшириқларни текширишни даврий асосда қандай қўллаши мумкинлиги мисоли,

- Ташкилот якунланган топшириқларни текширишга қаратилган қуйидаги сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилаши мумкин: "Текшириш циклининг стандарт даврини белгилаш, масалан молиявий ҳисоботлар аудитини бажарувчи ҳар бир топшириқ раҳбари учун ҳар уч йилда бир марта, ва барча бошқа топшириқ раҳбарлари учун, ҳар беш йилда бир марта якунланган топшириқни текшириш;"
- "Якунланган топшириқларни танлаш мезонларини белгилаш, шу жумладан молиявий ҳисоботлар аудитини бажарувчи топшириқ раҳбари учун, танланган топшириқ(лар) аудиторлик топшириғини ўз ичига олиши;"
- Топшириқ раҳбарларини олдиндан билиб бўлмайдиган тарзда танлашни белгилаш; ва
- "Топшириқ раҳбарларини сиёсатда белгиланган стандарт давридан кўпроқ ёки камроқ такрорланиш билан танлаш қачон зарур ёки мувофиқ эканлигини белгилаш, масалан:"
- Ташкилот қуйидаги ҳолларда топшириқ раҳбарларини ташкилот сиёсатида белгиланган стандарт давридан кўпроқ такрорланиш билан танлаши мумкин: "Ташкилот томонидан жиддий деб баҳоланган бир нечта камчиликлар аниқланганда ва ташкилот барча топшириқ раҳбарлари бўйича янада кўпроқ такрорланадиган даврий текшириш зарур деб аниқлаганда."
- Топшириқ раҳбари юқори даражадаги мураккаблик ёки мулоҳаза мавжуд бўлган маълум соҳада фаолият юритаётган ташкилотлар учун топшириқларни бажарганда.
- "Топшириқ раҳбари томонидан бажарилган топшириқ бошқа мониторинг фаолиятларига бўйсунганда ва бошқа мониторинг фаолиятлари натижалари қониқарсиз бўлганда."
- Топшириқ раҳбари у чекланган тажрибага эга бўлган соҳада фаолият юритаётган ташкилот учун топшириқ бажарганда.
- "Топшириқ раҳбари янги тайинланган топшириқ раҳбари бўлганда, ёки яқинда бошқа ташкилотдан ёки бошқа юрисдикциядан ташкилотга келганда."

"Ташкилот қуйидаги ҳолларда топшириқ раҳбарини танлашни кечиктириши мумкин (масалан, ташкилот сиёсатида белгиланган стандарт давридан кейин бир йилга кечиктириш):"

- Топшириқ раҳбари томонидан бажарилган топшириқлар ташкилот сиёсатида белгиланган стандарт давр давомида бошқа мониторинг фаолиятларига бўйсунганда; ва
- "Бошқа мониторинг фаолиятлари натижалари топшириқ раҳбари ҳақида етарли маълумот тақдим этганда (яъни, якунланган топшириқларни текширишни амалга ошириш ташкилотга топшириқ раҳбари ҳақида қўшимча маълумот тақдим этмаслик эҳтимоли)."

A154. Топшириқни текширишда кўриб чиқиладиган масалалар текшириш сифат бошқаруви тизимини мониторинг қилиш учун қандай фойдаланилишига боғлиқ. Одатда, топшириқни текшириш топшириқ даражасида амалга оширилган жавоблар (масалан, топшириқни бажариш бўйича ташкилотнинг сиёсати ва тартиб-таомиллари) ишлаб чиқилганидек амалга оширилганлиги ва самарали ишлаётганлигини аниқлашни ўз ичига олади.

Мониторинг фаолиятларини бажарувчи шахслар (39(b)-бандга қаранг)

A155. Тегишли ахлоқий талабларнинг қоидалари мониторинг фаолиятларини бажарувчи шахсларнинг холислигини қамраб олувчи сиёсат ёки тартиб-таомилларни ишлаб чиқишда аҳамиятлидир.

- Қуйидагиларни бажарувчи шахсда ўзини таҳлилий текширув таҳдиди юзага келиши мумкин:
  - Топшириқни текшириш, агар шахс: Молиявий ҳисоботлар аудити ҳолатида, ўша топшириқ ёки кейинги молиявий давр учун топшириқнинг топшириқ гуруҳи аъзоси ёки топшириқ сифатини текширувчи шахс бўлса; ёки
  - Барча бошқа топшириқлар учун, ўша топшириқнинг топшириқ гуруҳи аъзоси ёки топшириқ сифатини текширувчи шахс бўлса.
- Бошқа турдаги мониторинг фаолияти, агар шахс мониторинг қилинаётган жавобни ишлаб чиқиш, бажариш ёки ишлатишда иштирок этган бўлса.

A156. Баъзи ҳолатларда, масалан, камроқ мураккаб ташкилот ҳолатида, мониторинг фаолиятларини бажариш учун малака, қобилиятлар, вақт ёки холисликка эга ходимлар бўлмаслиги мумкин. Бундай ҳолатларда, ташкилот мониторинг фаолиятларини бажариш учун тармоқ хизматлари ёки хизмат таъминотчиси бўлган провайдердан фойдаланиши мумкин.

Натижаларни баҳолаш ва камчиликларни аниқлаш (16(а), 40–41-бандларга қаранг)

А157. Ташкилот мониторинг фаолиятлари, ташқи текширувлар ва бошқа тегишли манбалардан бажаришдан олинган натижаларни тўплайди.

А158. Ташкилот томонидан мониторинг фаолиятлари, ташқи текширувлар ва бошқа тегишли манбалардан тўпланган маълумотлар ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими ҳақида бошқа кузатишларни очиб бериши мумкин, масалан:

- Сифат ёки сифат бошқаруви тизимининг самарадорлиги контекстида ижобий натижаларга олиб келган ҳаракатлар, хулқ-атвор ёки шартлар; ёки
- Ҳеч қандай натижалар қайд этилмаган ўхшаш вазиятлар (масалан, ҳеч қандай натижалар қайд этилмаган топшириқлар, ва натижалар қайд этилган топшириқларга ўхшаш табиатга эга топшириқлар).

Бошқа кузатишлар ташкилотга аниқланган камчиликларнинг асосий сабаб(лар)ини текширишда ёрдам бериши мумкинлиги сабабли, ташкилот қўллаб-қувватлаши ёки янада кенгроқ қўллаши мумкин бўлган амалиётларни кўрсатиши (масалан, барча топшириқларда) ёки ташкилот учун сифат бошқаруви тизимини такомиллаштириш имкониятларини таъкидлаши мумкинлиги сабабли фойдали бўлиши мумкин.

А159. Ташкилот натижалар, якка ҳолда ёки бошқа натижалар билан биргаликда сифат бошқаруви тизимидаги камчиликни келтириб чиқариш-чиқармаслигини аниқлашда профессионал мулоҳаза юритади. Мулоҳаза юритишда, ташкилот натижаларнинг улар тегишли бўлган сифат мақсадлари, сифат рисклари, жавоблар ёки сифат бошқаруви тизимининг бошқа жиҳатлари контекстидаги нисбий аҳамиятини ҳисобга олиши керак бўлиши мумкин. Ташкилотнинг мулоҳазаларига натижаларга тегишли миқдорий ва сифатий омиллар таъсир қилиши мумкин. Баъзи ҳолатларда, ташкилот камчилик мавжудлигини аниқлаш учун натижалар ҳақида кўпроқ маълумот олишни мувофиқ деб аниқлаши мумкин. Барча натижалар, шу жумладан топшириқ натижалари, камчилик бўлавермайди.

А160. *Ташкилот натижалар камчиликни келтириб чиқариш-чиқармаслигини аниқлашда ҳисобга олиши мумкин бўлган миқдорий ва сифатий омиллар мисоллари,*

Сифат рисклари ва жавоблар,

- Агар натижалар жавобга тегишли бўлса:
  - "Жавобнинг қандай ишлаб чиқилганлиги, масалан, жавобнинг характери, унинг юзага келиш такрорланиши (агар қўлланиладиган бўлса), ва сифат бошқаруви риск(лар)ини қамраб олиш ва у тегишли бўлган сифат бошқарувининг мақсад(лар)ига эришиш учун жавобнинг нисбий аҳамияти."
  - "Жавоб тегишли бўлган сифат рискининг характери, ва натижалар сифат риски қамраб олинмаганлигини қай даражада кўрсатиши."
  - Ўша сифат рискини қамраб оладиган бошқа жавоблар бор-йўқлиги ва ўша жавоблар учун натижалар бор-йўқлиги.

Натижаларнинг характери ва уларнинг кенг тарқалганлиги,

- "Натижаларнинг характери. Масалан, раҳбарлик ҳаракатлари ва хулқ-атворига тегишли натижалар бу сифат бошқаруви тизимига умуман кенг тарқалган таъсир кўрсатиши мумкинлиги туфайли сифатий жиҳатдан аҳамиятли бўлиши мумкин."
- "Натижалар, бошқа натижалар билан биргаликда, тенденция ёки тизимли масалани кўрсатиш-кўрсатмаслиги. Масалан, бир нечта топшириқларда пайдо бўладиган ўхшаш топшириқ натижалари тизимли масалани кўрсатиши мумкин."

Мониторинг фаолияти кўлами ва натижалар кўлами,

- "Натижалар юзага келган мониторинг фаолиятининг кўлами, шу жумладан танловлар сони ёки ҳажми."
- "Мониторинг фаолияти билан қамраб олинган танловга нисбатан, ва кутилган четга чиқиш даражасига нисбатан натижаларнинг кўлами. Масалан, топшириқларни текшириш ҳолатида, натижалар аниқланган танланган топшириқлар сони, танланган топшириқларнинг умумий сонига нисбатан, ва ташкилот томонидан белгиланган кутилган четга чиқиш даражаси."

А161. Натижаларни баҳолаш ва камчиликларни аниқлаш ҳамда аниқланган камчиликнинг жиддийлиги ва кенг тарқалганлигини баҳолаш, шу жумладан аниқланган камчиликнинг асосий сабаб(лар)ини текшириш, такрорланувчи ва чизиқсиз жараённинг бир қисмидир.

Натижаларни баҳолаш ва камчиликларни аниқлаш, аниқланган камчиликларни баҳолаш, шу жумладан аниқланган камчиликларнинг асосий сабаб(лар)ини текшириш жараёни қандай такрорланувчи ва чизиқсиз эканлиги мисоллари

- "Аниқланган камчиликнинг асосий сабаб(лар)ини текширишда, ташкилот камчилик деб ҳисобланмаган натижалар бўлган бошқа вазиятларга ўхшаш бўлган вазиятни аниқлаши мумкин. Натижада, ташкилот бошқа натижаларни баҳолашини мослаштиради ва уларни камчилик сифатида таснифлайди."
- "Аниқланган камчиликнинг жиддийлиги ва кенг тарқалганлигини баҳолашда, ташкилот камчилик деб ҳисобланмайдиган бошқа натижалар билан боғлиқ бўлган тенденция ёки тизимли масалани аниқлаши мумкин. Натижада, ташкилот бошқа натижаларни баҳолашини мослаштиради ва уларни ҳам камчиликлар сифатида таснифлайди."

A162. Мониторинг фаолиятлари натижалари, ташқи текширувлар натижалари ва бошқа тегишли маълумотлар (масалан, тармоқ мониторинг фаолиятлари ёки шикоятлар ва даъволар) мониторинг ва жараёнининг самарадорлиги ҳақида маълумот очиб бериши мумкин. Масалан, ташқи текширувлар натижалари ташкилотнинг мониторинг ва жараёни томонидан аниқланмаган сифат бошқаруви тизими ҳақида маълумот тақдим этиши мумкин, бу эса ўша жараёндаги камчиликни таъкидлаши мумкин.

Аниқланган камчиликларни баҳолаш (41-бандга қаранг)

A163. Ташкилот аниқланган камчиликнинг жиддийлиги ва кенг тарқалганлигини баҳолашда ҳисобга олиши мумкин бўлган омиллар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Аниқланган камчиликнинг характери, шу жумладан камчилик тегишли бўлган ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимининг жиҳати, ва камчилик сифат бошқаруви тизимининг лойиҳасида, амалга оширилишида ёки ишлашида эканлиги;
- Жавобларга тегишли аниқланган камчиликлар ҳолатида, жавоб тегишли бўлган сифат рискини қамраб олиш учун компенсацияловчи жавоблар мавжудлиги;
- Аниқланган камчиликнинг асосий сабаб(лар)и;
- Аниқланган камчиликни келтириб чиқарган масала юзага келиш такрорланиши; ва
- Аниқланган камчиликнинг катталиги, қанчалик тез юзага келганлиги ва у мавжуд бўлган ва сифат бошқаруви тизимига таъсир кўрсатган вақт давомийлиги.

A164. Аниқланган камчиликларнинг жиддийлиги ва кенг тарқалганлиги сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар) томонидан амалга ошириладиган сифат бошқаруви тизимини баҳолашга таъсир кўрсатади.

Аниқланган камчиликларнинг асосий сабаби (41(а)-бандга қаранг)

A165. Аниқланган камчиликларнинг асосий сабаб(лар)ини текширишнинг мақсади ташкилотга қуйидагиларни амалга ошириш имконини бериш учун камчиликларни келтириб чиқарган асосий вазиятларни тушунишдир:

- Аниқланган камчиликнинг жиддийлиги ва кенг тарқалганлигини баҳолаш; ва
- Аниқланган камчиликни тегишли равишда тузатиш.

Асосий сабабни таҳлил қилишни бажариш баҳолашни амалга оширувчи шахслар мавжуд далилларга асосланган профессионал мулоҳаза юритишини ўз ичига олади.Ч

A166. Аниқланган камчиликнинг асосий сабаб(лар)ини тушуниш учун амалга ошириладиган тартиб-таомилларнинг характери, муддатлари ва кўламига шунингдек ташкилотнинг характери ва вазиятлари ҳам таъсир қилиши мумкин, масалан:

- Ташкилотнинг мураккаблиги ва операцион хусусиятлари.
- Ташкилотнинг ҳажми.
- Ташкилотнинг географик тарқалиши.
- Ташкилот қандай тузилганлиги ёки ташкилот ўз жараёнлари ёки фаолиятларини қай даражада марказлаштирганлиги.

Аниқланган камчиликларнинг характери ва уларнинг мумкин бўлган жиддийлиги ҳамда ташкилотнинг характери ва вазиятлари аниқланган камчиликларнинг асосий сабаб(лар)ини тушуниш учун тартиб-таомилларнинг характери, муддатлари ва кўламига қандай таъсир қилиши мисоллари,

- Аниқланган камчиликнинг характери: Ташкилотнинг аниқланган камчиликнинг асосий сабаб(лар)ини тушуниш тартиб-таомиллари Листингга кирган ташкилотнинг молиявий ҳисоботлари аудитига тегишли

номувофиқ топшириқ ҳисоботи чиқарилган ёки аниқланган камчилик сифатга нисбатан раҳбариятнинг ҳаракатлари ва хулқ-атворига тегишли бўлган ҳолатларда янада қатъийроқ бўлиши мумкин.

- Аниқланган камчиликнинг мумкин бўлган жиддийлиги: Ташкилотнинг аниқланган камчиликнинг асосий сабаб(лар)ини тушуниш тартиб-таомиллари камчилик бир нечта топшириқларда аниқланган ёки сиёсат ёки тартиб-таомилларда риоя қилмасликнинг юқори даражаси кўрсаткичи бўлган ҳолатларда янада қатъийроқ бўлиши мумкин.
- Ташкилотнинг характери ва вазиятлари:
  - "Бир жойда жойлашган камроқ мураккаб ташкилот ҳолатида, ташкилотнинг аниқланган камчиликнинг асосий сабаб(лар)ини тушуниш тартиб-таомиллари оддий бўлиши мумкин, чунки тушунишни хабардор қилувчи маълумотлар осонликча мавжуд бўлиши ва марказлашган бўлиши мумкин, ва асосий сабаб(лар) янада аниқроқ бўлиши мумкин."
  - "Бир нечта жойларда жойлашган мураккаброқ ташкилот ҳолатида, аниқланган камчиликнинг асосий сабаб(лар)ини тушуниш тартиб-таомиллари аниқланган камчиликларнинг асосий сабаб(лар)ини текшириш бўйича махсус ўқитилган шахсларни қўллашни ва асосий сабаб(лар)ни аниқлаш учун янада расмийроқ тартиб-таомиллар билан услубиятни ишлаб чиқишни ўз ичига олиши мумкин"

А167. Аниқланган камчиликларнинг асосий сабаб(лар)ини текширишда, ташкилот аниқланган камчилик тегишли бўлган масалага ўхшаш табиатга эга бўлган бошқа вазиятларда камчиликлар нима учун юзага келмаганлигини таҳлилий текшируви мумкин. Бундай маълумотлар шунингдек аниқланган камчиликни қандай тузатишни аниқлашда ҳам фойдали бўлиши мумкин.

Ўхшаш табиатдаги бошқа вазиятларда камчилик юзага келмаган вазият мисоли, ва бу маълумот ташкилотга аниқланган камчиликларнинг асосий сабаб(лар)ини текширишда қандай ёрдам бериши,

"Ташкилот камчилик мавжудлигини аниқлаши мумкин, чунки ўхшаш натижалар бир нечта топшириқларда юзага келган. Бироқ, текширилаётган бир хил популяциядаги бир нечта бошқа топшириқларда натижалар юзага келмаган. Топшириқларни таққослаш орқали, ташкилот аниқланган камчиликнинг асосий сабаби топшириқ раҳбарларининг топшириқларнинг асосий босқичларида тегишли иштирокининг йўқлиги деган хулосага келади."

А168. Тегишли равишда аниқ бўлган асосий сабаб(лар)ни аниқлаш ташкилотнинг аниқланган жараёнини қўллаб-қувватлаши мумкин.

Тегишли равишда аниқ бўлган асосий сабаб(лар)ни аниқлаш мисоли,

"Ташкилот молиявий ҳисоботлар аудитини бажарувчи топшириқ гуруҳлари раҳбариятнинг тахминлари юқори даражадаги субъективликка эга бўлган бухгалтерия баҳолари бўйича етарли тегишли аудиторлик далилларини ололмаётганлигини аниқлаши мумкин. Ташкилот бу топшириқ гуруҳлари тегишли профессионал скептицизмни қўлламаётганлигини қайд этса-да, бу масаланинг асосий сабаби бошқа масалага, масалан топшириқ гуруҳи аъзоларининг каттароқ ваколатга эга бўлган шахсларга саволлар беришини рағбатлантирмайдиган маданий муҳит ёки топшириқларда бажарилган ишни етарли даражада йўналтириш, назорат қилиш ва таҳлилий текширувнинг йўқлиги каби масалага боғлиқ бўлиши мумкин."

А169. Аниқланган камчиликларнинг асосий сабаб(лар)ини текширишдан ташқари, ташкилот шунингдек ижобий натижаларнинг асосий сабаб(лар)ини ҳам текшириши мумкин, чунки бу ташкилотга сифат бошқаруви тизимини яхшилаш ёки янада такомиллаштириш имкониятларини очиб бериши мумкин.

Аниқланган камчиликларга жавоб бериш (42-бандга қаранг)

А170. Тузатиш ҳаракатларининг характери, муддатлари ва кўлами бир қатор бошқа омилларга боғлиқ бўлиши мумкин, шу жумладан:

- Асосий сабаб(лар).
- Аниқланган камчиликнинг жиддийлиги ва кенг тарқалганлиги ва шу сабабли уни ҳал қилиш зарурияти шошилинчлиги.
- Асосий сабаб(лар)ни ҳал қилишда тузатиш ҳаракатларининг самарадорлиги, масалан ташкилот асосий сабаб(лар)ни самарали ҳал қилиш учун биттадан кўп тузатиш ҳаракатини амалга ошириши керакми, ёки ташкилот янада самаралироқ тузатиш ҳаракатларини амалга оширишга қодир бўлгунча оралиқ чоралар сифатида тузатиш ҳаракатларини амалга ошириши керакми.

А171. Баъзи ҳолатларда, тузатиш ҳаракати қўшимча сифат мақсадларини белгилашни ўз ичига олиши мумкин, ёки сифат рисклари ёки жавоблар мувофиқ эмаслиги аниқланганлиги сабабли қўшилиши ёки ўзгартирилиши мумкин.

А172. Ташкилот аниқланган камчиликнинг асосий сабаби хизмат таъминотчиси бўлган провайдер томонидан тақдим этилган ресурсга тегишли эканлигини аниқлаган ҳолатларда, ташкилот шунингдек:

- Хизмат таъминотчиси бўлган провайдер томонидан тақдим этилган ресурсдан фойдаланишни давом эттириш кераклигини таҳлилий текшируви мумкин.
- Масалани хизмат таъминотчиси бўлган провайдерга хабар қилиши мумкин.

Ташкилот хизмат таъминотчиси бўлган провайдер томонидан тақдим этилган ресурс билан боғлиқ аниқланган камчиликнинг сифат бошқаруви тизимига таъсирини қамраб олиш ва камчиликнинг ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимига нисбатан қайта юзага келишининг олдини олиш учун чоралар кўриш учун жавобгардир. Бироқ, ташкилот одатда хизмат таъминотчиси бўлган провайдер номидан аниқланган камчиликни тузатиш ёки хизмат таъминотчиси бўлган провайдердаги аниқланган камчиликнинг асосий сабабини кейинчалик текшириш учун жавобгар эмас.

Муайян топшириқ ҳақидаги натижалар (45-бандга қаранг)

А173. Тартиб-таомиллар ўтказилмаган ёки чиқарилган ҳисобот номувофиқ бўлган ҳолатларда, ташкилот томонидан кўрилган чора қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- Тегишли ҳаракат бўйича тегишли шахслар билан маслаҳатлашиш.
- Масалани ташкилот раҳбарияти ёки корпоратив бошқарув учун жавобгар шахслар билан муҳокама қилиш.
- Ўтказилмаган тартиб-таомилларни бажариш.

Ташкилот томонидан кўрилган чоралар ташкилотни сифат бошқаруви тизими контекстида топилма билан боғлиқ қўшимча чоралар кўриш жавобгарлигидан, шу жумладан камчиликларни аниқлаш учун натижаларни баҳолаш ва камчилик мавжуд бўлганда, аниқланган камчиликнинг асосий сабаб(лар)ини текшириш жавобгарлигидан озод қилмайди.

Мониторинг ва тузатиш билан боғлиқ давомий мулоқот (46-бандга қаранг)

А174. Сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар)га мониторинг ва тузатиш ҳақида маълумотлар давомий асосда ёки даврий равишда етказилиши мумкин. Шахс(лар) маълумотлардан турли усулларда фойдаланиши мумкин, масалан:

- Ходимларга сифатнинг аҳамияти ҳақида кейинги мулоқотлар учун асос сифатида.
- Шахсларни уларга юклатилган роллар учун ҳисобдор тутиш учун.
- Сифат бошқаруви тизими ҳақидаги асосий хавотирларни ўз вақтида аниқлаш учун.

Маълумотлар шунингдек 53-54-бандлар талаб қилганидек, сифат бошқаруви тизимини баҳолаш ва шу бўйича хулоса чиқариш учун асос ҳам тақдим этади.

Тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматлари (48-бандга қаранг)

А175. Баъзи ҳолатларда, ташкилот тармоққа тегишли бўлиши мумкин. Тармоқлар ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимига нисбатан талабларни ўрнатиши ёки ташкилот ўзининг сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва ишлатишда қўллаши ёки фойдаланиши мумкин бўлган хизматлар ёки ресурсларни тақдим этиши мумкин. Бундай талаблар ёки хизматлар тармоққа тегишли бўлган ташкилотлар бўйлаб сифатли топшириқларнинг изчил бажарилишини рағбатлантиришга қаратилган бўлиши мумкин. Тармоқ ташкилотга бутун тармоқ бўйлаб умумий бўлган сифат мақсадларини, сифат рискларини ва жавобларни қай даражада тақдим этиши ташкилотнинг тармоқ билан келишувларига боғлиқ бўлади.

Тармоқ талаблари мисоллари,

- Ташкилотдан ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимига бўйлаб умумий бўлган қўшимча сифат мақсадлари ёки сифат рискларини киритиш талаблари.
- "Ташкилотдан ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимига бўйлаб умумий бўлган жавобларни киритиш талаблари. Тармоқ томонидан ишлаб чиқилган бундай жавоблар ташкилотнинг ичида ваколат ва жавобгарликни қандай тақсимлаши кутилаётганини белгилайдиган раҳбарлик роллари ва жавобгарликларини белгилайдиган тармоқ сиёсати ёки тартиб-таомилларини, ёки топшириқларни бажариш учун тармоқ томонидан ишлаб чиқилган методологиялар ёки АТ иловалари каби ресурсларни ўз ичига олиши мумкин."
- "Ташкилот тармоқнинг мониторинг фаолиятларига бўйсуниши талаблари. Бу мониторинг фаолиятлари тармоқ талабларига (масалан, ташкилот тармоқнинг методологиясини тўғри амалга оширганлигини мониторинг қилиш) ёки умуман ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимига тегишли бўлиши мумкин."

Тармоқ хизматлари мисоллари,

- "Ташкилот ўзининг сифат бошқаруви тизимида ёки топшириқларни бажаришда фойдаланиши мумкин бўлган ихтиёрий хизматлар ёки ресурслар, масалан, ихтиёрий дастурлари, тармоқ доирасида компонент

аудиторлари ёки экспертлардан фойдаланиш, ёки тармоқ даражасида ёки бошқа аудиторлик тармоғига кирувчи ташкилоти ёки гуруҳи томонидан ташкил этилган хизмат кўрсатиш марказидан фойдаланиш."

A176. Тармоқ ташкилотга тармоқ талабларини ёки тармоқ хизматларини амалга оширишда жавобгарликларни белгилаши мумкин.

Тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматларини амалга оширишда ташкилот жавобгарликлари мисоллари,

- Ташкилот сифат бошқаруви тизимида фойдаланадиган тармоқ томонидан тақдим этилган АТ иловасини қўллаб-қувватлаш учун муайян АТ инфратузилмаси ва АТ жараёнларини яратиши талаб қилинади.
- "Ташкилот тармоқ томонидан тақдим этилган методология бўйича умумташкилот ларини, жумладан, методологияга янгиланишлар киритилганда ҳам тақдим этиши талаб қилинади."

A177. Тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматлари ва уларни амалга ошириш билан боғлиқ ташкилот жавобгарликлари ҳақида ташкилотнинг тушунчаси қуйидаги каби масалалар бўйича тармоқдан ёки тармоқ томонидан тақдим этилган ҳужжатлар орқали олиниши мумкин:

- Тармоқнинг бошқаруви ва раҳбарлиги.
- Тармоқ томонидан тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматларини ишлаб чиқиш, амалга ошириш ва, агар қўлланиладиган бўлса, ишлатишда амалга оширилган тартиб-таомиллар.
- Тармоқ тармоқ талабларига ёки тармоқ хизматларига ёки профессионал стандартлардаги ўзгаришлар ёки тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматларидаги камчиликни кўрсатадиган маълумотлар каби бошқа маълумотларга таъсир қиладиган ўзгаришларни қандай аниқлаши ва уларга қандай жавоб бериши.
- Тармоқ тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматларининг мувофиқлигини қандай мониторинг қилиши, бу нинг мониторинг фаолиятлари орқали амалга оширилиши мумкин, ва тармоқнинг аниқланган жараёнлари.

Ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимида тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматлари (Қаранг: 49-банд)

A178. Тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматларининг хусусиятлари сифат рискларини аниқлаш ва баҳолашда шарт, ҳодиса, ҳолат, ҳаракат ёки ҳаракатсизликдир.

Сифат рискини келтириб чиқарадиган тармоқ талаби ёки тармоқ хизмати мисоли,

Тармоқ ташкилотдан мижоз билан муносабатларни ва муайян топшириқларни қабул қилиш ва давом эттириш учун бутун тармоқ бўйлаб стандартлаштирилган АТ иловасидан фойдаланишни талаб қилиши мумкин. Бу АТ иловаси ташкилот томонидан мижоз муносабатларини ва муайян топшириқларни қабул қилиш ва давом эттиришда ҳисобга олиниши керак бўлган маҳаллий қонун ёки норматив ҳужжатлардаги масалаларни қамраб олмаслиги мумкин бўлган сифат рискини келтириб чиқариши мумкин.

A179. Тармоқ талабларининг мақсади бутун бўйлаб сифатли топшириқларни изчил бажарилишини рағбатлантиришни ўз ичига олиши мумкин. Ташкилотдан тармоқ томонидан тармоқ талабларини амалга ошириш кутилиши мумкин, аммо ташкилот тармоқ талабларини мослаштириши ёки тўлдириши керак бўлиши мумкин, шунда улар ташкилот ва унинг топшириқлари характери ва вазиятлари учун мос бўлади.

Тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматларини қандай мослаштириш ёки тўлдириш керак бўлиши мумкинлиги мисоллари,

Тармоқ талаби ёки тармоқ хизмати,	Ташкилот тармоқ талаби ёки тармоқ хизматини қандай мослаштиради ёки тўлдиради,
"Тармоқ ташкилотдан сифат бошқаруви тизимига маълум сифат рискларини киритишни талаб қилади, шу тариқа тармоқдаги барча ташкилотлар сифат рискларини қамраб олади"	"Сифат рискларини аниқлаш ва баҳолаш жараёнида, ташкилот тармоқ томонидан талаб қилинадиган сифат рискларини ўз ичига олади." Ташкилот шунингдек тармоқ томонидан талаб қилинадиган сифат рискларини ҳал қилиш учун жавобларни лойиҳалайди ва амалга оширади.
Тармоқ ташкилотдан маълум жавобларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишни талаб қилади.	"Жавобларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш жараёнида, ташкилот қуйидагиларни аниқлайди:" • Жавоблар қайси сифат рискларини ҳал қилиши. • "Тармоқ томонидан талаб қилинадиган жавоблар ташкилотнинг характери ва вазиятларини ҳисобга олган ҳолда ташкилотнинг Сифат бошқаруви тизимига

	қандай киритилиши. Бу жавобни ташкилотнинг характери ва вазиятлари ҳамда унинг топшириқларини акс эттириш учун мослаштиришни ўз ичига олиши мумкин (масалан, методологияни қонун ёки норматив ҳужжатларга тегишли масалаларни ўз ичига олиш учун мослаштириш)"
Ташкилот бошқа дан бўлган шахслардан компонент аудиторлари сифатида фойдаланади. Тармоқ талаблари амалда бўлиб, улар нинг Сифат бошқаруви тизимлари бўйлаб юқори даражадаги умумийликни таъминлайди. Тармоқ талаблари гуруҳ аудити учун компонент билан ишлаш учун тайинланган шахсларга қўлланиладиган махсус мезонларни ўз ичига олади	"Ташкилот компонент аудиторидан (яъни, бошқа аудиторлик тармоғига кирувчи ташкилотидан) компонентга тайинланган шахслар тармоқ талабларида белгиланган махсус мезонларга ни тасдиқлашни талаб қиладиган сиёсат ёки тартиб-таомилларни ўрнатади."

А180. Баъзи ҳолларда, тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматларини мослаштириш ёки тўлдириш жараёнида, ташкилот тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматларига мумкин бўлган такомиллаштиришларни аниқлаши мумкин ва бу такомиллаштиришларни тармоққа етказиши мумкин.

Ташкилотнинг Сифат бошқаруви тизими устидан тармоқ томонидан амалга оширилган мониторинг фаолиятлари (Қаранг: 50(c)-банд)

А181. Ташкилотнинг Сифат бошқаруви тизими бўйича тармоқнинг мониторинг фаолияти натижалари қуйидаги каби маълумотларни ўз ичига олиши мумкин:

- Мониторинг фаолиятларининг тавсифи, шу жумладан, уларнинг характери, муддатлари ва кўлами;
- Ташкилотнинг Сифат бошқаруви тизими тўғрисидаги натижалар, аниқланган камчиликлар ва бошқа кузатишлар (масалан, ижобий натижалар ёки ташкилот учун Сифат бошқаруви тизимини такомиллаштириш, ёки янада кучайтириш имкониятлари); ва
- Тармоқнинг аниқланган камчиликларнинг асосий сабаб(лар)и баҳоси, аниқланган камчиликларнинг баҳоланган таъсири ва тавсия этилган тузатиш ҳаракатлари.

Аудиторлик тармоғига кирувчи ташкилотлари бўйлаб тармоқ томонидан амалга оширилган мониторинг фаолиятлари (51(b)-бандга қаранг)

А182. Аудиторлик тармоғига кирувчи ташкилотларининг Сифат бошқаруви тизимлари бўйлаб амалга оширилган тармоқнинг мониторинг фаолиятларининг умумий натижалари тўғрисидаги тармоқдан олинган маълумот А181-бандда тавсифланган маълумотларнинг жамланмаси ёки қисқача баёни бўлиши мумкин, шу жумладан тармоқ бўйлаб тенденциялар ва аниқланган камчиликларнинг умумий соҳалари ёки тармоқ бўйлаб такрорланиши мумкин бўлган ижобий натижалар.

- Бундай маълумотлар:
  - Ташкилот томонидан қуйидагиларда фойдаланилиши мумкин: Сифат рискларини аниқлаш ва баҳолашда.
  - Ташкилотнинг сифат бошқаруви тизимида фойдаланиладиган тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматларида камчиликлар мавжудлигини аниқлашда ташкилот томонидан кўриб чиқиладиган бошқа тегишли маълумотларнинг бир қисми сифатида.
- Умумий тармоқ талабларига (масалан, умумий сифат мақсадлари, сифат рисклари ва жавоблари) бўйсунадиган аудиторлик тармоғига кирувчи ташкилотидан компонент аудиторларининг малакаси ва қобилиятларини таҳлилий текширув контекстида гуруҳ топшириқ раҳбарларига етказилиши мумкин.

А183. Баъзи ҳолларда, ташкилот тармоқдан аудиторлик тармоғига кирувчи ташкилотининг Сифат бошқаруви тизимида аниқланган ва ташкилотга таъсир қиладиган камчиликлар тўғрисида маълумот олиши мумкин. Тармоқ шунингдек нинг Сифат бошқаруви тизимлари бўйича ташқи текширувлар натижалари тўғрисида дан маълумотларни тўплаши мумкин. Баъзи ҳолларда, муайян юрисдикциядаги қонун ёки норматив ҳужжатлар тармоққа маълумотларни бошқа билан баҳам кўришни тақиқлаши ёки бундай маълумотларнинг аниқлигини чеклаши мумкин.

А184. Тармоқ бўйлаб тармоқнинг мониторинг фаолиятларининг умумий натижалари тўғрисида маълумот тақдим этмаган ҳолларда, ташкилот қуйидагидек қўшимча чоралар кўриши мумкин:

- Масалани тармоқ билан муҳокама қилиш; ва
- Ташкилотнинг топшириқларига таъсирини аниқлаш ва бу таъсирни топшириқ гуруҳларига етказиш.

Ташкилот томонидан аниқланган тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматларидаги камчиликлар (Қаранг: 52-банд)

А185. Ташкилот томонидан фойдаланиладиган тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматлари ташкилотнинг Сифат бошқаруви тизимининг бир қисмини ташкил қилгани сабабли, улар ҳам мониторинг ва тузатиш бўйича ушбу СБХС талабларига бўйсунади.

Тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматлари тармоқ, ташкилот ёки иккаласининг уйғунлиги томонидан мониторинг қилиниши мумкин.

Тармоқ талаби ёки тармоқ хизмати ҳам тармоқ, ҳам ташкилот томонидан мониторинг қилинадиган ҳолат мисоли, Тармоқ умумий методология учун тармоқ даражасида мониторинг фаолиятларини амалга ошириши мумкин. Ташкилот ҳам топшириқ гуруҳи аъзолари томонидан методологиянинг қўлланилишини топшириқ текширувларини бажариш орқали мониторинг қилади.

А186. Тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматларидаги аниқланган камчиликнинг таъсирини бартараф этиш учун тузатиш ҳаракатларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда, ташкилот:

- Тармоқ томонидан режалаштирилган тузатиш ҳаракатларини, шу жумладан ташкилотнинг тузатиш ҳаракатларини амалга ошириш бўйича бирон-бир жавобгарликлари бор-йўқлигини тушуниши мумкин; ва
- Қўшимча тузатиш ҳаракатлари аниқланган камчилик ва тегишли асосий сабаб(лар)ни бартараф этиш учун ташкилот томонидан амалга оширилиши керак ёки йўқлигини таҳлилий текшируви мумкин, масалан:
  - Тармоқ тегишли тузатиш ҳаракатларини амалга оширмаган бўлса; ёки
  - Тармоқнинг тузатиш ҳаракатлари аниқланган камчиликни самарали бартараф этиш учун вақт талаб қилса.

Сифат бошқаруви тизимини баҳолаш (53-бандга қаранг)

А187. Сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар)га баҳолашни амалга оширишда бошқа шахслар ёрдам бериши мумкин. Шунга қарамай, сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар) баҳолаш учун жавобгар ва ҳисобдор бўлиб қолади.

А188. Баҳолаш амалга ошириладиган вақт ташкилотнинг ҳолатларига боғлиқ бўлиши мумкин ва ташкилотнинг молиявий йили охири ёки йиллик мониторинг циклининг якунланиши билан мумкин.

А189. Сифат бошқаруви тизимини баҳолаш учун асос бўлиб хизмат қиладиган маълумотлар 46-бандга мувофиқ Сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар)га етказилган маълумотларни ўз ичига олади.

Сифат бошқаруви тизимини баҳолаш учун асос бўлиб хизмат қиладиган маълумотлар қандай олиниши мумкинлигини кўрсатиш учун масштаблаттириш мисоллари,

- "Камроқ мураккаб ташкилотда, Сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар) мониторинг ва тузатишда бевосита иштирок этиши мумкин ва шунинг учун Сифат бошқаруви тизимини баҳолашни қўллаб-қувватлайдиган маълумотлардан хабардор бўлади."
- "Мураккаброқ ташкилотда, Сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар) Сифат бошқаруви тизимини баҳолаш учун зарур бўлган маълумотларни йиғиш, умумлаштириш ва етказиш учун жараёнларни ўрнатиши керак бўлиши мумкин."

Сифат бошқаруви тизими бўйича хулоса чиқариш (54-бандга қаранг)

А190. Ушбу СБХС контекстида, тизимнинг бутун ишлаши ташкилотга Сифат бошқаруви тизимининг мақсадларига эришилаётганлиги тўғрисида оқилона ишонч билан таъминлаши мўлжалланган. Сифат бошқаруви тизими бўйича хулоса чиқаришда, Сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар) мониторинг ва жараёни натижаларидан фойдаланган ҳолда қуйидагиларни таҳлилий текшируви мумкин:

- Аниқланган камчиликларнинг муҳимлиги ва кенг тарқалганлиги, ҳамда сифат бошқаруви тизими мақсадларига эришишга таъсири;
- Тузатиш ҳаракатлари ташкилот томонидан ишлаб чиқилган ва амалга оширилганлиги ва баҳолаш вақтигача амалга оширилган тузатиш ҳаракатлари самарали бўлганлиги; ва
- Сифат бошқаруви тизимида аниқланган камчиликларнинг таъсири тегишли равишда тузатилганлиги, масалан 45-бандга мувофиқ қўшимча ҳаракатлар амалга оширилганлиги.

А191. Аниқланган камчиликлар жиддий бўлган ҳолатлар (шу жумладан жиддий ва кенг тарқалган аниқланган камчиликлар) тегишли равишда тузатилган ва уларнинг таъсири баҳолаш пайтида тузатилган вазиятлар бўлиши мумкин. Бундай ҳолларда, сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар) сифат бошқаруви тизими ташкилотга сифат бошқаруви тизимининг мақсадларига эришилаётганлиги тўғрисида оқилона ишончни таъминлайди деб хулоса қилиши мумкин.

А192. Аниқланган камчилик сифат бошқаруви тизимининг ишлаб чиқилиши, амалга оширилиши ва ишлашига кенг тарқалган таъсир кўрсатиши мумкин, масалан, қуйидаги ҳолларда:

- Камчилик сифат бошқаруви тизимининг бир нечта компонентлари ёки жиҳатларига таъсир қилганда.
- Камчилик сифат бошқаруви тизимининг маълум бир компоненти ёки жиҳати билан чекланган, лекин сифат бошқаруви тизими учун асосий аҳамиятга эга бўлганда.
- Камчилик ташкилотнинг бир нечта бизнес бўлинмаларига ёки географик жойлашувларига таъсир қилганда.
- Камчилик бизнес бўлинма ёки географик жойлашув билан чекланган, аммо таъсир этган бизнес бўлинма ёки жойлашув умуман ташкилот учун асосий аҳамиятга эга бўлганда.
- Камчилик маълум бир турдаги ёки характердаги топшириқларнинг катта қисмига таъсир қилганда.

"Жиддий, лекин кенг тарқалган бўлмаган аниқланган камчилик мисоли,"

"Ташкилот ўзининг кичикроқ минтақавий офисида камчиликни аниқлайди. Аниқланган камчилик ташкилотнинг кўпгина сиёсатлари ёки тартиб-таомилларига риоя қилмаслик билан боғлиқ. Ташкилот минтақавий офисдаги маданият, айниқса минтақавий офисдаги раҳбариятнинг ҳаракатлари ва хулқ-атвори (улар асосан молиявий устуворликларга ҳаддан ташқари эътибор қаратган) аниқланган камчиликнинг асосий сабабига ҳисса қўшганлигини аниқлайди. Ташкилот аниқланган камчиликнинг таъсири қуйидагича эканлигини аниқлайди: "

- Жиддий, чунки у минтақавий офиснинг маданияти ва ташкилот сиёсатлари ёки тартиб-таомилларига умумий риоя қилиш билан боғлиқ; ва
- "Кенг тарқалмаган, чунки у кичикроқ минтақавий офис билан чекланган."

А193. Сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар) аниқланган камчиликлар жиддий ва кенг тарқалган, аниқланган учун кўрилган чоралар тегишли эмас ва аниқланган камчиликларнинг таъсири тегишли равишда тузатилмаган ҳолларда сифат бошқаруви тизими ташкилотга сифат бошқаруви тизими мақсадларига эришилаётганлиги тўғрисида оқилона ишончни таъминламайди деб хулоса қилиши мумкин.

Жиддий ва кенг тарқалган деб ҳисобланиши мумкин бўлган аниқланган камчилик мисоли,

"Ташкилот ўзининг минтақавий офисида камчиликни аниқлайди, бу офис ташкилотнинг энг катта офиси бўлиб, бутун минтақа учун молиявий, операцион ва техник кўмак тақдим этади. Аниқланган камчилик ташкилотнинг кўпгина сиёсатлари ёки тартиб-таомилларига риоя қилмаслик билан боғлиқ. Ташкилот минтақавий офисдаги маданият, айниқса минтақавий офисдаги раҳбариятнинг ҳаракатлари ва хулқ-атвори (улар асосан молиявий устуворликларга ҳаддан ташқари эътибор қаратган) аниқланган камчиликнинг асосий сабабига ҳисса қўшганлигини аниқлайди. Ташкилот аниқланган камчиликнинг таъсири қуйидагича эканлигини аниқлайди: "

- Жиддий, чунки у минтақавий офиснинг маданияти ва ташкилот сиёсатлари ёки тартиб-таомилларига умумий риоя қилиш билан боғлиқ; ва
- "Кенг тарқалган, чунки минтақавий офис энг катта офис бўлиб, кўплаб бошқа офисларга кўмак беради, ва ташкилот сиёсатлари ёки тартиб-таомилларига риоя қилмаслик бошқа офисларга кенгроқ таъсир кўрсатган бўлиши мумкин."

А194. Ташкилотга жиддий ва кенг тарқалган аниқланган учун вақт керак бўлиши мумкин. Ташкилот аниқланган учун ҳаракатларни давом эттирар экан, аниқланган камчиликларнинг кенг тарқалганлиги камайиши мумкин ва аниқланган камчиликлар ҳали ҳам жиддий, аммо энди жиддий ва кенг тарқалган эмас деб аниқланиши мумкин. Бундай ҳолларда, сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар) сифат бошқаруви тизимининг ишлаб чиқилиши, амалга оширилиши ва ишлашига жиддий, аммо кенг тарқалмаган таъсир кўрсатадиган аниқланган камчиликларга тегишли масалалардан ташқари, сифат бошқаруви тизими ташкилотга сифат бошқаруви тизими мақсадларига эришилаётганлиги тўғрисида оқилона ишончни таъминлайди деб хулоса қилиши мумкин.

А195. Ушбу СБХС ташкилотдан ўз сифат бошқаруви тизими бўйича мустақил ишонч ҳисоботини олишни талаб қилмайди, ёки ташкилотни бундай қилишдан тўсмайди.

Тезкор ва тегишли чоралар кўриш ва қўшимча хабар бериш (55-бандга қаранг)

А196. Сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар) 54(b) ёки 54(c)-бандда тавсифланган хулосага келган ҳолатларда, ташкилот томонидан кўриладиган тезкор ва тегишли чоралар қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- Аниқланган камчиликлар тузатилгунга қадар, топшириқларни бажаришни қўллаб-қувватлаш учун кўпроқ ресурслар ажратиш ёки кўпроқ кўрсатмалар ишлаб чиқиш орқали чоралар кўриш ва ташкилот томонидан чиқарилган ҳисоботлар вазиятларда тегишли эканлигини тасдиқлаш, ҳамда бундай чоралар ҳақида топшириқ гуруҳларига хабар бериш.
- Ҳуқуқий маслаҳат олиш.

А197. Баъзи ҳолатларда ташкилотнинг ташкилот устидан ижрочи бўлмаган назоратни амалга оширувчи мустақил бошқарув органи бўлиши мумкин. Бундай ҳолатларда, хабарлар мустақил бошқарув органини хабардор қилишни ўз ичига олиши мумкин.

А198. *Ташкилот Сифат бошқаруви тизимининг баҳоланиши ҳақида ташқи томонларга хабар бериши мос бўлиши мумкин бўлган ҳолатлар мисоллари,*

- Ташкилот тармоққа тегишли бўлганда.
- "Бошқа ташкилот томонидан бажарилган ишдан фойдаланганда, масалан, гуруҳ аудити ҳолатида."
- "Ташкилот томонидан чиқарилган ҳисобот Сифат бошқаруви тизимининг ишламаслиги натижасида номувофиқ деб аниқланганда ва ташкилотнинг раҳбарияти ёки корпоратив бошқарув учун жавобгар шахслари хабардор қилиниши керак бўлганда."
- Қонун ёки норматив ҳужжат ташкилотдан назорат органи ёки тартибга солувчи органга хабар беришни талаб қилганда.

Фаолият баҳолари (56-бандга қаранг)

А199. Даврий фаолият баҳолари ҳисобдорликни рағбатлантиради.

- Шахснинг фаолиятини таҳлилий текширувда, ташкилот қуйидагиларни ҳисобга олиши мумкин: Ташкилотнинг мониторинг фаолиятлари натижалари шахснинг жавобгарлигига тегишли бўлган сифат бошқаруви тизимининг жиҳатлари учун.
- Баъзи ҳолларда, ташкилот шахс учун мақсадларни белгилаши ва ташкилотнинг мониторинг фаолиятлари натижаларини ўша мақсадларга нисбатан ўлчаши мумкин. Шахс томонидан ўша шахснинг жавобгарлигига тегишли бўлган аниқланган камчиликларга жавобан амалга оширилган ҳаракатлар, шу жумладан бундай ҳаракатларнинг ўз вақтидалиги ва самарадорлиги.

Ташкилот фаолият баҳоларини қандай амалга ошириши мумкинлигини кўрсатиш учун масштаблаттириш мисоллари,

- "Камроқ мураккаб ташкилотда, ташкилот баҳолашни амалга ошириш учун хизмат таъминотчиси бўлган провайдерини ёллаши мумкин, ёки ташкилотнинг мониторинг фаолиятлари натижалари шахснинг фаолияти тўғрисида кўрсатма бериши мумкин."
- "Мураккаброқ ташкилотда, фаолият баҳолари ташкилотнинг бошқарув органининг мустақил ижрочи бўлмаган аъзоси томонидан ёки ташкилотнинг бошқарув органи томонидан назорат қилинадиган махсус қўмита томонидан амалга оширилиши мумкин."

А200. Ижобий фаолият баҳоси компенсация, кўтарилиш ва шахснинг сифатга содиқлигига эътибор қаратадиган ва ҳисобдорликни кучайтирадиган бошқа рағбатлар орқали мукофотланиши мумкин. Бошқа томондан, ташкилот ташкилотнинг сифат мақсадларига эришишига таъсир қилиши мумкин бўлган салбий фаолият баҳосини ҳал қилиш учун тузатиш ҳаракатларини амалга ошириши мумкин.

Давлат сектори мулоҳазалари

А201. Давлат сектори ҳолатида, шахснинг тайинланиши характерини ҳисобга олган ҳолда, сифат бошқаруви тизими учун якуний жавобгарлик ва ҳисобдорлик юклатилган шахс(лар)нинг фаолият баҳосини амалга ошириш, ёки фаолият баҳоси натижаларини ҳал қилиш учун ҳаракатлар қилиш амалий бўлмаслиги мумкин. Шунга қарамай, фаолият баҳолари ҳали ҳам сифат бошқаруви тизимининг жиҳатлари учун операцион жавобгарлик юклатилган ташкилотдаги бошқа шахслар учун амалга оширилиши мумкин.

Ҳужжатлаштириш (57–59-бандларга қаранг)

А202. Ҳужжатлаштириш ташкилотнинг ушбу СБХС, шунингдек қонун, норматив ҳужжат ёки тегишли ахлоқий талабларга риоя қилишининг далилини таъминлайди. У шунингдек ходимларни ва топшириқ гуруҳларини ўқитиш, ташкилот билимларини сақлаб қолишни таъминлаш ва ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими ҳақида қабул қилинган қарорлар асосининг тарихини тақдим этиш учун фойдали бўлиши мумкин. Ташкилот учун ўзининг сифат бошқаруви тизими ҳақида кўриб чиқилган ҳар бир масалани ёки чиқарилган ҳар бир

мулоҳазани ҳужжатлаштириш зарур ва амалий ҳисобланмайди. Бундан ташқари, ушбу СБХСга риоя қилиш ташкилот томонидан унинг ахборот ва коммуникация компоненти, ҳужжатлар ёки бошқа ёзма материаллар, ёки сифат бошқаруви тизими компонентларининг ажралмас қисми бўлган АТ иловалари орқали далилланиши мумкин.

А203. Ҳужжатлаштириш расмий ёзма қўлланмалар, назорат рўйхатлари ва шакллар кўринишида бўлиши, норасмий тарзда ҳужжатлаштирилиши (масалан, электрон почта орқали ёки веб-сайтларда эълонлар) ёки АТ иловаларида ёки бошқа рақамли шаклларда (масалан, маълумотлар базаларида) сақланиши мумкин. Ҳужжатлаштириш қанчалик тез-тез янгиланишини ҳам ўз ичига олган ҳолда, ҳужжатлаштиришнинг шакли, мазмуни ва кўламига тегишли ташкилотнинг мулоҳазаларига таъсир қиладиган омиллар қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- Ташкилотнинг мураккаблиги ва офислар сони;
- Ташкилотнинг амалиёти ва ташкилотининг характери ва мураккаблиги;
- Ташкилот бажарадиган топшириқларнинг характери ва топшириқлар бажариладиган ташкилотларнинг характери;
- Ҳужжатлаштирилаётган масаланинг характери ва мураккаблиги, масалан, у ўзгарган сифат бошқаруви тизимининг жиҳатига ёки сифат риски юқорироқ бўлган соҳага тегишли эканлиги, ва масалага тегишли мулоҳазаларнинг мураккаблиги; ва
- Сифат бошқаруви тизимидаги ўзгаришларнинг такрорийлиги ва кўлами.

Камроқ мураккаб ташкилотда, норасмий мулоқот усуллари самарали бўлиши мумкин бўлгани учун, хабар қилинган масалаларни қўллаб-қувватловчи ҳужжатларни яратиш зарур бўлмаслиги мумкин. Шунга қарамай, камроқ мураккаб ташкилот бундай мулоқотларни улар содир бўлганлигининг далилини тақдим этиш учун ҳужжатлаштиришни мақсадга мувофиқ деб аниқлаши мумкин.

А204. Баъзи ҳолларда, ташқи назорат органи расмий ёки норасмий равишда ҳужжатлаштириш талабларини ўрнатиши мумкин, масалан, ташқи текшириш натижалари оқибатида. Тегишли ахлоқий талаблар ҳам ҳужжатлаштиришга тегишли махсус талабларни ўз ичига олиши мумкин, масалан, БХАСК кодекси муайян масалаларни, шу жумладан манфаатлар тўқнашуви, қонунлар ва норматив ҳужжатларга риоя қилмаслик ва мустақилликка тегишли маълум вазиятларни ҳужжатлаштиришни талаб қилади.

А205. Ташкилотдан ҳар бир сифат мақсади учун, ёки сифат рискига олиб келиши мумкин бўлган ҳар бир риск учун ҳар бир шарт, ҳодиса, вазият, ҳаракат ёки ҳаракатсизликни таҳлилий текширувни ҳужжатлаштириш талаб қилинмайди. Бироқ, сифат рискларини ва ташкилотнинг жавоблари сифат рискларини қандай ҳал қилишини ҳужжатлаштиришда, ташкилот жавобларнинг изчил амалга оширилиши ва ишлашини қўллаб-қувватлаш учун сифат рискларига берилган баҳонинг сабабларини (яъни, бир ёки бир нечта сифат мақсадларига эришишга таъсири ва содир бўлиш эҳтимоли) ҳужжатлаштириши мумкин.

А206. Ҳужжатлаштириш тармоқ, бошқа ёки тармоқ ичидаги бошқа тузилмалар ёки ташкилотлар томонидан тақдим этилиши мумкин.

2-СОН СИФАТ БОШҚАРУВИНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТИ
ТОПШИРИҚ СИФАТИНИ КЎРИБ ЧИҚИШ

(2022 йил 15 декабрда ёки ундан кейин бошланадиган даврларнинг молиявий ҳисоботлари аудити ва кўриб чиқишлари учун; ҳамда 2022 йил 15 декабрда ёки ундан кейин бошланадиган бошқа ишончни таъминлаш ва турдош хизматлар топшириқлари учун амал қилади)

МУНДАРИЖА

Банд

Кириш

СБХСнинг қўллаш доираси 1–4

Ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими ва топшириқ сифатини кўриб чиқишнинг роли 5–9

СБХСнинг мақоми 10

Кучга кириш санаси 11

Мақсад 12

Таърифлар 13

Талаблар

Тегишли талабларни қўллаш ва уларга риоя қилиш 14–16

Топшириқ сифатини кўриб чиқувчиларни тайинлаш ва уларнинг мувофиқлиги 17–23

Топшириқ сифатини кўриб чиқишни бажариш 24–27

Ҳужжатлаштириш 28–30

Стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар

Топшириқ сифатини кўриб чиқувчиларни тайинлаш ва уларнинг мувофиқлиги A1–A24

Топшириқ сифатини кўриб чиқишни бажариш A25–A49

Ҳужжатлаштириш A50–A53

2-сон Сифат бошқарувининг халқаро стандарти (СБХС), *«Топшириқ сифатини кўриб чиқиш»*, 1-сон СБХС, *«Молиявий ҳисоботлар аудитини ёки кўриб чиқишини, ёки бошқа ишончни таъминлаш ёхуд турдош хизматлар топшириқларини бажарувчи ташкилотлар учун сифат бошқаруви»* билан биргаликда ўқилиши лозим.

Кириш

СБХСнинг қўллаш доираси

1. Ушбу Сифат бошқарувининг халқаро стандарти (СБХС) қуйидагиларни кўриб чиқади:.
   (a) топшириқ сифатини кўриб чиқувчини тайинлаш ва унинг мувофиқлиги; ва
   (b) топшириқ сифатини кўриб чиқишни ўтказиш ва ҳужжатлаштириш билан боғлиқ топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг жавобгарликлари.
2. Ушбу СБХС 1-сон СБХСга мувофиқ топшириқ сифатини кўриб чиқиш ўтказилиши талаб қилинадиган барча топшириқларга нисбатан қўлланилади. Ушбу СБХС ташкилот 1-сон СБХСга ёки камида у каби талабчан бўлган миллий талабларга бўйсунади деган асосга таянади. Ушбу СБХС тегишли ахлоқий талаблар билан биргаликда ўқилиши лозим.[1]
3. Ушбу СБХСга мувофиқ ўтказиладиган топшириқ сифатини кўриб чиқиш — бу ташкилот томонидан 1-сон СБХСга мувофиқ ишлаб чиқилган ва жорий этилган белгиланган жавоб чорасидир. Топшириқ сифатини кўриб чиқиш ташкилот номидан топшириқ сифатини кўриб чиқувчи томонидан топшириқ даражасида амалга оширилади.[2]

Масштаблилик

4. Ушбу СБХС томонидан талаб қилинадиган топшириқ сифатини кўриб чиқувчи тартиб-таомилларининг хусусияти, муддати ва ҳажми топшириқ ёки ташкилотнинг хусусияти ва ҳолатларига қараб ўзгаради. Масалан, топшириқ гуруҳи томонидан камроқ муҳим мулоҳазалар билдирилган топшириқлар учун топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг тартиб-таомиллари камроқ ҳажмда бўлиши эҳтимолдан холи эмас.

Ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими ва топшириқ сифатини кўриб чиқишнинг роли

5. 1-сон СБХС ташкилотнинг ўз сифат бошқаруви тизими учун жавобгарликларини белгилайди ҳамда ташкилотдан сифат рискларига бартараф этиш учун жавоб чораларини сифат рискларига берилган баҳолашлар сабабларига асосланган ва уларга мос келадиган тарзда ишлаб чиқиш ва жорий этишни талаб қилади. 1-сон СБХСдаги белгиланган жавоб чоралари ушбу СБХСга мувофиқ топшириқ сифатини кўриб чиқишга оид сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилашни ўз ичига олади.[3]
6. Ташкилот сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, жорий этиш ва амалга ошириш учун жавобгардир. 1-сон СБХСга мувофиқ, ташкилотнинг мақсади ташкилот томонидан амалга ошириладиган молиявий ҳисоботлар аудити ёки кўриб чиқиши, ёхуд ишончни таъминлашнинг бошқа топшириқлари ёки боғлиқ хизматлар топшириқлари учун сифат бошқаруви тизимини ишлаб чиқиш, жорий этиш ва амалга оширишдан иборат бўлиб, у ташкилотга қуйидагилар ҳақида оқилона ишонч беради:[4][5]
   (a) ташкилот ва унинг ходимлари ўз жавобгарликларини профессионал стандартлар ҳамда қўлланиладиган қонуний ва норматив талабларга мувофиқ бажаради ҳамда топшириқларни ушбу стандартлар ва талабларга мувофиқ амалга оширади; ва
   (b) ташкилот ёки топшириқ раҳбарлари томонидан чиқарилган топшириқ ҳисоботлари ҳолатларга мувофиқ бўлади.
7. 1-сон СБХСда тушунтирилганидек, сифатли топшириқларни изчил амалга ошириш орқали жамоат манфаатларига хизмат қилинади. Сифатли топшириқлар топшириқларни режалаштириш ва амалга ошириш ҳамда улар бўйича профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонуний ва норматив талабларга мувофиқ ҳисобот бериш орқали эришилади. Ушбу стандартларнинг мақсадларига эришиш ва қўлланиладиган қонун ёки норматив ҳужжатлар талабларига риоя қилиш профессионал мулоҳазани қўллашни ҳамда топшириқ турига нисбатан қўлланиладиган бўлса, профессионал скептицизмни қўллашни ўз ичига олади.
8. Топшириқ сифатини кўриб чиқиш — бу топшириқ гуруҳи томонидан билдирилган муҳим мулоҳазалар ва улар бўйича чиқарилган хулосаларнинг холисона баҳолашидир. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг муҳим мулоҳазаларни баҳолаши профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонуний ва норматив талаблар нуқтаи назаридан амалга оширилади. Бироқ, топшириқ сифатини кўриб чиқиш бутун топшириқ профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонуний ва норматив талабларга, ёхуд ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомилларига мувофиқлигини баҳолашга мўлжалланмаган.

[1] 1-сон Сифат бошқарувининг халқаро стандарти (СБХС) (Илгари 1-сон Сифат назоратининг халқаро стандарти), «Молиявий ҳисоботлар аудитини ёки кўриб чиқишини, ёки бошқа ишончни таъминлаш ёхуд турдош хизматлар топшириқларини бажарувчи ташкилотлар учун сифат бошқаруви», 34(f)-банд.
[2] 1-сон СБХС, 34(f)-банд.
[3] 1-сон СБХС, 26-банд.
[4] 1-сон СБХС, 14-банд.
[5] 1-сон СБХС, 15-банд.

9. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчи топшириқ гуруҳининг аъзоси эмас. Топшириқ сифатини кўриб чиқишни амалга ошириш топшириқ раҳбарининг топшириқ бўйича сифатни бошқариш ва унга эришиш учун, ёхуд топшириқ гуруҳи аъзоларини йўналтириш ва назорат қилиш ҳамда уларнинг ишини кўриб чиқиш учун жавобгарликларини ўзгартирмайди. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчидан топшириқ бўйича фикр ёки хулосани тасдиқлаш учун далил олиш талаб қилинмайди, бироқ топшириқ гуруҳи топшириқ сифатини кўриб чиқиш давомида кўтарилган масалаларга жавоб беришда қўшимча далил олиши мумкин.

Ушбу СБХСнинг мақоми

10. Ушбу СБХС ташкилот учун ушбу СБХСга риоя қилишдаги мақсадни, шунингдек ташкилот ва топшириқ сифатини кўриб чиқувчига ушбу белгиланган мақсадга эришиш имконини беришга мўлжалланган талабларни ўз ичига олади. Бундан ташқари, ушбу СБХС стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар кўринишидаги тегишли йўриқнома ҳамда ушбу СБХСни тўғри тушуниш учун тегишли контекстни таъминловчи кириш материали ва таърифларни ўз ичига олади. 1-сон СБХС мақсад, талаблар, стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар, кириш материали ҳамда таърифлар атамаларини тушунтиради.[6]

Кучга кириш санаси

11. Ушбу СБХС қуйидагилар учун кучга киради:
    (a) 2022 йил 15 декабрь ёки ундан кейин бошланадиган даврлар учун молиявий ҳисоботлар аудити ва кўриб чиқиши; ва
    (b) 2022 йил 15 декабрь ёки ундан кейин бошланадиган ишончни таъминлашнинг бошқа топшириқлари ва боғлиқ хизматлар топшириқлари.

Мақсад

12. Ташкилотнинг мувофиқ топшириқ сифатини кўриб чиқувчини тайинлаш орқали мақсади топшириқ гуруҳи томонидан билдирилган муҳим мулоҳазалар ва улар бўйича чиқарилган хулосаларни холисона баҳолашдан иборат.

Таърифлар

13. Ушбу СБХС мақсадлари учун қуйидаги атамалар қуйида келтирилган маъноларга эга:
    (a) Топшириқ сифатини кўриб чиқиш – топшириқ сифатини кўриб чиқувчи томонидан амалга ошириладиган ва топшириқ ҳисоботи санасида ёки ундан олдин якунланадиган, топшириқ гуруҳи томонидан билдирилган муҳим мулоҳазалар ва улар бўйича чиқарилган хулосаларнинг холисона баҳоланиши.
    (b) Топшириқ сифатини кўриб чиқувчи – ташкилот томонидан топшириқ сифатини кўриб чиқишни амалга ошириш учун тайинланган партнёр, ташкилотдаги бошқа шахс ёки ташқи шахс.
    (c) Тегишли ахлоқий талаблар – топшириқ сифатини кўриб чиқишни амалга оширишда профессионал бухгалтерга нисбатан қўлланиладиган профессионал ахлоқ тамойиллари ва ахлоқий талаблар. Тегишли ахлоқий талаблар одатда Бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ стандартлари кенгашининг Профессионал бухгалтерлар учун халқаро ахлоқ кодекси (Мустақилликнинг халқаро стандартларини ўз ичига олган) (БХАСК Кодекси)нинг молиявий ҳисоботлар аудити ёки кўриб чиқиши, ёхуд ишончни таъминлашнинг бошқа топшириқлари ёки боғлиқ хизматлар топшириқларига оид қоидаларини, шунингдек кўпроқ чекловчи бўлган миллий талабларни ўз ичига олади. (А12–А15-бандларга қаранг)

Талаблар

Тегишли талабларни қўллаш ва уларга риоя қилиш

14. Ташкилот ва топшириқ сифатини кўриб чиқувчи ушбу СБХСнинг мақсадини тушуниш ҳамда ўзларига тегишли талабларни тўғри қўллаш учун стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материалларни ўз ичига олган ушбу СБХСни тушунишга эга бўлиши лозим.

15. Ташкилот ёки топшириқ сифатини кўриб чиқувчи, тегишли ҳолларда, талаб топшириқ ҳолатларида тегишли бўлмаган ҳоллардан ташқари, ушбу СБХСнинг ҳар бир талабига риоя қилиши лозим.

16. Талабларни тўғри қўллаш ушбу стандарт мақсадига эришиш учун етарли асос беради деб кутилади. Бироқ, агар ташкилот ёки топшириқ сифатини кўриб чиқувчи тегишли талабларни қўллаш ушбу стандарт мақсадига эришиш учун етарли асос бермаслигини аниқласа, ташкилот ёки топшириқ сифатини кўриб чиқувчи, тегишли ҳолларда, мақсадга эришиш учун қўшимча чоралар кўриши лозим.

[6] 1-сон СБХС, 12 ва А6–А9-бандлар.

Топшириқ сифатини кўриб чиқувчиларни тайинлаш ва уларнинг мувофиқлиги

17. Ташкилот топшириқ сифатини кўриб чиқувчиларни тайинлаш учун жавобгарликни ушбу жавобгарликни бажариш учун ташкилот доирасида салоҳият, қобилиятлар ва тегишли ваколатга эга бўлган шахс(лар)га юклашни талаб қиладиган сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилаши лозим. Ушбу сиёсат ёки тартиб-таомиллар ушбу шахс(лар)дан топшириқ сифатини кўриб чиқувчини тайинлашни талаб қилиши лозим. (А1–А3-бандларга қаранг)

18. Ташкилот топшириқ сифатини кўриб чиқувчи сифатида тайинланиш мувофиқлиги мезонларини белгилайдиган сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилаши лозим. Ушбу сиёсат ёки тартиб-таомиллар топшириқ сифатини кўриб чиқувчи топшириқ гуруҳининг аъзоси бўлмаслигини ҳамда қуйидагиларни талаб қилиши лозим: (А4-бандга қаранг)

    (a) топшириқ сифатини кўриб чиқишни амалга ошириш учун салоҳият ва қобилиятларга, шу жумладан етарли вақтга ва тегишли ваколатга эга бўлиши; (А5–А11-бандларга қаранг)

    (b) тегишли ахлоқий талабларга, шу жумладан топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг холислиги ва мустақиллигига таҳдидларга оид талабларга риоя қилиши; ва (А12–А15-бандларга қаранг)

    (c) мавжуд бўлса, топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг мувофиқлигига тегишли қонун ва норматив ҳужжатлар қоидаларига риоя қилиши. (А16-бандга қаранг)

19. 18(b)-бандга мувофиқ белгиланган ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомиллари шунингдек, шахснинг илгари топшириқ раҳбари сифатида хизмат қилганидан сўнг топшириқ сифатини кўриб чиқувчи сифатида тайинланиши натижасида юзага келадиган холисликка таҳдидларни кўриб чиқиши лозим. Ушбу сиёсат ёки тартиб-таомиллар топшириқ раҳбари топшириқ сифатини кўриб чиқувчи ролини бажариши мумкин бўлгунга қадар икки йиллик танаффус даврини ёки тегишли ахлоқий талаблар томонидан талаб қилинса, узоқроқ даврни белгилаши лозим. (А17–А18-бандларга қаранг)

20. Ташкилот топшириқ сифатини кўриб чиқувчига ёрдам берадиган шахсларнинг мувофиқлиги мезонларини белгилайдиган сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилаши лозим. Ушбу сиёсат ёки тартиб-таомиллар ушбу шахслар топшириқ гуруҳининг аъзолари бўлмаслигини ҳамда қуйидагиларни талаб қилиши лозим:

    (a) ўзларига юкланган вазифаларни бажариш учун салоҳият ва қобилиятларга, шу жумладан етарли вақтга эга бўлиши; ва (А19-бандга қаранг)

    (b) тегишли ахлоқий талабларга, шу жумладан уларнинг холислиги ва мустақиллигига таҳдидларга оид талабларга ҳамда қўлланиладиган бўлса, қонун ва норматив ҳужжатлар қоидаларига риоя қилиши. (А20–А21-бандларга қаранг)

21. Ташкилот қуйидаги сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилаши лозим:

    (a) топшириқ сифатини кўриб чиқувчидан топшириқ сифатини кўриб чиқишни амалга ошириш учун умумий жавобгарликни ўз зиммасига олишни талаб қилиш; ва

    (b) топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг кўриб чиқишда ёрдам берадиган шахсларни йўналтириш ва назорат қилишнинг хусусияти, муддати ва ҳажмини ҳамда уларнинг ишини кўриб чиқишни белгилаш учун жавобгарлигини кўриб чиқиш. (А22-бандга қаранг)

Топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг топшириқ сифатини кўриб чиқишни бажариш мувофиқлигининг бузилиши

22. Ташкилот топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг топшириқ сифатини кўриб чиқишни амалга ошириш мувофиқлиги бузилган ҳолатларни ва ташкилот томонидан кўриладиган тегишли чораларни, шу жумладан ушбу ҳолатларда ўрнини босувчини аниқлаш ва тайинлаш жараёнини кўриб чиқадиган сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилаши лозим. (А23-бандга қаранг)

23. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчи ўзининг мувофиқлигини бузадиган ҳолатлардан хабардор бўлганида, топшириқ сифатини кўриб чиқувчи ташкилотдаги тегишли шахс(лар)ни огоҳлантириши ҳамда: (А24-бандга қаранг)

    (a) агар топшириқ сифатини кўриб чиқиш бошланмаган бўлса, топшириқ сифатини кўриб чиқишни амалга ошириш учун тайинланишдан бош тортиши; ёки

    (b) агар топшириқ сифатини кўриб чиқиш бошланган бўлса, топшириқ сифатини кўриб чиқишни амалга оширишни тўхтатиши лозим.

Топшириқ сифатини кўриб чиқишни бажариш

24. Ташкилот топшириқ сифатини кўриб чиқишни амалга оширишга оид қуйидагиларни кўриб чиқадиган сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилаши лозим:

    (a) топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг топшириқ гуруҳи томонидан билдирилган муҳим мулоҳазалар ва улар бўйича чиқарилган хулосаларни холисона баҳолаш учун тегишли асос бериш мақсадида топшириқ давомида тегишли вақт нуқталарида 25–26-бандларга мувофиқ тартиб-таомилларни амалга ошириш жавобгарликлари;

(b) топшириқ раҳбарининг топшириқ сифатини кўриб чиқишга оид жавобгарликлари, шу жумладан топшириқ раҳбари топшириқ сифатини кўриб чиқувчидан 27-бандга мувофиқ топшириқ сифатини кўриб чиқиш якунлангани тўғрисида хабар олинмагунга қадар топшириқ ҳисоботига сана қўйиши тақиқланиши; ва (А25–А26-бандларга қаранг)

(c) топшириқ гуруҳининг муҳим мулоҳаза тўғрисида топшириқ сифатини кўриб чиқувчи билан муҳокамаларининг хусусияти ва ҳажми топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг холислигига таҳдид туғдирадиган ҳолатлар ва бундай ҳолатларда кўриладиган тегишли чоралар. (А27-бандга қаранг)

25. Топшириқ сифатини кўриб чиқишни амалга оширишда топшириқ сифатини кўриб чиқувчи: (А28–А33-бандларга қаранг)

(a) қуйидагилар томонидан етказилган маълумотларни ўқиши ва уларни тушуниши: (А34-бандга қаранг)

(i) топшириқ ва ташкилотнинг хусусияти ва ҳолатларига оид топшириқ гуруҳи; ва

(ii) ташкилотнинг мониторинг ва тузатиш жараёнига, хусусан топшириқ гуруҳи томонидан билдирилган муҳим мулоҳазаларни ўз ичига олган соҳаларга тегишли бўлиши ёки уларга таъсир қилиши мумкин бўлган аниқланган камчиликларга оид ташкилот.

(b) топшириқ раҳбари ва тегишли ҳолларда топшириқ гуруҳининг бошқа аъзолари билан топшириқни режалаштириш, амалга ошириш ва ҳисобот бериш жараёнида билдирилган муҳим масалалар ва муҳим мулоҳазаларни муҳокама қилиши. (А35–А38-бандларга қаранг)

(c) (a) ва (b) да олинган маълумотларга асосланиб, топшириқ гуруҳи томонидан билдирилган муҳим мулоҳазаларга оид танланган топшириқ ҳужжатларини кўриб чиқиши ҳамда қуйидагиларни баҳолаши: (А39–А43-бандларга қаранг)

(i) ушбу муҳим мулоҳазаларни билдириш учун асос, шу жумладан топшириқ турига нисбатан қўлланиладиган бўлса, топшириқ гуруҳи томонидан профессионал скептицизмнинг қўлланилиши;

(ii) топшириқ ҳужжатлари чиқарилган хулосаларни тасдиқлайдими; ва

(iii) чиқарилган хулосалар мувофиқми.

(d) молиявий ҳисоботлар аудити учун топшириқ раҳбарининг мустақилликка оид тегишли ахлоқий талаблар бажарилгани тўғрисидаги хулосаси учун асосни баҳолаши. (А44-бандга қаранг)

(e) қийин ёки баҳсли масалалар, ёхуд фикрлар тафовутини ўз ичига олган масалалар бўйича тегишли маслаҳатлашув ўтказилгани ва ушбу маслаҳатлашувлардан келиб чиққан хулосаларни баҳолаши. (А45-бандга қаранг)

(f) молиявий ҳисоботлар аудити учун топшириқ раҳбарининг аудит топшириғи давомида топшириқ раҳбарининг иштироки етарли ва тегишли бўлгани, шу тариқа топшириқ раҳбари топшириқнинг хусусияти ва ҳолатларини ҳисобга олган ҳолда билдирилган муҳим мулоҳазалар ва чиқарилган хулосалар мувофиқлигини аниқлаш учун асосга эга бўлгани тўғрисидаги хулосаси учун асосни баҳолаши. (А46-бандга қаранг)

(g) қуйидагиларни кўриб чиқиши:

(i) молиявий ҳисоботлар аудити учун молиявий ҳисоботлар ва улар тўғрисидаги аудиторлик хулосаси, шу жумладан қўлланиладиган бўлса, аудитнинг асосий масалаларининг тавсифи; (А47-бандга қаранг)

(ii) кўриб чиқиш топшириқлари учун молиявий ҳисоботлар ёки молиявий маълумотлар ва улар тўғрисидаги топшириқ ҳисоботи; ёки (А47-бандга қаранг)

(iii) ишончни таъминлашнинг бошқа топшириқлари ва боғлиқ хизматлар топшириқлари учун топшириқ ҳисоботи ва қўлланиладиган бўлса, текширилаётган объект тўғрисидаги маълумот. (А48-бандга қаранг)

26. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчи топшириқ гуруҳи томонидан билдирилган муҳим мулоҳазалар ёки улар бўйича чиқарилган хулосалар мувофиқ эмаслиги тўғрисида хавотирлари бўлса, топшириқ раҳбарини огоҳлантириши лозим. Агар ушбу хавотирлар топшириқ сифатини кўриб чиқувчини қаноатлантирадиган тарзда ҳал қилинмаса, топшириқ сифатини кўриб чиқувчи ташкилотдаги тегишли шахс(лар)ни топшириқ сифатини кўриб чиқишни якунлаб бўлмаслиги тўғрисида огоҳлантириши лозим. (А49-бандга қаранг)

Топшириқ сифатини кўриб чиқишни якунлаш

27. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчи ушбу СБХСнинг топшириқ сифатини кўриб чиқишни амалга оширишга оид талаблари бажарилганини ва топшириқ сифатини кўриб чиқиш якунланганини аниқлаши лозим. Агар шундай бўлса, топшириқ сифатини кўриб чиқувчи топшириқ раҳбарини топшириқ сифатини кўриб чиқиш якунлангани тўғрисида огоҳлантириши лозим.

Ҳужжатлаштириш

28. Ташкилот топшириқ сифатини кўриб чиқувчидан топшириқ сифатини кўриб чиқишни ҳужжатлаштириш учун жавобгарликни ўз зиммасига олишни талаб қиладиган сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилаши лозим. (А50-бандга қаранг)

29. Ташкилот 30-бандга мувофиқ топшириқ сифатини кўриб чиқишни ҳужжатлаштиришни ҳамда ушбу ҳужжатлаштириш топшириқ ҳужжатлари таркибига киритилишини талаб қиладиган сиёсат ёки тартиб-таомилларни белгилаши лозим.

30. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчи топшириқ сифатини кўриб чиқишни ҳужжатлаштириш топшириқ билан илгари ҳеч қандай боғлиқлиги бўлмаган тажрибали амалиётчига топшириқ сифатини кўриб чиқувчи ва тегишли ҳолларда кўриб чиқувчига ёрдам берган шахслар томонидан амалга оширилган тартиб-таомилларнинг хусусияти, муддати ва ҳажмини ҳамда кўриб чиқишни амалга оширишда чиқарилган хулосаларни тушуниш имконини бериш учун етарли эканлигини аниқлаши лозим. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчи шунингдек, топшириқ сифатини кўриб чиқишни ҳужжатлаштириш қуйидагиларни ўз ичига олишини аниқлаши лозим: (А51–А53-бандларга қаранг)

    (a) топшириқ сифатини кўриб чиқувчи ва топшириқ сифатини кўриб чиқишда ёрдам берган шахсларнинг исм-шарифлари;

    (b) кўриб чиқилган топшириқ ҳужжатларининг идентификацияси;

    (c) топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг 27-бандга мувофиқ хулосаси учун асос;

    (d) 26 ва 27-бандларга мувофиқ талаб қилинадиган огоҳлантиришлар; ва

    (e) топшириқ сифатини кўриб чиқиш якунланган сана. ***

Стандартни қўллаш ва бошқа изоҳловчи материаллар

Топшириқ сифатини кўриб чиқувчиларни тайинлаш ва уларнинг мувофиқлиги

Топшириқ сифатини кўриб чиқувчиларни тайинлаш учун жавобгарликни белгилаш

А1. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчини тайинлаш бўйича жавобгарликни бажариш қобилиятига эга бўлиш учун тегишли бўлган салоҳият ва қобилиятлар қуйидагилар ҳақида тегишли билимларни ўз ичига олиши мумкин:

- Топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг жавобгарликлари;
- Топшириқ сифатини кўриб чиқувчиларнинг мувофиқлигига оид 18- ва 19-бандлардаги мезонлар; ва
- Топшириқ сифатини кўриб чиқиш предмети бўлган топшириқ ёки ташкилотнинг табиати ва ҳолатлари, шу жумладан топшириқ гуруҳининг таркиби.

А2. Ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомиллари топшириқ сифатини кўриб чиқувчиларни тайинлаш учун жавобгар бўлган шахс топшириқ сифатини кўриб чиқиш ўтказилиши лозим бўлган топшириқ гуруҳининг аъзоси бўлмаслигини белгилаб қўйиши мумкин. Бироқ, айрим ҳолатларда (масалан, кичикроқ ташкилот ёки якка тартибдаги амалиётчи ҳолатида) топшириқ гуруҳи аъзосидан бошқа шахснинг топшириқ сифатини кўриб чиқувчини тайинлаши амалда мумкин бўлмаслиги мумкин.

А3. Ташкилот топшириқ сифатини кўриб чиқувчиларни тайинлаш учун бирдан ортиқ шахсни жавобгар қилиб тайинлаши мумкин. Масалан, ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомиллари листингга кирган ташкилотлар аудити учун топшириқ сифатини кўриб чиқувчиларни тайинлашда листингга кирмаган ташкилотлар аудити ёки бошқа топшириқларга нисбатан ҳар бир жараён учун турли шахслар жавобгар бўлган ҳолда бошқача жараённи белгилаб қўйиши мумкин.

Топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг мувофиқлиги

А4. Айрим ҳолатларда, масалан, кичикроқ ташкилот ёки якка тартибдаги амалиётчи ҳолатида, ташкилотда топшириқ сифатини кўриб чиқишни ўтказишга мувофиқ бўлган раҳбар ёки бошқа шахс бўлмаслиги мумкин. Бундай ҳолатларда ташкилот топшириқ сифатини кўриб чиқишни ўтказиш учун ташкилотга нисбатан ташқи бўлган шахслар билан шартнома тузиши ёки уларнинг хизматларидан фойдаланиши мумкин. Ташкилотга нисбатан ташқи шахс тармоқ ташкилотсининг раҳбари ёки ходими, ташкилот тармоғи доирасидаги тузилма ёки ташкилот, ёхуд хизмат кўрсатувчи бўлиши мумкин. Бундай шахсдан фойдаланилганда, 1-сон СБХСнинг тармоқ талаблари ёки тармоқ хизматлари ёхуд хизмат кўрсатувчиларга оид қоидалари қўлланилади.

Топшириқ сифатини кўриб чиқувчи учун мувофиқлик мезонлари

А5. 1-сон СБХС салоҳиятга оид хусусиятларни, шу жумладан техник салоҳият, профессионал кўникмалар ҳамда профессионал ахлоқ, қадриятлар ва муносабатларни интеграциялаш ва қўллашни тавсифлайди. Шахс топшириқ

сифатини кўриб чиқишни ўтказиш учун зарур бўлган салоҳиятга эга эканлигини аниқлашда ташкилот эътиборга олиши мумкин бўлган масалалар, масалан, қуйидагиларни ўз ичига олади:[7]

- Профессионал стандартлар ва қўлланиладиган қонуний ҳамда норматив талабларни, шунингдек топшириққа тегишли бўлган ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомилларини тушуниш;
- Ташкилот фаолият юритадиган соҳани билиш;
- Шунга ўхшаш табиат ва мураккабликдаги топшириқларни тушуниш ва уларга тегишли тажриба; ва
- Топшириқ сифатини кўриб чиқишни ўтказиш ва ҳужжатлаштиришда топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг жавобгарликларини тушуниш, бунга ташкилотдан тегишли таълим олиш орқали эришиш ёки уни кучайтириш мумкин.

А6. Топшириқ сифатини кўриб чиқиш бир ёки бир нечта сифат риски(лари)га жавоб бериш учун мувофиқ жавоб чораси эканлигини аниқлашда ташкилот томонидан эътиборга олинган шарт-шароитлар, ҳодисалар, ҳолатлар, ҳаракатлар ёки ҳаракатсизликлар ўша топшириқ учун топшириқ сифатини кўриб чиқишни ўтказиш учун талаб қилинадиган салоҳият ва қобилиятларни ташкилот томонидан аниқлашда муҳим омил бўлиши мумкин. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчи топшириқ гуруҳи томонидан билдирилган муҳим мулоҳазаларни ва улар бўйича чиқарилган хулосаларни баҳолаш учун зарур бўлган салоҳият ва қобилиятларга, шу жумладан етарли вақтга эга ёки эга эмаслигини аниқлашда ташкилот эътиборга олиши мумкин бўлган бошқа жиҳатлар, масалан, қуйидагиларни ўз ичига олади:[8]

- Ташкилотнинг табиати.
- Ташкилот фаолият юритадиган соҳа ёки норматив муҳитнинг ихтисослашуви ва мураккаблиги.
- Топшириқ ихтисослашган малакани (масалан, ахборот технологиялари (АТ) ёки бухгалтерия ҳисоби ёхуд аудитнинг ихтисослашган соҳалари бўйича) ёки айрим ишончни таъминлаш топшириқлари учун зарур бўлиши мумкин бўлган илмий ва муҳандислик малакасини талаб қиладиган масалаларга қай даражада тааллуқли эканлиги. Шунингдек, А19-бандга қаранг.

А7. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчи сифатида тайинланиши мумкин бўлган шахснинг салоҳияти ва қобилиятларини баҳолашда ташкилотнинг мониторинг фаолиятидан келиб чиққан натижалар (масалан, шахс топшириқ гуруҳи аъзоси ёки топшириқ сифатини кўриб чиқувчиси бўлган топшириқларни текширишдан олинган натижалар) ёки ташқи текширувлар натижалари ҳам тегишли омиллар бўлиши мумкин.

А8. Тегишли салоҳият ёки қобилиятларнинг етишмаслиги топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг кўриб чиқишни амалга оширишда тегишли профессионал мулоҳазани қўллаш қобилиятига таъсир кўрсатади. Масалан, тегишли соҳавий тажрибага эга бўлмаган топшириқ сифатини кўриб чиқувчи мураккаб, соҳага хос бухгалтерия ҳисоби ёки аудит масаласи бўйича топшириқ гуруҳи томонидан билдирилган муҳим мулоҳазаларни ҳамда профессионал скептицизмнинг қўлланилишини баҳолаш ва, тегишли ҳолларда, уларга эътироз билдириш учун зарур бўлган қобилият ёки ишончга эга бўлмаслиги мумкин.

Тегишли ваколат

А9. Ташкилот даражасидаги ҳаракатлар топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг ваколатини белгилашга ёрдам беради. Масалан, топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг роли учун ҳурмат маданиятини яратиш орқали топшириқ сифатини кўриб чиқувчи топшириқ сифатини кўриб чиқиш натижасига ноўрин таъсир ўтказиш учун топшириқ раҳбари ёки бошқа ходимлардан босим ҳис қилиши эҳтимоли камаяди. Айрим ҳолларда топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг ваколати фикрлар келишмовчилигини ҳал қилиш учун ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомиллари орқали кучайтирилиши мумкин, бу топшириқ сифатини кўриб чиқувчи ва топшириқ гуруҳи ўртасида келишмовчилик юзага келганда топшириқ сифатини кўриб чиқувчи кўриши мумкин бўлган ҳаракатларни ўз ичига олиши мумкин.

А10. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг ваколати қуйидаги ҳолларда камайиши мумкин:

- Ташкилот ичидаги маданият фақат ташкилот иерархиясида юқорироқ даражадаги ходимларнинг ваколатига нисбатан ҳурматни рағбатлантиради.
- Топшириқ сифатини кўриб чиқувчи топшириқ раҳбарига ҳисобот беради, масалан, топшириқ раҳбари ташкилотда раҳбарлик лавозимини эгаллаганда ёки топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг иш ҳақини белгилаш учун жавобгар бўлганда. Давлат секторига оид жиҳатлар

А11. Давлат секторида аудитор (масалан, Бош аудитор ёки Бош аудитор номидан тайинланган бошқа муносиб малакали шахс) давлат сектори аудитлари учун умумий жавобгарликни ўз зиммасига оладиган топшириқ раҳбарига эквивалент ролда иш кўриши мумкин. Бундай ҳолатларда топшириқ сифатини кўриб чиқувчини танлаш

[7] 1-сон СБХС, А88-банд.
[8] 1-сон СБХС, А134-банд.

мустақилликка бўлган эҳтиёжни ҳамда топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг холисона баҳо бериш қобилиятини ҳисобга олишни ўз ичига олиши мумкин.

Тегишли ахлоқий талаблар

A12. Топшириқ сифатини кўриб чиқишни амалга оширишда қўлланиладиган тегишли ахлоқий талаблар топшириқ ёки ташкилотнинг табиати ва ҳолатларига қараб турлича бўлиши мумкин. Тегишли ахлоқий талабларнинг турли қоидалари ташкилотнинг ўзига эмас, балки фақат алоҳида профессионал бухгалтерларга, масалан, топшириқ сифатини кўриб чиқувчига нисбатан қўлланилиши мумкин.

A13. Тегишли ахлоқий талаблар алоҳида профессионал бухгалтерларга, масалан, топшириқ сифатини кўриб чиқувчига қўлланиладиган муайян мустақиллик талабларини ўз ичига олиши мумкин. Тегишли ахлоқий талаблар, шунингдек, аудит ёки ишончни таъминлаш мижози билан узоқ муддатли алоқа натижасида юзага келадиган мустақилликка таҳдидларга қарши қаратилган қоидаларни ҳам ўз ичига олиши мумкин. Узоқ муддатли алоқага оид ҳар қандай бундай қоидаларни қўллаш 19-бандга мувофиқ талаб қилинадиган танаффус давридан фарқ қилади, аммо уни қўллашда эътиборга олиниши зарур бўлиши мумкин. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг холислигига таҳдидлар

A14. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг холислигига таҳдидлар фактлар ва ҳолатларнинг кенг доираси орқали юзага келиши мумкин. Масалан:

- Топшириқ сифатини кўриб чиқувчи илгари, хусусан топшириқ раҳбари ёки бошқа топшириқ гуруҳи аъзоси сифатида, топшириқ гуруҳи томонидан билдирилган муҳим мулоҳазалар билан боғлиқ бўлганда ўз-ўзини кўриб чиқиш таҳдиди юзага келиши мумкин.
- Топшириқ сифатини кўриб чиқувчи топшириқ раҳбарининг ёки топшириқ гуруҳининг бошқа аъзосининг яқин ёки энг яқин оила аъзоси бўлганда, ёхуд топшириқ гуруҳи аъзолари билан яқин шахсий муносабатлар орқали таниш-билишлик ёки шахсий манфаатдорлик таҳдиди юзага келиши мумкин.
- Топшириқ сифатини кўриб чиқувчига ҳақиқий ёки тахмин қилинаётган босим ўтказилганда (масалан, топшириқ раҳбари тажовузкор ёки ҳукмрон шахс бўлганда, ёхуд топшириқ сифатини кўриб чиқувчи топшириқ раҳбарига ҳисобот берганда) қўрқитиш таҳдиди юзага келиши мумкин.

A15. Тегишли ахлоқий талаблар холисликка нисбатан таҳдидларни аниқлаш, баҳолаш ва бартараф этиш бўйича талаблар ва кўрсатмаларни ўз ичига олиши мумкин. Масалан, БХАСК Кодекси9 махсус кўрсатмаларни, жумладан қуйидагиларнинг мисолларини беради:[9]

- профессионал бухгалтер топшириқ сифатини кўриб чиқувчи этиб тайинланганда холисликка нисбатан таҳдидлар юзага келиши мумкин бўлган ҳолатлар;
- бундай таҳдидлар даражасини баҳолашда тегишли бўлган омиллар; ва
- бундай таҳдидларни бартараф этиши мумкин бўлган ҳаракатлар, жумладан ҳимоя чоралари.

Топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг мувофиқлигига оид қонун ёки норматив ҳужжатлар

A16. Қонун ёки норматив ҳужжатлар топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг мувофиқлигига оид қўшимча талабларни белгилаши мумкин. Масалан, айрим юрисдикцияларда топшириқ сифатини кўриб чиқувчи топшириқ сифатини кўриб чиқишни ўтказа олиши учун муайян малакаларга эга бўлиши ёки лицензияга эга бўлиши зарур бўлиши мумкин.

Илгари топшириқ раҳбари бўлиб ишлаган шахс учун танаффус даври

A17. Такрорланувчи топшириқларда муҳим мулоҳазалар билдириладиган масалалар кўпинча ўзгармайди. Шунинг учун олдинги даврларда билдирилган муҳим мулоҳазалар кейинги даврларда топшириқ гуруҳининг мулоҳазаларига таъсир қилишда давом этиши мумкин. Шу сабабли, топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг муҳим мулоҳазаларга холисона баҳо бериш қобилияти шахс илгари ўша мулоҳазалар билан топшириқ раҳбари сифатида боғлиқ бўлганда таъсирга учрайди. Бундай ҳолатларда холисликка таҳдидларни, хусусан ўз-ўзини кўриб чиқиш таҳдидини, мақбул даражагача камайтириш учун тегишли ҳимоя чоралари жорий этилиши муҳимдир. Шунга мувофиқ, ушбу СБХС ташкилотдан топшириқ раҳбарининг топшириқ сифатини кўриб чиқувчи сифатида тайинланиши тақиқланадиган танаффус даврини белгилайдиган сиёсат ёки тартиб-таомилларни ўрнатишни талаб қилади.[10]

A18. Ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомиллари, шунингдек, топшириқ раҳбаридан бошқа шахс учун ўша топшириқда топшириқ сифатини кўриб чиқувчи сифатида тайинланишга мувофиқ бўлишидан олдин танаффус даври мақбул эканлигини кўриб чиқиши мумкин. Бу борада ташкилот ўша шахснинг ролининг табиатини ва топшириқда билдирилган муҳим мулоҳазалар билан олдинги боғлиқлигини эътиборга олиши мумкин. Масалан,

[9]БХАСК Кодекси, 325-бўлим.
[10]220-сон АХС (Қайта таҳрирланган), «Молиявий ҳисоботлар аудити учун сифат бошқаруви», 36-банд.

ташкилот гуруҳ аудити топшириғида компонентнинг молиявий ахбороти бўйича аудит тартиб-таомилларини бажариш учун жавобгар бўлган топшириқ раҳбари ўша аудит раҳбарининг гуруҳ аудити топшириғига таъсир қилувчи муҳим мулоҳазалар билан боғлиқлиги сабабли гуруҳ топшириғи сифатини кўриб чиқувчи сифатида тайинланишга мувофиқ бўлмаслигини аниқлаши мумкин.[11]

Топшириқ сифатини кўриб чиқувчи ёрдамчилардан фойдаланадиган ҳолатлар

A19. Айрим ҳолатларда топшириқ сифатини кўриб чиқувчига тегишли мутахассисликка эга шахс ёки шахслар гуруҳи кўмаклашиши мақсадга мувофиқ бўлиши мумкин. Масалан, юқори даражада ихтисослашган билимлар, кўникмалар ёки мутахассислик субъект томонидан амалга оширилган айрим операцияларни тушуниш учун фойдали бўлиши мумкин, бу эса топшириқ сифатини кўриб чиқувчига ушбу операцияларга оид топшириқ гуруҳи томонидан қилинган муҳим мулоҳазаларни баҳолашда ёрдам беради.

A20. А14-бандидаги йўриқнома ташкилотга топшириқ сифатини кўриб чиқувчига кўмаклашувчи шахсларнинг холислигига таҳдидларни ҳал қилувчи сиёсат ёки тартибларни белгилашда фойдали бўлиши мумкин.

A21. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчига ташкилотдан ташқари шахс кўмаклашган тақдирда, ёрдамчининг мажбуриятлари, шу жумладан тегишли ахлоқий талабларга риоя қилишга оид мажбуриятлар, ташкилот ва ёрдамчи ўртасидаги шартномада ёки бошқа келишувда белгиланиши мумкин.

A22. Ташкилотнинг сиёсати ёки тартиблари топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг қуйидаги мажбуриятларини ўз ичига олиши мумкин:

- ёрдамчилар ўз кўрсатмаларини тушунган-тушунмаганлигини ҳамда иш топшириқ сифатини кўриб чиқишнинг режалаштирилган ёндашувига мувофиқ амалга оширилаётган-оширилмаётганлигини кўриб чиқиш; ва
- ёрдамчилар томонидан кўтарилган масалаларни уларнинг муҳимлигини инобатга олган ҳолда ҳал қилиш ва режалаштирилган ёндашувни тегишли тарзда ўзгартириш.

Топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг топшириқ сифатини кўриб чиқишни бажариш мувофиқлигининг бузилиши

A23. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг топшириқ сифатини кўриб чиқишни амалга ошириш мувофиқлиги бузилган-бузилмаганлигини кўриб чиқишда ташкилот учун тегишли бўлиши мумкин бўлган омиллар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- топшириқ ҳолатларидаги ўзгаришлар натижасида топшириқ сифатини кўриб чиқувчи бундан буён кўриб чиқишни амалга ошириш учун тегишли салоҳият ва қобилиятларга эга бўлмай қолган-қолмаганлиги;
- топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг бошқа мажбуриятларидаги ўзгаришлар шахс бундан буён кўриб чиқишни амалга ошириш учун етарли вақтга эга эмаслигини кўрсатган-кўрсатмаганлиги; ёки
- топшириқ сифатини кўриб чиқувчидан 23-бандга мувофиқ хабарнома олиниши.

A24. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг топшириқ сифатини кўриб чиқишни амалга ошириш мувофиқлиги бузилган ҳолатларда ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомиллари бошқа мувофиқ шахслар аниқланадиган жараённи белгилаб бериши мумкин. Ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомиллари, шунингдек, топшириқ сифатини кўриб чиқувчини алмаштириш учун тайинланган шахснинг топшириқ сифатини кўриб чиқишни амалга оширишга нисбатан ушбу СБХС талабларини бажариш учун етарли тартиб-таомилларни амалга ошириш жавобгарлигини кўриб чиқиши мумкин. Бундай сиёсат ёки тартиб-таомиллар, бундан ташқари, бундай ҳолатларда маслаҳатлашувга бўлган эҳтиёжни кўриб чиқиши мумкин.

Топшириқ сифатини кўриб чиқишни бажариш

Топшириқ сифатини кўриб чиқишга оид топшириқ раҳбарининг жавобгарликлари

A25. 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган) топшириқ сифатини кўриб чиқиш талаб қилинадиган аудит топшириқларида топшириқ раҳбари учун талабларни белгилайди, шу жумладан:

- топшириқ сифатини кўриб чиқувчи тайинланганлигини аниқлаш;
- топшириқ сифатини кўриб чиқувчи билан ҳамкорлик қилиш ва топшириқ гуруҳининг бошқа аъзоларини бунинг учун уларнинг мажбуриятидан хабардор қилиш;
- аудит топшириғи давомида юзага келган муҳим масалалар ва муҳим мулоҳазаларни, шу жумладан топшириқ сифатини кўриб чиқиш давомида аниқланганларни топшириқ сифатини кўриб чиқувчи билан муҳокама қилиш; ва
- аудиторлик ҳисоботини топшириқ сифатини кўриб чиқиш якунлангунга қадар саналамаслик.

[11] 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган), «Тарихий молиявий маълумотлар аудити ёки кўриб чиқишдан бошқа ишончни таъминлаш топшириқлари», 36-банд.

A26. 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган) шунингдек топшириқ сифатини кўриб чиқишга оид топшириқ раҳбари учун талабларни белгилайди.

Топшириқ сифатини кўриб чиқувчи ва топшириқ гуруҳи ўртасидаги муҳокамалар

A27. Топшириқ давомида топшириқ гуруҳи ва топшириқ сифатини кўриб чиқувчи ўртасидаги тез-тез алоқа самарали ва ўз вақтида топшириқ сифатини кўриб чиқишни осонлаштиришга ёрдам бериши мумкин. Бироқ, муҳим мулоҳаза тўғрисида топшириқ гуруҳи билан муҳокамаларнинг вақти ва ҳажмига қараб топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг холислигига таҳдид юзага келиши мумкин. Ташкилотнинг сиёсати ёки тартиблари топшириқ сифатини кўриб чиқувчи топшириқ гуруҳи номидан қарорлар қабул қилаётган ёки қилаётгандек тасаввур қилиниши мумкин бўлган вазиятларнинг олдини олиш учун топшириқ сифатини кўриб чиқувчи ёки топшириқ гуруҳи томонидан кўриладиган чораларни белгилаши мумкин. Масалан, бундай ҳолатларда ташкилот бундай муҳим мулоҳазалар тўғрисида ташкилотнинг маслаҳатлашув сиёсати ёки тартибларига мувофиқ бошқа тегишли ходимлар билан маслаҳатлашувни талаб қилиши мумкин.

Топшириқ сифатини кўриб чиқувчи томонидан бажариладиган тартиб-таомиллар

A28. Ташкилотнинг сиёсати ёки тартиблари топшириқ сифатини кўриб чиқувчи томонидан амалга ошириладиган тартиботларнинг хусусияти, вақти ва ҳажмини белгилаши мумкин ҳамда шунингдек топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг кўриб чиқишни амалга оширишда профессионал мулоҳаза юритиши муҳимлигини таъкидлаши мумкин.

A29. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчи томонидан амалга ошириладиган тартиботларнинг вақти топшириқ ёки субъектнинг хусусияти ва ҳолатларига, шу жумладан кўриб чиқишга тортилган масалаларнинг хусусиятига боғлиқ бўлиши мумкин. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчи томонидан топшириқнинг барча босқичлари (масалан, режалаштириш, амалга ошириш ва ҳисобот бериш) давомида топшириқ ҳужжатлаштиришини ўз вақтида кўриб чиқиш масалаларни топшириқ ҳисоботи санасида ёки ундан олдин топшириқ сифатини кўриб чиқувчини қаноатлантирадиган тарзда зудлик билан ҳал қилиш имконини беради. Масалан, топшириқ сифатини кўриб чиқувчи режалаштириш босқичи якунланганда топшириқнинг умумий стратегияси ва режасига оид тартиботларни амалга ошириши мумкин. Топшириқ сифатини кўриб чиқишни ўз вақтида амалга ошириш шунингдек топшириқ гуруҳи томонидан топшириқни режалаштириш ва амалга оширишда профессионал мулоҳаза ҳамда топшириқ турига нисбатан қўлланиладиган бўлса, профессионал скептицизм юритилишини кучайтириши мумкин.

A30. Муайян топшириқ учун топшириқ сифатини кўриб чиқувчи тартиботларининг хусусияти ва ҳажми, бошқа омиллар қаторида, қуйидагиларга боғлиқ бўлиши мумкин:[12]

- сифат рискларига берилган баҳолар сабаблари, масалан, ривожланиб бораётган тармоқлардаги субъектлар учун ёки мураккаб операцияларга эга субъектлар учун амалга оширилган топшириқлар.
- ташкилотнинг мониторинг ва тузатиш жараёнига оид аниқланган камчиликлар ва аниқланган камчиликларни ҳал қилиш учун тузатувчи чоралар ҳамда ташкилот томонидан чиқарилган ҳар қандай тегишли йўриқнома, бу эса топшириқ сифатини кўриб чиқувчи томонидан кенгроқ тартиботлар амалга оширилиши керак бўлган соҳаларни кўрсатиши мумкин.
- топшириқнинг мураккаблиги.
- субъектнинг хусусияти ва ҳажми, шу жумладан субъект листингдаги субъект бўлган-бўлмаганлиги.
- топшириққа оид топилмалар, масалан, олдинги даврда ташқи назорат органи томонидан ўтказилган текширувлар натижалари ёки топшириқ гуруҳи иши сифати тўғрисида кўтарилган бошқа хавотирлар.
- ташкилотнинг мижозлар билан муносабатлар ва муайян топшириқларни қабул қилиш ва давом эттиришидан олинган маълумотлар.
- ишончни таъминлаш топшириқлари учун, топшириқ гуруҳи томонидан топшириқдаги муҳим хато маълумотлар рисклари аниқланиши ва баҳоланиши ҳамда уларга жавоб чоралари.
- топшириқ гуруҳи аъзолари топшириқ сифатини кўриб чиқувчи билан ҳамкорлик қилган-қилмаганлиги. Ташкилотнинг сиёсати ёки тартиблари топшириқ гуруҳи топшириқ сифатини кўриб чиқувчи билан ҳамкорлик қилмаган ҳолатларда топшириқ сифатини кўриб чиқувчи кўрадиган чораларни, масалан, масалани ҳал қилиш учун тегишли чора кўрилиши мақсадида ташкилотдаги тегишли шахсни хабардор қилишни ҳал қилиши мумкин.

A31. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчи тартиботларининг хусусияти, вақти ва ҳажми топшириқ сифатини кўриб чиқишни амалга оширишда дуч келинган ҳолатлар асосида ўзгариши зарур бўлиши мумкин. Гуруҳ аудитига оид мулоҳазалар

[12] 1-сон СБХС, А49-банд.

A32. Гуруҳ молиявий ҳисоботлари аудити учун топшириқ сифатини кўриб чиқишни амалга ошириш гуруҳнинг ҳажми ва мураккаблигига қараб гуруҳ аудити учун топшириқ сифатини кўриб чиқувчи этиб тайинланган шахс учун қўшимча мулоҳазаларни ўз ичига олиши мумкин. 21(a)-банд ташкилотнинг сиёсати ёки тартиблари топшириқ сифатини кўриб чиқувчидан топшириқ сифатини кўриб чиқишни амалга ошириш учун умумий жавобгарликни ўз зиммасига олишни талаб қилишини талаб қилади. Бунда йирикроқ ва мураккаброқ гуруҳ аудитлари учун гуруҳ топшириғи сифатини кўриб чиқувчи муҳим масалалар ва муҳим мулоҳазаларни гуруҳ аудиторидан бошқа топшириқ гуруҳининг асосий аъзолари (масалан, таркибий қисм аудитори) билан муҳокама қилиши зарур бўлиши мумкин. Бундай ҳолатларда топшириқ сифатини кўриб чиқувчига 20-бандга мувофиқ шахслар кўмаклашиши мумкин. A22-бандидаги йўриқнома гуруҳ аудити учун топшириқ сифатини кўриб чиқувчи ёрдамчилардан фойдаланаётганда фойдали бўлиши мумкин.

A33. Айрим ҳолларда топшириқ сифатини кўриб чиқувчи гуруҳ таркибига кирувчи ташкилот ёки бизнес бирлик аудити учун тайинланиши мумкин, масалан, бундай аудит қонун, норматив ҳужжатлар ёки бошқа сабаблар туфайли талаб қилинганда. Бундай ҳолатларда гуруҳ аудити учун топшириқ сифатини кўриб чиқувчи ва ўша ташкилот ёки бизнес бирлик аудити учун топшириқ сифатини кўриб чиқувчи ўртасидаги алоқа гуруҳ топшириғи сифатини кўриб чиқувчига 21(a)-бандга мувофиқ жавобгарликларни бажаришда ёрдам бериши мумкин. Масалан, бу ҳол ташкилот ёки бизнес бирлик гуруҳ аудити мақсадлари учун компонент сифатида аниқланган ва гуруҳ аудитига оид муҳим мулоҳазалар компонент даражасида билдирилган бўлганда юзага келиши мумкин.

Топшириқ гуруҳи ва ташкилот томонидан етказилган маълумотлар

A34. Топшириқ гуруҳи ва ташкилот томонидан 25(a)-бандга мувофиқ маълум қилинган ахборотни тушуниб етиш топшириқ сифатини кўриб чиқувчига топшириқ учун кутилиши мумкин бўлган муҳим мулоҳазаларни тушунишда ёрдам бериши мумкин. Бундай тушуниш, шунингдек, топшириқ сифатини кўриб чиқувчига топшириқни режалаштириш, амалга ошириш ва у бўйича ҳисобот беришда билдирилган муҳим масалалар ва муҳим мулоҳазалар тўғрисида топшириқ гуруҳи билан муҳокамалар учун асос бериши мумкин. Масалан, ташкилот томонидан аниқланган камчилик муайян соҳа учун айрим бухгалтерия ҳисобидаги ҳисоб баҳолари бўйича бошқа топшириқ гуруҳлари томонидан билдирилган муҳим мулоҳазаларга тегишли бўлиши мумкин. Бундай ҳолда бундай ахборот ушбу бухгалтерия ҳисобидаги ҳисоб баҳоларига нисбатан топшириқ бўйича билдирилган муҳим мулоҳазалар учун тегишли бўлиши мумкин ва шу сабабли топшириқ сифатини кўриб чиқувчига 25(b)-бандга мувофиқ топшириқ гуруҳи билан муҳокамалар учун асос бериши мумкин.[13]

Муҳим масалалар ва муҳим мулоҳазалар

A35. Молиявий ҳисоботлар аудитлари учун 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган) топшириқ раҳбаридан муҳим масалалар ва муҳим мулоҳазаларга, шу жумладан топшириқ давомида аниқланган мураккаб ёки баҳсли масалаларга оид аудит ҳужжатлаштиришини ҳамда қилинган хулосаларни кўриб чиқишни талаб қилади.[14]

A36. Молиявий ҳисоботлар аудитлари учун 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган) топшириқни амалга ошириш учун умумий аудит стратегияси ва аудит режасига, топшириқни бажаришга ҳамда топшириқ гуруҳи томонидан қилинган умумий хулосаларга оид топшириқ раҳбари томонидан аниқланиши мумкин бўлган муҳим мулоҳазалар мисолларини келтиради.

A37. Молиявий ҳисоботлар аудитидан бошқа топшириқлар учун топшириқ гуруҳи томонидан қилинган муҳим мулоҳазалар топшириқнинг ёки субъектнинг табиати ва ҳолатларига боғлиқ бўлиши мумкин. Масалан, 3000-сон ИТХС (Қайта таҳрирланган)га мувофиқ бажариладиган ишончни таъминлаш топшириғида топшириқ гуруҳининг текширилаётган масала ахбороти тайёрланишида қўлланиладиган мезонлар топшириқ учун мувофиқ ёки йўқлигини аниқлаши муҳим мулоҳазани ўз ичига олиши ёки талаб қилиши мумкин.

A38. Топшириқ сифатини кўриб чиқишни бажаришда топшириқ сифатини кўриб чиқувчи топшириқ гуруҳи томонидан муҳим мулоҳазалар қилиниши кутилган бошқа соҳалардан хабардор бўлиши мумкин, бунда топшириқ гуруҳи бажарган муолажалар ёки эришилган хулосалар асоси ҳақида қўшимча ахборот талаб қилиниши мумкин. Бундай ҳолатларда топшириқ сифатини кўриб чиқувчи билан муҳокамалар топшириқ гуруҳининг қўшимча муолажаларни бажариш зарурлиги тўғрисидаги хулосага келишига олиб келиши мумкин.

A39. 25(a) ва 25(b)-бандларга мувофиқ олинган ахборот ҳамда танланган топшириқ ҳужжатларини кўриб чиқиш топшириқ сифатини кўриб чиқувчига топшириқ гуруҳининг муҳим мулоҳазаларни қилиш асосини баҳолашда ёрдам беради. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг баҳолаши учун тегишли бўлиши мумкин бўлган бошқа жиҳатлар, масалан, қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Топшириқ гуруҳи томонидан қилинган муҳим мулоҳазаларнинг ўзгаришига олиб келиши мумкин бўлган топшириқнинг ёки субъектнинг табиати ва ҳолатларидаги ўзгаришларга эътиборли бўлиш;

[13] 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган), 31-банд.
[14] 230-сон АХС, «Аудит ҳужжатлаштируви», 8(c)-банд.

- Топшириқ гуруҳидан олинган жавоб чораларини баҳолашда холис қарашни қўллаш; ва
- Топшириқ ҳужжатларини кўриб чиқишда аниқланган номувофиқликларни ёки топшириқ гуруҳининг қилинган муҳим мулоҳазаларга оид саволларга берган номувофиқ жавобларини кузатиб бориш.

А40. Ташкилотнинг сиёсати ёки муолажалари топшириқ сифатини кўриб чиқувчи томонидан кўриб чиқилиши лозим бўлган топшириқ ҳужжатларини белгилаши мумкин. Бундан ташқари, бундай сиёсат ёки муолажалар топшириқ сифатини кўриб чиқувчи топшириқ гуруҳи томонидан қилинган муҳим мулоҳазаларга оид кўриб чиқилиши лозим бўлган қўшимча топшириқ ҳужжатларини танлашда профессионал мулоҳазани қўллашини кўрсатиши мумкин.[15]

А41. Топшириқ раҳбари ва, агар қўлланиладиган бўлса, топшириқ гуруҳининг бошқа аъзолари билан муҳим мулоҳазалар ҳақидаги муҳокамалар топшириқ гуруҳининг ҳужжатлаштириши билан биргаликда топшириқ сифатини кўриб чиқувчига топшириқ гуруҳи томонидан ушбу муҳим мулоҳазаларга нисбатан профессионал скептицизмнинг қўлланилишини, топшириққа қўлланиладиган бўлганда, баҳолашда ёрдам бериши мумкин.[16]

А42. Молиявий ҳисоботлар аудити учун 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган) топшириқ даражасида профессионал скептицизмни қўллашга тўсқинлик қилувчи ҳолатлар, профессионал скептицизмни қўллашга тўсқинлик қилиши мумкин бўлган аудиторнинг онгсиз бир томонламаликлари ва топшириқ даражасида профессионал скептицизмни қўллашга тўсқинлик қилувчи ҳолатларни юмшатиш учун топшириқ гуруҳи кўриши мумкин бўлган мумкин бўлган чора-тадбирларнинг мисолларини келтиради.[17]

А43. Молиявий ҳисоботлар аудитлари учун 315-сон АХС (2019 йилда қайта таҳрирланган),17 540-сон АХС (Қайта таҳрирланган)18 ва бошқа АХСлардаги талаблар ҳамда тегишли қўллаш материаллари аудитор профессионал скептицизмни қўллайдиган аудитдаги соҳаларнинг мисолларини ёки аудитор профессионал скептицизмни қандай қўллаганлиги тўғрисида далил беришга тегишли ҳужжатлаштириш ёрдам бериши мумкин бўлган ҳолларнинг мисолларини ҳам беради. Бундай кўрсатмалар, шунингдек, топшириқ сифатини кўриб чиқувчига топшириқ гуруҳи томонидан профессионал скептицизмнинг қўлланилишини баҳолашда ёрдам бериши мумкин.[1819]

Мустақилликка оид тегишли ахлоқий талаблар бажарилган-бажарилмаганлиги

А44. 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган) топшириқ раҳбаридан аудиторлик ҳисоботи санасини қўйишдан олдин мустақилликка оид талабларни ҳам ўз ичига олган тегишли ахлоқий талаблар бажарилган-бажарилмаганлигини аниқлаш учун масъулиятни ўз зиммасига олишни талаб қилади. Мураккаб ёки баҳсли масалалар ёки фикрлар тафовутини ўз ичига олган масалалар бўйича маслаҳатлашув ўтказилган-ўтказилмаганлиги (25(е)-бандга қаранг)[20]

А45. 1-сон СБХС20 қийин ёки баҳсли масалалар юзасидан маслаҳатлашувни ҳамда топшириқ гуруҳи ичидаги ёки топшириқ гуруҳи билан топшириқ сифатини кўриб чиқувчи ёхуд ташкилотнинг сифат бошқаруви тизими доирасида фаолият юритувчи шахслар ўртасидаги фикрлардаги тафовутларни кўриб чиқади.

Топшириқ раҳбарининг топшириқда етарли ва муносиб иштироки

А46. 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган)21 топшириқ раҳбаридан аудиторлик хулосаси санасини қўйишдан олдин топшириқ раҳбарининг иштироки аудит топшириғи давомида етарли ва тегишли бўлганлигини, шу тариқа топшириқ раҳбарида билдирилган муҳим мулоҳазалар ва қилинган хулосалар топшириқнинг хусусияти ва ҳолатларини ҳисобга олган ҳолда тегишли эканлигини аниқлаш учун асос мавжудлигини аниқлашни талаб қилади. 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган)22, шунингдек, топшириқ раҳбари иштирокини ҳужжатлаштириш турли усулларда амалга оширилиши мумкинлигини кўрсатади. Топшириқ гуруҳи билан муҳокамалар ва бундай топшириқ ҳужжатларини кўриб чиқиш топшириқ сифатини кўриб чиқувчига топшириқ раҳбарининг иштироки етарли ва тегишли бўлганлиги тўғрисида топшириқ раҳбари томонидан қилинган аниқлаш учун асосни баҳолашда ёрдам бериши мумкин.[21]

Молиявий ҳисоботлар ва топшириқ ҳисоботларини кўриб чиқиш

А47. Молиявий ҳисоботлар аудити учун топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг молиявий ҳисоботларни ва улар бўйича аудиторлик ҳисоботини кўриб чиқиши топшириқ гуруҳи томонидан қилинган муҳим мулоҳазаларга оид масалаларнинг тақдимоти ва ошкор қилиниши танланган топшириқ ҳужжатларини кўриб чиқиш ҳамда топшириқ гуруҳи билан муҳокамалар асосида топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг ушбу масалаларни тушунишига мувофиқ ёки йўқлигини кўриб чиқишни ўз ичига олиши мумкин. Молиявий ҳисоботларни кўриб чиқишда топшириқ сифатини кўриб чиқувчи шунингдек топшириқ гуруҳи томонидан муҳим мулоҳазалар қилиниши кутилган бошқа

[15]220-сон АХС (Қайта таҳрирланган), А92-банд.
[16]220-сон АХС (Қайта таҳрирланган), А35–А37-бандлар.
[17]315-сон АХС (2019 йилда қайта таҳрирланган), «Муҳим бузиб кўрсатиш рискларини аниқлаш ва баҳолаш», А238-банд.
[18]540-сон АХС (Қайта таҳрирланган), «Бухгалтерия ҳисобидаги ҳисоб баҳоларини ва тегишли маълумотларни ёритиб беришни аудит қилиш», А11-банд.
[19]220-сон АХС (Қайта таҳрирланган), 21-банд.
[20]1-сон СБХС, 31(d), 31(е) ва А79–А82-бандлар.
[21]220-сон АХС (Қайта таҳрирланган), 40(а)-банд.

соҳалардан хабардор бўлиши мумкин, бунда топшириқ гуруҳининг муолажалари ёки хулосалари ҳақида қўшимча ахборот талаб қилиниши мумкин. Ушбу банддаги йўриқнома кўриб чиқиш топшириқларига ва тегишли топшириқ ҳисоботига ҳам қўлланилади.

А48. Бошқа ишончлилик ва унга боғлиқ хизматлар топшириқлари учун топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг топшириқ ҳисоботини ва, қўлланиладиган бўлса, мавзу предметига оид ахборотни кўриб чиқиши А47-бандда тавсифланганларга ўхшаш мулоҳазаларни ўз ичига олиши мумкин (масалан, топшириқ гуруҳи томонидан билдирилган муҳим мулоҳазаларга оид масалаларни тақдим этиш ёки тавсифлаш кўриб чиқиш муносабати билан амалга оширилган тартиб-таомиллар асосида топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг тушунчасига мос келадими-йўқлиги).[22]

Топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг ҳал қилинмаган хавотирлари

А49. Ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомиллари топшириқ гуруҳи томонидан билдирилган муҳим мулоҳазалар ёки улар бўйича қилинган хулосалар тегишли эмаслиги бўйича топшириқ сифатини кўриб чиқувчида ҳал қилинмаган хавотирлар мавжуд бўлса, ташкилотда хабардор қилиниши лозим бўлган шахс(лар)ни белгилаб бериши мумкин. Бундай шахс(лар) топшириқ сифатини кўриб чиқувчиларни тайинлаш жавобгарлиги юклатилган шахсни ўз ичига олиши мумкин. Бундай ҳал қилинмаган хавотирларга нисбатан ташкилотнинг сиёсати ёки тартиб-таомиллари, шунингдек, ташкилот ичида ёки ундан ташқарида (масалан, профессионал ёки тартибга солувчи орган) маслаҳатлашувни талаб қилиши мумкин.

Ҳужжатлаштириш

А50. 1-сон СБХСнинг 57-банддан 60-бандгача бўлган қисми ташкилотнинг ўз сифат бошқаруви тизимини ҳужжатлаштиришини кўриб чиқади. Шу сабабли ушбу СБХСга мувофиқ бажарилган топшириқ сифатини кўриб чиқиш 1-сон СБХСдаги ҳужжатлаштириш талабларига бўйсунади.

А51. Топшириқ сифатини кўриб чиқиш ҳужжатлаштирилишининг шакли, мазмуни ва ҳажми қуйидагилар каби омилларга боғлиқ бўлиши мумкин:

- Топшириқнинг табиати ва мураккаблиги;
- Субъектнинг табиати;
- Топшириқ сифатини кўриб чиқишга бўйсунадиган масалаларнинг табиати ва мураккаблиги; ва
- Кўриб чиқилган топшириқ ҳужжатларининг ҳажми.

А52. Топшириқ сифатини кўриб чиқишнинг бажарилиши ва унинг тугалланганлиги ҳақида хабардор қилиш бир неча усулларда ҳужжатлаштирилиши мумкин. Масалан, топшириқ сифатини кўриб чиқувчи топшириқни бажариш учун АТ иловасида топшириқ ҳужжатларини кўриб чиқишни электрон тарзда ҳужжатлаштириши мумкин. Муқобил равишда топшириқ сифатини кўриб чиқувчи кўриб чиқишни меморандум воситасида ҳужжатлаштириши мумкин. Топшириқ сифатини кўриб чиқувчининг муолажалари шунингдек бошқа усулларда, масалан, топшириқ сифатини кўриб чиқувчи иштирок этган топшириқ гуруҳи муҳокамаларининг баённомаларида ҳужжатлаштирилиши мумкин.

А53. 24(b)-банд ташкилотнинг сиёсати ёки муолажалари топшириқ раҳбарига топшириқ сифатини кўриб чиқиш тугалланмагунча, бунга топшириқ сифатини кўриб чиқувчи кўтарган масалаларни ҳал қилиш ҳам киради, топшириқ ҳисоботи санасини қўйишни тақиқлашини талаб қилади. Топшириқ сифатини кўриб чиқишни бажаришга нисбатан барча талаблар бажарилган тақдирда, кўриб чиқиш ҳужжатлаштириши топшириқ ҳисоботи санасидан кейин, лекин якуний топшириқ файлини тўплашдан олдин якунланиши мумкин. Бироқ ташкилотнинг сиёсати ёки муолажалари топшириқ сифатини кўриб чиқиш ҳужжатлаштириши топшириқ ҳисоботи санасида ёки ундан олдин якунланиши лозимлигини белгилаши мумкин.

[22] 220-сон АХС (Қайта таҳрирланган), А118-банд.